

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Факультет філософської освіти і науки
Факультет педагогіки та психології

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АКАДЕМІЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ»

До 175-річчя від дня народження
відомого українського вченого,
публіциста і громадського діяча
Михайла Драгоманова

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 7

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, психології, педагогіки та історії**

2016

УДК 159.9+1+37+93](063)

ББК 88я431+87я431+74я431+63я431
Г94

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету філософської освіти і науки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 2 від 3 жовтня 2016 р.)*

Редакційна колегія:

Бондар В.І. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений працівник освіти України.

Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор, декан факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України.

Долинська І.В. – кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова з наукової роботи та міжнародних зв'язків, заслужений працівник освіти України.

Матвієнко О.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та методики початкового навчання, заступник декана факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова з наукової роботи.

Морозов І.В. – доктор культурології, професор кафедри менеджмента соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Меднікова Г.С. – доктор філософських наук, професор кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Митник О.Я. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри практичної психології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Можейко М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувача кафедрою методології гуманітарних наук Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Приходько Ю.О. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, академік Академії наук вищої школи України.

Синьов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, декан факультету корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, президент Асоціації корекційних педагогів України.

У збірнику подано наукові статті за матеріалами V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців» (1 жовтня 2016 р.).

У працях аспірантів, студентів та молодих вчених з України, Польщі, Білорусі, Азербайджану та ін. висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Упорядники:

Кучеренко С.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова.

Русаків С.С. – кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова, заступник декана факультету філософської освіти і науки НПУ імені М.П. Драгоманова з соціально-виховної роботи.

Барма О.А. – викладач кафедри менеджменту соціо-культурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв.

Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії] – Випуск 7. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 226 с.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
M.P. DRAGOMANOV NATIONAL UNIVERSITY OF PEDAGOGY

Faculty of Philosophical Education and Science
Faculty of Pedagogy and Psychology

ACADEMY FOR DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE AND
PRACTICE

175th Anniversary
of Mykhailo Drahomanov

HUMANITARIAN CORPUS

Issue 7

**Collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy,
cultural studies, psychology, pedagogy and history**

2016

*Recommended for printing by the Academic Board of the Faculty of Philosophy Education and Science, M.P. Dragomanov National University of Pedagogy
(minutes of meeting No 2 of 3 October 2016)*

Editorial Board:

V.I. Bondar, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Education of Ukraine

I.I. Drobot, Doctor of Sciences in History, Professor, Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Meritorious Worker of Science and Engineering of Ukraine

L.V. Dolynska, PhD in Psychology, Professor, Chair of the Psychology Department, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters and International Relations, Meritorious Worker of Education of Ukraine

O.V. Matviyenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor at the Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education, Assistant Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Academic Matters

I.V. Morozov, Doctor of Cultural Studies, Professor at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

G.S. Mednikova, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

O.Y. Mytnyk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Chair of the Department of Practical Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

M.O. Mozheiko, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Methodology of Humanities of Belarusian State University of Culture and Arts

Y.O. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of the Faculty of Pedagogy and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Academician of the Academy of Sciences of the Higher School of Ukraine

V.M. Syniov, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, full member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dean of the Faculty of Correctional Education and Psychology of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, President of the Association of Correctional Pedagogues of Ukraine

This collection features scientific articles based on materials of the V International Online Scientific and Practical Conference on Contemporary Problems of Humanities in Research Works by Young Scientists (1 October 2016).

Works by undergraduate and postgraduate students and young scientists from Ukraine, Poland, Belarus, Azerbaijan and other countries address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

Compiled by:

Y.V. Kucherenko, PhD in Psychology, Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy

S.S. Rusakov, PhD in Philosophy, Associate Professor at the Department of Cultural Studies of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy, Assistant Dean of the Faculty of Philosophy Education and Science of M.P. Dragomanov National University of Pedagogy for Social Education

O.A. Barma, lecturer at the Department of Management of Sociocultural Activities of Belarusian State University of Culture and Arts

Humanitarian Corpus: [collection of scientific articles on contemporary problems of philosophy, cultural studies, psychology, pedagogy and history] – Issue 7. – Vinnytsia: Nilan Ltd, 2016. – 226 p.

АДАПТАЦИЯ ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ К СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЕ В РАННЕМ ВОЗРАСТЕ

Аббасова Чинара Ильгар

*Нахичеванский региональный информационный
центр для людей с ограниченными физическими
возможностями, дефектолог-логопед
Азербайджан, г.Нахичевань
mirzeabbasov@hotmail.com*

«Умственная отсталость – это стойкое, необратимое, нарушение познавательной деятельности, вызванное органическим повреждением коры головного мозга» [2; с.2].

А.Р. Лурия, В.И. Лубовский, С.Я. Рубинштейн, Н.В. Певзнер в своих исследованиях показали, что умственно отсталые имеют довольно грубые изменения в условно- рефлексорной деятельности, нарушения процесса возбуждения им торможения, взаимодействия сигнальных систем. Все это является физиологической основой для аномального психического развития ребенка, включая эмоции, волю, процессы познания, личность в целом. На основании этих исследований они сделали вывод: умственно отсталый ребенок может развиваться и обучаться, но только в пределах своих биологических возможностей.

Умственная отсталость не лечится. Врач может назначить стимулирующую терапию (если нет каких- либо противопоказаний), но ее эффект может осуществиться в пределах биологических возможностей организма конкретного ребенка. Таким образом, прогноз развития и социальной адаптации умственно отсталых детей в большей степени зависит от системы воспитания и обучения, а также от степени умственной отсталости [4;с. 59].

Таким образом, умственная отсталость рассматривается как явление необратимое, но это не означает, что оно не поддается коррекции. При правильно организованном психолого-педагогическом воздействии в условиях образовательных учреждений отмечают положительную динамику в развитии детей. Система этих воздействий благоприятно влияет на адаптацию детей к процессу воспитания и обучения.

Понятие адаптации – один из основных в научном исследовании организма, поскольку именно механизмы адаптации, выработанные в процессе эволюции, обеспечивают возможность организма в постоянно изменяющихся условиях внешней среды. Благодаря процессу адаптации достигается оптимальное функционирование всех систем организма и сбалансированность в системе «человек – среда». Одним из первых кто стал изучать проблему функционирования живого организма как целостной системы, был французский физиолог К.Бернар. Он выдвинул гипотезу о

том, что любой живой организм, в том числе и человеческий, существует, так как обладает возможностью постоянно сохранять благоприятные для своего существования параметры внутренней среды организма, а это, в свою очередь, происходит потому, что все системы и протекающие в организме процессы находятся в равновесном состоянии [1; 98].

Особенности социальной адаптации умственно-отсталых детей дошкольного возраста

Рассматривая особенности социальной адаптации умственно отсталых детей, следует рассмотреть критерии адаптационных возможностей. В качестве критериев выступают следующие: игра, общение со взрослыми и сверстниками, самообслуживание детей.

В раннем возрасте у умственно отсталых детей преобладают бесцельные действия с игрушками (несет кубик в рот, бросает куклу), к старшему возрасту появляются предметно-игровые действия (укачивание куклы, катание машины), процессуальная игра - многократное повторение одних и тех же действий. Игровые действия не сопровождаются эмоциональными реакциями и речью. Сюжетно-ролевая игра самостоятельно, без специального коррекционного обучения не формируется.

Общение ребенка с нормально развивающимися сверстниками затруднено: его не принимают в игру, так как он не умеет играть. Он становится отверженным в среде сверстников и вынужден играть с более младшими детьми. Такой ребенок в условиях обычного детского сада испытывает стойкие трудности в усвоении программного материала на занятиях по формированию элементарных математических представлений, развитию речи, ознакомлению с окружающим, конструированию. Если ребенок не получил в детском саду специальной педагогической помощи, он оказывается не готовым к школьному обучению.

Для всех «особых» детей значимым является овладение навыками самообслуживания, приспособление к жизни людей, к стилю жизни в обществе, для адаптации в микросоциальной среде. Основной задачей обучения навыкам является целенаправленная подготовка к жизни, снижению уровня опеки со стороны родителей, для формирования максимального уровня самостоятельности. Необходимым условием является создание атмосферы доброжелательного общения, совместная с родителями деятельность, соответствующая уровню развития и индивидуальным особенностям. Поддерживается активность ребёнка, пресекается возможная агрессия.

У «особых» детей возможно успешное формирование последовательно усложняющихся навыков: гигиена тела, пользование туалетом, приём пищи, правильное обращение с продуктами питания, их элементарной обработки, одевание и раздевание, обувание и снятие обуви, уход за одеждой и обувью, поддержка в помещении порядка, уборка за собой игрушек, уход за домашними животными.

Формируя у «особого» ребёнка социальные навыки и умения, необходимо добиваться его положительного отношения к их освоению. Навыки общения, особенности общения нормально развивающихся детей с «особыми детьми» включает следующий ряд сложностей.

Как известно, умственно отсталым детям свойственны: эмоциональные отклонения (частая смена настроений); отсутствие инициативы и самостоятельности; дети с трудом переключаются на другую деятельность; охотно подражают другим; действуют по стереотипу, по заученным штампам; легко поддаются внушению, либо сопротивляются всему новому.

Можно сказать, что у данной категории детей повышенная внушаемость сочетается с негативизмом, неустойчивость в деятельности сочетается с большой инертностью.

Как помочь таким детям в общении?

Детей нужно постоянно учить всему, даже улыбаться. Ведь улыбка возникает под воздействием социальных факторов, а не дана нам с рождения. Для «особых» детей нужно создавать ситуации, стимулирующие их речь, поощрять любую речь, даже лепетную. Нужно заставлять повторять отдельные слова, разучивать слова и фразы, включающие просьбы.

Существует 5 главных направлений работы по развитию навыков общения

1. Развитие умения концентрировать внимание и реагировать на обращение окружающих.
2. Развитие восприятия речи.
3. Развитие умения подражать.
4. Развитие умения соблюдать очерёдность
5. Развитие умения применять навыки общения в повседневной жизни.

Несмотря на трудности формирования представлений и усвоения знаний и навыков, задержку в развитии разных видов деятельности, дети с незначительной умственной отсталостью все же имеют возможности для развития. У них в основном сохранно конкретное мышление, они способны ориентироваться в практических ситуациях, ориентированы на взрослого, у большинства из них эмоционально-волевая сфера более сохранна, чем познавательная, они охотно включаются в трудовую деятельность [4; с.132].

Литература

1. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности //Вопросы психологии. – 1989. – С.92 – 100.
2. Вегнер А.Л. Психологическое консультирование и диагностика. В 2-х частях. – М.: Генезис, 2001. – 425с
3. Т. А. Колосова, Д. Н. Исаев. «Практикум по психологии умственно отсталых детей и подростков», Издательство КАРО, 2012, 176с.
4. Коробейников И.А. Нарушения развития и социальная адаптация. - М.: ПЕР СЭ, 2002. - 192 с.

ЛОГОРИТМИКА ПРИ ЗАИКАНИИ

Айнура Джафарова Физули

Дефектолог-логопед в специальной школе № 11

Дефектолог-логопед в центре «Развития Речи»

aynuraceferova1@gmail.com

Заикание является одним из распространенных речевых нарушений, которое характеризуется сложным симптомокомплексом и в ряде случаев невысокой эффективностью лечения. Возникая в сенситивный период развития, заикание ограничивает коммуникативные возможности ребенка, искажает развитие личностных качеств, затрудняет его социальную адаптацию. Движения ребенка с заиканием обнаруживают разнообразные нарушения. Слабая координация движений, недостаточный уровень развития чувства ритма, нарушения одновременности движений. В ряде случаев страдают выразительность движений, ловкость, быстрота двигательной реакции. Наблюдаются трудности действия с мелкими предметами, изменения в состоянии мимической моторики. В других случаях для детей характерны недостаточная четкость и организованность движений, неуверенность, затруднения в точном удержании заданной позы, темповые расстройства.

Коррекция заикания у детей осуществляется, как известно, только комплексным методом.

Помимо медицинских мероприятий, физических занятиях, в основу метода включена и логопедическая ритмика, с помощью которой нормализуются двигательные функции и речь, кроме того, на занятиях по логоритмике используются психотерапевтические и общевоспитательные методы.

Все окружающее нас живет по законам ритма. Смена времен года, день и ночь, сердечный ритм и многие другие подчинены определенному ритму. Любые ритмические движения активизируют деятельность мозга человека. Поэтому с самого раннего детства рекомендуется заниматься развитием чувства ритма в доступной для дошкольников форме – ритмических упражнениях и играх.

В настоящее время для устранения заикания используют различные методы. Одним из них является логопедическая ритмика, к которой мы придаем большое значение.

Сегодня, помимо традиционных логопедических занятий по исправлению звукопроизношения, коррекции нарушений в лексико–грамматическом оформлении речевого высказывания и др. Логопедами-практиками предлагается эффективный метод преодоления речевых нарушений– логопедическая ритмика. Это форма активной терапии, целью которой является преодоление речевых нарушений путем развития

двигательной сферы ребенка в сочетании со словом и музыкой.

Очень важно выполнять логопедические упражнения у заикающихся детей, положительно эмоциональное воздействие, правильное отношение в речи, логопедическая ритмика для создания мотивации.

На занятиях логоритмикой все упражнения выполняются по принципу «от простого к сложному». Педагог разучивает с детьми не только стихи, сказки и песни, но и специально разработанные комплексы движений головой пальцами, руками, ногами, а также танцевальные связки.

На следующем этапе дети учатся текст и движения, согласовывать темп и амплитуду движений с ритмом музыки, а также осваивают технику правильного дыхания.

Выполнение специального игрового комплекса упражнений под ритмичную музыку дает детям возможность сформировать двигательные навыки, улучшить координацию движений, укрепить костно-мышечный аппарат.

Благодаря музыкальному сопровождению и игровой форме занятий дети довольно легко осваивают и закрепляют не только двигательные, но и речевые навыки.

Реализация программы «Логоритмика» помогает при заикании, развитии речи, при фонетических и фонематических нарушениях и коррекциях алалии, уменьшении психоэмоционального напряжения, укреплении здоровья детей.

Логопед должен добавить в основную часть урока нижеследующие занятия.

- Регулирование мышечного тонуса.
- Развитие больших и малых моторных способностей
- Развитие мимических мышц.
- Развитие ритмичных и темповых участков.
- Развитие координаций движений с речью
- Координационное развитие речи и движений
- Чтение и т.д.

Урок без музыки невозможен. Урок должен быть развлекательным и интересным для ребенка. Основываясь на своем опыте: Под сопровождением песни «Мои цыплята» в логоритмическом занятии были использованы артикулярные гимнастики, дыхательные гимнастики, большие и малые моторики. Занятия с детьми, у которых имеется заикание, должны проводиться в недели 3-4 раза. Все имитации урока настраиваются – старшие показывают, младшие повторяют. Продолжительность занятий может быть от 20 до 30 минут.

В зависимости от нарушений, занятия могут проводиться индивидуально или в мини-группах. В группе находится максимум 5 человек.

Я считаю, что логопедическая ритмика полезна всем детям, имеющим проблемы становления речевой функции, в том числе, задержки речевого развития, нарушения звукопроизношения, заикание и др. Очень важна логопедическая ритмика для детей с так называемым речевым негативизмом, так как занятия создают положительный эмоциональный настрой речи, мотивацию к выполнению логопедических упражнений и т.д.

Практика показывает, что регулярные занятия логоритмикой способствуют нормализации речи ребенка с заиканием, формируют положительный эмоциональный настрой, учит общению со сверстниками и многое другое.

После уменьшения психологического и физического груза общей двигательной речевой нагрузки спокойное состояние заикающегося ребенка во время коррекции заикания дает положительный результат использования логоритмики.

Список литературы:

1. Волкова Г. А. Логопедическая ритмика. - М.: Просвещение, 1985. – 220с.
2. Белякова Л.И., Дьякова Е.А. Заикание: Учебное пособие для педагогических институтов по специальности «Логопедия». - М.: В.Секачев, 1998. - 301с.
3. Визель Т.Г. Особенности ритмико-смысловых координаций как одна из проблем логопсихологии // Специальная психология. – 2007. - №3. – С.26-33.
4. Власова Н.А. Комплексный метод лечения заикания у детей дошкольного возраста в условиях дневных стационаров и специальных детских садов // Хрестоматия по логопедии (извлечения и тексты): В 2 т. Т.1. - М., 1997. – С.517-519.
5. <http://logoport.ru/ispolzovanie-logoritmiki-pri-zaikanii/>.html

**ЗАХИСТ КОШЕМ НОВОЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗАПОРІЖЖЯ
(1734 – ПОЧАТОК 1740-Х РР.)**

Бараннік Анатолій Миколайович
аспірант II-го року навчання
кафедра історії України
Факультету історичної освіти
НПУ ім. М.П. Драгоманова
a.m.barannik@gmail.com

Науковий керівник –
к.і.н., професор Іванова Л.Г.

З часу повернення під зверхність Російської імперії в 1734 р., запорожці, на відміну від козацтва Гетьманщини та Слобожанщини, зберігали значний економічний, військовий та політичний суверенітет. Що уможливило існування й інтенсивний розвиток у 1734-1775 рр. Нової Січі – своєрідної запорозької форми української козацької державності.

Особливо важливими в житті Запоріжжя був період від 1734 р. і до початку 1740-х рр., коли після 25 річного перебування під протекторатом Кримського Ханнату, запорожці змушені були швидко інтегруватися в непрості умови життя в Російській імперії. Уряду Запорозької Січі – Кошу довелося в цей період вирішувати такі важливі питання як – земельне (адже запорожці мали вкрай ефемерні юридичні підстави на свої Вольності в 1734 р.), мілітарне – необхідність виконання взятих перед російським урядом вкрай обтяжливих зобов'язань з охорони кордону та участі в Російсько-турецькій війні 1735-1739 рр. та, найголовніше, – економічне. Важливість останнього полягала у фактичній неможливості вижити мілітаризованому суспільству з слаборозвинутим, зруйнованим війною та всілякими обмеженнями господарством, яким на 1734 р. було запорозьке козацтво. Кіш мав відразу ж налагодити інтенсивні зовнішньоекономічні зв'язки з сусідніми країнами, переорієнтовуючись з закритого після 1734 р. османського ринку на ринки Гетьманщини, Слобожанщини, Росії та Речі Посполитої. Головну роль у цьому відігравала торгівля, яка дозволяла відносно швидко задовольнити продовольчі і промислові потреби січовиків в обмін на товари традиційних промислів запорожців – коней, рибу та сіль.

В історіографії питання захисту запорожцями своїх економічних інтересів у перші роки після повернення з під кримської зверхності розкриті слабо. Більшість дослідників історії Нової Січі, розглядаючи період 1734-1740-х рр. головну увагу акцентують на політичних та військових подіях, а також на перших спробах запорожців відстояти свої претензії на земельні

володіння в Задніпров'ї та в долині р. Самари [12,2,9,11,6,5].

В цій статі ми, спираючись на історіографічний доробок, опубліковані та архівні матеріали спробуємо відтворити та схарактеризувати основні заходи січового уряду у справі захисту зовнішньоекономічних інтересів (головно в сфері життєво-важливої торгівлі) Запоріжжя в період 1734 – на початку 1740-х рр.

Проекономічне життя Запорожжя у період 1734-1740-х рр., тобто у перші роки після повернення січовиків під російську зверхність ми маємо досить обмежену джерельну базу. Проте, вона загалом дозволяє реконструювати основні тенденції і розкрити основні напрямки зовнішньої господарської діяльності. Насамперед, після 1734 р., а точніше, після підписання угоди в Лубнах [15, с.5], яка частково унормувала правові відносини Запорожжя з Російською імперією, були нарешті зняті торговельні обмеження накладені на січовиків ще з часів Петра I й підкріплені указом Сенату від 22 квітня 1725 р. [10, с.456-457]. Це відкрило перед запорожцями широкі можливості ведення торгівлі з сусідніми країнами, зокрема з Гетьманщиною, яка згодом стане головним торговельним партнером Січі. А оскільки протягом 1734 р. кримці особливо не турбували запорожців [15, с.6], схоже Кошу вдалося саме тоді й відновити ці економічні відносини. Та в 1735 р. спалахує війна з Османською імперією, через що російські війська «офіційно» вступають на Запоріжжя і завдають суттєвих клопотів запорозьким купцям. З реляцій російського командувача Б. фон Мініха дізнаємося, що багато звільнених Кошем від військової служби запорожців займалася торгівлею, зокрема, забезпечували товарами російські війська (1735 р. Кіш навіть призупинив продаж коней, очікуючи на прибуття покупців з російських кавалерійських частин) [6, с.303]. Проте, російські офіцери, під приводом звинувачення запорозьких купців у дезертирстві, часто конфіскували їх товари. Щоб цьому протидіяти, Кіш чи не вперше запровадив інститут пашпортів, які офіційно підтверджували що ці запорозькі купці не є дезертирами та мають дозвіл займатися торгівлею [15, с.6]. У цей період, маючи величезну потребу в продовольчих товарах, Кіш активно сприяв розвитку торговельних відносин з сусідами і вживав всіх доступних засобів, щоб відкрити для себе всі можливі ринки. Так, восени 1736 р. січовий уряд інформував російське керівництво що польська адміністрація Правобережжя заборонила запорожцям торгувати на території Речі Посполитої, що призвело до проблем з продовольством. У тому ж посланні, запорожці скаржилися що через військові дії, купці з Гетьманщини бояться йти торгувати на Січ [4, с.213].

Як справедливо зауважує дослідник Г. Шпитальов, запорожці у Російсько-турецькій війні 1735-1739 рр. мали на меті домогтися від урядів Росії, Туреччини та Польщі юридичного закріплення за ними їх земель, якими вони володіли до 1709 р. [15, с.23] Додамо, що, окрім цих земель, Кіш одночасно намагався встановити свій контроль над Прогноями (район Кінбурнської коси), де містилися економічно важливі для запорозьких

промисловиків соляні озера (якими вони володіли в часи кримської протекції). Так, після зайняття російсько-запорозькими військами Очакова в 1737 р., запорожці відразу ж налагодили видобуток солі в Прогноях та доставку її до зайнятої фортеці [15, с.45]. І загалом тут Кошу вдалося відстояти свої економічні інтереси, адже заснована тут в 1735 р. Прогноївська паланка проіснувала до 1775 р., хоча й мала своєрідний «закордонний» статус, бо після розмежувань з османами у 1740-1742 рр. офіційно знаходилася в межах Кримського Ханства.

Після закінчення цієї війни на Запорозжжі розпочалась справжня господарська революція, яка проявилася в сильному поступальному економічному розвитку цього регіону. Позбавлені легальної можливості здобувати «козацький хліб», більшість запорожців зосередилася на зимівчанстві та промисловстві. Обидві ці форми господарювання були орієнтованими на ринок, тому значно активізується торгівля, а з нею і проблеми з сусідніми країнами. Насамперед, у 1734-1740-х рр. вкрай напружені стосунки склалися з польською адміністрацією Правобережної України, яка звинувачуючи січовиків у гайдамацтві страчувала пійманих запорозьких купців. Цю ситуацію яскраво ілюструє документ поданий запорожцями в 1746 р. Київському генерал-губернатору М. Леонтьєву, згідно з яким у період з 1733 р. по липень 1746 р. на Правобережжі було страчено 174 запорожці, з яких 45 мало намір торгувати там рибою [1, с.272-279]. Проте така ситуація не тривала довго, в 1740 і 1745 рр., російською владою було врегульовано спірне питання запорізько-польського кордону [3, с.31], а вже з 1746 р. ми зустрічаємо велику кількість документів, які свідчать про початок активного співробітництва між Кошем та польською адміністрацією Правобережжя [1, с.280-283, 287-298; 8, арк.1].

На початку 1740-го року дещо несподівано Кіш зіткнувся з труднощами у торгівлі з Гетьманщиною. Ще в 1738 році у Північному Причорномор'ї, зокрема, й на Запоріжжі спалахнула епідемія чуми, яка не припинилася і в 1739 р. [15, с.35], але станом на весну 1740-го, в Січі і її околицях «болезни» вже не було [14, арк.1]. Тим не менш, комендант Переволоченського форпосту не маючи формального дозволу на зняття карантину, змушений був зупинити прикордонний рух товарів. Документи свідчать, що з 1739 і принаймні до початку липня 1740-го, Запоріжжя не мало змоги здійснювати торговельні операції з Гетьманщиною, а на кордоні зосередилась велика кількість купців з товарами (так, у квітні 1740 р. бригадир Мишуринаського ретраншементу повідомляв у Київську губернську канцелярію що «многие» ливобережні купці через карантин не можуть потрапити на Запоріжжя [14, арк.2], в червні – про 90 запорозьких возів з рибою, які через заборону руху не могли проїхати на Лівобережжя) [7, арк. 1]. Оскільки наслідком такої ситуації була реальна загроза голоду на Запоріжжі, Кіш вдався до енергійних заходів, розсилаючи прохання до відповідних інстанцій, насамперед до бригадира Д. Опачинича [14, Арк.5-7,7зв.,10-10зв.], який керував Кременчуцьким та Переволоченським

форпостами. Запорозьці скаржилися «что за неимением где купить хлеба претерпевают немалую нужду и слезно просят, хотя бы повелено им вози с рбыбой до Переволочины пропустить» [7, арк.1]). Активні заходи Коша схоже дали позитивний результат, в подальшому торговельні відносини з Гетьманщиною постійно набирали обертів [13, арк.1]. Тим не менш, Кіш схоже врахував небезпечну продовольчу залежність від сусідів, адже в цей період на Запоріжжі починається розвиватися власне землеробство.

Отже, після прийняття російської зверхності в 1734 р. Кіш Нової Запорозької Січі намагався вирішити низку економічних завдань, зокрема, не втратити набутих в попередні 25 років активи (Прогної) та скористатися новими можливостями у сфері торгівлі з сусідніми країнами. У всіх цих заходах запорозький уряд діяв максимально оперативно, відстоюючи економічні інтереси запорозького козацтва перед урядами Гетьманщини, Речі Посполитої і Росії. В ці перші роки Кіш здобув важливий досвід та розробив свій алгоритм дій для досягнення поставлених цілей. Наслідком чого стало зростання економічного суверенітету Запоріжжя.

Список використаної літератури та джерел:

1. Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734–1775 / Гол. ред. кол.: Сохань П. С. (голова), Апанович О. М., Боряк Г. В., Бутчя І. Л. та інші. Том 1. – К., 1998. – 698 с.
2. Багалій Д.І. Заселення Південної України (Запорозжжя й Новоросійського краю) і перші початки її культурного розвитку. – Харків: «Видавництво «Союз» Харківського Кредитового Союзу Кооперативів», 1920. – 111 с.
3. Бараннік А. Становлення польсько-запорізького кордону у XVIII ст. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. Ред. В.М. Вашкевич. – К.: «Видавництво «Гілея», 2016. – Вип. 107 (4). – С. 29-32.
4. Всеподданейшие донесения гр. Миниха. Моск. Отд. Арх. Гл. штаба. По списку поручика запаса арм. Кав. М. Н. Прокоповича. - СПб., 1897.
5. Гальський К. Є. Торгівля і митна справа Запорозької Січі (друга половина XVI - 70-ті рр. XVIII ст.). Рада Профспілки працівників мит. органів України. - К.: Панорама, 2005. - 256 с.
6. Голобуцький В. О. Запорізька січ в останні часи свого існування (1734-1775 рр.) : історична література / В. О. Голобуцький ; передм. В. С. Мороза. – Дніпропетровськ : Січ, 2004. – 421 с.
7. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі – ІР. НБУВ.) – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 7638.
8. ІР. НБУВ. – Ф.24. – Оп.1. – Спр. 2260.
9. Кириченко М. Соціально-політичний устрій Запоріжжя (XVIII сторіччя). – Дніпропетровськ: ДВОУ Видавництво «Пролетар», 1931. – 172 с.
10. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т.VII. – 933 с.
11. Полонська-Василенко Н. Запоріжжя XVIII ст. та його спадщина. Т.І. - Мюнхен: «Дніпрова хвиля», 1965. – 397 с.
12. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького / А. О. Скальковський ; передм. та комент. Г. К. Швидько ; пер. з рос. Т. С. Завгородньої. – Дніпропетровськ : Січ, 1994. – 678 с.
13. Центральний Державний Історичний архів України в м.Києві (далі – ЦДІА м. Київ). – Ф. 223. – Оп.1. – Спр. 404.
14. ЦДІА м.Київ. – Ф.59. – Оп.1. – Спр. 742.
15. Шпитальов Г.Г. Запорозьке військо в російсько-турецькій війні 1735-1739 рр. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2002. – 72 с.

IDEOLOGY AND THE FILM. PERSPECTIVE OF CULTURAL STUDIES

Berliška-Wojtas Paulina

*Master in Cultural Studies, PhD Student, Nicolaus Copernicus University
paulina.berlinska@gmail.com*

*Supervisor -
Sylvia Kolos, PhD*

In the article the authoress adopts an interdisciplinary research perspective, proposed by the philosopher of culture, Slavoj Žižek. Narration presumed by Slovene generates interpretation tools which can successfully provide instruments for the study of the popular film. For the article the authoress has used the method of analysis of sources: scientific and journal publications in the field of humanities and social sciences. After all, studies devoted to the category of ideology are conducted by observing the trends of socio-political, from the perspective of cultural anthropology and advanced film. These orientations are interested in testing the presence of the film, understood and interpreted in terms of the text of culture.

Therefore, in the first part of the article the authoress devotes attention to the notion of “ideology” - refers to the genetic theory of idea, the history of the concept and the multiplicity of its applications in the discourses of social sciences and humanities. In the second part, the authoress makes the distinctive analysis of film studies, taking into account instruments taken from philosophy and cultural and film studies, also used by Slavoj Žižek.

Research on the Slovenian philosopher thought and the presence of ideology in the cultural studies discourse are close to the field of philosophy of culture. In addition to the series of translations dedicated to the philosophy: Heglism, another reinterpretation of Marxism and Lacan psychoanalysis, researchers can find a few items dedicated to the art of film [1]. However, the undoubted popularity of the Slovenian philosopher in humanist thought goes significantly beyond the designated area of the philosophy. All because the film ideas and Žižeks concepts seem cited incidentally [2] or contextually [3]. During the analysis of selected texts of culture in the paradigm of film studies, the authoress was to show the reverse trend – film studies researches of Slovene are the central point of discourse and it sets a frame of reference in the narrative devoted to the cultural and social interpretation of the text of culture. It also takes into account the continuous presence of ideology in the matter of art film.

Category of “ideology” emerged in the late eighteenth century. The original meaning, given by Antoine de Desstutt Tracy to denote the subject of genetic theory of ideas differed from that assigned ideology in modern times. The head founder of ideology and hegemony, Antonio Gramsci, wrote that ideology is: “[...] philosophy and ideology in the end they become one and the same, and

the philosophy turns out to be nothing more than a practical tool of organization and action” [4, p. 362-363]. Louis Althusser, the creator of perhaps the most popular conception of ideology, as proposed in the “Ideologies and ideological apparatuses of the state”, proposes a project to treat ideology as a system: “[...] the idea, shows that master mind of man or social group” [5]. Moreover, the founder of the Frankfurt School says that ideology is an indelible component of all social structures, political and cultural. Roger Eatwell in “Contemporary Political Ideologies” defines ideology as “relatively coherent system of beliefs and claims about the descriptive and normative, focusing on the problems of human nature of the historical process, social-political” [6, p. 9-10].

Slavoj Žižek, referring to the Marxist tradition, emphasizes that in any society the dominant ideas are the ideas of the ruling class. The authentic nature of the social relations of capitalism is a hoax, created by the labor market [7, p.59]. It is here, at the level of exploitation of production, acquiring additional market value reveals the semblance of equality, remaining just one of the incarnations etched structures of exploitation. This is what, according to Slovene, is ideology.

Hegemony - discursive construct underlying the concept of ideology - the category under consideration from the perspective of the contents established in the works of film. Ernesto Laclau and Chantal Mouffe in “Hegemony and Socialist Strategy...” wrote that the very concept of hegemony “[...] has not emerged as to define a new type of relationship specific to her identity, but in order to fill the gap in the chain of historical necessity” [8, p. 9]. By applying the concept of the philosophical thought of Vladimir Lenin, authors of “Hegemony and Socialist Strategy...” insist on the new meaning and interpretation of the term in leading to this article thinking of Antonio Gramsci, successfully operated by Slavoj Žižek. Ideology and hegemony, which in Gramsci is not separated from the practice of everyday life, a phenomenon material is manifested in the conditions of social reality: “[...] the normal exercise of hegemony in the classical field of parliamentary government is characterized by a combination of force and consent, which are mutually balanced, without a first advantage over the other. Trying, in fact, to lead on a situation in which force seems to be based on consent expressed by most of the so-called organs of public opinion - the newspapers and the like” [9, s. 80].

Hegemony goes beyond traditional notions of tactics and strategy, because a framework of interpretation for the relationship linking the art of film and ideology; going beyond the field of production, tends to interpret meanings. One of the means of symbolic violence, ammunition in the “war of position” field of hegemony and ideology is a Hollywood film - the product of mass culture. Develop a single worldview by individuals involved in the field of distinctive social structure, determine critical look at the conditions of agency ideology and hegemony. Gramsci writes that “critical self-understanding is done by abrasion of the “hegemony” of political, divergent directions - first in the field of ethics, then politics - and ends up working out one’s own, higher than the previous concept of reality. Aware that it is part of a hegemonic power, or political awareness, it

is the first phase of progressing forward self-knowledge, in which theory and practice finally unite. [...] This process is progressing ever forward, up to the actual and full achievement of a uniform and consistent worldview. This is why it must be emphasized that the political development concept of hegemony is a huge improvement not only practical and political, but philosophical - because it assumes and inevitably entails a certain unity of intellectual and ethics consistent with the concept of reality that overcome current sense and has become critical. Even within certain limits” [10, p. 15-16].

Organization and correlating such diverse elements in a complex of social ideologies, became an integral part of the representation of social groups - the dominant and subordinate. Hegemony retain the dynamic transformations and modifications within the structures, as evidenced by the changes made in the political arena of the last century, and its representations in film. Popular culture, which is after all an area of ideological struggle, has been modified. Enduring legitimacy of the presence of ideology is articulated by Slavoj Žižek and visualized in various ways: “Ideology today can mean literally everything: from the contemplative attitude that does not see its dependence on the social reality to the action-oriented set of beliefs; from the necessary medium in which individuals live their relationship with the social structure, to the false idea of legitimizing the ruling political authorities. [...] Ideology seems to appear exactly when we want to avoid it, and does not appear to where you can no doubt expect it” [11, 327]. In addition to changing the tools with which was won hegemony in the sphere of civil society, they have changed the scope of their impact.

Ideology and cinema

Ideologies, situate over hegemonic blocs, merge them into an inseparable whole. The unity of the socio-cultural dominated by narrative criticism makes the film images dominant. In the perception of mass culture is nothing more than “[...] the products of behavior deliberate - products of technology, intellectual, artistic [...] of human activity in which the individual components are understandable (or sensible) by reference to its entirety, and referred to a value which is to embody the whole” [12, p. 211]. The researchers undertook the issues of cinema relations between ideology and the art of film in two ways: treating films as attributions, representations of ideology[13] or exposing the ideological nature of the film medium[14].

Reflections devoted to the art of film and ideology in Europe dates back to sources in the currents of Marxism, structural linguistics and psychoanalysis [15]. On the wave of the events of May 1968, scholars and critics of culture, made a reflection on the entanglement film in the structure of ideology at the stage of film production and interpretation of content [16, p. 53-73]. Pierre Macherey claimed that “[...] a work of art, not so much express ideology as provides it with the sensual representation and figuration, and thus staging the action, inadvertently exposing its mechanisms and becomes its criticism” [17, p.125] and Frederic Jameson put thesis covering the ideological – the utopian

nature of popular culture, taking into account the art of film. The author of “The Ideologies of theory” [18] adopted by Norman Hollande thesis which states that “[...] the task of art is to manage desire, symbolic fulfillment of desire, which has been repression, while protecting against destructive psyche, archaic instincts” [19, p. 33]. Hence the dual nature of popular culture - both utopian and ideological suppressing desires and utopias depicting embodying them. According to Jameson, the products of popular culture, persist in close connection with social frustrations and hopes - manage phantasms in such a way that they do not jeopardize the social *status quo*. Interestingly recognition, reversing the order of studies on the relationship connecting the video and ideology is the concept proposed by the French philosopher Sarah Kofman in “Camera Obscura and the Ideology” [20]. The chapter on Charles Marx Kofman cites a metaphor camera obscura and its mechanical functions. Philosopher treats optical device as the copying machine, which presents the information contained in the resources of ideology in the form most appropriate for your environment; reading content in the form of inversion is necessary to fully understand the work processes of ideology. In the field of cultural studies has no difficulties in trying to expose the ideology of work in movies genre or even “situation and occasional” such as dedicated Christmas Holiday [21, p. 164-176].

Quite different attitude represents a Slovenian philosopher of culture, Slavoj Žižek, for whom cinema is a simulator of reality. In fact, the film is a creature who “[...] made unnatural reality itself, revealing the mechanism responsible for its creation” [22, p. 14]. “Tears of reality” that after the shock drop the exclusion of culture (film screening), are a signal authenticity of ideology and hegemony of the ruling. Žižek distinguishes them from those ideologies that just “appear” to dominate. Therefore, the teams mechanisms hidden in the structure of the film leave the proper operation of ideology. The philosopher from Ljubljana is making questions which undermine the status of the entity. Also from this position criticism of ideology was made. Žižek simultaneously disturbs the comfort critique of ideology - indicates the number of non-removable paradoxes that the entity meets the research work of ideology structures of film: “The paradox in all these cases is that the output of the ideology (or rather of what we experience as an ideology) is the form of our ideological enslavement” [23, p. 331]. Žižek by defining ideology through negation points out that ideology is not only the content, but “[...] the way in which this content refers to the position of the entity founded by the process of termination” [24, p. 331]. Consequently, taking the critique of ideology contained in film, the investigator should consider the possibility of the presence of the performance “[...] lies as truth” [25, p. 331]. In the spirit of conceptual apparatus proposed by Slavoj Žižek, in the second part of the article the authoress will try to make the author’s analysis of the film of the text of popular culture.

“The Dictator,” Sacha Baron Cohen – from comedy to ideology

Sacha Baron Cohen - the controversial comedian and filmmaker comedy -

in 2012 shaken public opinion. “The Dictator,” like “Borat: Cultural Learnings of America to Kazakhstan grew in power and the people lived prosperous,” created a stir and a global discussion on the problems of political discourse, narrative oriented around the oil market and respect for human rights and crypto racism .

Just like in *The Great Dictator* Charles Chaplin, the main character in the film Cohen plays two roles: the dictator: Hafaza Aladeena, ruler of the state Wadiya, and - Alison’a Efavadh’a, citizen under pressure of American culture.

Designates mechanisms of social engineering, included in the convention joke, they are already present in the forefront of the film. The reference to the regime of Kim Jong-il, represented on the board: “In loving memory of Kim Jong-II” has symbolically enter the atmosphere of dictatorship, which every day they have to deal with people of North Korea. Attributes define the “real dictator” have been externalized in the image Aladeena: “Although Aladeen is a synthesis of Ahmadinejad, which mocks the style of dress and appearance, Saddam Hussein, which is inspired by the palaces and monuments, as well as continuing Berber lifestyle Muammar Gaddafi, is without a doubt the latter was the prototype of the main character” [26, p. 62].

Aladeen born with a gun in his hand, from childhood was surrounded by women and photographing his sexual conquests. Megan Fox, the Republican senator, Arnold Schwarzenegger, is next to Halle Berry, Oprah Winfrey and Fergie: they’re just a few of the pantheon of Hollywood, which coexisted with the dictator of Wadiya. Military power in the film image Cohen is equated with Freudian force - the production of bombs of mass destruction does not count range and power of its impact – it’s important is its shape. Sovereign ensure that the weapons will be used for peaceful purposes. Interrupt the tirade, as choking with laughter, realizing the lies fed subjects. While certainly “not be used to attack the task Isaiah ...”. The spectator, of course, guessed that the essence of speech is the planned attack on Israel. That the shape and size of the nuclear weapons grows to the level of phallic verbal battle between Aladeenem and Nadal, a scholar who is responsible for nuclear arms programs, called “nuclear Nadal” discussion revolves around a metal mold cover charge - “Bird destruction”. Aladeen prefers its pointed shape, which, he says, terrifies the enemy, when he faced the attack: “He thinks that this penis nuclear work.” He is still trying to persuade the idea of the sovereign, using propped scientific evidence. The quarrel ends for scientist sentence of death. In the following sequences the film the viewer learns that all the victims of Aladeen were located in New York, “The site, which was born of AIDS.” This is where the victims of the regime formed a movement of resistance against the tyranny of the lord of Wadiya, acting in a quasi-opposition to the current ruling camp. In a similar manner eliminates competition at the start of the Olympics: shoots his rivals. The main character wins all competitions and won fourteen gold medals.

The symptom of totalitarian reality is part of Newspeak, which is by Cohen brought to the point of absurdity. Aladeen makes changes in the state of Wadiya dictionary, replacing about three hundred words phrase by “Aladeen”

word. Cohen, through satire exposes the violence of language, understood as an element of ideology is individual and manifests itself in the most intimate situations: “[...] verbal violence is not a secondary disorder, but the ultimate tool for any typical human form of violence” [27, p. 69]. Word perplexes the same message language is ambiguous. When the doctor gives the patient the results of testing for HIV, it turns out that the phrase “positive” and “negative” was also listed on: Aladeen. And yes, the doctor announcing the news of high rank, states that the patient is “HIV-Aladeen”. Short sequence ends with an expression of absolute consternation of both the doctor and the patient.

Also during the conversation with the dictator’s bodyguard, Clayton admits that he hates Arabs. Supreme Leader freely guy announces him that he sees nothing wrong with that, because he is not an Arab. Clayton express their views summarizing it in a few sentences: “For me, you are all Arabs, niggers, scabs, blue, treelovers fags from Avatar. In principle, all this outside of America are Arabs”. Clayton recommending a visit to Broadway and Empire State Building. He points out that Aladeen must do so before the dictator or “other Arab” tear down the building. Cohen made here reversal of stereotypical images of terror and symbolic violence. Exposing the work of ideology within the structures of the film, using the mechanism described by Žižek: “In our time, when the anger has lost its full potential, only the functional forms of Islam are (angry victims of capitalist globalization) and” irrational “rage of the young” [28, p. 191]. Cohen made an ideological exchange ideological broadcasting entity - is Arab, Islamist, Jew, or suspected of homosexuality in the film by James Cameron. The entity that generates violence language, inscribed in the structure of ideology is an American citizen, radically differs from the stereotypical image, represented in film and media. Slogans covering a range of democratic freedoms, respect for dignity and diversity, only a prosthesis concealed hatred of otherness.

Another sequence, depicting the abduction of a dictator by a security guard, exposes the violent system, present, though hidden in the era of liberal democracy. The dictator-victim says that the tools, which Clayton is going to use against him, perhaps checked, but in 1972. Torture, which is to be subjected Aladeen, after all, are a reference to the terrorist attack in Munich during the Summer Olympics. Security officer has to make torture dictator in order to comply with sadistic pleasure. As Wojtas noted: “[...] an allusion to the practices taking place in Abu-Gharib” [29, p. 65]. It is worth mentioning about the disclosed techniques of terror in the prison in Guantanamo, and Kandahar, where moving away from physical torture, was used methods recognized as sophisticated - psychological torture. Slavoj Žižek, referring to the thesis of Samuel Huntington’s “Clash of civilizations” concludes: “Clash of Arab civilization to the American barbarism is not a collision with respect for the dignity of the individual, but rather a confrontation between anonymous and brutal torture and treated as a media spectacle” [30, p. 180]. Thus, in “The Great Dictator” there is no physical suffering. On the contrary, the highest expression used terror was a symbolic gesture to cut his beard, which adds grandeur and seriousness of each sovereign.

Highlighted by the authoress, film sequences tried to confirm the presence of ideology in film. By convention of comedy and satire elements used by Cohen the authoress reveals on both the presence of ideology in film art (pictures of film stars on the wall Aladeen), as in the socio-political discourse.

Conclusions

The prosthesis of grotesque and humor used by Cohen, a dummy mechanisms to work ideology bare in “The Great Dictator”. The aim of the authoress was to demonstrate the utility equipment film studies developed by the Slovenian philosopher of culture, Slavoj Žižek. To this end, the authoress in the first part of the article briefly closer genetic history of the concept of “ideology” and demonstrated its relevance in the humanist thought. The authoress cited various forms of research tools that use the concept of ideology. The most interesting and invigorating the discourse of cultural studies pointed instruments proposed by Slovene. In the second part of the article, the authoress conducted a distinctive analysis of the film studies the painting “The Great Dictator” Sacha Baron Cohen. On the basis of distinguished sequences, made confirmation utility equipment of Slavoj Žižek.

Notes

1. Žižek, Slavoj, *Looking askance. For Lacan through popular culture*, trans. J. Margański, Critique of Political Publishing House, Warsaw 2003. Žižek, Slavoj *Lacrimae rerum. Kieslowski, Hitchcock, Tarkovsky, Lynch*, trans. Cuba Mikurda, Publishing Political Critique, Warsaw 2011.
2. Žižek, Slavoj, *Sublime object of ideology*, trans. Joanna Bator, Paul Dowel, Publishing Political Criticism, Wrocław 2001.
3. Žižek, Slavoj, *In defense of lost causes*, trans. Julian Kutyla, Verso, Warsaw 2008.
4. Gramsci, Antonio, *Selected Writings*, ed. Barbara Sieroszevska, Book and Knowledge, Warsaw 1961, T. II.
5. Althusser, Louis “Ideologies and ideological apparatus of the state. Tips for research “, [in:] Althusser, Louis, *Positions, Editions sociales*, trans. Andrzej Staron, Paris 1976 at: <http://www.nowakrytyka.pl/spip.php?article374>.
6. Eatwell, Roger, “Ideologies: Approaches and trends”, [in:] *Contemporary political Ideologies*, Pinter Publishers, London, 1993.
7. Marx, Karl, Engels, Friedrich, *A Contribution to the Critique of Political Economy*, trans. Edmund Lipinski, Warsaw 1953.
8. Laclau, Ernesto, Mouffe, Chantal, *Hegemony and Socialist Strategy. Contribution to the project of radical democratic politics*, Scientific Publishing University of Lower Silesia AAE, Wrocław 2007.
9. Gramsci, Antonio, *Letters from prison*, Reader, Warsaw 1950.
10. Gramsci, Antonio, *Selected Writings*, ed. Barbara Sieroszevska, Book and Knowledge, Warsaw 1961, T. II.
11. Myers, Tony, *Žižek! Guide to Political Criticism*, ed. Maciej Kropiwnicki, Julian Kutyla, Publishing Political Critique, Warsaw 2009.
12. Kolakowski, Leszek, *Culture and fetishes*, PWN, Warsaw 2010.
13. *100 years of european cinema*, Ed. Diana Holmes, Alison Smith, Manchester University Press, Manchester, New York 2000.
14. McGowan, Todd, *Realistic look. Film Theory after Lacan*, trans. Cuba Mikruda, Publishing Political Critique, Warsaw 2008.
15. Comolli, Jean-Louis, Narboni, Jean, “Cinema / Ideology / Criticism”, trans. Susan Benett, Cahiers du Cinema, 216, October 1969.
16. Demby, Lucyna, *Outside reality. The dispute over the impression of reality in the history*

of French thought the film, Rabid, Kraków 2002.

17. Macherey, Pierre, *A theory of literary production*, Routledge, 2006.

18. Jameson, Frederic, *The Ideologies of Theory*, Verso, London, New York, 2008.

19. Jameson, Frederic, "Reification and Utopia in Mass Culture" [in:] Frederic Jameson, *Signatures of the Visible*, Psychology Press, London, 1992.

20. Kofman, Sarah, *Camera Obscura and the Ideology*, Cornell University Press, ed. Will Straw, New York, 1998.

21. Mundy, John, "Christmas and the movies: Frames of Mind," [in] *Christmas, ideology and popular culture*, ed. Sheila Witheley, Edinbyrgh University Press, Edinburgh, 2008.

22. Žižek, Slavoj, *Lacrimae rerum. Kieslowski, Hitchcock, Tarkovsky, Lynch*, trans. Cuba Mikurda, Publishing Political Critique, Warsaw 2011.

23. Myers, Tony, *Žižek! Guide to Political Criticism*, ed. Maciej Kropiwnicki, Julian Kutyla, Publishing Political Critique, Warsaw 2009.

24. Myers, Tony, *Žižek! Guide to Political Criticism*, ed. Maciej Kropiwnicki, Julian Kutyla, Publishing Political Critique, Warsaw 2009.

25. Myers, Tony, *Žižek! Guide to Political Criticism*, ed. Maciej Kropiwnicki, Julian Kutyla, Publishing Political Critique, Warsaw 2009.

26. Wojtas, Jaroslaw, "From Kazakhstan over the Red Sea. Sacha Baron Cohen on the fringes of political correctness," [in] *Oriental Studies* No. 2/2012, Torun 2012.

27. Žižek, Slavoj, *Violence. Six glances sideways*, trans. Górny Antoni, Warsaw Literary Publishing Muza, Warsaw 2010.

28. Žižek, Slavoj, *Violence. Six glances sideways*, trans. Górny Antoni, Warsaw Literary Publishing Muza, Warsaw 2010.

29. Wojtas, Jaroslaw, "From Kazakhstan over the Red Sea. Sacha Baron Cohen on the fringes of political correctness", [in:] *Oriental Studies* No. 2/2012, Torun 2012.

30. Žižek, Slavoj, *Violence. Six glances sideways*, trans. Górny Antoni, Warsaw Literary Publishing Muza, Warsaw 2010.

КРИТИКА ТЕОРІЙ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ ФРЕНСІСА ХСЮ

Борисова-Железнова Катерина Олександрівна
аспірантка КНУ імені Т. Г. Шевченка
kvemailvk@gmail.com

Науковий керівник –
д. філос. наук, проф. В. І. Панченко

30-ті роки ХХ століття ознаменувалися неймовірно цікавим поворотом праць етнологів, культур-антропологів та соціологів до вивчення феномену "культура і особистість" в усій його повноті та

різноспектності. Серед таких дослідників можна назвати Рут Бенедикт, авторку бестселеру «Паттерни культури», перекладеного на даний момент сорока мовами, Джона Хонігмана («Культура і особистість»), Франца Боаса, польового дослідника культури індіців Каска, Роберта Б. Едгертона та власне Френсіса Хсю, основним ідеям, якого і присвячений даний огляд. Головний акцент названі вище автори ставили на тому, що першорядне значення в людській екзистенції відіграють саме відпочатково засвоєні паттерни культури. Рут Бенедикт стверджує, що саме культура забезпечує паттерни людського існування; Дж. Хонігман відстоює той факт, що лише «культура позначає соціально-стандартизовані моделі активності, мислення, відчуття деякої міцної соціальної групи» [2; Р. 171], а Френсіс Хсю, наголошує на тому, що: «У порівнянні із «нелюдськими» елементами в навколишньому середовищі, для особистості в будь-якому суспільстві цінність інших людських екзистенцій є найвищою» [3; Р. 4].

Американський антрополог Френсіс Хсю отримав освіту у Лондонській Школі Економіки та Північно-Західному Університеті (США), проводив польові дослідження у Китаї, Індії, Японії та на Гавайях. Можна лишень здогадуватись, чи вплинули ці дослідження на розробку його психологічної антропології так само, як і на його зацікавленість у порівняльному аналізі культур-цивілізацій глобального масштабу. В будь-якому разі вони стали основою для написання сотні статей та більш ніж десяти книг. Серед них в якості програмної варто виділити колективну монографію «Психологічна антропологія» / «Psychological anthropology; approach to culture and personality» (1961, 1972), яка не лише містить одні з найбільш популярних статей Френсіса Хсю, що стосуються дослідження американських цінностей і характеру, але й систем спорідненості в різних культурах, та загалом відображає теоретичне спрямування думки самого американського антрополога і його оточення, оскільки з'явилась на світ саме під його редакцією.

На думку Френсіса Хсю, «Головним завданням психоантропологів є дослідження свідомих і несвідомих ідей, які керують діями людей» [3; Р. 2]. Такий підхід Френсіса Хсю пояснює тим, що поле пошуків «Культура і особистість» є еквівалентним крос-культурним дослідженням особистості та соціокультурних систем. Такі дослідження на його думку включають в себе наступні проблеми:

- співвідношення між соціальною структурою й цінностями та модальними паттернами виховання дітей;
- вплив модальних моделей виховання дитини на модальну структуру особистості, що виражається в поведінці;
- відношення модальної структури особистості до рольової системи поведінки та проєкційних аспектів культури;
- співвідношення між усіма вищевказаними змінними з точки зору девіантних моделей поведінки, які можуть варіюватись від однієї групи до іншої.

Звертаючи увагу на дану проблематику, Френсіс Хсю визначає як відмінну рису розвідок в сфері «культура і особистість» саме природних відмінностей групи як предмета дослідження (а не індивідуальних відмінностей, як вважали попередники чи перші дослідники цього напрямку), а точніше – відмінностей між групами всередині суспільства, певної сталої спільноти. В той же час, на його думку аналіз поліакторності особистості в конкретному суспільстві знаходиться на межі цієї сфери. Така розстановка акцентів зумовлена тим, що Френсіс Хсю вважає концепт «personality-culture» плідним лише в тому разі, коли він походить із інтеракції, і, як відзначає дослідник, лише на такому базисі можна будувати певну теорію особистості в психологічній антропології. Френсіс Хсю окремо відзначає, що теорії особистості не можуть використовуватись в цьому новому напрямі так само як і в психології, адже психологів більше цікавлять унікальні риси індивідів, а психоантропологи роблять акцент на таких специфічних характеристиках особистості, які відсилають до приналежності до певних спільнот, в глобальному сенсі – навіть до людської спільноти загалом.

З огляду на те, що такий пласт досліджень людської поведінки має перш за все справу з ідеями, які лежать в основі взаємозв'язку та взаємовпливу між людиною та суспільством в якому вона знаходиться, американський дослідник і пропонує назву психологічна антропологія, яка на його думку є більш доречною для цього напрямку. Френсіс Хсю відзначає досить важливий в цьому світлі момент: термін «особистість» має такі конотації, які змушують розглядати його як ціле саме по собі, що є негативним фактором для дослідника. Замість того, щоб усвідомлювати особистість як тривалий процес взаємодії індивіда, суспільства і культури, досліднику легше думати про особистість як свого роду упереджений «endproduct» (тобто дещо з наявними характеристиками, які не підлягають змінам в залежності від зовнішніх факторів), який готовий діяти в тому чи іншому напрямку, незалежно від соціально-культурних факторів, що впливають на нього безперервно. Такому погляду, на думку Френсіса Хсю, варто протистояти і початком такого опору має слугувати саме уникання терміну «особистість» в його розумінні класичною психологією, із словника дослідника сфери психологічної антропології. На нашу думку, висновок Френсіса Хсю щодо цього питання, є вкрай важливим і знаменує поворотний момент для досліджень подібного гатунку: він обґрунтовує нерелевантність психологічних теорій особистості саме з огляду на те, що в концепті «особистості» не враховується культура, як онтологічний базис життя індивіда, в якому саме і розгортається і його воля, і його екзистенція. Таким чином, як би це парадоксально не звучало, з огляду і на термінологічну, і на смислову константи цього питання, зміна назви напрямку з «Культура і особистість» на «Психологічна антропологія» є зміною векторності досліджень зі сфери психологічної на сферу культурологічну, з особливим акцентом саме на культурі, а не на специфічних характеристиках окремої особистості. І саме в цьому ключі можна говорити про наявність специфічної

культурологічної концепції людини в психологічній антропології.

Немає сумніву в тому, що психологічні характеристики залежать від встановлених традицією методів виховання дітей та процесів соціалізації в цілому. Але якими ж є фактори, які визначають або принаймні формують зразки культури, що в свою чергу обумовлюють методи виховання та соціальні процеси? Якби людські суспільства були стабільними і незмінними, як у мурах та бджіл, це питання не було б таким засадничим. Але специфіка саме людських суспільств в тому, що вони є вельми динамічними об'єктами з надмірною мінливістю при наявних темпах змін, а це в свою чергу, провокує як і серед людських індивідів, високу схильність до проявів девіацій, що найчастіше й стає найцікавішим предметом дослідження будь-якого дослідника зі сфери соціального, а особливо – психоантрополога. Жюль Генрі, добре знайний психологічний антрополог й колега Френсіса Хсю, говорить про це наступним чином: «На мою думку, принципова відмінність між угрупованнями комах і спільнотами людей полягає в тому, що якщо перші моделі є специфічно організованими саме для досягнення гомеостазу, то структури людських спільнот завжди мають в своїй основі гарантію і запоруку нестабільності» [4; Р. 308]. Френсіс Хсю відзначає, що найбільш функціональною щодо цього є наступна точка зору: взаємовідносини між індивідом та суспільно-культурним виміром є двостороннім рухом у спіральній прогресії. Індивідуальні психологічні характеристики є результатом процесу соціалізації, проте самі психологічні характеристики, в свою чергу, лежать в основі паттернів культури, що й зумовлює схильність певної соціальної групи до змін чи стабільності, та виступає в якості регулятора процесів соціалізації. Френсіс Хсю визнає, що його підхід є досить «амбітним» в тому сенсі, що хоча він і претендує на крос-культурне узагальнення, але поки що знаходиться на досить умоглядній стадії розробки. Він висуває гіпотезу про існування єдиної соціально-психологічної осі, яка генерує та/або інтегрує широкий спектр більш конкретних культурних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Benedict R. *PatternsofCulture*. / RuthBenedict. – NewYork: HoughtonMifflin, 1934. – 320 p
2. Honigman, J. J. *Cultureandpersonality* / J. J. Honigman. – NewYork: HarperandBrothers, 1954. – 499 p.
3. HsuF. L. K. *Psychologicalanthropology; approachestocultureandpersonality*. / FrancisL. K. Hsu – Homewood, Ill.: DorseyPress, 1961. – 568 p.
4. Henry J. *Homeostasis, SocietyandEvolution: A Critique*. / JulesHenry. // *ScientificMonthly*. – LXXXI, 1955. – Pp.300-301.

GAMIFIKACJA I TEAMBUILDING W ZARZĄDZANIU BEZPIECZEŃSTWEM MIASTA

Wojtas Jarosław

Doktorant Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania UMK
j.wojtas@doktorant.umk.pl

Promotor –
doktor habilitowana Justyna Łapińska

Procesy urbanizacyjne sprawiają, że coraz więcej ludzi, a wkrótce większość mieszkańców globu zamieszkiwać będzie przestrzeń miejskie. Fakt ten determinują bardzo istotne czynniki. To w miastach koncentruje się życie gospodarcze, kulturalne i polityczne. Miasta starają się przyciągać ludzi pracowitych i kreatywnych. Tu znajduje się największe zagęszczenie instytucji i przedsiębiorstw umożliwiających podjęcie wymarzonej pracy, rozpoczęcia działalności gospodarczej, kontaktu z nowymi ludźmi. Niestety z tych samych powodów, to mieszkańcy miast są wystawieni na największą liczbę czynników zagrożenia. Począwszy od elementarnych kwestii zapewnienia bezpieczeństwa gospodarki odpadami, czystości wody i powietrza, aż po cały wachlarz chorób cywilizacyjnych, do aktów przemocy politycznej włącznie. Ta sytuacja wymusza refleksję na temat kondycji psychologicznej oraz szkolenia menedżerów bezpieczeństwa w przestrzeni najbardziej podatnej na różnego rodzaju niebezpieczeństwa.

Każdy jest zasobem w systemie bezpieczeństwa. Ten z pozoru błahy truizm niesie za sobą poważne przesłanie. W dobie globalizacji i niemal permanentnego oddziaływania czynników zagrożenia, partycypacja jak największej liczby osób w kształtowaniu lokalnej przestrzeni bezpieczeństwa staje się koniecznością, wymogiem czasów. Jednak nie tylko dobre chęci gwarantują sukces. Przewodnic im muszą odpowiednio przygotowani menedżerowie. Osoby odznaczające się dużą wiedzą i precyzją, a także konkretnymi umiejętnościami. Przede wszystkim umiejętnością pracy w zespole. Gamifikacja procesów nauczania nie bez powodu stała się jednym z najpopularniejszych trendów w XXI wieku. Uczenie się poprzez grę (zabawę) poza głównym celem, za jaki uznaje się zdobycie nowych kompetencji, może dawać sporą satysfakcję. Zwraca też uwagę na fakt, iż poza samym celem, równie ważnym aspektem społecznego funkcjonowania ludzi jest to, w jaki sposób się do niego dociera. W dobie transformacji ustrojowej, utylitarne, czy wręcz instrumentalne podejście do człowieka jako zaledwie zasobu w procesach zarządzania było bardzo powszechne i doprowadziło do wielu dysfunkcji na szeroką skalę, włącznie z dehumanizacją podmiotów ludzkich. Sama historia stosowania gier w nauczaniu posiada długą i interesującą tradycję. Przez stulecia gry miały za zadanie symulowanie konfliktów zbrojnych. Stosowano je w celu podnoszenia kwalifikacji zarządczych, obronnych,

strategicznych. Pochodzące z Indii szachy, które zdobyły nieśmiertelność to również jedna z takich gier. Warto pamiętać, że ramifikacja stosowana była już w starożytnych Chinach [1, s.22]. Gry kierownicze kojarzone są głównie z procesem kształcenia menedżerów. Ich stosowanie można dostrzec w wielu innych sektorach. W związku rozwojem technologii informacyjnych, gry symulacyjne znajdują szerokie zastosowanie w wielu dziedzinach: pedagogice, zarządzaniu czy bezpieczeństwie. Celem artykułu jest próba wyodrębnienia najważniejszych aspektów gamifikacji w kontekście kształcenia menedżerów w celu odpowiedzi na pytanie: czy może ona stanowić remedium na patologiczne zjawiska mające miejsce w czasie określonych mianem doby niepewności czy ery zawirowań?

Uczestnictwo i satysfakcja: teambuilding

Miasto, słowo i sama kategoria badawcza *polis* pochodzi z języka greckiego. Znany badacz historii politycznej starożytności, Christian Meier zwrócił uwagę na wyjątkowość greckiego doświadczenia w zakresie kształtowania stosunków i struktur władzy. Polityka oraz polityczność, jako przedmiot refleksji oraz kategorie porządkujące wyobrażenia o świecie władzy zostały oparte na utartych już w Grecji założeniach: „*Pierwsze demokracje w historii świata mogły powstać tylko pod warunkiem, że wspólne życie obywateli, traktujących siebie właśnie jako obywateli, stawalo się w ich egzystencji centralnym punktem odniesienia. (...) Stąd także brała się szczególna postawa wobec świata, nowa w historii powszechnej forma władzy obywateli, którą sprawowali oni nad warunkami własnego życia, a także szczególny rodzaj społecznej tożsamości* [2, s.18]”.

Niemal wszystkie kluczowe kategorie badawcze, którymi posługujemy się do dziś, powstały w miastach: demokracja, polityka, ale również demagogia i tyrania. Starożytna Grecja nie stanowiła monolitu, jej organizacja polityczna i struktura społeczna nie spełniały oczekiwań mieszkańców. Borykała się z wieloma problemami, które do dziś stanowią źródła niepokojów i konfliktów. Oprócz wyrosłej z miast demokracji, ufundowała podwaliny pod europejską tożsamość i dała światu ideę współzawodnictwa.

Podczas mistrzostw Europy w piłce nożnej, mających miejsce wiosną 2016 roku we Francji zdarzyło się, zapewne jak co cztery lata, wiele niespodzianek. Jedną była szczególnie interesująca. Do półfinału zakwalifikowała się reprezentacja Walii. Drużyna, która przez wielu komentatorów była od początku skazywana na porażkę. Z tym większym zaskoczeniem europejska publiczność obserwowała kolejne zwycięstwa piłkarzy z niewielkiego górskiego kraju, położonego poza ścisłym centrum Zjednoczonego Królestwa.

Gdy z walki o tytuł mistrzów Europy wyeliminowane zostały reprezentacje Anglii, Irlandii Północnej i Szkocji, w Internecie pojawiło się nagranie treningu walijskiej koedukacyjnej drużyny dziecięcej. Podczas rozgrzewki młodzi zawodnicy powtarzali za trenerem: „*Kto zwycięży? Tego nie wiemy. Kto zwycięży? Tego nie wiemy! Czy to ważne? Nie za bardzo. Czy to ważne? Nie za bardzo! Co się liczy? Zabawa i uczestnictwo. Co się liczy? Zabawa i uczestnictwo!*”.

Młodzi ludzie od dzieciństwa przygotowani są do zupełnie innego niż konkurencyjny, modelu współzawodnictwa. Takiego, dla którego bardziej precyzyjnym określeniem jest: współuczestnictwo. Gdzie sukces jest ukoronowaniem starań, nie domeną najsilniejszego bądź najbardziej pozbawionego skrupułów indywiduum w stadzie. To efekt współpracy, nie eliminacji przeciwnika. Ten przykład pozostawia wiele do myślenia w kwestii zarządzania bezpieczeństwem i kształtowania atmosfery współpracy.

W celu stworzenia zgranej, odpowiedzialnej i chcącej odnosić sukcesy drużyny należy stworzyć i konsolidować jej tożsamość. Proces jej tworzenia jest złożony i pełny paradoksów. Posiada dwa istotne komponenty: jedności i przeciwieństwa. Istnieje przeświadczenie, że nic tak nie łączy jak wspólny wróg. Należy stwierdzić, że jest ono anachroniczne, a wręcz szkodliwe. Budowanie atmosfery zagrożenia, zarówno w skali mikro jak i makrosocjologicznej, być może będzie efektywne z punktu widzenia polityków chcących wprzęgnąć negatywne emocje w proces wyborczy, jednak ze strategicznego punktu widzenia jest nieodpowiedzialne i prowadzić musi do porażki.

Gamifikacja i teambuilding

W grach decyzyjnych działania uczestników są skierowane na proces podejmowania decyzji. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż symulacja bywała zwykle określana w kontekście formalnym, w odniesieniu do jej fizykalnych aspektów. Pomijano natomiast jej antropologiczny komponent, który kładzie nacisk na jej humanistyczny wymiar, jej symbiotyczną formę. Wprowadzenie do procedury symulacyjnej człowieka pełniącego funkcję decydenta sprawia, że zyskuje ona charakter interaktywny. Stając się jej częścią zostaje on funkcjonalnie wkomponowany w formalną, algorytmiczną strukturę modelu symulacyjnego [3, s.262].

Substancjalną cechą rzeczywistości, w której żyjemy jest permanentna zmiana. Większość zjawisk przez stulecia uchodzących za trwałe fenomeny społeczne nabrało charakteru procesualnego, a niepewności i płynności codzienności stała się jej immanentną cechą. Ta właściwość współczesności wyzwała rozwój niepożądanych zjawisk. Brak stabilności i wywołane nim emocje wywołują poczucie zagrożenia. To z kolei rodzi potrzebę zapobiegania im w sposób instytucjonalny, w drodze przygotowania profesjonalnych kadr menedżerskich, które w przypadku wystąpienia realnego zagrożenia będą gotowe mu zapobiec lub przeciwdziałać. Ponieważ jednym z najważniejszych kryteriów oceny pracy menedżerów bezpieczeństwa jest ich skuteczność i efektywność, uczeni związani z tym nurtem badań korzystają z metodologii i teorii nauk ekonomicznych, a w szczególności zarządzania. Przestrzeń ta pokrywa się z problematyką będącą w centrum zainteresowania kształtującej się dyscypliny securitologii.

Pojęcie bezpieczeństwa było definiowane przez wielu autorów w szeregu licznych publikacji naukowych, których pojawia się coraz więcej na rynku wydawniczym. W precyzyjny sposób bezpieczeństwo zdefiniował Ryszard Zięba,

którego zdaniem można je określić jako: „*Pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania bądź eliminowania), ale powstaje przede wszystkim wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego* [4, s.13]”.

Procesualny charakter bezpieczeństwa akcentuje podmiotowy charakter osób biorących udział w eliminacji i zapobieganiu zagrożeniom. Trzeba pogodzić się z faktem, że będą one występowały zawsze, jednak tak jak pisał Ryszard Zięba, zadaniem menedżerów bezpieczeństwa jest ich aktywna, kreatywna działalność. W literaturze przedmiotu kładziony jest nacisk na fakt, iż wybór metod i technik zarządzania bezpieczeństwem warunkowany jest tym, że menedżer (decydent) w procesie podejmowania decyzji rzadko kiedy może się posłużyć algorytmicznym procesem, w którym występują jasno określone, krok po kroku, reguły działania. W celu rozwiązania problemu konieczne jest zastosowanie metod twórczego myślenia, co wymaga umiejętności budowania relacji pomiędzy faktami [5, s.37].

Pojęcie menedżer bezpieczeństwa odnosiło się niegdyś do osób odpowiadających za zapobieganie zagrożeniom występującym w przedsiębiorstwach. Aktualnie natomiast definiujemy go w znacznie szerszym znaczeniu. Menedżer jest postrzegany jako ktoś zarządzający bezpieczeństwem, bez względu na przestrzeń zainteresowania, tak w działalności biznesowej jak również instytucjonalnej czy społecznej. Nacisk na sferę instytucjonalną jest aktualnie bardziej adekwatny, dotyczy on bowiem wielu przestrzeni takich jak: bezpieczeństwo militarne, bezpieczeństwo polityczne, bezpieczeństwo ekonomiczne, bezpieczeństwo społeczne, bezpieczeństwo energetyczne, bezpieczeństwo kulturowe, bezpieczeństwo zdrowotne, bezpieczeństwo ekologiczne. Spektrum zainteresowania zarządzania bezpieczeństwem jest bowiem tak szeroki jak zakres funkcjonowania społeczeństwa. W dobie konfliktów hybrydowych, terroryzmu, wojen cybernetycznych, wiedza i kompetencje menedżera bezpieczeństwa muszą być jak najszersze.

Menedżera definiuje się jako osobę posiadającą umiejętność skutecznego działania w zmieniających się warunkach. Umiejętności te obejmują wzorzec sekwencji zachowań realizowanych w celu osiągnięcia zamierzonego rezultatu. Stanowią zbiór identyfikowalnych działań jednostki, prowadzących do określonych wyników. Dają się kontrolować i ćwiczyć, można je rozwijać. Wśród czterdziestu rodzajów kompetencji sklasyfikowanych przez Waldemara Rzońcę i Milenę Dziębaj znajdują się te, które są niezbędne z punktu widzenia menedżera bezpieczeństwa, m.in.: *wypracowanie decyzji, przywództwo, zarządzanie czasem, opanowywanie stresu, postrzeganie pełnego obrazu sytuacji, nadawanie priorytetów zadaniom, harmonogramowanie i koordynowanie zadań, prognozowanie, narzucanie innym ról i zasad, ustalanie celów, kierowanie pracą innych, analizowanie danych, zabieranie głosu na forum publicznym, wywieranie wpływu na innych, szybka ocena sytuacji* [6, s.183-186].

Należy stwierdzić, że zadania menedżera bezpieczeństwa ograniczają

możliwość rozwoju niektórych kompetencji związanych z inteligencją emocjonalną. Preferują natomiast te, które są niezbędne w sytuacjach kryzysowych. Tym bardziej należy akcentować te aspekty szkoleń, które wyrastają z metodyki teambuildingu. Sukces menedżera bezpieczeństwa, będącego jednocześnie przywódcą, bądź koordynatorem grupy powinien być postrzegany w kontekście sprawnej i precyzyjnej pracy całego zespołu, nie wypadkowej indywidualnych cech jej lidera.

Gamifikacja zarządzania bezpieczeństwem

Gry symulacyjne odbywają się w miejscach, które z punktu widzenia bezpieczeństwa społeczności lokalnych stanowią obiekty o charakterze kluczowym. Są bez wątpienia najbardziej pouczającymi, a jednocześnie zdecydowanie preferowanymi przez studentów. Znajomość topografii miasta, umiejętności czytania mapy, deszyfrażu czy udzielania pierwszej pomocy są równie istotne na równi z takimi jak choćby kompetencje społeczne graczy. Jednak nie można przecenić osobistej wizyty studyjnej w obiektach o szczególnym znaczeniu, wychodzącym daleko poza lokalny kontekst bezpieczeństwa. Wśród tych, które trzeba brać pod uwagę, należy wymienić m.in: obiekty infrastruktury (w tym infrastruktury krytycznej, obiekty sportowe, miejsca kultu, fortyfikacje i umocnienia, oczyszczalnie ścieków, szpitale, szkoły itp. Warto, aby ćwiczone były różnorodne scenariusze. W tym symulacje klęsk żywiołowych, wypadków komunikacyjnych czy wybuchu epidemii.

Działanie w czasie rzeczywistym, w miejscach dotkniętych katastrofami, pozwalało dokonać oceny zdolności uczestników w zakresie zarządzania bezpieczeństwem, w tym ich najważniejszych komponentów: wiedzy oraz kompetencji społecznych składających się na szeroko określone zdolności przywódcze. To z kolei pozwala określić kto z uczestników posiada odpowiednie predyspozycje do pełnienia zadań menedżera bezpieczeństwa. Kandydaci, którzy przygotowują się będą do pracy w zakresie zapobiegania sytuacjom kryzysowym i aspirują do pełnienia funkcji kierowniczych powinni aktywnie brać udział we wszystkich dostępnych grach symulacyjnych w przedmiotowym zakresie. Podmioty zarządzania kryzysowego muszą zadbać o ich jakość i rozszerzać je na coraz szersze kręgi społeczeństwa. Celem przygotowania jest właśnie ukształtowanie pożądaných kompetencji kierowniczych i sztabowych, tak indywidualnych, jak i zespołowych u osób i organów kolegialnych angażowanych do pracy w centrach, zespołach, urzędach i instytucjach kierowniczych. Oprócz znajomości procedur, uwarunkowań miejscowych, posiadanych zasobów i możliwości ich wykorzystywania należy zwrócić uwagę na znajomość zasad kontaktów z mediami i zasad skutecznego komunikowania informacji dziennikarzom w ramach *media relations* [7, s.97-99].

Gry w terenie posiadają wiele atutów związanych ze znajomością uwarunkowań lokalnych, ale nie da się przeprowadzić wszystkich niezbędnych symulacji. W tym celu tworzy się aplikacje komputerowe, za pomocą których można podnosić kompetencje w pracowniach informatycznych, a z drugiej

strony w trakcie rozgrywek mających miejsce w realnie istniejącej przestrzeni. Autorzy aplikacji odpowiadają na zapotrzebowanie wyznaczone przez szeroki zakres oczekiwanych umiejętności, m.in.: poprawnej oceny sytuacji, gotowości do podjęcia działań w celu rozwiązania problemu, podejmowania skutecznych decyzji, wykorzystywania dostępnych sił i środków w optymalny sposób, postępowania w granicach uprawnień wyznaczonych pełnioną funkcją, komunikowania się i współpracy w zespole. Specyfika pracy menedżerów bezpieczeństwa wymaga decyzyjności i gotowości do pracy pod presją czasu, w wysokim stresie a nawet w warunkach zagrożenia zdrowia i życia. Efektem aktywnego uczestnictwa w grze jest wiedza i umiejętność precyzyjnej odpowiedzi na pytania, takie jak np.: Co może się stać w przypadku wystąpienia zagrożenia? Kiedy powinien wykonać działanie? Które z działań będą skuteczne w danej sytuacji? Z jakich sił i środków powinien skorzystać?

Co wolno mu robić? W jaki sposób powinien współpracować z partnerami [8]?

Rozbudowa aplikacji o różnorodne scenariusze umożliwi symulację kolejnych aspektów zagrożeń znajdujących się w centrum zainteresowania kryzysowego. Już jednak dwie powyższe gry stały się efektywnym narzędziem dydaktycznym. Ich popularność jest jednym z argumentów na rzecz rozwoju metody gier symulacyjnych w kształceniu menedżerów bezpieczeństwa.

Podsumowanie

Gry symulacyjne, szczególnie te poświęcone zagadnieniom bezpieczeństwa miasta, zyskują coraz większą popularność, wśród wykładowców oraz studentów kierunków związanych z szeroko pojmowaną problematyką zarządzania, bezpieczeństwa, politologii czy studiów miejskich. Podejmując się analizy występujących zagrożeń należy wystrzegać się często popełnianych błędów, które są wywołane brakiem odpowiedniej perspektywy. Zwraca się uwagę na elementy towarzyszące nam od lat: wandalizm, kwestie ruchu drogowego, wykroczenia związane z nadużywaniem substancji psychoaktywnych, czy ze sferą kryminalną. Należy jednak na tę problematykę patrzeć perspektywicznie. Pojawiają się przecież coraz to nowe zagrożenia wykraczające poza granice naszej wyobraźni. Wybuchają nieznane wcześniej epidemie, dochodzi do katastrof komunikacyjnych na nieznaną wcześniej skalę. Należy starać się budować zespoły gotowe podjąć nowe wyzwania. Dzięki zastosowaniu symulacji komputerowych, odtwarzających wydarzenia związane z różnego rodzaju klęskami żywiołowymi w czasie i przestrzeni, przyszli menedżerowie bezpieczeństwa mogą wyćwiczyć w sobie kompetencje w potrzebnym im zakresie. Natomiast poprzez udział w terenowych grach decyzyjnych mogą zapoznać się z warunkami panującymi na terenie, za który przyjdzie im wziąć odpowiedzialność.

Celem artykułu była próba zaakcentowania obecności gier menedżerskich i konieczności stosowania metod teambuildingu w kształceniu kadr odpowiedzialnych za zarządzanie bezpieczeństwem. Można śmiało stwierdzić,

że są one skuteczną metodą kształtowania kompetencji i przekazywania wiedzy. Gry symulacyjne, zarówno te przeprowadzane w terenie, oraz komputerowe gry decyzyjne stanowią wartościowe uzupełnienie pozostałych kursów. Ze względu na swój interakcyjny charakter, częściowo rywalizacyjne aspekty, ale również dużą ilość wiedzy, którą można wykorzystać, a w przypadku jej braku przyswoić, stanowią propozycję godną polecenia. Wraz z rozwojem coraz to nowszych technologii informatycznych można spodziewać się coraz bardziej zróżnicowanych i wieloaspektowych gier symulacyjnych. Pozostaje zaledwie kwestią czasu, kiedy programiści stworzą narzędzia wspierające gry decyzyjne w dowolnie wybranym środowisku. Nic nie zastąpi jednak działań podejmowanych w terenie. Środki zainwestowane w tego rodzaju działalność pozwolą zaoszczędzić czas, pieniądze, ale przede wszystkim pozwolą trwale chronić zdrowie i życie ludzi. W czołówce zawodów budzących największe zaufanie społeczne zajmują się strażacy, pielęgniarki i lekarze. Być może menedżerowie bezpieczeństwa dołączą do nich w relatywnie krótkim czasie.

Bibliografia:

[1] Długosz Mirosław, *Gry decyzyjne w badaniach i doskonaleniu organizacji*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 1990.

[2] Meier Christian, *Powstanie polityczności u Greków*, Teologia Polityczna, Warszawa 2012.

[3] Maciąg Artur, Pietroń Roman, Kukła Sławomir, *Prognozowanie i symulacja w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2013.

[4] Zięba Ryszard, Treść i zakres pojęcia „Bezpieczeństwo Polski (w:) Bezpieczeństwo Polski. Współczesne wyzwania (red. S. Wojciechowski, A. Potyrała), Difin, Warszawa 2014.

[5] Raczkowski Konrad, Łukasz Sułkowski, *Metody i techniki zarządzania bezpieczeństwem ekonomicznym (w:) Zarządzanie Bezpieczeństwem. Metody i techniki*, Difin, Warszawa 2014.

[6] Rzońca Waldemar, Dziębaj Milena, *Rozwój umiejętności menedżerskich za pomocą wybranych form dydaktycznych, (w:) Modele symulacyjne i gry menedżerskie we wspomaganiu decyzji i w dydaktyce* (red. A. Balcerak, W. Kwaśnicki), Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2010.

[7] Kamiński, *Przygotowanie do zarządzania kryzysowego (w:) Teoria zarządzania kryzysowego* (red. B. Zdrodowski), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2014.

[8] Materiały do szkoleń ITTI PROCeed przygotowane w celu podnoszenia kompetencji menedżerów bezpieczeństwa za pomocą aplikacji internetowych w zakresie powodzi oraz wybuchu epidemii.

МЕТОДЫ ИСПОЛЪЗУЕМЫЕ ДЛЪ ПРЕОДОЛЕНИЯ ЗАИКАНИЯ

Гафарова Эмира Шакир
Вспомогательная школа № 11- дефектолог-логопед
Центр Психологического и Речевого Развития «МИЛНА» -
руководитель, дефектолог-логопед
Азербайджан, город Баку
esmira090@mail.ru

Заикание является самым тяжелым нарушением среди всех нарушений речи. Это нарушение речи, которое характеризуется частым повторением или пролонгацией звуков или слогов, или слов; или частыми остановками или нерешительностью в речи, разрывающей её ритмическое течение. В большинстве случаев, наблюдается у детей со слабой нервной системой, которое находится под влиянием сотрясающей нервной системой [2]. Он преодолевается с трудом, вредит на психику ребенка, препятствует коммуникации речи и взаимосвязи с другими людьми, особенно с детским коллективом. Дети не могут начать разговор вовремя заикания, или же начинаются запинки при произношении. Несмотря что заикание является тяжелым нарушениям речи его коррекция существует. Это означает, что она не исчезает полностью, но можно предотвратить ухудшение при раннем вмешательстве. Заикание наблюдается у мальчиков 4 раза больше чем у девочек. Потому что, у девочек левое полушарие головного мозга быстро развивается, но у мальчиков они слабы.

Заикание возникает или внезапно илипостепенно, начинается медленно и становится еще сильнее. От нервных заболеваний, и под влиянием внутренних и внешних раздражений становится иногда сильнее, а иногда слабее. Например: во время болезни, усталости, и когда ребенок получает наказание. Усиление заикания может зависеть от воздуха, от сезона, от стиля жизни и питания.

Полная причина возникновения заикания неизвестна. Но наследственные факторы преобладают.

Не существует четких критериев для определения уровня заикания. Тем не менее, определяется во время осмотра речи и путем проведения разговора. На практике это считается легкой степенью, то что заикание при разговоре едва не заметно и не мешает речевой коммуникации. Тяжелая степень считается то что, речевое общение становится невозможным в долгосрочной судороге. Дополнительно при тяжелой форме заикания наблюдается лишнее движение и эмблoфразия [1].

Заикание как правило, сопровождается с серийными и характерно разнообразными. При частных и продолжительных судорог заикание становится весьма серьезным. По соответствию судорог артикулярного

аппарата заикание бывает 3 вида:

- 1) Клоник (с повторением)
- 2) Тоник (мелодично)
- 3) Смешанный

Способы преодоления заикания:

Заикающемуся ребенку очень важно комплексное воздействие (невропатолог, психолог и логопед). В настоящее время для преодоления заикания у детей существуют несколько методов. Эти методы способствуют преодолевать заикание в речи детей и служат умению нормальному навыку речи.

Успешное преодоление заикание с помощью родителей и учителей также имеет важное значение. Если ребенок говорит с запинками в спонтанной речи, необходимо, немедленно помочь ему для завершения слова или фразы. Для преодоления заикания используются различные методы. Также для коррекции заикания применяют метод, при котором через наушники заикающемуся подают так называемый белый шум, то есть заглушают его собственную речь. Эффективность этого объясняется, скорее всего, тем, что внимание заикающегося отвлекается от собственных запинок. В центрпсихологии и развитии речи «Милана» в группе детей заикающихся работают со специальными программами и этапами. Уроки проводятся индивидуально или с группой. Программа курса терапии заикание – в течение 50 дней по 2 часа непрерывного курса:

- *10 дней молчание
- *10 дней шипение
- *10 дней со слогами
- *10 дней с взрывом
- *10 дней научиться плавно говорить..

В первую очередь в зависимости от типа заикания, назначаем сеанс молчание в течение 10 дней. Это назначается для того чтобы, ребенок забыл привычку неправильной речи в своем мозгу, и начал учить новые навыки речи. В этапе молчания помещается хлопок в правое ухо ребенка. Назначаются определенные ограничения по инициативе программы. Это для того чтобы не раздражать диафрагму.

Потом осуществляется 10 дней этап шипение, 10 дней со слогами, 10 дней с взрывом, 10 дней для учения плавной речи.

Вместе с этими этапами проводится гимнастика – язык, мягкого неба, губ, нижних и верхних челюстей для развития артикулярного аппарата.

Тем не менее проводится дыхательная гимнастика– стимулирующие правильность дыхательного акта, и еще используются регулирующие специальные дыхательные аппараты и приборы (свечи, шары, пианино, дудочки и т.д.) для освоения правильной речи. Ребенок сперва должен сделать правильный выдох чтобы пианино озвучил. С помощью этого пианино учим логоритмику детям заикающимся.

Затем, работаем над звуками у которых часто бывают запинки.

Занятие продолжаем над гласными звуками, слогами, согласными звуками, цифрами, с трудными и смешанными звуками, рифмы, газели, рассказы, песни и многое другое.

В нашем центре мы работаем со специальной программой «BREAK MAKER» и с устройством «Золотой Голос» и «Loggita».

Цель программы «BREAKMAKER» –помочь регулировать дыхание действия в центре Брока. С помощью применения этой программы темп речи и диафрагмы стабилизируются, ребенок слышит нарушение в собственной речи и пытается регулировать их. За счет этой программы восстанавливается плавность и темп речи, регулируется диафрагма.

Устройства «Золотой Голос»- помогает регулировать звук и речь. Целью аппарата является то что, ребенок может слышать собственную речь и пытается исправить нарушенную речь. С помощью этого устройства снимаетсянапряжениев речи, тонус в голосе.

С помощью устройства «Loggita» –учитывая первая посещение ребенка определяется степень заикания. А потом назначается программа на 14-21 дней занятий.

После этих программ, чтобы устранить напряженность лицевых мышц, гортани, губ, щек, и для нормализации кровообращения, для повышения настроения назначаем специальный расслабляющий и логопедический массаж.

Источники:

1. Белякова Л.И., Дьякова Е.А. Заикание. Учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности “Логопедия” — М.: В. Секачев, 1998 — 304 с.: ил.
2. О.В.Бурлакина, Комплексы упражнений для формирования правильного речевого дыхания, Детство-Пресс, 2012 – 80 с.: Отдельное издание

МЕХАНИЗМ ВОЗДЕЙСТВИЯ КУЛЬТУРЫ НА ВНЕШНЮЮ ПОЛИТИКУ ГОСУДАРСТВА

*Гусейнова Айтекин Алимардан гызы
докторант Института Философии, Социологии и Права
Национальной Академии Наук Азербайджана
Баку, Азербайджан*

Аннотация. В данной статье проанализирован механизм воздействия культуры на международные отношения государства. Изученный процесс показан в какой

последовательности элементы культуры влияют на элементы международных отношений государства и проявляются в поведении и действиях государства во внешней политике. Ценности - являясь ключевым элементом культуры проникают так глубоко, что вызывают цепь реакций и влияний, проявляющихся в национальной идее, идеологии, идентичности и национальных интересах государства. Все это отражается в поведении государства, его имидже и концепции национальной роли, которую выбирает государство.

Ключевые слова: культура, международные отношения, ценности, концепция национальной роли

Механизм воздействия национальной культуры на внешнюю политику и международный отношения государства начинает действовать с того момента, как актер совершает или собирается совершить определенное действие, которое может вызвать реакцию со стороны международного сообщества, влияя на репутацию, имидж и авторитет страны в международном сообществе. Схема взаимосвязи элементов начинается с ядра национальной культуры - ценностей, а венчает этот процесс сформированная концепция национальной роли государства. Происходит это по следующей схеме:

Ценности - Идея - Идентичность - Национальный Интерес - Действия и поведение актора на международной арене - Имидж и авторитет страны на мировой арене – Формирование концепции национальной роли.

Поэтому правильный анализ ценностей культуры может дать возможность относительно точно спрогнозировать возможные действия и реакции актора на импульсы международной среды.

Для более детального исследования важно проанализировать каждый элемент в отдельности:

Ценности - это значимость или важность явления, предмета или события окружающего мира. Согласно концепции Г.Хофстеде ценности являются ядром национальной культуры, ценности определяют поведение. Но прежде, чем проявиться в действии, на ценностях основывается идея, на идее строится идеология государства.

Само государство занимается идеологической деятельностью, то есть поддерживает и пропагандирует конкретную систему национальных и государственных ценностей. В то время как идея — это некий замысел, реализация которого должна привести к предполагаемому, определенному результату или же «логический принцип, лежащий в основе теоретической системы», идеология — это система взглядов и идей, в которых осознается и оценивается отношение людей к действительности и к друг другу и которые выражают интересы различных социальных групп и обществ [1]. Р.Мехтиев утверждает, что идея и идеология государства должны отражаться и в идентичности и в национальном интересе государства [2].

Идентичность — процесс конструирования индивидуального значения на основе какого-либо культурного признака или связанного набора культурных признаков, которым отдается предпочтение над

другими источниками индивидуального значения [3;59]. Государственная идентичность выражается главным лицом, принимающим решения. Безусловно, одним из ключевых субъектов конструирования политической реальности в современном мире выступает государство. А механизмом – осуществляемая им внешняя политика [4; 39].

Формирование идентичности происходит в ходе взаимодействия с другими участниками международных отношений. В результате идентичности - набор значений, которые субъект приписывает себе, рассматривая поступки и отношение к себе других акторов. Таким образом, познание государством самого себя непосредственно связано с восприятием других участников международных отношений [5; 386]. С.Хантингтон говорит: «Национальный интерес выводится из национальной идентичности», интерес государства определен его идентичностью, которая формирует его поведение [6; 57-58].

Идентичность образует интерес, и только после того, как актор уже обладает определенной идентичностью и интересом, он начинает действовать в соответствии со своей идентичностью и соответствующим интересом. Следовательно идентичность формирует определенное поведение актора. Без интереса идентичности не имеют мотива, а без идентичности интересы не имеют направления и действительности [7; 71].

После того как актор осознает свою идентичность и круг интересов он начинает действовать, принимать решение, формулировать дискурс и создавать конструкты. Следовательно ценности, лежащие в основе национальной культуры влияют на формирование идей, которые формируют у лидера определенный набор восприятий и представлений о международной среде и возможных угрозах, исходящих из нее, формируя тем самым у него определенные границы интерпретации результатов его решений. Эти решения влияют на поведение и созданный образ государства на международной арене. Актуальность принимает тема имиджа государства, которая становится не менее важной, чем соперничество государств в военной и экономической сфере [8;45].

Национальный имидж государства формируется на основе конструктов дискурса, конструируется определенная реальность, выгодная для актора на данный момент. В этой реальности проецируется определенная идентичность - восприятие себя со стороны других государств. После создания имиджа государства формируется его национальная роль. По концепции К. Холсти национальная роль - это определенный шаблон, набор повторяющихся решений, ответов, реакций, отношений, действий и обязательств в отношении других государств международных отношений. Эти шаблоны типичных действий и есть национальная роль государства. Это своеобразное представление об ориентациях и действиях государства, которые сформированы у лидера, принимающего решения. Таким образом, национальная роль приписывает внешней политике ее цель и содержание. Она конструирует представления и восприятия субъектом международных

отношений своего статуса, положения и поведения в международной реальности [9]. После того, как концепция национальной роли сформирована, процесс идет по той же схеме только в обратном направлении. Например, государство выбрало национальную роль «государства - балансировщика», в этом случае, имидж и национальные интересы адаптируются к данной концепции национальной роли, вырабатывая «ожидаемое» поведение и интересы, соответствующую

Таким образом, процесс воздействия культуры на международные отношения государства происходит еще с момента влияния ценностей культуры на формирование национальной роли в мировой политике.

Список использованной литературы

1. Hofstede G. What is culture? <http://www.geerthofstede.eu/culture>
2. Az?rbaycan Diasporu: Muasir cag?r?slar v? sistemli f?aliyy?tin t?skili. <http://azertag.az/store/files/TARIXDE20BU20GUN/D0A0D0B0D0BCD0B8D0B72D09CD0B5D185D182D0B8D0B5D0B2-0BED0BAD0BED0BDD187D0B0D182D0B5D0BBD18CD0BDD18BD0B92D0B2D0B0D180D0B8D0B0D0BDD182-.pdf>
3. Шнирельман В.А. Идентичность, культура и история: провинциальный ракурс // Под ред. И.И. Курилы. История края как поле конструирования региональной идентичности. Волгоград: Волгоградский государственный университет; Институт Кеннана, 2008 с.58-85
4. Aliyev I. Our Future is in our hands, Al-Jazeera, Frost Over the World, 16 October 2011 pp. 38-65
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура, перевод англ. под научной редакцией О.И.Шкаратана Москва, ГУ-ВШЭ 2000, 625 с
6. Huntington S.P. 1998; The clash of civilizations and the remaking of world order , London, Touchstone books p..368
7. Naylor L.L. Culture and Change: An Introduction. Westport, CT: Bergin & Garvey.93, 1996 p. 208
8. Jervis R. Personality and Political Behavior Sears D.O., Huddy L., Jervis R. (eds.) Oxford Handbook of Political Psychology. Oxford: Oxford University Press, 2003 pp.28-61
9. Семьяшкин Ф.И., Зубков К.И. Влияние кросс-культурных коммуникаций на формирование политического имиджа страны // Политическая имеджелогия / Под ред. А.А. Деркача, Е.Б. Перельгиной и др. М.: Аспект Пресс, 2006. - 400 с/.

PROBLEMY PRAKTYCZNE, PRAWNE I ETYCZNE W BADANIACH Z ZAKRESU HISTORII KULTURY FIZYCZNEJ

Dr Żmuda-Pałka Magdalena

*Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu,
Instytut Kultury Fizycznej
magda-zmuda@wp.pl*

Streszczenie

Historia kultury fizycznej jako nauka posiada interdyscyplinarny charakter a opiera się na metodologii badań historycznych. Postępowanie badawcze różni się całkowicie od nauk empirycznych z zakresu kultury fizycznej. Odtworzenie dziejów wychowania fizycznego czy sportu wiąże się z trzema etapami: heurystyki - pozyskiwania źródeł, hermeneutyki – analizy i wyjaśnień oraz syntezy dziejów. Istnieje wiele rodzajów źródeł, z których badacz historii kultury fizycznej korzysta najczęściej. Problemem praktycznym na tym etapie postępowania staje się pozyskiwanie materiałów do badań. W drugiej fazie badawczej pojawiają się problemy związane z prawidłowym odczytaniem i weryfikacją źródeł. Rekonstruowanie procesu dziejowego oraz formułowanie wniosków wiąże się z odpowiedzialnością w przedstawieniu prawdy historycznej. Na tym etapie badań pojawia się najwięcej problemów etycznych związanych z prawidłowym wydaniem sądów o przeszłości.

Celem artykułu jest przedstawienie problemów praktycznych, prawnych i etycznych związanych z prowadzeniem badań naukowych z zakresu historii kultury fizycznej. Ujęte zostały problemy, jakie badacz może doświadczyć, na każdym etapie swoich badań.

Słowa kluczowe: historia kultury fizycznej, metodologia historii, źródła, archiwalia, problemy badawcze

Wprowadzenie

Nauki o kulturze fizycznej posiadają interdyscyplinarny charakter. Łączą ze sobą wiedzę z zakresu kultury fizycznej oraz medycyny, a w zależności od tego, jaką dyscypliną naukową zajmuje się badacz, wykorzystuje on także wiedzę z innych dziedzin naukowych. Dla historii kultury fizycznej będzie to połączenie historii kultury fizycznej, do której zaliczymy historię wychowania fizycznego, rehabilitacji – fizjoterapii czy rekreacji i turystyki, z naukami historycznymi czy nawet z naukami pomocniczymi historii, jak genealogia czy archeologia. Badając historię kultury fizycznej należy posiadać gruntowną wiedzę pozaźródłową. Poznanie to opiera się zarówno na wiedzy zdroworozsądkowej, wyniesionej z własnych obserwacji i doświadczeń życiowych, jak i z historycznych oraz pozahistorycznych doniesień naukowych. W pracach z zakresu historii kultury fizycznej niejednokrotnie należy korzystać z dorobku historii wychowania i oświaty czy historii społecznej.

Przedmiotem zainteresowań historii kultury fizycznej jest badanie przeszłości związanej z działalnością społeczeństw lub poszczególnych jednostek. Opisywane zachowania dotyczą, o czym informował Z. Krawczyk „dziedziny dbałości o rozwój fizyczny, sprawność ruchową, zdrowie, urodę, cielesną doskonałość i ekspresję człowieka”[1]. Przeszłość dotycząca aktywności fizycznej człowieka jest subdyscypliną nauki historycznej, gałęzią lub kategorią zajmującą się fragmentem dziejów społeczeństwa. Od badacza zajmującego się historią kultury fizycznej wymaga się prowadzenia wielokierunkowych, wielodyscyplinarnych zabiegów poznawczych. W tym miejscu pojawia się pierwszy problem praktyczny, w szczególności dla osób tzw. „z zewnątrz”, które chcą pisać prace naukowe z zakresu historii kultury fizycznej, niemające przygotowania akademickiego z nauk o kulturze fizycznej.

Postępowanie badawcze w historii kultury fizycznej

Historia kultury fizycznej, jako historia branżowa, posiada metodologię właściwą dla nauk historycznych. Praca badacza dziejów kultury fizycznej różni się zdecydowanie od innych nauk o kulturze fizycznej, zwłaszcza nauk empirycznych. Efektem końcowym przeprowadzonych jego badań jest „synteza (...) - względnie całościowe przedstawienie w formie narracji pewnego fragmentu rzeczywistości dziejowej”[2]. Etapy dochodzenia do prawdy można podzielić na heurystykę – źródłownawstwo, hermeneutykę – analizę i wyjaśnianie oraz opracowanie wniosków [3].

Pierwszym etapem przygotowań do badań właściwych jest ustalenie problematyki badawczej. Sprecyzowanie tematu badawczego to udowodnienie stanu niewiedzy w danej dziedzinie nauki. Polega to na przestudiowaniu dotychczasowego stanu badań. W historii kultury fizycznej „poszukuje się” istniejących braków w danej gałęzi wiedzy. W przeciwieństwie do badań empirycznych, w historii kultury fizycznej rzadko przeprowadza się badania, których wyniki zostały już opublikowane. Do ponownego zbadania tej samej problematyki może nakłaniać wyraźna przesłanka mówiąca o błędnie zanalizowanych faktach historycznych albo odnalezienie nowych informacji wzbogacające naukę.

Problemy praktyczne i prawne w procesie pozyskiwania źródeł

Zdaniem J. Topolskiego: „źródłem historycznym są wszelkie źródła poznania historycznego (bezpośredniego i pośredniego), tzn. wszelkie informacje (w rozumieniu teoriiinformacyjnym) o przeszłości społecznej, gdziekolwiek one się znajdują, wraz z tym, co owe informacje przekazuje (kanałem informacyjnym). Przeszłość społeczna, rzecz jasna, rozumiana jest tutaj szeroko, obejmując również warunki naturalne, w których żył człowiek”[4].

Zgodnie z tym, źródłami historii kultury fizycznej będą wszelkie informacje odnoszące się do przeszłości kultury fizycznej, w tym wychowania fizycznego,

sportu, turystyki, rekreacji oraz fizjoterapii, które umożliwiają odtworzenie i wyjaśnienie procesu dziejowego w tym zakresie.

Istnieje wiele różnego rodzaju źródeł historycznych, z których warto odnotować te najczęściej wykorzystywane w historii kultury fizycznej:

- źródła drukowane, czyli dokumenty, w tym dokumenty osobiste, kroniki, statuty dyplomy, akty prawne itp., do tej grupy źródeł zaliczymy także prasę;

- źródła ikonograficzne, czyli fotografie, ryciny, rysunki, obrazy, mapy, filmy itp.;

- źródła przyrodnicze, czyli ukształtowanie terenu, klimat itp.;

- źródła przedstawiające kulturę materialną danej społeczności, czyli narzędzia pracy, przybory, obiekty, urządzenia itp.;

- źródła wywołane, czyli korzystanie z ankiet i wywiadów.

Zanim badacz odczyta źródło, przechodzi trudną drogę jego odnalezienia. Przechowywanie, zabezpieczanie, gromadzenie i udostępnianie źródeł historycznych to zadania powierzone archiwom, muzeom i bibliotekom. Materiały potrzebne badaczowi historii do opracowania syntezy dziejów, najczęściej zlokalizowane są w różnych instytucjach, rozproszonych po całym kraju.

Na tym etapie przygotowań badawczych należy dowiedzieć się, które jednostki dysponują zbiorami, przydatnymi do celów naszych badań. W dobie komputeryzacji ułatwienia w przeszukiwaniu archiwaliów umożliwiają polskie bazy danych: *Sezam*, *Iza* i *Pradziad*. *Sezam* obejmuje spisy zespołów wszystkich 94 polskich archiwów państwowych oraz 23 zespoły akt instytucji włączonych do programu. Baza danych *Iza* zawiera 23% inwentarzy zespołów archiwów państwowych. Natomiast *Pradziad* to baza danych o księgach metrykalnych i stanu cywilnego przechowywanych w archiwach państwowych.

Często jednak podporządkowana sygnatura zamieszczona w Internecie o zespołach, nie ma odzwierciedlenia ze stanem faktycznym znajdujących się zbiorów w jednostce. Pomimo odnalezienia zespołu w internetowej bazie danych, często należy ponownie odszukać nazwę zespołu i przypisaną mu sygnaturę korzystając na miejscu w archiwum, bibliotece czy muzeum. Prawidłowe uporządkowanie numeracji mogłoby przyczynić się do ułatwienia korzystania ze źródeł.

Dodatkowym ułatwieniem dla osób zajmujących się dziejami kultury fizycznej jest udostępnienie wybranych dzieł, zwłaszcza tych mało dostępnych i zniszczonych, i zamieszczenie ich w Internecie w bibliotekach cyfrowych.

Problemem natury prawnej jest samo korzystanie z archiwaliów. Każda instytucja udostępniająca materiały do badań historycznych kieruje się własnym regulaminem. W niektórych placówkach istnieje długi okres oczekiwania na możliwość udostępnienia materiałów archiwalnych. Korzystanie z archiwaliów wymaga często przedłożenia formularza zawierający cel badań oraz zakres tematyczny i chronologiczny poszukiwanych akt, a także dołączenia pisma polecającego z instytucji, uczelni, organizacji społecznej, zlecającej pracę naukową. Dopiero po wyrażeniu zgody dyrektora placówki, istnieje możliwość

dokonania kwerendy archiwalnej. W niektórych placówkach, osoba niezwiązana z żadną instytucją naukową, a chcąca się rozwijać naukowo, nie może skorzystać ze zbiorów archiwalnych. Innym praktycznym problemem, który nastroja trudności, jest oczekiwanie na tzw. „miejsce w czytelniku”. Zdarza się, że w określonych instytucjach, z powodu zbyt dużej liczby korzystających, brak jest miejsca w czytelniku naukowej, a zatem trzeba czekać na tzw. „wolne miejsce”. Czas oczekiwania w archiwach, o dużej frekwencji korzystających, może wynosić ponad miesiąc.

Niektóre z instytucji gromadzących zbiory archiwalne upowszechniły swe inwentarze w sieci. Jednakże zamawianie materiału źródłowego odbywa się najczęściej poprzez wypełnienie tradycyjnych rewersów, będąc osobiście w archiwum, bibliotece czy muzeum. Czas oczekiwania na udostępnienie waha się od kilku minut, w mniejszych instytucjach, do kilku dni w archiwach centralnych.

Zgodnie z regulaminem archiwów istnieje określona liczba udostępniania jednostek archiwalnych jednej osobie w ciągu tego samego dnia, co powoduje wydłużenie badań w czasie.

Problemem w opracowaniu badań historycznych są ograniczenia korzystania z materiałów, wynikające ze złego stanu zachowania i konserwacji archiwalnej, prowadzenia skontrum, trwającego opracowania archiwalnego, ograniczeń prawnych, które wynikają z ochrony tytułu własności czy danych osobowych, a także przeniesienia zasobu czy nawet zamknięcia archiwum.

Wspomnieć należy także o archiwach osób prywatnych, których właściciele mogą, ale nie muszą udostępniać swych zbiorów.

Krytyka i interpretacja źródeł

Doskonały badacz historii kultury fizycznej to specjalista, który korzysta z wiedzy źródłowej tudzież pozaźródłowej, czyli wiedzy potocznej oraz wiedzy opartej na doniesieniach naukowych z zakresu kultury fizycznej i historii. Wiedza pozaźródłowa pozwala na wybór i doprecyzowanie właściwego tematu badawczego. Przedstawia stan dotychczasowej wiedzy na wybrany temat. Pokazuje także sprawy bardziej lub mniej istotne w poznaniu procesu dziejowego, a zatem określa znaczenia podejmowanej problematyki badawczej. Rozległa wiedza pozaźródłowa przyczynia się również do prawidłowego odczytu informacji zawartych w źródłach. Bowiem w źródłach znajdują się różnego rodzaju kody, szyfry, pojęcia, które zmieniają swe znaczenie wraz z upływem czasu. Dlatego też braki związane z wiedzą ogólną oraz terminologią epoki skutkują nieprawidłowym odczytem źródeł i deformacją badanej rzeczywistości.

W celu ustalenia przydatności źródła w procesie rekonstrukcji dziejów społeczeństwa, istotna jest jego autentyczność i wiarygodność. Należy zatem poddać krytyce źródło na podstawie jego cech zewnętrznych, takich jak forma przekazu, wygląd pisma czy zdobienia. Ważne jest ustalenie miejsca i czasu jego powstania, autorstwa i okoliczności powstania źródła. Badacz poddaje krytyce źródło pod względem prawidłowo opisywanej w nim rzeczywistości.

Pamiętać należy o stronniczości autorów i ich interpretacji zjawisk społecznych. Właściwe odczytanie źródła wraz z jego krytyką jest podstawą w określeniu jego przydatności do celów badawczych.

Problematiczne jest także korzystanie z literatury pięknej. Źródła historyczne bowiem powinny komunikować badaczowi fakty, natomiast wypowiedzi literackie zawierają liczne fikcje. Warto jednak wykorzystywać dzieła literackie, jako źródła, ponieważ pojawiają się tam przekazy mówiące o zjawiskach i prawidłowościach typowych dla danego miejsca oraz czasu. Ponadto w literaturze pięknej pojawiają się fakty rzeczywiste odnoszące się do jednostki. Dlatego należy oddzielić zgodność rzeczywistości od fikcji zawartej w dziele literackim. Innym problemem związanym z odtwarzaniem dziejów na podstawie literatury pięknej jest sugestywność utworu, wpływająca na sposób widzenia przeszłości przez badacza.

Podobnie należy poddać szczególnej krytyce pamiętniki, które często powstają w oparciu o emocje, przedstawiając subiektywny obraz świata. Autorzy ich moli nie ukazywać spraw, które ich zdaniem były mało istotne.

Rekonstrukcja dziejów na podstawie wspomnień również może być problematyczna. Autorzy bowiem spisując swe przeżycia, dokonują tego po upływie czasu, a jak wiadomo niektóre ze zdarzeń mogły ulec zapomnieniu, a zatem przekaz może przedstawiać wybiórczo tylko wybrane zagadnienia.

Specjalnej krytyce podlegają także wszelkie informacje zaczerpnięte z ankiet czy wywiadów. Należy wziąć pod uwagę wiele czynników związanych z tym sposobem pozyskiwania źródeł, zwłaszcza z lukami w pamięci czy sugestiami badanego.

Kolejnym etapem badawczym jest ustalenie czy fakty źródłowe są rzeczywistym odbiciem faktu historycznego. Najlepiej, gdy o danym fakcie historycznym informują nas różne źródła. Niewystarczająca ilość materiału badawczego prowadzi często do sprzecznych poglądów historyków.

Z ustaleniem faktów wiąże się problem subiektywnej oceny badającego. Odtwarzanie procesu dziejowego polega na obiektywnej ocenie faktów źródłowych, uwzględniając wszechstronną analizę źródeł, bez poddawania się sugestii wcześniejszych badań.

Najczęstsze metody badań wykorzystywane w historii kultury fizycznej

Istnieje wiele sposobów, metod w rekonstrukcji przeszłości wykorzystywanych przez badaczy dziejów kultury fizycznej, którzy uważają podobnie jak K. Toporowicz, że ta dziedzina nauki „podobnie jak inne subdyscypliny [historii – przyp. autorki] korzysta z dyrektyw ogólnej metodologii nauki historycznej”[3].

Do podstawowych metod badawczych z zakresu kultury fizycznej zaliczymy metodę indukcyjną, w której z bezpośrednich informacji, a także po przeprowadzonej krytyce źródła, ustalamy fakt historyczny. Innym postępowaniem przy ustalaniu faktów przeszłości jest metoda dedukcyjna, gdzie

w wyniku braku bezpośrednich informacji, korzystamy z danych pośrednich. Wykorzystujemy w tym celu wiedzę pozaźródłową. Istnieje jednak obawa, że niewłaściwie przedstawione argumenty mogą deformować wyjaśnienie pewnych faktów. Z tych względów badając przeszłość należy przede wszystkim wykorzystywać metodę indukcyjną.

W historii kultury fizycznej często korzysta się z metody filologicznej, tak aby nadać właściwe znaczenie słów używanych w przeszłości. Brak znajomości terminologii historycznej, zakłóca prawidłowe odtworzenie dziejów kultury fizycznej.

W wyniku bezpośrednich danych korzysta się także z metody porównawczej, dostrzegając różnice i podobieństwa pewnych zjawisk i faktów. Jednakże pamiętać należy o różnym poziomie rozwoju poszczególnych państw czy regionów, by nie doprowadzić do złej analizy.

Korzystając z metody retrogresywnej wnioskujemy o faktach i zjawiskach wcześniejszych, na podstawie znanych faktów źródłowych powstałych w okresie późniejszym.

Metodę geograficzną wykorzystuje się do przedstawienia zachowań społecznych zależnych od uwarunkowań geograficznych czy klimatycznych.

Standartowe techniki wykorzystywane w badaniach dziejów kultury fizycznej to analiza dokumentów, w tym także dokumentów osobistych, korespondencji, rękopisów, przeprowadzanie kwerendy zbiorów archiwalnych czy kwerendy czasopism epoki.

Warto wspomnieć o jednej niestandardowej i mało rozpowszechnionej technice docierania do źródeł, przydatnej w pracy z zakresu dziejów kultury fizycznej. Charakteryzuje się ona zamieszczanie kartek na grobach z prośbą o kontakt. M. Demel opisał ją jako „kwerendę zaduszkową”, a dzięki niej można uzyskać wiele cennych źródeł i przeprowadzić wiele wywiadów [5]. Ponadto stosując tą technikę, a nie skierowanie pism urzędowych do zarządców cmentarzy, jesteśmy w stanie skontaktować się nie tylko z dysponentami grobów, ale także z innymi osobami odwiedzającymi miejsce pochówku, którzy mogą przyczynić się do pogłębienia badań.

Kolejnym problemem w pracy badacza dziejów jest zbyt duża lub zbyt mała liczba faktów. Mała liczba zgromadzonych danych może świadczyć o źle przeprowadzonych lub nieskończonych badaniach. Natomiast, kiedy zebrany materiał dostarcza zbyt dużą liczbę faktów, należy dokonać selekcji, ale w taki sposób, aby wyłonić fakty ważne, przydatne w końcowym etapie badań. Z prawidłowego wyjaśnienia faktów oraz ich łączenia dokonuje się właściwa synteza dziejów, czyli przedstawienie powiązań i wzajemnych uwarunkowań, a także skutków, jakie powodują określone fakty w procesie dziejowym.

Etyka w badaniach historycznych

Podstawową misją pracy badacza dziejów jest odtworzenie przeszłości, ukazanie prawdziwego obrazu życia społecznego przodków. Swe opinie należy

prezentować w sposób bezstronny, z zupełną obojętnością, pozbawiony emocji. Również stosunek do dziejów własnego narodu i państwa powinien opierać się na prawdzie historycznej, bez przesadnego wyjaskrawiania tylko pozytywnych, „pięknych kart” z przeszłości.

Badacze dziejów nie żyją w odosobnieniu, dlatego narażeni są na różnego rodzaju wpływy, naciski zewnętrzne czy wpływy polityczne.

Niekiedy prawda o przeszłości istnieje w opozycji z własnymi poglądami, co powoduje, że badacz doświadcza wewnętrznych konfliktów. Pomimo tego powinien ukazać obiektywną prawdę.

Wiedząc o swej roli opiniodawcy o przeszłości nie może wyrażać swych opinii w sposób apodyktyczny czy też nadużywać swych uprawnień, co do oceny przodków. Konstruowanie opinii powinno odbywać się w taki sposób, by nie przesłonić ważniejszych faktów historycznych. Odnosząc się do historii należy uwzględniać czas, miejsce i okoliczności zdarzenia, w kontekście etapów rozwoju danej społeczności, a nie przez pryzmat czasów współczesnych.

Jedną z zasad etyki zawodowej historyka jest docenianie nowych osiągnięć badań innych, mimo że mogą one podważać dotychczasowy stan badań.

W tym miejscu sygnalizuję jedynie, że w historii kultury fizycznej, jak w każdej dziedzinie naukowej, zdarza się świadome przywłaszczenie cudzych wyników badań.

Podsumowanie

Historia kultury fizycznej to dyscyplina naukowa, która korzysta w większości z metodologii badań historycznych. Jednakże opisywanie dziejów wychowania fizycznego, określonej dyscypliny sportowej, klubu sportowego, bądź odtwarzając historyczne uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji, bez dokładnej wiedzy współczesnej na te tematy mogłoby zaważyć także na rekonstrukcji historii. Niedopuszczalne jest, aby badacz kultury fizycznej nie posiadał ugruntowanej wiedzy zarówno z nauk humanistycznych, jak i nauk o kulturze fizycznej. Praca nad dziejami kultury fizycznej niewątpliwie ma charakter interdyscyplinarny. Odtworzenie faktów przeszłości wiąże się z wieloma napotykanymi trudnościami natury praktycznej, ale także prawnej i etycznej.

Piśmiennictwo

1. Krawczyk Z., *Kultura Fizyczna, Sport*, Instytut Kultury, Warszawa 1997.
2. Topolski J., *Nowe idee współczesnej historiografii*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1980.
3. Toporowicz K., *Elementy metodologii badań historycznych w naukach o kulturze fizycznej* [w:] red. Grabowski H., *Metody empiryczne w naukach o kulturze fizycznej*, AWF Kraków 1996.
4. Topolski J., *Metodologia historii*, PWN, Warszawa 1968.
5. Demel M., *Repetycje, wybrane zdania o kulturze fizycznej, o zdrowiu i wychowaniu*, AWF Warszawa 2008.

przecież znajdują się on przy ujściu Parsęty, na skraju Równiny Białogardzkiej, na zachód od Koszalina [7, s. 323]. Jest to największy port środkowego wybrzeża, który spełnia kilka dość ważnych funkcji m.in.: bazy rybołówstwa altyckiego, przystani żeglugi pasażerskiej, portu handlowego, siedziby Polskiej Żeglugi Bałtyckiej. Wielu z nas kojarzy go jako ośrodek turystyczno-wypoczynkowy, gdyż rocznie odwiedzany jest przez ponad 260 tys. osób, które leczą tu swoje choroby układu oddechowego, krążenia, chorób reumatycznych i wiele innych.

2. Z dziejów kołobrzесьkiego portu

Okolo 880 r. na miejscu wcześniejszej osady, na prawym brzegu Parsęty, tam gdzie dziś jest Budzistowo, powstał gród kołobrzесьki – znaczący ośrodek rzemieślniczo – handlowy o cechach wczesnego miasta w tym regionie. Na podstawie przedmiotów tu znalezionych w czasie wykopaliisk archeologicznych (waga, przedmioty pochodzenia skandynawskiego, ości ryb morskich) sądzić można, że co najmniej dwie funkcje pełnił już wówczas port: handlową i rybacką [6].

Ryc. 2. Gród kołobrzесьki

3. „Ranga”

Na mocy ustawy o portach i przystaniach morskich z 20 grudnia 1996 r. port Kołobrzeg został zakwalifikowany do grupy „innych portów i przystani morskich”, a więc nie spełnia on priorytetowej funkcji w narodowej gospodarce morskiej. O wiele bliżej mu do podobnych małych portów jak Darłowo czy Ustka, choć ma od nich większą zdolność przeładunkową szacowaną na 0,1 mln ton ładunku, więc można uznać, że przoduje on wśród małych portów, lecz nie może się równać z dużymi portami morskimi w Polsce takimi jak Gdańsk- 17,5 mln t., Szczecin-11,8 mln t., Świnoujście- 10,1 mln t., Gdynia 9,3 mln t., nie mówiąc już o największych portach świata np. Rotterdam 315,5 mln t. Jednakże port w Kołobrzegu to jednak nie tylko obroty ładunkowe. Pełni on rolę maryny

jachtowej oraz jednego z bardziej znaczących bałtyckich portów rybackich. Stacjonują w nim jednostki straży granicznej, armatorzy uprawiający żeglugę redową oraz turystyczną żeglugę międzynarodową. Dwa przedsiębiorstwa remontowe: „Parsęta” i „Dok”, zajmują się produkcją i remontami jednostek pływających.

Na szczególną uwagę zasługuje rozwój żeglugi pasażerskiej. Obecny potencjał, jakim dysponuje port, znacznie przewyższa ten z lat 80-ych, kiedy to w porcie stacjonowały zaledwie dwa „spacerowe” statki pasażerskie: „Dorota” i „Anna”, a okresowo żeglugę uprawiał wodolot „Lena”. Dziś w Kołobrzegu stacjonuje kilka jednostek uprawiających żeglugę redową, są to między innymi: „Viking”, „Santa Maria”, „Pirat” „Monika III”. Dodatkowo dwie jednostki: „Del.n I” i „Del.n IV” obsługują pasażerską żeglugę międzynarodową. Do dyspozycji turystów są również dwie jednostki żaglowe przedsiębiorstwa „Ark Charter” – „Ark” i „Baltic Star”. Szansę rozwoju ma również, tak popularne w krajach Europy Zachodniej, organizowanie połowów, czy też nurkowanie na pełnym morzu [3, s.2].

Dochodzimy, więc do wniosków, iż port Kołobrzeg jest wielofunkcyjną strukturą gospodarczo-przestrzenną o znaczeniu regionalnym. Rozwinęły się w nim następujące funkcje:

- obsługa rybołówstwa bałtyckiego, obejmująca usługi przeladunku, magazynowania i przetwórstwa rybnego oraz obsługę kutrów i łodzi rybackich cumujących w porcie,

- turystyczno-rekreacyjna, wiążąca się z obsługą pasażerskiego ruchu międzynarodowego oraz statków pasażerskich, jednostek pasażerskiej żeglugi przybrzeżnej, jachtingu, jak również różnych form uprawiania sportów wodnych i rekreacji (wędkarstwo, nurkowanie itp.),

- transportowa, związana z obrotem towarowym i wykonywaniem przeladunków oraz magazynowaniem i składowaniem towarów,

- przemysłowa, wiążąca się z wykonywaniem na terenach portowych działalności przemysłowej (remonty i budowa małych jednostek pływających oraz remonty sprzętu połowowego) [5, s. 1].

Rozdział II. Geograficzna charakterystyka położenia portu

1. Podejście do portu Kołobrzeg

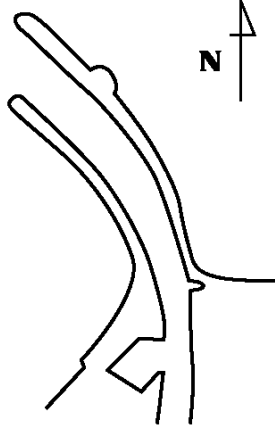
Początkowym punktem podejścia do portu jest pława świetlno-dzwonowa «KOL» oddalona od wejścia ok. 2,5 Mm. Od pławy «KOL» należy położyć się na kurs 148o i sterować na widoczne budynki spichrzów zbożowych tak długo, aż wieżyczka lewego światła wejściowego (w nocy lewe światło wejściowe) znajdzie się w nabieżniku z pomnikiem Zaślubin z Morzem powinien być widoczny w środku między głowicami falochronów. Przy samym wejściu należy sterować na środek wejścia, wejście do portu musi odbywać się z prędkością zapewniającą sterowność statku [11].

2. Port

Port osłaniają dwa falochrony o długościach: wschodni – 308 m i zachodni o długości 205 m (obecnie w przebudowie). Szerokość wejścia na wysokości zachodniego falochronu wynosi 47 m i zwęża się do 24 m. Do portu zawijają statki o długości do 75 m i zanurzeniu 4,7 m. Postój statków w porcie jest bezpieczny, gdyż nie występuje zjawisko falowania w porcie. W zależności od długości jednostek, jak również warunków hydrometeorologicznych statki mogą wykonywać manewry obracania przy elewatorach, gdzie średnica obrotnicy wynosi 95 m, lub w rozwidleniu kanałów – średnica 140 m [11].

3. Możliwości funkcjonowania

Istnienie portu kołobrzeskiego uwarunkowane jest wieloma czynnikami. Statut uzdrowiska wpływa na wielkość i cechy ładunków przewożonych przez port handlowy, hamuje również rozwój przemysłowej i transportowej funkcji portu. Ograniczone, a w przypadku niekorzystnych warunków atmosferycznych także bardzo niebezpieczne wejście, czyni z niego port niedostępny dla większych jednostek. Drogi kołowe i kolejowe, warunkujące z kolei o dostępności lądowej portu, prowadzą przez park nadmorski i tereny uzdrowiskowe. Drogi kołowe prowadzą ponadto przez zatłoczone w sezonie letnim centrum miasta. Szczególnie uciążliwe dla turystów i kuracjuszy są wagony kolejowe, które częstokroć oczekując w parku nadmorskim na wjazd na teren portu handlowego, blokują jedyny dojazd do latarni morskiej i Nabrzeża Pilotowego [4, s. 3]. Port morski

tworzy przyjazny klimat dla przedsiębiorczości i ogólnego rozwoju miasta. Mogą tu zawijać statki do 75 m. długości i 1,5 tys. t. wyporności, więc jego możliwości są dość ograniczone, lecz obecnie są prowadzone inwestycje jak np. poszerzenie wejścia do portu, która ma się zakończyć w 2007 r., co umożliwi przyjmowanie przez port większych, niż dotychczas jednostek.

Rysunek 1. Projekt A1 przebudowy wejścia do portu Kołobrzeg

Źródło: Pietrzak K.: Uwarunkowania rozwojowe portu Kołobrzeg s.3 (VII 2005) <http://www.portalmorski.pl/referaty/2004/17.pdf> serwis polskiej gospodarki morskiej.

Rozdział III. Obroty

1. Obroty

Obroty nigdy nie przekraczały wartości 1% obrotów generowanych przez wszystkie polskie porty (szczytowym okresem był schyłek lat 70-ych i początek 80-ych XX-go wieku gdzie udało się w nim przeładować 400 tys. ton ładunku). Z biegiem lat było coraz gorzej, na początku lat 90-ych minimalne obroty wynosiły niespełna 100 tys. ton. Obecnie obroty portu wydają się stabilizować, a nawet utrzymują niewielką tendencję wzrostową na poziomie ok. 150 tys. ton rocznie. Jednak port w Kołobrzegu to nie tylko obroty ładunkowe. Aktualnie uprawiana jest żegluga krajowa ograniczająca się do rejsów statków do obszaru redy portu. W porcie kołobrzesckim bazuje 6 jednostek dostosowanych do tego typu żeglugi. Jednorazowa zdolność przewozowa tych jednostek wynosi ok. 1.000 pasażerów. W sezonie letnim jednostki te wykonują rejsy od godz. 9.00 do zmierzchu, przy czym rejs trwa ok. 45 minut. Według wywiadu w 2001 roku, przewieziono ok. 500 tys. pasażerów.

Średnia cena biletu wynosi 15 zł.

Stąd przychody finansowe firm przewozowych wynoszą: $500.000 \times 15 = 7.500$ tys. zł rocznie. W rejsach tych w okresie sezonu wykorzystanie miejsc na statkach wynosi 75%, natomiast po sezonie 25%.

2. Żegluga międzynarodowa

W 1999 roku udział Portu Kołobrzeg w przewozach pasażerskich wyniósł 0,1% przewozów krajowych morskich. Tak niski udział w przewozach międzynarodowych, pomimo atrakcyjnego położenia i dużych walorów leczniczych, wypoczynkowych, a także krajobrazowych oraz znacznej ilości i dostępności zabytków kultury materialnej wynika z niedogodnego i niebezpiecznego wejścia do portu. Ogranicza to w zasadniczy sposób zawijanie statków ewentualnych stałych linii pasażerskich żeglugi przybrzeżnej jak i statków wycieczkowych. Dotychczas jest utrzymywana linia Kołobrzeg-Sasnitc z ograniczonymi rejsami w czasie. Ocenia się, że mogą zostać uruchomione stałe lub okresowe linie pasażerskie żeglugi przybrzeżnej na kierunkach od Sasnitc po Królewiec (Kaliningrad). Przyjąć można, że co najmniej dwa razy w tygodniu będzie do Portu Kołobrzeg zawijał statek żeglugi przybrzeżnej (linie stałe lub okresowe).

Przykładowy statek tej żeglugi może mieć parametry $L_c = 75,0$ m, $B_c = 12,5$ m, $T_c = 4,5$ m oraz zabierać na pokład 700 pasażerów. Przy wykorzystaniu zdolności przewozowej w 70%, jednorazowo na pokładzie statku przebywać będzie ok. 490 pasażerów. Wpływ ekonomiczny takich linii żeglugowych na działalność portu jest trudny do określenia. Z pewnością będą z tego typu żeglugi korzyści pośrednie dla miasta [11].

Rozdział IV. Błędy, zmiany, inwestycje, przyszłość

1. Błędy

W małych portach negatywnie na infrastrukturę portową wpływały postępowania upadłościowe podmiotów gospodarczych, funkcjonujących na terenie portu, gdyż często dochodziło do wyprzedazy gruntów i infrastruktury portowej na cele niezwiązane z działalnością portową. Ogromną szansą na sfinansowanie budowy infrastruktury portowej jest wykorzystanie funduszy pomocowych UE, tj. Funduszu Spójności oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, lecz ciągle nie potrafimy wydawać tych środków efektywnie lub jak to często bywa błędy zostaną popełnione w ministerstwach finansów i infrastruktury.

2. Zmiany

Obecnie przewidują się m.in.:

- budowę dworca międzynarodowej żeglugi pasażerskiej,
- modernizację nabrzeża postojowego,
- budowę nabrzeża remontowego pod potrzeby łodzi rybackich (na nabrzeżu harcberskim),
- modernizację infrastruktury Portu Rybackiego
- budowę obiektów pierwszej sprzedaży ryb wraz z magazynami i sanitariatami
- modernizację i budowę ulic.

Ilustracja 1. Wizualizacja pomieszczeń na sprzęt rybacki,

autor: nieznanym,

źródło: <http://www.zpm.portkolobrzeg.pl/index.php?strona=167> strona internetowa Zarządu Portu Morskiego Kołobrzeg

- Inwestycje te finansowane są głównie z:
- ❖ Środki finansowe budżetu miasta i środki finansowe Zarządu Portu Morskiego Kołobrzeg,
 - ❖ Środki pomocowe z funduszy Unii Europejskiej,
 - ❖ Pozabudżetowe środki finansowe – partnerstwo publiczno-prywatne.

Tabela 1. Mocne i słabe strony oraz szanse rozwoju portu Kołobrzeg

Mocne strony	Słabe strony	Szanse
-przedsiębiorczość użytkowników portu	-niedostateczna przepustowość miejskiej sieci drogowej, jak również złe skomunikowanie z portem	-wieloletni plan inwestycyjny Miasta Kołobrzeg obejmuje inwestycje na terenach portowych, które powinny stworzyć podstawy do trwałego zrównoważonego wzrostu gospodarczego portu i miasta
-turystyczny charakter miasta	-wymagający poprawy stan zaplecza sanitarno – noclegowego w porcie jachtowym	-rozwój turystyki morskiej, -możliwość rozwoju międzynarodowej żeglugi pasażerskiej i rozbudowy morskiego przejścia granicznego
-skuteczne działania na rzecz przyciągnięcia kapitału krajowego i zagranicznego do portu	-brak stałych połączeń morskich z krajami Morza Bałtyckiego	-możliwość skorzystania ze środków UE

Źródło: Opracowanie własne.

3. Inwestycje

Należy wdrożyć konieczne inwestycje i cele takie jak:

- rozwój żeglugi kabotażowej,
- budowa estakady (wyjazd z nabrzeża Ro- Ro z ominięciem parku

- nadmorskiego i terenów uzdrowiskowych),
- działalność marketingowa,
 - uczestnictwo w programie UE w ramach Euroregionu Pomerania i basenu Morza Bałtyckiego
 - coroczna organizacja regat i innych imprez żeglarskich,
 - poprawa wewnętrznego systemu komunikacyjnego portu handlowego,
 - modernizacja infrastruktury,
 - poszerzenie – dywersyfikację zakresu świadczonych usług,
 - działania ze strony państwa w zakresie poprawy systemu komunikacji miasta z resztą kraju.

4. Przyszłość

Po zakończeniu inwestycji przewiduje następujące skutki:

- sprostanie międzynarodowej konkurencji,
- stanie się poważnym podmiotem, który będzie miał poważny wpływ na otoczenie,
- zwiększenie zagranicznych inwestycji,
- przyczynienie się do wzrostu gospodarczego.

Na chwilę obecną port kołobrzeski nie jest w stanie konkurować z dużymi portami i zapewne szybko to się nie zmieni, lecz dziś powinien on stać się motorem do rozwoju swojego regionu poprzez aktywizację jednostek gospodarczych związanych z gospodarką morską. Należy wykorzystać szanse na przyszłość i nie popełniać już wcześniejszych błędów.

Pamiętajmy, że „na morze zwrócone są oczy nie tylko tych, co los swój z morzem mniej lub więcej ściśle związali, czy to przez pracę na morzu, czy życiem w jego sąsiedztwie a w związku z tym uświadamiają sobie potęgę wszechstronną żywołu morskiego [1, s. 189].

BIBLIOGRAFIA:

1. Demel. K.: Morze. Warszawa 1964 PWN.
2. Grzymkowski W.: Polityka wspierania rozwoju gospodarczego- gospodarka morską http://www.zpm.portkolobrzeg.pl/aktualizacja/data/pliki/17_Polityka%20-%20Gospodarka%20Morska.doc strona internetowa Zarządu Portu Morskiego Kołobrzeg.
3. Grzymkowski W.: Znaczenie portu komunalnego Kołobrzeg w regionie Morza Bałtyckiego (VII 2005) <http://www.portalmorski.pl/referaty/2004/17.pdf> serwis polskiej gospodarki morskiej
4. Pietrzak K.: Uwarunkowania rozwojowe portu Kołobrzeg (VII 2005) <http://www.portalmorski.pl/referaty/2004/17.pdf> serwis polskiej gospodarki morskiej
5. Grzymkowski W.: Znaczenie portu komunalnego Kołobrzeg w regionie Morza Bałtyckiego (VII 2005) <http://www.portalmorski.pl/referaty/2004/17.pdf> serwis polskiej gospodarki morskiej.
6. Kroczyński H.: Z dziejów kołobrzeskiego portu. (2004.06.30 14:36) <http://www.zpm.portkolobrzeg.pl/index.php?strona=155> strona internetowa Zarządu Portu Morskiego Kołobrzeg.
7. Kwiatek J. i Litewski T.: Leksykon miast polskich. Warszawa 1998 MUZA.
8. Mizerski W.: Małe tablice geograficzne. Warszawa 2003 Adamantan.
9. Urząd Miasta Kołobrzeg: Strategia rozwoju Miasta Kołobrzeg 2015. grudzień 2003.
10. Zarząd Portu Morskiego Kołobrzeg: Podejście do portu Kołobrzeg oraz Port (VII 2005) <http://www.zpm.portkolobrzeg.pl/index.php?strona=1> strona internetowa Zarządu Portu Morskiego Kołobrzeg.
11. Zarząd Portu Morskiego Kołobrzeg: Żegluga międzynarodowa (VII 2005) <http://www.zpm.portkolobrzeg.pl/index.php?strona=121> 155 strona internetowa Zarządu Portu Morskiego Kołobrzeg

MASONERIA O CZYMI ŚRODOWISK ZWIĄZANYCH Z KOŚCIOŁEM KATOLICKIM – ANALIZA SYTUACJI NA GRUNCIE POLSKIM

Katulska Marta

*doktorant Uniwersytetu Zielonogórskiego w Zielonej Górze
marta-katulska@wp.pl*

Promotor –

*doktor habilitowany nauk historycznych,
profesor Ryszard Zaradny, dyrektor Instytutu Politologii*

Wprowadzenie

Słowo masoneria (inaczej wolnomularstwo) jest zakorzenione w świadomości społecznej jako hasło, które budzi skojarzenia o tajnym związku o celach politycznych. Spotkać się też można z różnymi fantasmagoriami o roli i charakterze masonerii. Powstały legendy, które uosabiają masona za sługą Antychrysta, a masonerii przypisują dążenie do zniszczenia porządku społecznego i molarnego, obarczając ją winą za wszelkie klęski i rewolucje. Od 1738 roku wraz z ogłoszeniem przez papieża Klemensa XII bulli *In eminenti Apostolatus speculo o Potępieniu towarzystwa czyli związków tzw. wolnych mularzy pod karą klątwy* Kościół Rzymskokatolicki i środowiska z nim związane włączyły się do kampanii antymasońskiej [1, s. 5-11].

Od tego okresu Kościół wielokrotnie poruszał kwestię masońską i podtrzymywał swoje negatywne stanowisko wobec niej. 27.05.1917 r. papież Benedykt XV promulgował Kodeks Prawa Kanonicznego, w którym to kanon 2335 poświęcony został m.in. organizacjom masońskim:

Ci, którzy zapisują się do sekty masońskiej lub do innych tego rodzaju stowarzyszeń, które knują przeciwko Kościołowi lub prawowitym władzom świeckim, popadają tym samym w ekskomunikę zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej w zwykły sposób [2, s. 510].

W obowiązującym dzisiaj Kodeksie Prawa Kanonicznego promulgowanym przez Jana Pawła II nie ma już zapisu przewidującego ekskomunikę dla katolików wstępujących do łóż masońskich. Zastąpiony został on kanonem 1374, który brzmi:

Kto zapisuje się do stowarzyszenia działającego w jakikolwiek sposób przeciw Kościołowi, powinien być ukarany sprawiedliwą karą; kto zaś popiera tego rodzaju stowarzyszenia lub nimi kieruje powinien być ukarany interdyktem [3, s.541].

Mimo złagodzenia tonu wypowiedzi Stolicy Apostolskiej oraz podjęcia próby dialogu z wolnomularstwem stanowisko Kościoła w kwestii masonerii pozostało niezmiennie. Urzędowa interpretacja kanonu 1374 napisana w 1983 r. przez kardynała Ratzingera (późniejszego papieża Benedykta XVI) rozwiała wątpliwości, jakoby Kościół pojednał się z masonerią.

Pozostaje niezmieniona negatywna opinia Kościoła w sprawie stowarzyszeń masonskich, ponieważ ich zasady zawsze były uważane za niezgodne z nauką Kościoła i dlatego przynależność do nich pozostaje zakazana. Wierni, którzy należą do stowarzyszeń masonskich, są w stanie grzechu ciężkiego i nie mogą przystępować do Komunii Świętej [4].

Analiza zagadnienia

Konflikt Stolicy Apostolskiej z masonerią, nie mógł nie przenieść się też na grunt katolickiej Polski, gdzie zwłaszcza w okresie międzywojennym przybrał na sile i zabarwił się dodatkowo kwestią żydowską. Antymasonizm często równał się antysemityzmowi, a mason stał się synonimem Żyda [1, s.5-11]. Najadekwatniej stosunek Kościoła Rzymskokatolickiego w Polsce do wolnomularstwa w okresie II Rzeczypospolitej oddaje hasło często pojawiające się na łamach *Rycerza Niepokalanej*:

Bij – Żyda, masona i antychrysta [5, s.14]

Jak przypomina w swojej pracy Nasierowski – wątek żydowsko-masonski nie jest niczym nowym. Do świadomości społecznej wprowadził go w 1778 r. dominikanin Greinemann z Aix-de la Chapelle, który twierdził, że Żydzi, którzy ukrzyżowali Jezusa Chrystusa byli masonami, a Herod i Piłat pełnili funkcję Wielkich Mistrzów [6, s. 95].

W latach 30. XX wieku masoneria, która po odzyskaniu przez Polskę niepodległości prężnie rozbudowywała swoje struktury, teraz zaczęła tracić na znaczeniu. L. Hass przyczynę tego upatruje właśnie w antywolnomularskiej kampanii prowadzonej przez ośrodki klerykalne i opozycyjne Stronnictwo Narodowe. Z inicjatywy tych grup ukazywało się coraz więcej broszur i książki antymasonskich, a w prasie tych ugrupowań cykliczne informacje i artykuły, w których wolnomularstwo „przedstawiano jako potężną siłę sprzymierzoną z wszelkiego rodzaju wrogami Polski i świata chrześcijańskiego w ogóle” [7, s.14]. 22.11.1938 r. dekretem prezydenta Mościckiego masoneria w Polsce została zdelegalizowana bez podania uzasadnienia (rozwiązanie z mocy samego prawa) [8]. Mocą tego aktu majątek zrzeszeń wolnomularskich miał zostać przekazany na cele dobroczynne a archiwa i bieżąca dokumentacja państwu. Kontynuowanie działalności rozwiązanych stowarzyszeń zostało zagrożone karą 5 lat więzienia i grzywną, a zakładanie ich w przyszłości – karą do 2 lat więzienia. Od tamtego momentu masoneria formalnie przestała istnieć, a jej legalne struktury zaczęły odradzać się po transformacji ustrojowej w 1989 r. [9, s.18].

W 1991 roku wolnomularstwo w Polsce wznowiło swoją działalność, ale choć nie ma formalnych przeciwności, które utrudniają jego funkcjonowanie (łozę działają jako organizacje non-profit, są zarejestrowanymi stowarzyszeniami, tak jak np. Wielka Loża Narodowa Polski [10]), to jednak nie powróciło do swojej przedwojennej potęgi. Choć jak pisze ks. A. Zwoliński w tygodniku katolickim *Niedziela* – to nie ilość się liczy, a siła oddziaływania, „bo to nie ilość decyduje o wpływie i znaczeniu społecznym” [11, s. 26]. Ciągłe natomiast aktualny pozostaje konflikt na linii Kościół-masoneria i krążąca w środowiskach związanych z Kościołem pejoratywna opinia o wolnomularstwie. Co jakiś czas

temat masonerii jest poruszany w katolickiej prasie czy portalach internetowych, pojawiły się też publikacje pisane przez duchownych bądź wydawane w wydawnictwach związanych z Kościołem, poświęcone zagadnieniom związanym z wolnomularstwem.

Ważną z tych pozycji jest praca *Antykościół w natarciu. Rzecz o masonerii współczesnej*, napisana przez ks. Henryka Czepułkowskiego i wydana przez Antyk (Grupa Konserwatywna Antyk). Publikacja ta jest rozszerzoną i uzupełnioną wersją prelekcji wygłoszonej w Krzeszowicach na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (17-18.07.1993 r.), na którą to ks. Czepułkowski został zaproszony, aby przybliżyć słuchaczom wiadomości o masonerii. W tejże pracy autor w dogłębny sposób przedstawia istotę, działania oraz cele masonerii, ze szczególnym uwzględnieniem działań masonerii wymierzonych przeciw Kościołowi katolickiemu. Już w uwagach wstępnych Czepułkowski wyjaśnia, że dla niego podział na nury, ryty czy obediencje nie jest ważny, bo pomimo niewątpliwych odmienności – „masoneria jest jedna i tylko jedna” i choć pozornie dzieli się ją na mniej lub bardziej liberalną czy mniej lub bardziej antyklerykalną, to w rzeczywistości „jest ożywiona jednym i tym samym duchem co zawsze, stawia przed sobą te same cele i wytycza sobie te same, na etapy rozłożone, zamierzenia i programy działań, dotyczące teraźniejszości i przyszłych losów poszczególnych narodów i ludzkości”. Idąc dalej za myślą autora - nie ma masonerii lepszej i gorszej, a wszechobecna potęga masonerii nie jest mitem czy przeszłością, tylko jednym z głównych czynników współczesnego świata.

Czepułkowski w przytoczonej publikacji podjął próbę opracowania swojej definicji masonerii, brzmi ona następująco:

Masoneria to organizacja – ze swych podstawowych założeń – naturalistyczna, wszechświatowa, tajna, elitarna, inicjatywistyczna, hierarchiczna, rozkazodawcza, dążąca do całkowitego opanowania świadomości i duszy adeptów i, w dalszej perspektywie, do opanowania świata i przemodelowania całej ludzkości według własnych naturalistycznych założeń [12, s.14-23].

Z wymienionych cech, jego zdaniem najistotniejsze są dwie: naturalizm, czyli negacja nadprzyrodzonej strony rzeczywistości oraz wszechświatowość, czyli uniwersalizm – wola zjednoczenia całego świata pod swoją władzą.

W podobny sposób zdefiniowaną masonerię można odszukać w pracy *Masoneria – intrygująca tajemniczość. Elementarne wiadomości o wolnomularstwie* (autor Arnaud de Lassus) wydanej przez Ruch na Recz Rodziny i Szkoły. Arnaud de Lassus przedstawia początki i historię masonerii, założenia ideologiczne, organizację i sposób działania, zwłaszcza działania podejmowane przeciwko Kościołowi katolickiemu. Tłumacz, który podjął się próby przekładu tekstu na język polski podkreśla, że choć publikacja jest skierowana głównie do czytelnika francuskiego, to jednak zawarta w niej problematyka jest ważna dla czytelników w Polsce, po pierwsze dlatego, że opracowań na ten temat jest w Polsce mało, a po drugie, dlatego, że podejmowany problem jest aktualny na całym świecie, nie tylko we Francji.

Autor przytacza definicję masonerii ze słownika języka francuskiego Le

Robert rozszerzając ją o swoje uwagi:

Masoneria to stowarzyszenie, częściowo tajne, o charakterze naturalistycznym i filantropijnym, którego członkowie rozpoznają się za pomocą odpowiednich znaków i emblematów. Naturalizm, międzynarodowość, tajność i aspekt zewnętrzny (z reguły filantropijny) to charakterystyczne znamiona wolnomularstwa [13, s. 9-10].

Te dwie publikacje – Czepułkowskiego i De Lassus’a przedstawiają skrajnie negatywny, antykatolicki obraz wolnomularstwa. Zdaniem Czepułkowskiego masoneria jest z natury antykatolicka, bowiem ukształtowała się w oparciu o cztery nurty ideowe, które sprzeczne są z nauką Kościoła, mianowicie:

1. Nurt gnozy – okultystyczny, zawierający elementy czarnej magii i satanizmu,
2. Nurt pogańskiego naturalizmu – racjonalistyczny i libertyński,
3. Nurt protestancki – odrzucający hierarchię pasterską Kościoła, propagujący dowolność w zakresie prawd wiary,
4. Nurt judaistyczny – odciskający swe cechy na organizacji, symbolice, obrzędowości masonerii.

De Lassus zwraca uwagę na podwójny charakter i cele masonerii. Jego zdaniem masoneria, która wyrosła na połączeniu ideologii protestanckiego liberalizmu (wolnomularstwo założone zostało przez protestanckich pastorów) i elementach okultystycznych wniesionych przez stowarzyszenie Różokrzyżowców, ma do dziś podwójny charakter. Stąd masonerię cechuje podwójna ideologia: (jedna głoszona otwarcie – liberalizm, a druga, sekretna – gnoza) oraz podwójny cel (jeden wyznawany otwarcie – propagowanie liberalizmu, a drugi, skryty – zastąpienie katolicyzmu chrześcijaństwem gnozy) [13, s. 15-32].

Według ks. Czepułkowskiego masoneria jest dobrze zorganizowana, ma jasno sprecyzowane cele, do których wytrwale dąży, wykorzystując do tego celu media. Cele i konkretne działania masonerii wg ks. Czepułkowskiego, to:

1. Kształtowanie opinii publicznej – relatywizacja samego pojęcia prawdy, wyparcie dogmatów, wyparcie chrześcijańskiego myślenia i wartościowania.
2. Deprawacja moralna społeczeństwa – szerzenie hedonistycznej filozofii życia, ośmieszanie i deprecjonowanie podstawowych wartości, jak religijność czy wierność tradycji, zacieranie granicy między dobrem a złem, propagowanie aborcji, eutanazji i rozwiązłości obyczajów.
3. Forsowanie całkowitej laicyzacji życia – wprowadzanie laickiej obrzędowości, mającej z czasem zastąpić sakramenty i religijne obrzędy Kościoła.
4. Polityka antyrodzinna – lansowanie różnych alternatyw mających zastąpić normalną ludzką rodzinę.
5. Popieranie ruchów sekciarskich i „New Age” – popierane przez masonerię sekty podkradają wyznawców, zwłaszcza młodych Kościołowi katolickiemu.
6. Wykorzystywanie mass mediów przeciw Kościołowi – to co katolickie

przedstawiają w krzywym zwierciadle, podważają prawdy wiary, kwestionują autorytet duchowy Kościoła.

Nawiązanie dialogu z masonerią i złagodzenie tonu Kościoła wobec niej jest według Czepułkowskiego wielką pomyłką Kościoła. Autor ubolewa nad tym, że Kościół przyjął propozycję masonerii i dał jej się wciągnąć w grę, z której tylko jedna strona (masoneria) czerpie korzyści.

Na tych kontaktach i rozmowach, na tym „dialogu”, na tym rzekomym zawieszeniu broni Kościoł nie zyskał nic, a stracił tragicznie dużo, co zresztą było do przewidzenia. Masoneria natomiast osiągnęła wszystko, na czym jej zależało:

1. *Zniesienie ekskomuniki ipso facto z racji wstąpienia do loży,*
2. *Złamanie jednolite negatywnego stosunku Hierarchii i duchowieństwa katolickiego w odniesieniu do masonerii,*
3. *Możliwość nawiązanie dwuznacznych kontaktów na różnych szczeblach obu stron,*
4. *Głęboką penetrację wszystkich bardziej znaczących, również centralnych struktur Kościoła, także przez swoich adeptów w sutannach, habitach i fioletach,*
5. *Zapalenie zielonych świateł dla otwartej kontestacji i jawnej rebelii duchowej wewnątrz Kościoła [12, s.32-48].*

Również de Lassus w swojej pracy przedstawia cele wolnomularstwa, jego zdaniem do najważniejszych celów tej organizacji należy: odkatolicyzowanie świata, zburzenie porządku naturalnego w krajach katolickich i protestanckich oraz utworzenie ogólnoswiatowej republiki [13, s. 50-67].

Masoneria zdaniem Czepułkowskiego wykorzystuje wszystkie dostępne tereny i środki działania do walki z Kościołem:

Na terenie świeckim, to jest ogólnospołecznym, utajnione siły, o których mówimy, do walki z Kościołem i katolicyzmem wykorzystują oczywiście do maksimum swą obecność, a często i wszechwładzę w wielkiej międzynarodowej finansjerze, w administracji państwowej, w parlamentach, sądownictwie, w oświacie i wychowaniu, w partiach politycznych, w środowiskach opiniotwórczych, z czego w jakiejś mierze i w Polsce jesteśmy świadkami. Najgorszym jednak, bo najbardziej skutecznym narzędziem w ich ręku są mass media, nowoczesne środki masowego przekazu, posługujące się coraz doskonalszymi systemami i technikami informatyki i propagandy [12, s.32-48].

Ks. Czepułkowski dowodzi, że masoni posiadają monopol informacji publicznej, dysponują niemal całą prasą, radiem a zwłaszcza telewizją, a także rynkiem wydawniczym.

Kwestia stosunków Kościoła z masonerią była też niejednokrotnie poruszana na łamach portalu opoka.org.pl. Jest to portal prowadzony przez Fundację Konferencji Episkopatu Polski, na którym znaleźć można informacje tekstowe i dźwiękowe na temat zagadnień dotyczących Kościoła katolickiego w Polsce i na świecie. Portal ten jest największym serwisem katolickim w Polsce [14]. Redakcja portalu stoi na straży podtrzymania oficjalnego stanowiska Kościoła wobec wolnomularstwa. W dokumentach i artykułach zawartych na ich łamach,

można odnaleźć informacje o historii i celach masonerii oraz jej stosunkach z Kościołem. Ks. Ryszard Groń w artykule zamieszczonym na portalu Opoka mówi o tym, że ruch masoński tylko z pozoru wydaje się być dziś uśpiony i nieszkodliwy dla Kościoła. Jego zdaniem dopóki ta organizacja istnieje, dopóty będzie ona dla Kościoła problemem, bowiem jej zagrożenie wynika z postaw filozoficznych, na jakich się osadza [15]. Inny ciekawy, obszerny artykuł, który znaleźć można na łamach przedstawianego portalu, to rozmowa przeprowadzona z Norbertem Wójtowiczem. Wójtowicz dzieli się swoją wiedzą na temat wolnomularstwa, opowiada też o tym, jak wygląda aktualny stosunek Kościoła do organizacji wolnomularskich. Nie nazywa wolnomularzy wrogiem Kościoła czy wysłannikami szatana, jednak podkreśla, że negatywny stosunek Kościoła do masonerii jest i pozostanie negatywny, ponieważ zasady, którymi masoneria się kieruje są nie do pogodzenia z nauką Kościoła, a przystąpienie katolika do loży masońskiej jest grzechem. Wójtowicz odnosi się także do zarzutu, że masoneria jest organizacją antyreligijną – jego zdaniem:

Samo wolnomularstwo, niezależnie od istniejących w nim podziałów, nie jest ani „religijne”, ani „antyreligijne”. Zgodnie z zapisami oficjalnych dokumentów jest ono raczej organizacją „areligijną” [16].

Wśród środowisk związanych z Kościołem trudnym problemem jest kwestia duchownych, którzy zostali członkami loż masońskich. Nikt tych faktów nie neguje, jednak na różny sposób starają się ten proceder wyjaśnić. Najdobitniej swoje stanowisko przedstawia ks. Czepułkowski, który księży-masonów nazywa zdrajcami, wilkami w owczej skórze i dywersantami. Jego zdaniem wstępowanie księży do masonerii nie jest wynikiem mody, ale od początku zaplanowanym, strategicznym celem wolnomularstwa, które poprzez swoich ludzi w kręgach Kościoła, chce zreformować i zniszczyć Kościół od wewnątrz

Z historii znane są przykłady współpracy pomiędzy kapłanami rzymskokatolickimi a wolnomularzami. Przykładem takiej współpracy jest Polskie Towarzystwo Walki z alkoholizmem Trzeźwość, w którym współpracowali ze sobą Wielki Mistrz Wielkiej Narodowej Polski R. Radziwiłłowicz i ks. Władysław Kornilowicz. Na polu walki z alkoholizmem Radziwiłłowicz, gdy chodziło o obronę ustawy przeciwalkoholowej nie wahał się interweniować u ks. Kardynała A. Kakowskiego [1, s. 5-11].

Filantropijnemu charakterowi wolnomularstwa zaprzecza Czepułkowski, który mówi, że jest on tylko pozorny. W rzeczywistości masoneria wcale nie przeciwdziała alkoholizmowi i narkomanii, a nawet przeciwnie – sama stosuje narkotyki przy różnych okultystycznych obrzędach i wtajemniczeniach.

Ciemnym siłom zależy na psychicznej i moralnej degeneracji istot ludzkich, aby w przyszłości łatwiej było narzucić im łagodne a zarazem absolutne uzależnienie w świecie „nowej cywilizacji” [12, s.32-48].

Nieufność do filantropii masońskiej i jej czystych intencji można odszukać także na łamach tygodnika *Niedziela*. Gdy w 2012 roku japońska masoneria udzieliła pomocy w odbudowie buddyjskiej świątyni, zniszczonej podczas trzęsienia ziemi (stowarzyszenie Masonów przekazało wówczas 300 tysięcy

dolarów na odbudowę świątyni a także włączyło się do pomocy dowożąc żywność, leki i ubrania), pojawiły się spekulacje, że robi to tylko po to, aby poprawić swój wizerunek [17, s.33].

Podsumowanie

Stanowisko przedstawicieli Kościoła katolickiego oraz środowisk z nim związanych wobec wolnomularstwa było i nadal pozostaje nieprzychylnie. Pomimo upływu lat i zmieniającej się rzeczywistości Kościół broni swoich dogmatów, a w prasie katolickiej i portalach internetowych związanych z Kościołem można doszukać się potwierdzenia, że przynależność do masonerii jest niezgodna z nauką Kościoła. Z tą tezą zgadza się praktycznie całe środowisko związane z Kościołem katolickim, jednak odmienny pozostaje ton wypowiedzi poszczególnych osób czy portali – od bardzo skrajnych i agresywnych do zrjonalizowanych i gotowych do kooperacji z wolnomularzami. Z jednej strony do dziś pojawiają się opinie, że wolnomularstwo jest największym wrogiem Kościoła, organizacją antyreligijną, która ma na celu zniszczenie Kościoła i podporządkowanie sobie świata. Z drugiej strony pojawiają się głosy, które odcinają się od teorii spiskowych, nie nazywają masonów sługami szatana, traktują masonerię jako organizację areligijną, której założenia ideowe – takie jak na przykład relatywizm religijny – są nie do pogodzenia z nauką Kościoła, co jednak nie oznacza, że na pewnych płaszczyznach nie jest możliwy dialog i współpraca.

Literatura

1. Nasierowski T., Wolnomularstwo bez tajemnic, Warszawa 1996.
2. Bączkowski T. (przekład), Prawo Kanoniczne, t. III, Opole 1958.
3. Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
4. Ratzinger J., Deklaracja o stowarzyszeniach masonskich Quaesitum Est, 1983, dokument dostępny [w]: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiary/zbiort/2_9.html (dostęp: 01.05.2016).
5. Rycerz Niepokalnej, 1/169, 1936.
6. Wojtowicz J., Masoneria – wielka niewiadoma? Studium z dziejów tzw. tajnych towarzystw w Europie nowożytnej (XVII-XX w.), Toruń 1992.
7. Hass L., Masoneria polska XX wieku. Losy, loże, ludzie, Warszawa 1996.
8. <http://www.isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19380910624> (dostęp: 30.09.2016).
9. Świątkiewicz W., Masoneria – antyKościół, Idziemy 37, 2007.
10. <http://www.krs-online.com.pl/wielka-loza-narodowa-polski-krs-107870.html> (dostęp: 30.09.2016).
11. Zwoliński A., Masoneria obecna w Polsce, Niedziela Ogólnopolska 10, 2012.
12. Czepulkowski H., Antykościół w natarciu. Rzecz o masonerii współczesnej, Komorów 1998.
13. De Lassus A., Masoneria – intrygująca tajemniczość. Elementarne wiadomości o wolnomularstwie, Warszawa 1993.
14. http://www.kontakt.opoka.org.pl/487.1.O_Fundacji.html (dostęp: 03.10.2016).
15. Groń R., Czy masoneria jest dziś problemem dla Kościoła? [w]: <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/P/PS/rg-masoneria2013.html> (dostęp: 02.10.2016).
16. <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/P/PR/grzech.html> (dostęp: 02.10.2016).
17. Masoni odbudowali świątynię buddyjską, Niedziela Ogólnopolska 3, 2012.

ДІЯЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РАЙХСКОМІСАРІАТІ «УКРАЇНА» В 1941–1943 РР.

Кицак Богдан Вікторович
аспірант ЖДУ імені Івана Франка,
kitsak_bogdan@mail.ru

Науковий керівник –
доцент С.В. Стельникович

Незважаючи на наявність досить значної кількості наукових праць, які присвячені історії України періоду Другої світової війни, проблематика нацистської окупації залишається досить актуальною. Адже поза увагою учених залишилося ряд важливих аспектів, що характеризують життя місцевого населення в умовах окупаційної дійсності. Серед таких, зокрема, – питання діяльності окупаційних медичних навчальних закладів у Райхскомісаріаті «Україна».

В історіографії окремі аспекти, подекуди принагідно, діяльності медичних навчальних закладів періоду нацистської окупації піднімалися у наукових розвідках В. Гінди [1], Т. Заболотної [2] та С. Стельниковича [3]. Отож, проведений аналіз історіографії свідчить, що окреслена проблематика є малодослідженою, що і зумовлює потребу її комплексного вивчення.

Автор статті поставив за мету проаналізувати діяльність окупаційних медичних навчальних закладів у Райхскомісаріаті «Україна» у 1941–1943 рр.

В умовах швидкого наступу німецької армії на територію УРСР наприкінці червня – на початку липня 1941 р., радянська влада розпочала евакуаційну кампанію на схід СРСР. Вивезенню підпали також медичні навчальні заклади, які мали в своєму розпорядженні велику матеріальну базу та кадровий резерв. Відповідні установи забезпечували професійними лікарями та середнім медичним персоналом практично всю систему охорони здоров'я Української РСР.

На початку 1941 р. в УРСР функціонувала розвинена структура кадрових медичних установ, серед яких 8 медичних інститутів, 2 стоматологічних інститути, 3 фармацевтичних інститути та 5 інститутів удосконалення лікарів [4, арк.25]. До початку нацистської окупації в системі охорони здоров'я республіки працювало 32 208 лікарів. Проте після проведення мобілізації та евакуації на початку літа 1941 р. у розпорядженні нацистської адміністрації залишилось лише приблизно 6–7 тис. лікарів [4, арк.28].

Зі встановленням нацистської цивільної влади в Райхскомісаріаті «Україна» для окупантів постало питання підготовки медичних

працівників, які мали забезпечити мінімальний рівень функціонування системи охорони здоров'я [5]. Проблему нестачі кваліфікованих лікарів можна простежити на прикладі Полтави (за формулою кількість лікарів на кількість населення). За даними гітлерівців, станом на початок окупації у Полтаві проживало 74 821 особа [6, арк.45]. У лютому 1942 р. у місті працювало 534 медичних працівники, з яких 150 лікарів [7]. Тобто, один професійний лікар зобов'язаний був обслуговувати приблизно 500 людей. Це катастрофічна цифра, яка демонструє кризовий стан всієї системи забезпечення медичними кадрами.

Враховуючи дану ситуацію, було розпочато процес відновлення діяльності медичних навчальних закладів, які повинні були випускати лікарів та середній медичний персонал. Так, у Вінниці 15 лютого 1942 р. було відновлено навчання на 5 курсі медичного інституту, на якому продовжило навчання 86 колишніх студентів [8]. У вересні 1942 р. тут відбувся випуск лікарів, яких відразу спрямували на закриття найбільш проблемних районів, де були практично відсутні медичні кадри. Крім того, Вінницький медінститут, починаючи з нового 1942/1943 навчального року, відновив процес навчання на 1 курсі, на який було прийнято 195 осіб. Водночас 95 осіб було прийнято на 4 курс [9]. Враховуючи гострий дефіцит стоматологів та фармацевтів, при інституті було утворено фармацевтичний факультет [10]. У Дніпропетровську місцевий медінститут випустив 117 лікарів, яких було розподілено по різних районах для доукомплектування медичних установ персоналом [11]. Водночас у Вінниці в серпні 1942 р. підходив до кінця випуск 80 фахівців, які мали отримати кваліфікацію лікарів [12].

Уже літом 1942 р. Київський медичний інститут оголосив набір студентів на 1 курс лікувального, стоматологічного та фармацевтичного факультетів [13]. Без іспитів зараховували тих вступників, у яких була повна середня освіта. Подібний набір на новий навчальний рік було оголошено в цілому ряді медичних навчальних закладів по всій території Райхскомісаріату «Україна» [12].

Однак, не зважаючи на відновлення діяльності медичних навчальних установ, умови навчання та отримання практичних навичок були надзвичайно жалюгідними. За спостереженнями професора Зюкова, який під час окупації працював у Жовтневій лікарні міста Києва, Київський медінститут випускав низькопробних лікарів [14, арк.82]. Такий результат пояснюється відсутністю будь-яких належних умов для того, щоб студенти могли отримувати практичні знання. Не було обладнаних лабораторій, інструментарію, мікроскопів, навчальних посібників, опалюваних приміщень [14, арк.84]. Для нацистів складність ситуації погіршилася радянською евакуацією. У 1941 р. Київський медичний інститут спочатку було евакуйовано до Харкова, згодом – до Челябінська. При цьому було вивезено професорсько-викладацький склад та інших співробітників, медичне устаткування та інше майно [14, арк.61].

Окрім вищих медичних навчальних закладів, важливе місце в системі медичної освіти та підготовки нових кадрів в період нацистської окупації відігравали фахові школи. Так, у 1942/1943 навчальному році відновила свою роботу фармацевтична школа в Умані, де розпочали навчання 221 учень [15]. Після встановлення окупаційного режиму в Черкасах було відновлено функціонування фельдшерської та зуболікарської шкіл. У червні 1942 р. ці заклади випустили перших спеціалістів, яких одразу було спрямовано на роботу [16]. Також у місті було відновлено діяльність медичної школи, яка вже у 1942 р. випустила понад 90 фельдшерів [17]. На початку 1943 р. закінчилися фармацевтичні курси в Ковелі, які випустили 38 фахівців аптекарської справи. Випускники були розподілені в аптеки Ковеля та районних містах Ковельської округи (гебітскомісаріату) [18].

Для окупантів також важливим стало відновлення фахових шкіл та курсів з підготовки медичних сестер. Уже 9 травня 1942 р. у Луцьку закінчили курс медичних сестер 50 жінок, які отримали свідоцтва з правом праці в шпиталях та амбулаторіях [19]. Проте такі заходи кардинально не впливали на загальне поліпшення ситуації в підготовці нових медичних працівників для системи охорони здоров'я.

Таким чином, політика німецької адміністрації була спрямована в першу чергу на мінімальне забезпечення життєдіяльності системи охорони здоров'я. Остання, у свою чергу, мала підтримувати мінімальний життєвий рівень місцевого населення. Через такий підхід питання повноцінної діяльності медичних навчальних закладів залишилося невирішеним протягом усього періоду окупації нацистами українських територій, що ввійшли до складу Райхскомісаріату «Україна».

Список використаних джерел та літератури

1. Гінда В. В. Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі «Житомир» (1941–1944 рр.): дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. В. Гінда. – Черкаси, 2007. – 223 с.
2. Заболотна Т. Життя та побут міського населення напередодні та в роки окупації (1941–1944 рр.) / Т. Заболотна // Україна в другій світовій війні : погляд з ХХІ ст. : Історичні нариси: у 2-х кн. Кн.2. – Київ : Наукова думка, 2011. – Кн. 2. – С. 7–44.
3. Стельникович С. Медичне обслуговування на території генерального округу Житомир (друга половина 1941 – початок 1944 рр.) / С. Стельникович // Волинські історичні записки : зб. наук. праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – Т. 11. – С. 5–12.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 342, оп. 14, спр. 373. 72 арк.
5. Вісті для українських селян. – 1942. – 15 жовтня.
6. ЦДАВО України, ф. 3206, оп. 2, спр. 231, 50 арк.
7. Дніпропетровська газета (Дніпропетровськ). – 1942. – 7 лютого.
8. Вінницькі вісті (Вінниця). – 1942 р. – 22 липня.
9. Вінницькі вісті (Вінниця). – 1942 р. – 17 вересня.
10. Вінницькі вісті (Вінниця). – 1942 р. – 20 серпня.
11. Дніпропетровська газета (Дніпропетровськ). – 1942. – 29 травня.
12. Вінницькі вісті (Вінниця). – 1942 р. – 27 серпня.
13. Українська думка (Черкаси). – 1942. – 8 серпня.
14. ЦДАВО України, ф. 4620, оп. 3, спр. 243а, 144 арк.
15. Вінницькі вісті (Вінниця). – 1942 р. – 8 жовтня.
16. Українська думка (Черкаси). – 1942. – 13 червня.
17. Вінницькі вісті (Вінниця). – 1942 р. – 10 вересня.
18. Нове українське слово (Київ). – 1943. – 26 січня.
19. Нова доба (Бердичів). – 1942. – 23 травня.

ПРОЯВ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІА-ПРОСТОРІ ПІСЛЯ 2014 РОКУ

Ковач-Петрушенко Анастасія

*аспірантка Львівського національного університету імені Івана Франка
(філософський факультет, кафедра культурології)
petrushenkokovach@gmail.com*

Науковий керівник –

д. філос. наук, проф. Сінькевич О.Б.

1. Постмодернізм – основний напрям сучасної філософії, мистецтва і науки. [5, с. 333] У всьому світі постмодернізм вже дійшов свого логічного завершення. А зараз панує так називає мий постпостмодернізм. Але в Україні це явище стало актуальним тільки зараз. Він (постмодернізм) просочився в усі прошарки життя, починаючи від побуту і закінчуючи медіа-простором. Зараз під медіа-простором слід розуміти не тільки традиційні види ЗМІ, такі як телебачення, радіо, але і Facebook, і живі журнали (жж), і інтернет загалом. У Facebook, наприклад, створюють як спільноти, але і окремі люди, яких прийнято називати блогерами. Або, ще є інша назва таких людей, лідери думок. На них підписуються тисячі людей, слідкують за кожним постом, за кожним словом...

2. Саме після 2014 року (революція Гідності) особливо гостро постає актуальність блогерства на абсолютно різні теми: від політики до культури. Звичайні люди – ось хто вперше став головним героєм. Автор, як особистість, помер. Ось вона, смерть автора в усіх своїх проявах, тільки це все відбувається не в книжках, а реальному житті українців.

3. Майже ніколи у соціальних мережах не видно реальної людини, автора усіх постів, а часто цей автор взагалі вудуманий герой. Текст починає виступати на першій план. Саме Текст, з великої літери, як називають одного з лідерів постмодернізму, Жака Дерріду («Пан Текст»).

4. І цей текст набуває нових форм. Він перестає бути схожим на звичні нам новини на телебаченні. Текст перестає бути серйозним. Автори часто вживають нецензурну лексику, лайку, перекручують слова, використовують цитати інших блогерів, або навіть цитати, в яких використані ще інші цитати. Візьмемо, до прикладу, Івана Семесюка — художника, одного з авторів унікального напрям у мистецтві, можна сказати виключно українського напрямку, жлоб-арт. Людина, яка завжди себе проявляла, як митець, і дуже талановитий, неочікуванно (з 2014 року, від революції Гідності) стала політичним оглядачем, блогером у фейсбуці, і письменником. Ось, наприклад, текст, який він написав на сторінці у свого вудуманого героя (в якого навіть є свій акаунт) про ЛГБТ-парад у Львові:

«Львівські скаралопітеки жбурнули сакралову масу в маси. Що цікаво,

різного штибу християнські традиціоналісти міцно стоять на позиціях свободи вибору і свободи волі, котрими Господь(тм) наділив наші за**очені душі. Тобто свободу можна, а ЛГБТ ходу при цьому ні.

Це доволі парадоксально, бо я, наприклад, не вірю не лише у свободу волі, але і в існування волі як такої, і саме це робить мене (Ivan Semesyuk) гуманістом, хай навіть і кімнатним.

Але й політичний ЛГБТ-активізм не менш огидне явище (на відміну від чесного гаражного гомосексуалізму) ніж оце традиціоналістичне тіпа «праве» рогопильство.

Тут можу зазначити лиш одне. Часи непрості, треба бути в формі. Якщо ви не можете дати фізичної пи*ди боговірам-рогопилам, то не ви*обуйтеся зі своїми прайд-маршами. Бо виглядає це все доволі кволо, а саме тому як гарна провокація (з точки зору обичного жлоба). Не зважати на це якось дивно.

То дайте бикам пи*ди.

Формуйте зондеркоманду бойових гомосеків, хай тренуються, ходять на бокс, ножевий бій тощо. Якщо це станеться і ви дасте пи*ди боговірам, то навіть я, старий кастовий расист, ксенофоб і ху*овий парень, вийду на балкон і влаштую овацію.

Хоча, навряд це кому потрібно. Спасибі державі!» [1]

5. В якості іншого прикладу можна навести зовсім іншого автора у соціальних мережах, імені якого ми не знаємо. Цей блогер називає себе дідом Свиридом Опанасовичем. Так от він теж починав у 2014 році після Майдану. При чому з фото та історій видно, що він був одним з революціонерів, і в реальному житті він далеко не дід. І от після революції у соціальних мережах з'являється Свирид Опанасович, який пише політичну аналітику у саркастичній формі, в дусі героїв творів Подервлянського. До слова, навіть ім'я автора — це рецитація з творів того самого Подервлянського, а це — одна з характерних особливостей постмодернізму. «Ми живемо в епоху, коли усі слова уже сказані» — помітив філософ С. Аверінцев.[3] І от цей герой, також починає коментувати політичну ситуацію в країні, аналізувати, пояснювати:

«Єдина дійсно серйозна проблема, яка не дає дідові з гумором ставитися до проісходящого це, звичайно, ситуація з Надею Савченко. Іде третій день її сухого голодування, але навіть стан здоров'я полоненої нам не відомий. Доступу до Наді не мають ні родичі, ні адвокати, ні консули, ні лікарі. Шо там відбувається можемо лише догадуватися. Возможно, Надю будуть годувати насильно, а паралельно вбрасувати інфу для її дискредитації. Тіпа, оно скільки часу пройшло, а їй хоть би хни — наверняка нишком воду з унітаза п'є. Але довго так тривати не може, заключонну, яка вдалася до сухого голодування, і за яку вписалися мірові лідери, нада пред'явити громадськості. А ще лучше — передати в Україну. Бо лише в такому випадку Хуйло може сподіватися хоть на якісь подвигки з санкціями.»[2].

І таких прикладів можна назвати сотнями...

6. Відмова від істини — ось ще один яскравий принцип постмодернізму, який ми також можемо прослідкувати у соціальних мережах. Погоджуючись з Вітгенштейном, «істина» — це слово, яке не має іншого сенсу, ніж той, що це слово означає, і рішуче не погоджуючись з марксизмом, який стверджує, що істина історична, постмодерністи бачать її тільки як слово, як елемент тексту, як, зрештою, сам текст. Текст замість історії. Історія — не що інше, як історія прочитання тексту. [4, с. 363] І не дивно, адже як можна говорити про істинну істину, коли навколо так багато експертів, у всіх своя точка зору, у всіх вона відмінна. Тому тут можна казати тільки про істину, як про факт прочитання, слідування за тими чи іншими блогерами у соціальних мережах. За тими чи іншими каналами на телебаченні, і обрати, те що більше до вподоби.

Список використаних джерел

1. Facebook Іван Семесюк: <https://www.facebook.com/bakteria.bakteria.7/posts/489282777938831?pnref=story>
2. Facebook Свирид Опанасович: <https://www.facebook.com/svyryd.opanasovych/posts/624562071025482>
3. Колекція рефератів «Otherreferats». Література постмодернізму кінець XX — початок XXI століття: http://otherreferats.allbest.ru/literature/00291067_0.html
4. П'ятигорський А. М. Про постмодернізм // П'ятигорський А. М. Обр. праці. — М., 1996. — 590 с.
5. Руднев В. П. Енциклопедичний словар культури XX сторіччя: Ключові поняття і тексти. — М.: «Аграф», 2003. — 608 с.

**ROZWÓJ OSADNICTWA SZLACHECKIEGO NA PODLASIU
W XV-XVI WIEKU
WŁASNOŚĆ ZIEMSKA W DOBRACH SIEMIATYCKICH,
MIĘDZYRZECKICH ORAZ WOŹNICKICH**

Lachowska Anna

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
aniajanowko@wp.pl

Wstęp

Początek osadnictwa na terenie ziem, które po unii z 1569 roku tworzyły nadal województwo podlaskie, sięgają wczesnego średniowiecza. Początkowo rozwijało się ono w sposób samorzutny i przypadkowy. Tereny te były zagospodarowane, jako pola uprawne, choć użytkująca je ludność nie od razu na nich zamieszkała [4, s. 54; 5, s. 41].

O planowanym, podlegającemu patronatowi osadnictwu, możemy dopiero mówić z końcem XIV wieku, gdy przeżywało ono swój rozkwit aż po II połowę wieku XVI. Zapoczątkowanie trwałego a zarazem stabilnego osadnictwa poprzedziło uregulowanie się sytuacji na granicy, zaniknięcie wojen oraz czas spokoju w tych rejonach związany z zażegnaniem wojen polsko-litewskich [7, s.56; 12, s. 44; 13, s. 116].

Bez wątpienia można przyjąć opinię przedstawioną przez Jerzego Wiśniewskiego, który podaje, iż istniały dwie fale napływu osadników na ziemię pomiędzy Bugiem, a Narwią. Te dwa podokresy z jednej strony wskazują na napływ osadników z Mazowsza, których reprezentował żywioł drobnej szlachty, z drugiej strony natomiast przybyła fala osadnictwa ruskiego, które osadzało przede wszystkim ludność pochodzenia chłopskiego [1, s. 50; 13, s. 123].

Praca ma za zadanie przybliżyć zarys procesów osadniczych na ziemiach wchodzących w skład Podlasia oraz uwidocznić podziały własnościowe występujące na tych ziemiach, wchodzących w skład posiadłości ziemskich szlachciców uzyskanych poprzez nadania, a rozszerzane i zmieniające własności poprzez podziały wynikające z przejmowania ziemi poprzez sprzedaż, czy podziały w skutek zawieranych koligacji małżeńskich.

Zarys procesów osadniczych na Podlasiu

Początek procesowi osadniczemu na omawianych terenach dała druga połowa XIV wieku. Głównymi inicjatorami, a zarazem prekursorami pierwszej fali osadniczej, byli książęta z linii mazowieckiej. Najpierw Janusz I, a potem jego następca, wnuk Bolesław IV, który poszedł w ślady dziadka po uzyskaniu odpowiedniego wieku. Janusz I osadzał osadników na wschodnim Mazowszu – granice tej kolonizacji zamykały się w granicach rzeki Łęk, Bugu oraz granicy

z ziemiemi Zakonu Krzyżackiego. Ludność pochodzenia mazowieckiego po skolonizowaniu najbliższych sobie terenów podążyła dalej, głównie na kresy północno-wschodnie. Również książęta litewscy (Witold oraz Zygmunt Kiejstutowicz) żywiołowo popierali osadnictwo szlachty polskiej. Kolonizacja pod egidą Mazowsza trwała do II połowy XV wieku, jednak osadnicy mazowieccy osiedlili się tutaj również w wieku XVI, zapuszczając się w rejony Suraza, Bielska czy Drohiczyna. Pierwsze kroki osadnicy z Mazowsza uczynili na tereny najbliższe, kolonizując puste tereny wschodniego Mazowsza oraz tereny nad Narwią. Na kolonizowanych obszarach czyniono nadania szlacheckie, przede wszystkim dla drobnoszlacheckich rodzin [1, s. 27-28, 43, 48; 7, s. 56-57; 12, s. 44-46, 63; 13, s. 122-124].

Kolonizacji mazowieckiej można zacząć upatrywać od 1390 roku, kiedy to Janusz I uzyskał część ziem Podlasia. Stało się to momentem zwrotnym w prowadzonej przez niego akcji, aż po rok 1443. W tym czasie władze w księstwie mazowieckim sprawował jego energiczny wnuk Bolesław IV. Niestety za jego panowania tereny Podlasia, będące przy Mazowszu od 1390 roku, zostały odebrane przez Litwę. Mimo wszystko zasiedlanie prowadzone przez Janusza I i Bolesława IV przyczyniło się do powstania szeregu wsi reprezentowanych przez żywioł drobnoszlachecki. Podaje się również, że teren objęty kolonizacją tej pierwszej fali obejmował około 25 parafii kościoła katolickiego [1, s. 49; 8, s. 11-20; 12, s. 51; 13, s. 123-124].

W tym czasie ruch osadniczy spowodowany był brakiem gruntów ziemskich w związku z rozdrobnieniem gospodarstw, rozradzającej się szlachty, która szukała lepszego życia. Wynikało to z faktu, iż posiadana ziemia już nie wystarczała. Pod koniec XVI wieku sytuacja ta dotyczyła już nie tylko szlachty podlaskiej, której sytuacja ekonomiczna stawała się coraz bardziej podobna [1, s. 33].

Pierwsze próby osadnicze nie należały do najłatwiejszych dla samych osadników. Teren pogranicza za względu na burzliwe stosunki i rywalizacje poszczególnych sąsiadów o ziemię kresową, powodował liczne napady i zniszczenia, przy których cierpieli zwykli mieszkańcy [1, s. 28-29; 7, s. 56].

W XV wieku wschodnie rubieże kolonizacji mazowieckiej określały osady wiejskie, powstałe w ziemi drohickiej, bielskiej oraz mielnickiej [7, s. 57].

Kolonizacja mazowiecka w tym etapie posuwała się w północno-wschodnie oraz południowo-wschodnie ziemie Podlasia. Ludność tej narodowości skupiała się przede wszystkim wzdłuż zachodniej granicy województwa podlaskiego nad Bugiem, Nurcem oraz Narwią. Jej północny zrąb stanowiła linia Smółki-Boćki oraz Drohiczyn. W ziemi mielnickiej osadnictwo szlacheckie skupiło się w górnym biegu rzeki Toczonej. Najdalej wysuniętym punktem osadniczym Mazowsza, w kierunku północnym, były Jakubowice stykające się już z osadnictwem ruskim. Poza tym obrębem, posuwając się w kierunku północnym,

rozwijało się zwarte osadnictwo chłopstwa ruskiego, które kierując się na północny-wschód zasiedliło dobra bielskie. Dalej w kierunku północnym znajdowała się niezagospodarowana przestrzeń puszczańska, która podlegała procesowi osadniczemu dopiero w II etapie kolonizacji [1, s. 31; 7, s. 57; 13, s. 121, 124].

Trzeba też zwrócić uwagę, że w tym okresie powstają pierwsze ośrodki miejskie, lokowane na prawie chełmińskim przez książąt mazowieckich [13, s. 124].

Jak już wcześniej zostało wspomniane, ziemia w posiadaniu ludności pochodzenia szlacheckiego, znalazła się poprzez nadania, sprzedaż czy też zamianę. Areal ziemski nadawano na własność wieczystą, zdarzały się też wypadki nadań zwane dożywociami. Oznaczało to, że dany grunt znajdował się w posiadaniu bojara, który ten grunt w ramach nadania otrzymał do momentu jego śmierci, po czym nadanie mógł dostać już ktoś inny, niekoniecznie musiała być to osoba z rodziny zmarłego [1, s. 19-20, 29; 5, s. 40, 43-44; 10, s. 17].

Po okresie pierwszej fali osadniczej przyszedł czas na drugą, Była ona zapoczątkowana przez książąt litewskich. Największe nasilenie kolonizacji z ramienia Litwy przypada na XV i XVI wiek. Była to kolonizacja chłopska, która obejmowała wschodnie puszcze podlaskie, tworząc dzierżawne starostwa. W ich posiadanie przeszły również majątki, pozostawione przez niektórych posiadaczy pochodzenia mazowieckiego, którzy opuścili te ziemie, gdy przeszła ona z powrotem we własność Wielkiego Księstwa Litewskiego. Utworzone starostwa, przekazywane w dzierżawę na terenie Podlasia, były stosunkowo niewielkie w porównaniu ze swymi odpowiednikami na wschodzie, będącymi już znacznych rozmiarów. Można przyjąć, że owe dzierżawne starostwa były odpowiednikami królewskich [1, s. 49-50].

Pomimo przejścia ziem pod panowanie litewskie, osadnictwo ludności pochodzenia mazowieckiego, nie zostało przerwane. Ponadto nadal było ono wypierane przez książąt litewskich, między innymi przez Witolda i Zygmunta Kiejstutowicza, którzy widzieli w nim niejako ochronę przed rejzami krzyżackimi w te rejony [1, s. 46, 48-49].

W związku z zasięgiem wcześniejszej kolonizacji nowa fala skoncentrowała się na wschodnich terenach zasiedlenia. W II fazie własność ziemską skupiła się w rękach władcy tworząc tzw. królewszczyzny z ludnością chłopską, które skupiały się głównie wokół największych ośrodków miejskich tego regionu, jak: Mielnik, Tykocin czy Suraż. Znajdujemy tutaj niezbyt liczne osady tych bojarów, którzy weszli w skład drobnej szlachty pochodzenia ruskiego i litewskiego [1, s. 49].

Na początku władcy udzielali niedużych nadań, dotyczących jezior, stawów czy rozdawnictwa wchodów. Z biegiem czasu zaczęto dokonywać zapisów na grunty ziemskie, dalej natomiast przyszedł czas na duże donacje na

rzecz możliwych pochodzenia litewskiego i ruskiego [11, s. 51].

Z nadań panującego pojawiła się w tym czasie wielka własność ziemska, która znajdowała się w rękach rodów możnowładczych. Rody w nowo nabytych włościach również zajmowały się osadnictwem, sprowadzając i osadzając kmieci pochodzenia ruskiego i litewskiego, niejednokrotnie przemieszczając ich z swych włości na terenie Litwy [1, s. 49-50].

Powstałe w czasie kolonizacji miasta, lokowane na prawie chełmińskim, zostały na mocy nowych przywilejów lokacyjnych, wydawanych przez książąt litewskich, niekiedy zmienione na prawo magdeburskie [13, s. 124].

Tym co odróżniało te dwie fale osadnicze od siebie był żywioł osadniczy, jaki przybywał na ziemię Podlasia. Kolonizacja książąt mazowieckich dotyczyła ludzi posiadających prawa oraz otrzymujących ziemie w dziedziczne posiadanie w zamian za pełnienie służby wojskowej. Znacznie inny charakter miało osadnictwo prowadzone przez książąt litewskich, którzy głównie osadzali ludność poddaną reprezentująca stan chłopski [1, s. 50].

W wyniku tych dwu stadiów osadniczych, zachodnie krańce ziemi podlaskiej zajęli osadnicy mazowieccy z I fazy, natomiast tereny wschodnie znalazły się w gestii osadnictwa książąt litewskich. Ten drugi etap stał się też momentem, który przyniósł uregulowanie struktury stanowej i własnościowej na Podlasiu [1, s. 50; 2, s. 72].

W II połowie XVI wieku II fala kolonizacyjna zbliżała się ku końcowi. Jak podaje Jerzy Wiśniewski, ziemia grodzka zajęta została przez osadników do I połowy XVI wieku, natomiast włość knyszyńska została skolonizowana w XVI wieku [13, s. 127-128].

Osadnictwo szlacheckie

Pierwsze nadania ziemskie

Pierwsze znane nadanie na ziemiach podlaskich, objętych mazowiecką kolonizacją, nastąpiło w 1401 roku. Janusz I dokonał wtedy donacji wsi Korczewo oraz Szczegłaszyna dla Pretora z Brześci. 15 lat później uzyskał on od Witolda potwierdzenie posiadanego dobra Korczewo (26 I 1416), gdy tereny te wróciły do WKL [9, s. 292-293].

W XV wieku zostało uczynione nadanie dla Mikołaja Sepieńskiego herbu Nowina, pochodzącego z Sepna położonego w Wielkopolsce. Mikołaj będąc bliskim współpracownikiem wielkiego księcia litewskiego Witolda, otrzymał nadanie miejscowości Sokołów w wsiami Rogów, Kupientyny oraz Przeździadki. Niestety brak jest informacji, kiedy to nadanie miało miejsce. W 1415 roku Sepieński był już posiadaczem tych dóbr i ufundował tam kościół [3, s. 54-57].

Nadanie miasta Sokołowa w prywatne ręce, było pierwszym tego typu na Podlasiu. W kwietniu 1424 roku wielki książę litewski Witold potwierdził posiadanie owych włości przez Mikołaja z Sepna. Trzy lata później właściciel uzyskał prawo organizowania targu i jarmarku. W nieznanym nam czasie, dobra

te przechodzą na własność rodziny Sokołowskich, którzy w 1508 roku w ramach zapisu, przekazują je Kiszką [3, s. 54, 59-62].

Z tego okresu pochodzi również inne nadanie odnoszące się do miejscowości Milewo, która znajdowała się w rękach Stanisława Milewskiego (nadanie księcia Witolda). Witold potwierdził to nadanie dzień przed Bożym Narodzeniem 1429 roku. W 1516 roku Jan Olbracht Gasztołd potwierdził wcześniejsze nadanie dla Mikołaja i Michała Milewskich na dobro Milewo [9, s. 293, 296].

Nadania Witolda Kiejstutowicza

Miejscowość	Właściciel	Potwierdzenie nadania
Czapla	Bracia z Sarnowa: Andrzej, Henryk, Marcin, Piotr	1405
Głuchowo	Maciej ze Świeciechowa	1405
Popławy	Bartłomiej oraz Jakub z Gołuchowa	1416
Pierlejewa	Jan z Białoskór	1418
Blonie	Jan z Obronzowicz	1420
Sarnów	Maciej	1420
Męczyn nad rzeką Liwiec	Krystyna	20 kwietnia 1424
Belszczany Stok	Maciej z Tykocina	1426
Białokunka	Piotr z Mosznej	1429
Mgilnica	Piotr Jesiotr z Sobikowa	29 sierpień 1429
Wygonowo	Bracia Jan, Mirosław i Maciej	29 grudnia 1429
Tchórznica	Bracia Maciej, Wawrzyniec, Mikołaj, Andrzej, Wiesław, Dobiesław	5 października 1528

Źródło: [9, s. 292-293, 298].

Dobra Siemiatycze

Jedno z nadań na ziemiach podlaskich, objętych mazowiecką kolonizacją, dotyczyło 1443 roku, a więc końca panowania księcia Bolesława IV. Nadanie to dotyczyło dóbr Siemiatycze, których właścicielem został Boruta z Falent herbu Rogala. Sądzi się, że jest możliwe, iż w tym czasie istniały również inne nadania,

a mianowicie nadanie Ciechanowca dla rodu Kizzków [5, s. 57; 6, s. 7; 7, s. 30, 57, 89; 12, s. 66; 13, s. 124].

Nie jest znana data, do kiedy ów Boruta miał w swoim posiadaniu siemiatyckie dobra. Choć niektórzy badacze jak Dorota Michaluk wskazują na rok 1446, kiedy ziemia drohicka znów znalazła się przy Litwie, a dziedzic na Siemiatyczach musiał uciekać. Nie ulega jednak wątpliwości, że w późniejszym czasie zostały one nadane Olechnie Kmicie Sudymontowiczowi z Chożewa. Chociaż data nadania tych dóbr jest sporna. Jerzy Wiśniewski twierdzi, iż mogły one zostać nadane rodowi Sudymontowiczów między 1477 a 1490 rokiem. Inną tezę przyjmuje Dorota Michaluk, która stwierdza, iż dobra siemiatyckie musiały znaleźć się w ich rękach przed 1456 rokiem z nadania Kazimierza Jagiellończyka. Opiera ją ona o stwierdzenie fundacji kościoła w Siemiatyczach, ufundowanego w 1456 roku przez Michała Kmitę z Chorzowa. Faktem jest natomiast nadanie przez księcia Bolesława mazowieckiego w 1450 roku Borucie dóbr Wykowo w zamian za utracone Siemiatyczne (Siemięcice) [5, s. 57; 6, s. 7; 7, s.30, 57, 89-90; 12, s. 65; 13, s. 125].

W roku 1497 dobra siemiatyckie weszły poprzez koligacje małżeńskie do rodziny Tęczyńskich. Stało się tak, za sprawą małżeństwa córki Olechny Sudymontowicza z wojewodą ruskim Mikołajem Tęczyńskim, która otrzymała owe dobra jako posag małżeński. Z ich małżeństwa przyszła na świat córka Anna, która wyszła za mąż za kasztelana sandomierskiego Jerzego Szydłowieckiego i dobra te przeszły na własność tej rodziny. Jednak już w 1522 roku wracają do dóbr Tęczyńskich poprzez wykup. Odzyskane w ten sposób dobra siemiatyckie, nie na długo stały się ponowna własnością Tęczyńskich, ponieważ w 1527 ci sami bracia, którzy je wcześniej wykupili, sprzedali je Bohuszowi Bohowitynowiczowi, pełniącemu w tym czasie funkcje podskarbiego i marszałka litewskiego, inkasując za nie sumę 8 tys. zł litewskich. Dobra te w tym czasie składały się z pomniejszych jednostek wiejskich: Cecele, Słochy, Turna, Łojki, Boratyniec, Klekotowo i oczywiście Siemiatyczne będące centrum tych dóbr [6, s. 7-8; 7, s. 90].

W dwa lata później stały się one własnością córki Bohusza. Na mocy koligacji małżeńskich znów wracają one w posiadanie Tęczyńskich, ponieważ córka Bohusza w 1538 roku wychodzi za mąż za Stanisława Tęczyńskiego, syna wcześniejszego sprzedawcy owych dóbr Bohuszowi, mianowicie Jana Tęczyńskiego. Trzeba tutaj jeszcze dodać, iż od roku 1541 znalazły się one administracyjnie w ziemi drohickiej. W roku następnym zyskały one na mocy przywileju Zygmunta Starego prawo magdeburskie. Również w 1542 roku doszło do zmiany na urządzie wójta w Siemiatyczach. Wójtostwo otrzymał Hieronim Lachowski, który z racji pełnionego stanowiska dostał uposażenie ziemskie wielkości 3 włók a ponadto zezwolenie na budowę m. in. browaru oraz ubojni. Miasto Siemiatyczne zostało opatrzone w nadział ziemski, który wyniósł

ponad 145 włók [6, s. 8, 13-15; 7, s. 30, 90].

Właściciele włości Siemiatycze

Data nadania	Kto nadał	Komu zostały nadane
1443	Bolesław IV	Boruta z Falent
1477 a 1490 lub 1456	K a z i m i e r z Jagiellończyk	Olechna Kmita Sudymontowicz z Cholewa
1497		Mikołaj Tęczyński
nie jest znana data, kiedy przejął dobra		Jerzy Szydłowiecki
1522		Andrzej i Mikołaj Tęczyńscy
1527		Bohusz Bohowitynowicz
1529		Anna z Bohowitynowiczów, córka Bohusza
1538		Stanisław Tęczyński

Źródło: [7, s. 89-90].

Dobra Miedzyrzeckie

Powstanie dóbr międzyrzeckich wiązać należy z końcem XIV wieku, gdy Międzyrzec był jeszcze niewielką osadą. W 1390 roku osada stała się własnością Abrahama Chamca, który to nadanie otrzymał od Władysława Jagiełły. Przypuszcza się, że po śmierci Abrahama dobra te znów powróciły w skład domeny gospodarskiej. Wobec pierwszego nadania nasuwają się pewne wątpliwości wśród historyków. Część badaczy przyjmuje dopiero rok, 1430 jako datę pierwszego nadania Międzyrzecza. Według tego poglądu pierwszym dziedzicem ma Międzyrzeczu zostać bojar Mikołaj Nasuta z nadania, jakie uczynił mu książę litewski Witold. Mikołaj Nasuta wszedł w posiadanie również takich miejscowości jak: Biała, Jabłeczna oraz Wistycz. Przypuszczalnie dobra te otrzymał w tym samym czasie, co włość międzyrzecką. Natomiast dobra Woźniki znalazły się w jego posiadaniu, między rokiem 1432 a 1440 z nadania Zygmunta Kiejstutowicza. Cała własność ziemska Mikołaja przeszła na jego syna Jana Nasutę, pełniącego funkcję starosty brzeskiego a w późniejszym okresie również grodzieńskiego [7, s. 84-86].

Jan Nasuta nie doczekał się męskiego potomka, w związku, z czym dobra Nasuty trafiły do Zabrzezińskich, poprzez małżeństwo córki Jana Nasuty Anny z Janem Zabrzezińskim, który pełnił liczne godności od wojewody płockiego oraz kasztelana trockiego po godność marszałka Wielkiego Księstwa Litewskiego.

W 1508 Zabrzeziński zmarł, a przyczynić się miał do tego Gliński, który wtedy zapewne uciekł do Moskwy. W tych okolicznościach część ojcowizny przejął syn Jana. Tereny, które przeszły na Jana Zabrzezińskiego syna, przejął po nim również syn Jan żonaty z Beatą Tęczyńską, która otrzymała te dobra, jako wiano w 1534 roku. Jak widzimy ród Zabrzezińskich w trzech generacjach używał imienia Jan. Zarówno I właściciel jak i jego syn i wnuk posługiwali się tym imieniem [7, s. 84, 86].

Po śmierci ostatniego Jana z Zabrzezińskich, dobra otrzymała jego córka Anna, która była w tym czasie żoną Stefana Zbaraskiego. Był to jej drugi małżonek, za którego wyszła za mąż po śmierci Fryderyka Sapiehy. Z pierwszego małżeństwa w posiadaniu Anny zostały majątki położone w ziemi bielskiej, takie jak: Boćki, Knoryty czy Dubno, o które w 1551 roku toczyły się sprawy sądowe z Pawłem Iwanowiczem Sapiehą, szwagrem Anny [7, s. 85].

W 1552 dobra międzyrzeckie na mocy zapisu Anny trafiają w ręce jej męża, ten zaś zapisuje je żonie i synowi. Owdowiały około 1556 roku Stefan ożenił się powtórnie w 1559 roku z kniahiną Nastazją Michjłową Mścisławską, również wdową, której w rok później oddał dobra Międzyrzec. W 21 lat po powtórny ożenku zmarła jego druga żona, a Stefan pojął za żonę, córkę Andrzeja Firleja, Dorotę, która otrzymała część dóbr międzyrzeckich. Z ich związku przyszła na świat Barbara. Niestety Stefan Zmarł w 1585 roku, a Dorota (rok później) wyszła za mąż za Lwa Sapiehę, ówczesnego podkanclerzego litewskiego, z którym miała syna Jana. W 1591 przekazała swą część Międzyrzecza dzieciom oraz mężowi. Jednak w wyniku długotrwałych sporów o te włości, przeszły one w 1598 roku na Barbarę Zbaraską, wówczas żonę Gabryela Tęczyńskiego, który otrzymał dobra międzyrzeckie. Po śmierci Barbary ożenił się powtórnie, poślubiając w 1603 roku córkę Mikołaja Radziwiłła [7, s. 85].

Dobra Woźniki

Wracając do dóbr Woźniki, które w 1508 roku po śmierci ojca przejął syn Jurij trzeba nadmienić, że był on żonaty z Ludmiłą Olszanką. Ze związku tego przyszedł na świat syn Mikołaj, który odziedziczył Woźniki. Córka owego Mikołaja, Anna Zabrzezińska (Helena Sołomerecka), wyszła za mąż za Piotra z rodu Kiszaków, którego ojciec był w tym czasie starostą drohickim i wojewodą płockim. W 1541 roku dobra Woźniki znalazły się u rodziny Kiszaków, która posiadała już na Podlasiu: Seroczyn, Sokołów i Ostrożany [7, s. 86-87].

Mąż Anny zmarł w 1550 roku, a dobra woźnickie przeszły na Mikołaja Piotrowicza Kiszkę szwagra Anny, który w 1569 roku został wojewodą podlaskim po odwołaniu z tego stanowiska Tyszkiewicza. Przez pewien czas mógł je posiadać też syn Anny i Piotra, Stanisław, jednak wydaje się to wątpliwe. Tak czy inaczej dobra te w 1580 roku nie należały do małych, ich terytorium obejmowało 81 włók osiadłych, na których terenie powołano 19 wsi [7, s. 87].

W 1587 roku dobra woźnickie oraz starostwo drohickie po śmierci Mikołaja Piotrowicza stały się własnością jego syna Mikołaja. W cztery lat później Mikołaj sprzedał owe dobra siostrze, a żonie barona Petey z pochodzenia Węgry. Po ich śmierci dobra te powróciły do syna Mikołaja, Piotra, który idąc w ślady ojca również został starostą drohickim [7, s. 87].

Dobra Woźniki obejmowały szereg miejscowości takich jak Mielniki, Meszki, Dziecioły, Czuchleby, Krzywosiany, Sielawniki, Dziadkowskie, Bożą Wolę, Ławy, Zienie, Chotcze i wiele innych [7, s. 87].

Zakończenie

Osadnictwo na terenie omawianych dóbr przybrało dwa kierunki z jednej strony inicjatorami byli książęta mazowieccy z drugiej natomiast strona litewska. Upatrywać tego stanu rzeczy można w niedostatkach arealu ziemskiego wynikającego z przepełnienia ziem macierzystych. W procesie osadniczym brała udział ludność pochodząca z różnych klas społecznych jak również mająca odmienne korzenie kulturowe, co miało również wpływ na stworzenie w tym rejonie specyficznej mozaiki kulturowej oddziałującej na siebie wzajemnie.

Bibliografia

1. Biernacka M., *Wsie drobnoszlacheckie na Mazowszu i Podlasiu*, Wrocław 1966.
2. Jabłonowski A. (opr.), *Podlasie*, [w:] Źródła dziejowe, t. XVII, cz. III, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. VI, cz. III, Warszawa 1910.
3. Jarmolik W., *Lokacja miasta Sokołowa Podlaskiego w XV w.*, [w:] *Sokołów Podlaski*, pod red. Grzegorza Ryzewskiego, Białystok-Sokołów Podlaski 2006.
4. Jutrzenka Trzebiatowski A., *Wpływ człowieka na szatę leśną Polski Północno – wschodniej w ciągu dziejów*, Olsztyn 1999.
5. Kołodziejczyk A., *Z dziejów kolonizacji puszczy na Podlasiu w XV-XVI wieku*, [w:] *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI wieku*, pod red. Józefa Śliwińskiego, Olsztyn 2002.
6. Maroszek J., *Siemiatycze jako ośrodek dóbr ziemskich w XV-XVIII w. (do 1801 r.)*, [w:] *Studia i materiały do dziejów Siemiatycz*, Warszawa 1989.
7. Michaluk D., *Ziemia mielnicka województwa podlaskiego w XVI-XVII wieku*, Toruń 2002.
8. Radoch M., *W sprawie daty nadania przez Władysława Jagiełłę ziemi drohickiej księciu mazowieckiemu Januszowi I*, [w:] *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI wieku*, pod red. Józefa Śliwińskiego, Olsztyn 2002.
9. Szybkowski S., *Dokument Wielkiego Księcia Litewskiego Witolda Kiejstutowicza dla Stanisława Milewskiego z 23 XII 1429 r.*, [w:] *Książęta, urzędnicy, złoczyńcy. Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*, nr 6, pod red. Błażeja Śliwińskiego, Gdańsk 1999.
10. Śliwiński J., *Spory o majątki na Podlasiu i Grodzieńszczyźnie*, [w:] *Zarys konfliktów o dobra na Podlasiu i Grodzieńszczyźnie za Zygmunta I Starego. Wybór Źródeł z „Metryki Litewskiej” z I połowy XVI wieku*, Olsztyn 2001.
11. Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa w powiecie sejneńskim od XV do XX wieku*, [w:] *Materiały do dziejów ziemi sejneńskiej*, pod red. Jerzego Antoniewicza, Białystok 1963.
12. Wiśniewski J., *Początek i rozwój nowego osadnictwa w ziemi łomżyńskiej w końcu XIV i w XV wieku*, „*Studia Łomżyńskie*”, pod red. Józefa Babicza, Warszawa 1989, t. 1, s. 19-107.
13. Wiśniewski J., *Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-rusko-litewskim od końca XIV do połowy XVII w.*, „*Acta Baltico-Slavica*”, Białystok 1964, z. 1, s. 115-135.

ПОЛЕ СВІДОМОСТІ ЯК ОБ'ЄКТНИЙ ВНУТРІШНІЙ СВІТ В КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОСИНТЕЗУ

Кучеренко Єгор Валерійович

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології і педагогіки
НПУ імені М. П. Драгоманова
psihosintez@ukr.net*

Психосинтез – це всесвітньо відома концепція самореалізації особистості та метод практичної психології, насамперед, індивідуальної психотерапії. Психологу, який застосовує психосинтез, важливо усвідомлювати цілісність психіки клієнта, тобто єдність його емоційно-поведінкових, когнітивних та інших компонентів, які відображаються в свідомості фахівця у вигляді певної моделі. Найбільш поширеною в психосинтетичній концепції є базова модель психічного, яка відображає внутрішній світ особистості та його структуру (також розрізняють інструментальну та субособистісну моделі).

Центральними компонентами в структурі внутрішнього світу є суб'єкт усвідомлення та самоактивності (свідоме Я) та об'єктний зміст усвідомлення (поле свідомості).

Попередньо нами досліджено рівні самоусвідомлення в контексті проблеми суб'єктності психічного [1]. У даній публікації ми стисло розглянемо проблему об'єктного внутрішнього світу, проаналізувавши поняття «поле свідомості».

Поле свідомості – це частина психіки, в якій відображається актуальний зміст процесу усвідомлення. Р. Ассаджіолі зазначав, що це не зовсім точний і вдалий термін, але він придатний для реалізації практичних завдань психосинтезу. В деяких перекладах зустрічаємо поняття «область свідомості» [2, с. 20].

Поле свідомості – це потік усвідомлюваних суб'єктом об'єктів сприймання, мислення, згадування, емоційного переживання тощо. Саме в цьому полі можна усвідомити власне психічні процеси і стани (відчуття, сприймання, уявлення, наші думки і почуття, наміри і цілі). Тобто, поле свідомості – це об'єктний бік усвідомлення (у ньому є об'єкти цього процесу). Це обмежений зміст того, що людина може усвідомити в конкретних просторово-часових умовах. Те, що знаходиться поза полем свідомості належить до несвідомого (індивідуального та колективного).

Оскільки психічні процеси та стани спостерігаються з боку свідомого Я, то ми можемо на власному досвіді пережити стан рефлексивної свідомості, в якому суб'єкт та об'єкт усвідомлення суб'єктивно роз'єднані [3, с. 107 – 110]. Так клієнт в практиці психосинтезу отримує досвід рефлексії психічних процесів, оскільки завдяки спеціальним вправам

вони стають легко доступними для ітроспекції (самопостереження), для аналізу, оцінки, а головне – для їхньої зміни.

Російський психолог С. Ключніков метафорично називає поле свідомості мислимим екраном, що відображає обсяг наших уявлень про себе і світ. На цьому екрані спонтанно візуалізується постійний потік відчуттів, емоцій, почуттів, образів, думок, слів, бажань, рішень. Обсяг поля свідомості залежить від багатьох чинників: широти світогляду, рівня освіти, збалансованості екстравертності та інтровертності уваги людини, рівня її особистісного та духовного розвитку, складності поставлених перед собою життєвих завдань.

Як правило, у поле свідомості потрапляють ті думки, почуття, переживання та бажання, які знаходяться в зоні середнього несвідомого і відображають повсякденні справи й проблеми, які людина вирішує щоденно. Періодично в поле свідомості потрапляють імпульси, переживання, ідеї та стани нижчого та вищого несвідомого [4, с. 194].

К. Юнг писав: «Теоретично, поле свідомості не може мати жодних обмежень, оскільки воно здатне до неосяжного розширення. Натомість емпірично воно завжди має свою межу, коли стикається з *невідомим*. Останнє складається з усього, що нами не пізнано і, як наслідок, не стикається з Его як центром поля свідомості. Невідоме розпадається на дві групи об'єктів... Перша група охоплює невідоме у зовнішньому світі, друга – невідоме у внутрішньому. Другу з вказаних територій ми називаємо *несвідомим*» [5] (виділено автором – К.Ю.).

Глибоке ітроспективне самопізнання клієнта стає можливим завдяки дисоційованим станам свідомості – розототожненню. Саме техніка розототожнення лягла в основу практики психосинтезу як запозичення зі східних традицій медитування.

Фінський дослідник свідомості А. Ревонсуо зауважує, що суб'єктивна реальність людини (квалія) може бути відображена завдяки рефлексивній формі усвідомлення, в якій можна розрізнити центр і поле (периферію) свідомості. Центр визначається тим, куди саме спрямована селективна увага в полі свідомості. Тобто, на думку вченого, центр свідомості так само як і периферія, має зміст, який залежить від селективної уваги і «сприймається більш чітко». Центр свідомості бере участь в складних когнітивних процесах, які полягають переважно у слухо-лінгвістивних образах, що виконують семантичну функцію (ось чому він переживається як «внутрішній діалог» з його «словами», «твердженнями», «умовиводами», «переконаннями» тощо) [3, с. 107 – 109].

Іноді рефлексивну свідомість на основі її зв'язку з селективною увагою називають «доступною свідомістю» [6] або «оперативною пам'яттю».

Аналогічно поле свідомості розглядає український педагог В. Бондар, який стверджує, що воно наповнене розмаїтим змістом, а його центральна сфера – це «поле уваги», «фокус свідомості», за яким знаходиться «периферія свідомості». Зміст «периферії» є нечітким, непевним,

неструктурованим, розмитим. Терміном поле свідомості академік називає «мінливий, часто невловимий» зміст свідомості, «суть якого в безупинному русі і взаємопереходах, поєднаннях таких елементів свідомості як відчуття, сприйняття, почуття з їх емоційними станами (задоволення – невдоволення, збудження – заспокоєння, напруження – розрядка)» [7, с. 51].

В психосинтезі дотримуються іншої думки щодо центру та периферії свідомості: центр – це суб'єкт усвідомлення, який називається свідомим Я і володіє волею. Периферія або поле свідомості – це те, що знаходиться поза Я, залишаючись завжди трансцендентним об'єктом по відношенню до Я.

Центр завжди має здатність бути суб'єктом не тільки усвідомлення, але й вольових змін. Ось чому Я – це не тільки центр свідомості, але й вольове начало особистості як соціального утворення в природі людини. Я – це те, що може рефлексувати і змінювати в безпосередній когнітивній та емоційно-поведінковій активності зміст того, що воно усвідомлює. Саме Я може рефлексувати особистість загалом.

У поле свідомості можуть «переходити» майже всі елементи несвідомого, а це означає, що свідоме Я як осереддя особистості може не тільки пізнати неусвідомлене але й вплинути на його зміну. Так відбувається автотрансформація клієнта як психологічна умова його самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Кучеренко Є.В. Свідоме та надсвідоме «Я» як рівні самосвідомості в практиці психосинтезу / Є. В. Кучеренко // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун.-т менедж. освіти НАПН України; редкол.: О. Л. Онуфрієва [та ін.]. – Вип. 12 (25) / голов. ред. В.В. Олійник. – К. АТОПОЛ, 2014. – С. 196 – 206.
2. Психосинтез и другие интегративные техники психотерапии / Под. ред. А. А. Бадхена, В. Е. Когана. – М.: Смысл, 1997. – 298 с.
3. Ревонсуо А. Психология сознания / А. Ревонсуо; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2013. – 336 с.
4. Ключников С.Ю. Эволюция сознания: как соединить эффективность, счастье и духовность / Сергей Ключников. – М.: Беловодье, 2014. – 480 с.
5. Юнг К.Г. АІОН. Исследование феноменологии самости / К. Г. Юнг. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1997. – 336 с.
6. Block N. Paradox and cross purposes in recent work on consciousness / N. Block // Cognition (79), 2001. – pp. 197 – 219.
7. Бондар В.І. Критичне мислення в психології та педагогіці: сутність, розвиток, формування: посібник / В. І. Бондар; Мін-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 107 с.

УКРАЇНСЬКЕ МАСОНСТВО ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ШЛЯХИ ВИНИКНЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ДІЯЛЬНОСТІ

*Литвин Наталя Миколаївна,
к.і.н., доцент кафедри філософських та соціальних наук
Київського національного торговельно-економічного університету
bauschlomba@gmail.com*

В силу низки причин, тісно пов'язаних з пануючою марксистсько-ленінською парадигмою, зазначена проблематика довгий час перебувала поза увагою вітчизняних науковців. Хоча, вивчаючи політичну історію України початку ХХ ст., особливо громадсько-політичні рухи, революції, дослідники часто зустрічалися з фактами відродження масонських лож в Україні, їх спробами плинати на суспільне життя, громадську думку, що було проявом українського суспільно-політичного руху.

В цілому, масонство — це релігійно-філософський рух, витоки якого сягають ремісничих церковних братств середньовіччя. Основна мета масонів, або «вільних каменярів» — об'єднати людей на засадах братерства, любові, взаємодопомоги й рівності. Це релігійно-етичний рух у багатьох країнах світу, що ставить за мету моральне самовдосконалення та об'єднання людства в релігійному братерському союзі. Походження масонства до сих пір не з'ясоване. Найімовірніше, воно виросло із середньовічної цехової організації — корпорації каменярів-будівельників. Але воно могло бути й захисною організацією, опозиційною щодо держави та церкви. Масонами здебільшого ставали ті, хто вважав конспіративну форму діяльності найбільш ефективною для відстоювання своїх реформаторських ідей. Вони об'єднувалися в ложі («майстерні»). Вищий керівний орган отримав назву «Схід», бо масони вважали, що саме зі Сходу поширюється «вища мудрість»[1,57].

На думку Ігоря Римаренка: «До масонства ставляться по-різному: одні вважають його респектабельною і трохи снобістською грою політиків та фінансистів, інші — світовою змовою ультра радикалів. З одного боку, існує низка революцій і повстань, до яких причетні масони, зокрема Французька революція й повстання декабристів, з другого — це політичні змови і скандали» [2, 52].

Взагалі, масонський рух в Україні розгорнувся пізніше, ніж у країнах Західної Європи, у середині XVIII ст. Поширювався він через Польщу, Росію та безпосередньо із Європи. Оскільки масонами ставали переважно представники соціальної еліти, то масонський рух поширювався здебільшого в містах та містечках (Київ, Кременчук, Житомир, Дубно, Львів, Самбір, Полтава, Одеса). У Галичині та Правобережній Україні масонський рух зазнав переважно польських впливів, у Лівобережній Україні та Слобідській Україні — російських. На півдні України ложі відкривали здебільшого

іммігранти. Стимулювала й політизувала масонський рух в Україні Велика французька революція кінця XVIII століття та входження Правобережжя до складу Російської імперії. Українське масонство брало активну участь у виробленні та пропагуванні ідеї визволення слов'янських народів від національного та політичного утисків, об'єднання їх у загальнослов'янську федерацію під егідою України. Однак і вони, згідно з масонським канонем, надавали перевагу інтернаціональному над національним.

У Києві, за різними даними, на початку XX ст. діяло від семи до двох десятків лож. Серед них — «Київська зоря», від якої відділилася «Правда», а від останньої — «Єднання». Від «Єднання», в свою чергу, відділилася ложа «Федерація». Членами згаданих «майстерень» були: І. Лучицький, Ф. Штейнгель, А. В'язлов, І. Полторацький, В. Косинський, Ф. Матушевський, В. Лозинський, С. Єфремов, Д. Григорович-Барський, О. Корчак-Чепурківський, М. Грушевський. Крім названих, у Києві діяли ложі «Зоря», членами якої, зокрема, були В. Науменко, В. Затонський, «Нарцис» (серед її членів — П. Скоропадський), «Істина» та інші [3, 2].

Українське масонство на початку XX ст. було більш політизованим, ніж російське. Ідея політичного незалежності України стала однією з провідних його ідей. З урахуванням цього, свою окрему позицію мали українські масони й стосовно бажаного фіналу Першої світової війни: росіяни ратували за перемогу у війні, українці — за поразку Росії. Біля витоків стояли слухачі Російської вищої школи суспільних наук українці М. Ковалівський та В. Немирович-Данченко. Під наглядом французьких братів вони створюють спочатку за кордоном, а згодом і в самій імперії мережу масонських лож. В Україні ложі виникають у Києві, Житомирі, Одесі, Полтаві та інших містах. У 1900 р. всі ложі об'єдналися навколо Великої ложі України, де було представлено кращі політичні та культурні сили.

З початком Першої світової війни зв'язки між російськими та українськими ложами припиняються, українські ложі займають місце опозиції. У Києві на той час було організовано місцеву Раду. Членами Ради були Штенгель, Маркотун, Петлюра, Грушевський, Григорович-Барський. У жовтні 1917 р. на засіданні Верховної ради Росії українські депутати Григорович-Барський і Чебаков ознайомили депутатів з позицією українських лож — «повне відокремлення від Росії і переорієнтація на Німеччину» [2, 54].

Після Жовтневого перевороту в Петрограді 1917 р. масонські ложі України зайняли антибільшовицьку позицію, однак між «братами» примирення не відбулося: сварилися між собою «самостійники» та «федералісти», а за Української Держави — ще й противники німецької окупації України та ті, хто співпрацював з нею. Велика Ложа України (створена 18 вересня 1917 р.) безуспішно домагалася «регулярності» та включення до Міжнародного бюро масонських зв'язків. Гросмейстером Великої ложі України був С. Петлюра, адептом декількох лож був М. Терещенко, міністр фінансів Тимчасового уряду, членами ложі «Великий

схід народів Росії» — М. Василенко, М. Грушевський та інші. Отже, майже всі перші особи доби революції в Україні — М. Грушевський, П. Скоропадський, С. Петлюра, В. Чеховський, С. Єфремов, А. Левицький та ще багато інших належали до масонських лож (виняток становить хіба що В. Винниченко).

Таким чином, революція 1917-1921 років в Україні вивела нагору цілу плеяду масонів. На думку політолога К. Бондаренка: «Грушевський, Петлюра, Скоропадський, Дорошенко були масонами, але це не заважало їм виступати один проти одного» [3, 4]. У будинку на вулиці Прорізній у Києві, розпочинаючи з 1913 року збиралася масонська ложа, до складу якої входив і Михайло Грушевський – людина, що спробувала прищепити галицькі масонські традиції на Наддніпрянщині. У листопаді 1918 року члени цієї ложі під кодовою назвою «Рада» створили український національний комітет, що очолив революційну боротьбу проти масона Скоропадського. Це говорить про різні напрями в масонському русі, різні ложі, різні традиції. Після революції, в умовах еміграції, Великий Майстер ложі Сидір Моркотун звинуватив Симона Петлюру у причетності до погромів в Україні та звернувся до нього з відомою відозвою: «Геть, кате українського народу, із ложі!» [3, 5]. У такий спосіб відбулося вигнання Петлюри з ложі. Сам Моркотун у роки революції обіймав скромну чиновницьку посаду. У цьому також виявляється одна з особливостей масонства: людина, що обіймає високе становище у ложі, може у реальному людському житті бути абсолютно непомітним міщанином. Відтак місце Великого магістра України посідав С. Петлюра, якому емісари французьких лож надавали кошти на створення гайдамацьких частин і фінансування про антантівських видань. Після поразки військових частин УНР С. Петлюра вивіз до Франції архів та реліквії українського масонства. Пізніше у Франції організувалася ложа «Голос України», яка увійшла до Великої ложі Франції.

Отже, історія масонства в Україні наповнена різними подіями, вплинула на зародження та розвиток свідомого суспільного-політичного руху. Масонські ложі в Україні виникли в результаті іноземного польсько-російського впливу майже одночасно з російськими та польськими масонськими ложами, але в результаті особливостей історичного, політичного та соціального розвитку українського менталітету, масонські ложі в Україні мали свої певні особливості, наприклад в соціальному та національному складі членів масонських лож, в певній національній забарвленості ідей деяких лідерів. Особливості масонства в Україні проявилися в його поєднанні з національним рухом, що тільки народжувався, в соціальному і національному складі масонських лож, існуванні меншої, ніж в Західній Європі кількості різноманітних масонських систем. Незважаючи на іноземне походження масонства в цілому, воно проявилось і на українському ґрунті завдяки внутрішнім економічним та політичним процесам. Масонство на території України було офіційно заборонено, але ця заборона не змогла знищити впливову організацію, яка вже проіснувала

майже сторіччя і глибоко пустила свої коріння в панівні верстви населення. Час від часу масонів намагалися звинуватити у “всесвітніх” заколотах проти християн, уряду і взагалі проти всього світу, масонів звинувачували в організації майже всіх переворотів, які відбулися на межі сторіч, зокрема в здійсненні Жовтневого перевороту в Росії. Масони не дуже боролися з цими чутками, адже вони продовжували і продовжують пишатися своєю конспірацією.

Література

1. Крижановська О.О. Тємні організації в громадсько-політичному житті України (масонський рух у XVIII – на початку XX ст.). - К.: Аквілон-Прес, 1998. – 134 с.
2. Римаренко І. Масонство в Україні. // Людина і світ. – 1997 - №5-6. – С. 52 – 54.
3. Бондаренко К. До питання про масонську змову в українській політиці. // Українська правда. – 9 червня 2015. – С.1-5 .

ПРОБЛЕМА НАРРАТИВА И ЕГО СПОСОБНОСТИ КОНСТРУИРОВАНИЯ РЕАЛЬНОСТИ

Макаревич Анна Владимировна

*Белорусский государственный
университет культуры и искусств,
старший преподаватель кафедры
менеджмента социокультурной деятельности,
anna.kruchkova@gmail.com*

В XX в. активное исследование понятия «нарратив» явилось причиной возникновения множества различных теорий (В. Проппа, В. Шкловского, М. Бахтина, Р.П. Блэкмера, З. Фрейда, К. Берка, Ж. Лакана, Н. Эбрэхема, Р. Ингардена, П. Рикера, Ж. Пуле, К. Леви-Стросса, Р. Барта, Ц.Тодорова, Ф. Джеймисона, Ж. Деррида и др.). Как представляется, такое изобилие имен дает основание для обращения к разным нарратологиям, изучающим повествовательные тексты (нарративы и нарративные структуры), исследующим их природу, особенности функционирования, а также критерии, позволяющие дифференцировать различные повествовательные модели.

Основной целью данной статьи является актуализация проблемы репрезентационной способности нарратива.

Понятие «нарратив» не имеет на сегодняшний день единого общепризнанного определения. В литературе нарратив понимается как линейное изложение автором фактов и событий. Поэтому его синонимами являются «повествование» и «рассказ». Как специфическая дисциплина

литературоведения с присущими ей характерными задачами и особыми способами их нарратология (понятие введено Ц. Тодоровым) оформилась в 1960 – 1970-х гг.

В более широком диапазоне нарратив определяется как универсальная характеристика культуры. Обращение к формам нарративного знания обнаруживает, собственно, их зависимость и от того культурного контекста, в рамках которого они используются. Культуры аккумулируют и транслируют собственный опыт и системы смыслов посредством нарративов, запечатленных в мифах, легендах, сказках, эпосе, драмах и трагедиях, романах и т.д. [2]. Более того, можно обнаружить формы нарративной организации внутри самой культуры – они довольно часто используются, легко определяемы и высоко функциональны и, по мнению многих теоретиков литературы, все эти формы, благодаря своей фундаментальной сюжетной линии, всецело принадлежат литературным жанрам. Можно также сослаться на мнение Д. Карра, высказанное и положенное им в основу книги «Время, нарратив и история», что черты нарративной структуры пропитывают также наше социальное существование вне зависимости от их воплощенности в текстах историков и художников [3].

Обращение к нарративу как способу конструирования реальности актуализирует проблему, касающуюся его репрезентационной способности. Трудности заключаются в различении вымышленного нарратива и исторического, или вымысла, представленного художественными произведениями, и реальности как таковой. С точки зрения философа и теоретика литературы П. Рикера, проблема репрезентации реальности в нарративе – это одна из важнейших проблем и ключом к ней является понятие «мимесиса» Аристотеля. Однако сам он отказывается переводить этот термин как «репрезентация» или «имитация» и считает, что отношения между нарративом и миром более запутаны, чем это принято традиционно считать. Взамен описания мира нарратив предоставляет лишь переописание его.

Последний тезис приближает нас к пониманию нарратива как понятия философии постмодернизма, закрепляющее за процессуальностью самоосуществления способ бытия повествовательного или, как писал Р. Барт, «сообщающего» текста. В этой связи неважно понимание текста в классическом смысле слова. Р. Барт текст рассматривает как «эхокамеру», возвращающая субъекту лишь привнесенный им смысл, а повествование идет в пользу самого рассказа, но не с целью непосредственного воздействия на действительность. Сравнивая классический труд — «произведение» и постмодернистский «текст».

Учитывая противоречивость проблемы реальности как референте нарративного повествования, можно обратиться к американским нарратологам Й. Брокмейеру и Р. Харре, сформулировавшим два вида заблуждений: нарратив как металингвистическая иллюзия (онтологическое заблуждение) и нарратив как описание (репрезентативное

заблуждение)[1]. И первое, и второе заблуждение, по их мнению, исходят из предпосылок, на основании которых происходит разделение нарративов на «верные», основанные на реальных фактах, и «неверные», основанные на лжи и обмане. В данном случае возможными становятся две трактовки: либо мы имеем дело с бесконечным количеством рассказов, имеющих своим референтом такое же количество разнообразных реальностей, или же мы имеем одну реальность, обладая лишь возможностью ее познания через рассказывание о ней. Преодоление проблемы, думается, возможно только одним образом, если трактовать нарративы не в качестве репрезентации реальности, но как средство воссоздания реальности. Иными словами по мнению, Й. Брокмейера и Р. Харре, нарратив является не описанием некой реальности, а «инструкцией» по определению и пониманию последней, приводя в качестве примера правила игры в теннис, которые только создают иллюзию описания процесса игры.

Трудности понимания сущности нарратива состоят, как представляется, в том, что с лингвистика предлагает новые концепции «языка», «текста», «дискурса», «сюжета», «интерпретации», вследствие чего в нарратологии отмечается переход к «современной» версии.

Как уже отмечалось выше, теория нарратива исследует общие принципы между всевозможными нарративами, а также синтаксические и семантические характеристики, отличающие нарративы от иных означающих систем.

В соответствии с первоначально сложившейся нарративной форме, принципы порождающие абиссальные структуры являют собой свод правил, обуславливающих семантическую координированность и четкую логическую модель нарратива (Ж. Греймас, М.Л. Райан). Изучение нарратива сквозь призму структуралистской и позитивистской методологии у ряда авторов совмещалось с применением нарративной методологии отвержения нарратива как такового. Например, проведенное К. Леви-Строссом исследование мифов базировалось на использовании таких нарративов как «Царь Эдип» для аргументирования преимущества надвременной структуры мифа в отношении диахронических функций нарративного воплощения в сюжете.

Однако в данной сфере дискурсивного изучения нарратива не решены проблемы, касающиеся предельно возможных комбинаций определенных характеристик нарратива, отношений личности автора повествования и позиции, с которой излагается нарратив и т.п.

С другой стороны, на сегодняшний момент, можно говорить об ограниченности исключительно синтаксического исследования нарратива, в частности, его сюжета (предпринятого В. Проппом, Ж. Греймасом, Дж. Принсом), которая проявляется в несостоятельности охватить временную кинетику нарратива.

Т. Павел попытался отобразить те движущие силы, которые направляют повествование к финалу. Он подчеркнул значимость действия и

преобразования в повествовании и описал систему импульсов, напряжений, противостояний, устанавливающую сюжет. Модель нарратива, в основе которой лежит искусственный интеллект разработал М.Л. Райан, уделяя в сюжете особое внимание элементам внезапности, удивления, акселерации, замедления, расплывчатости и озарения.

Как было отмечено выше, наиболее существенным направлением в развитии нарратологии явился осуществляющееся ее преобразование от классической версии, с характерной уверенностью в возможности четкого научного нарратива по приоритету лингвистическими средствами, концентрированность на формально-синтаксических параметрах нарратива, прежде всего его сюжета, в ущерб исследованию особенностей формирования его смыслов, к современной модификации, акцентирующей, по преимуществу, смысловые моменты повествования и на его широко понимаемую прагматику, исследования в области которой отнюдь не начинаются с нуля.

На основе проведенного исследования можно сделать вывод о том, что проблема понимания нарративного дискурса оказывается еще недостаточно исследована, но является чрезвычайно важной для искусствоведческой науки. Нарратив сегодня требует новых форм исследования. Как видим, область изучения, долгое время казавшаяся вполне конкретной и определенной, испытывает глубокие изменения, с тех пор, как в нее начали вторгаться все новые интерпретации туда, где господствовали структуралистская и семиотическая убежденность и вера в возможности строгой, «формальной» поэтики или науки нарратологии. Так, ведущая роль ведущей прагматики – об элементе анализа, вычленимом из любого текста – повествования, сменяется изучением нарративного контекста, а структуралистские парадигмы – аккумуляцией цитат, с помощью которых авторы воссоздают многослойность и внезапность восприятия нарративных текстов читателем. Такая метаморфоза непрерывного пересмотра интерпретаций и разрушения границ нарратологии, в свой черед, несомненно, сопряжен с пересмысливанием толкования понятия «нарратива», диапазон которого, по всей видимости, будет расширяться, о чем свидетельствует формирование большого числа его многообразных учений и концепций.

Литература:

1. Брокмейер Й., Нарратив: проблемы и общения одной альтернативной парадигмы / Й. Брокмейер, Р. Харре // Вопросы философии. – 2000. – № 3. – С. 29 – 42.
2. Современный философский словарь; Под общей ред. В.Е. Кемерова. – Лондон, Франкфурт-на-Майне; Париж; Люксембург; М.; Минск: Изд-во «Панпринт», 1998. – 1064 с.
3. Carr D. Time, Narrative and History / D.Carr. – Bloomington; Indianapolis: Indiana University Press, 1991. – 189 p.

КОЗАЦЬКІ ІКОНИ – ПРОВІДНИКИ ДО МИНУЛОГО УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Макаров Леонід В'ячеславович
студент ДВНЗ «ДонНТУ»
leonidmakarov@outlook.com

Науковий керівник –
д.богосл.н., к.филос.н., проф., зав. каф. філософії М. О. Нікульчев

Українці пройшли довгий шлях формування та становлення власної держави. Більшість своєї історії, перебуваючи у стані етносу, їм вдалося довгий час зберігати неповторні, самобутні, притаманні виключно їм риси, що в майбутньому лягли в основу сучасної української нації. Саме культурна складова: традиції, звичаї, мова та здобутки видатних письменників, архітекторів, художників, артистів та музикантів стали рушійною силою українського суспільства. Тому культурні артефакти є чи не найзмістовнішими довідниками вітчизняної історії.

Тож можна зробити певний висновок, що вивчаючи пам'ятки культури ми довідуємося про минуле нашого народу. Це вірно для будь якої історичної пам'ятки, будь-якого історичного періоду. Український іконопис у цьому контексті не є виключенням. Але мабуть ніколи українські ікони не були такими інформативними, як ікони козацької доби.

Можна говорити, що саме у цей історичний період формується особливий стиль іконописного мистецтва, який потім назвуть «козацьким бароко», та особливий тип, ікон, такий як «Козацька Покрова». Вони відрізняються від звичайних тим, що мають зображення гетьманів, старшину та значних козаків. Ікони саме цього періоду є невичерпним джерелом інформації з української історії, неоціненним довідником з минулого козацтва. Вони таять у собі ще багато цікавого для нас. [2, с. 264-270]

Треба сказати, що передумовою до виникнення цього особливого іконописного стилю можна вважати два головних фактори: зовнішній і внутрішній. Зовнішнім фактором є передусім вплив загальноєвропейської тенденції у мистецтві, що бере свій початок в епоху Відродження та набуває розквіту у добу бароко. Мається на увазі тенденція до возвеличення ідеалу людини, її ролі та місці у Всесвіті. На іконопис це вплинуло таким чином, що у цей час з'являється новий тип ікон, так званий тип ікони-портрету, де людина зображується на рівні з Богом, іноді часто зображується лише певна людина. Варто згадати лише західноєвропейські ікони раннього Нового часу, які насправді мало чим відрізняються від звичайного портретного зображення. [1, с. 255-279]

Саме ці світові тенденції певним чином вплинули і на українських живописців. А оскільки зазначена доба української історії є добою

панування православної церкви у житті та свідомості людей, то свій потенціал художники реалізовували переважно через церковні картини, тобто ікони. Отже в українській іконі починають з'являтися риси, притаманні західноєвропейській культурі. Відбувається поступовий процес віддалення від візантійських канонів зображення Бога та святих, що були не змінні для Русі-України від хрещення аж до сих пір.

Внутрішнім фактором є соціально-політичне становище українських земель у зазначений період. Справа в тому, що в цей історичний момент загострюється політичне питання про майбутню долю молодого козацької держави, що нещодавно виникла. Аби зберегти власну державність, окремішність, культурну самобутність а також не допустити втручання у внутрішні справи Гетьманщини сусідніх країн, тогочасні іконописці намагаються втрутитися у вирішення цієї складної, болючої для них проблеми. [1, с. 255-279]

Справа у тому, що представники цієї народної течії українського іконопису почали зображати на звичних усім іконах відомих тоді козацьких діячів – народних героїв, таких як козак Мамай, Богдан Хмельницький, Іван Богун, відомих представників козацької старшини, героїв Національно-визвольної війни українського народу. Честь та народна любов знаходили своє відображення навіть в образах святих, тоді коли біблійні персонажі набували схожості, наприклад з Іваном Гонтою чи іншими відомими діячами. Існувала також тенденція до «українізації» біблійних персонажів. Так, Діва Марія могла бути намальованою з віночком, Апостол Андрій у козацькій одежі. [3, с. 21-63]

Іншою причиною, чому портрети тодішніх високопосадовців, або церковних ієрархів потрапляли на іконі була і та, що такі ікони писалися на їх замовлення. Це вже була поширена практика для Західної Європи, коли спонсори малювалися поряд з образом Спасителя. Але тогочасні ікони містять інформацію не тільки про народних улюбленців, але й про тих, кого народ не любив. Так, наприклад у сценах «Страшного суду» зображувалися представники польської шляхти, та інші представники вищих соціальних груп, від яких український народ зазнавав утисків. [1, с. 255-279]

Та найпопулярнішим типом козацької ікони можна сміливо вважати «козацьку Покрову». Це зображення Богородиці покрови, яка стала культовою у козаків. Саме вона, як вони вірили захищає їх у битвах та допомагає здолати ворога. Така ікона була в кожному козацькому помешканні – курені. Її часто малювали на знаменах – хоругвах. Відомо, що саме на свято Покрови Пресвятої Богородиці, 14 жовтня, на козацькій раді січовики щороку обирали собі кошового отамана. Саме на іконах такого типу пізніше активно почали зображати козацьку еліту – гетьманів, старшину.[3, с. 21-63]

Найвідомішими іменами художників XVII – XVIII ст., що дійшли крізь віки до нашого часу є імена Самуїла, Федора Сеньковича, Йосипа Івановича, Василя Реклинського, Івана Рутковича, Юрія Шимоновича. Це

саме ті іконописці, які писали ікони і одночасно зверталися до історичного портрету або використовували в іконі зображення видатних осіб, або церковних ієрархів.[1, с. 255-279]

Зрозуміло, що православна церква офіційно виступала проти свавільного втручання у практику іконопису. Відомо, що на початку XVIII ст. навіть було створено спеціально комісію, яка мала наглядати за дотриманням загальноприйнятих іконописних канонів. Та незважаючи на це, можна констатувати, що це особливо не стримало «нелегальних» іконописців. Про це можна судити хоча б з кількості збережених ікон такого типу.[3, с. 211-245]

Такій кількості збережених ікон вітчизняна етнографія завдячує Дмитру Івановичу Яворницькому – відомому історику, фольклористу. Він на початку XX століття почав збирати колекцію козацьких ікон. Складність полягала у тому, що більшість з них були проголошені еретичними, а значить знищувалися православною церквою. З приходом радянської антирелігійної влади ситуація, як не дивно змінилася на краще. У зв'язку з закриттям і руйнуванням багатьох храмів їх ікони потрапляли у руки колекціонерів, тобто ставали музейними експонатами, які можна було відносно легко придбати. Сьогодні колекція козацьких ікон Дніпропетровського історичного музею імені Дмитра Яворницького є найбільшою. Час від часу там проходять тематичні виставки ікон.

Цікавим експонатом цієї колекції є аналой, знайдений Дмитром Яворницьким на Дніпропетровщині. Він був знайдений у невеличкій дерев'яній церкві недалеко від місця, де козаки збудували свою останню січ, відому як «Нову» або «Підпільненську». Історики стверджують, що ікони тої церкви, а також аналой були привезені саме з тієї січі, після її зруйнування. Як відомо останнім кошовим отаманом козаків був Петро Калнишевський, канонізований УПЦ (КП) у 2008 році, та УПЦ в 2015 році. Тому дуже вірогідно, що цей святий здійснював молитви саме перед цим аналоєм. На ній, до речі присутня ікона Покрови Пресвятої Богородиці, з характерним для того часу зображенням козаків, обличчя яких, на жаль неможливо розібрати.

Отож, можна зробити деякі висновки, що в період XVII– XVIII ст. в Україні формується особливий тип іконопису який характерний своїм національним колоритом. Художники-іконописці в незвичній для того часу манері зображали своїх національних героїв, відомих діячів суспільного життя, таким чином увіковічуючи пам'ять про них.

Ікони у той часи були невід'ємною частиною життя українського народу. У них відображалися суперечливі процеси політичного, соціального життя українців. Іконописні витвори мистецтва на різні теми, такі як, «Козацька Покрова», «Страшний суд», «Розп'яття» зображали реальних людей, які зіграли ключові ролі у розвитку козацької держави. Та інформація, що її зберігають ікони XVII – XVIII ст. є надзвичайно важливим історичним джерелом, має важливе значення для вивчення вітчизняної

історії козацької доби.

Література

1. Историчні постаті в українському іконописі та церковних портретах XVII – XVIII ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць / На пошану академіка НАН України, Героя України, доктора історичних наук, професора П.Т. Тронька з нагоди 90-річчя від дня народження. – Число 12. У 2-х част. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2005. – Част. 2 – с. 255-279.
2. Мицик Ю.А., Плохій С.М., Стороженко І.М. Як козаки воювали. - Дніпропетровськ : Промінь, 1990. –302 с.
3. Степовик Дмитро. Історія української ікони X-XX століття / Степовик Дмитро - К.: Либідь, 1996. – 440 с.

ОБУЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЯМ С СИНДРОМОМ АУТИЗМА

Махьяддинова Вусала Алирза

Центр Развитие Речи- дефектолог-логопед

Азербайджан, г.Баку

vusale.mehyeddinova@mail.ru

К сожалению, отношения к детям с синдромом аутизма не совсем хорошо. Люди приближается к ним или с чувством жалости, или же отдаляется со страхом. Такое отношения к ним глубоко повреждает их родителей. Они тоже являются человеком, у них тоже есть чувства, и они тоже думают. Есть не мало количество людей с желанием помочь им, но было бы правильно что мы как общество помогли им. Детям с синдромам аутизма можно научить социальные навыки. Главное, начинать это в раннем возрасте и правильным методом.

Ключевые слова: Аутизм;социализация; проблемы в общении; обучение социальным навыкам; рекомендации

При упоминании слова дети на ум приходит радость, бодрость и бесконечный энергетический выход. Особенно когда мы сталкиваемся с детьми наблюдаем их игры и мир воображаемый мир.В основном эти особенности делают их любимым. Тем не менее есть дети живущие в своем собственном мире, отрезанные отношения с окружающим миром и равнодушны к тому, что происходит вокруг.Наиболее заметные особенности таких детей, их трудности в социальных отношениях. Таким образом, мы можем отличать таких детей после периода младенчество. Такие дети называются детьми с синдромом аутизма.

Аутизм – это отдаление ребенка от реальности мира, и создание своего собственного мира. Такие дети обычно закрыв окна в мир, живут

равнодушно ко всем людям, окружающим и к тому что происходит вокруг.

Аутизм – болезненное состояние психики, погружённость человека в себя, стремление уйти от контактов с окружающим миром. Такие дети ненавидят все живые существа, предпочитают неодушевленные предметы, равнодушны к событиям во внешнем мире. Дети с синдромом аутизма боятся грубой речи. Внешний мир вызывает у них отрицательный эмоции. Один из моментов вызывающий внимание — это боязнь детей смотреть людям в лицо. Лицо человека один из главных факторов вызывающий у них страх.

В норме новорожденный ребенок на первых неделях своей жизни бывает в аутистическом состоянии, безразличный к окружающим. Но этот период бывает очень коротким и день за днем возрастает интерес к людям. Вот так совершает первые шаги к социализации. Но с детьми с синдромом аутизма этот период никогда не закачивается, и они не могут слиться с окружающим миром. На руках у матери ведут себя так как будто вокруг никого нет. Особенности таких детей сразу заметно окружающим людям.

Человек совершает первые шаги к социализации в конце первого месяца своей жизни на руках у матери смотря ей в глаза. Это является первичным показателем социализации. Ребенок выделяет голос, запах и образ своей матери от окружающих.

Следующий шаг социализации это имитация. 8-ми месячному ребенку обучают движений рук в смысле гладить волосы, посылать поцелуй, махать рукой. Ребенок все это имитирует. Для проявления навыков имитации нужен отличный визуальный контакт. При совместимости имитации с хорошим визуальным контактом ребенок имитирует движение губ матери, нпр: ма-ма, па-па и тд. Визуальный контакт и навыки имитации очень слабы у детей с синдромом аутизма.

Способности воображение является одним из шагом социализации. Дети умеющие воображать начинают правильно играть с игрушками. Например: “дочки матери”, ”игра водителя” и тд. Но дети с синдромом аутизма не умеют правильно играть с игрушками, так как у них отсутствует воображение.

Следующий шаг социализации этождать свой очередь. “Теперь моя очередь”, “а теперь твоя” эти тоже являются навыками. Дети с аутизмом бьются головой об пол или не сближаются с сверстниками если не делают то что они хотят.

Недоразвитие навыков социализации у детей с синдромом аутизма

Действительно, многие родители детей страдающих аутизмом утверждают, что, несмотря на большое количество положительных качеств у своих детей они затрудняются при общении из за отсутствие качеств как социализация и общение. А иногда ребенок хочет общаться с другими, но у него это не получается.

Многие дети быстро адаптируются к социальным навыкам. (нпр «жди свой очередь», «вести разговор»). Но для детей с синдромом аутизма это

намного сложнее. Для того чтобы обучать таким детям социальные навыки нужно проходить специальный учебно-образовательный процесс. В этой работе очень важно раннее вмешательство. Это статья об обучении детей с синдромом аутизма социальным навыкам. Здесь предназначен пятиэтапный учебный план.

Отсутствие интереса или понимания коммуникации. Что делать?

Нарушения социального действия – являются основными чертами аутизма. Типичный недостаток социальных навыков отсутствие зрительного контакта, говорить от 3-го лица, способность смотреть на происходящее с точки зрения постороннего. Существуют различные причины для недостаточного развития этих навыков: начиная от врожденных неврологических расстройств до социальной изоляции. Но самое главное, недоразвитие этих навыков мешают людям общаться в интересной форме и удовлетворяются этим.

Пятиэтапный модел

1. Оценить взаимную социализацию
2. Узнать разницу между восприятием и использованием пробелов навыков
3. Выбрать стратегию вмешательства.
4. Вмешаться.
5. Оценить развитие и контролировать.

Основная цель обучение социальных навыков состоит в том, чтобы уменьшить зависимость от других, и стоять на ногах без помощи посторонних. Некоторые родители выполняют потребности самообслуживания за своего ребенка в течение многих лет. Есть 2 причины этого: первый из них полагать, что ребенок не сможет сделать это, а другой не иметь навыков для обучения ребенка данной способностей. [1, с 57]

Самообслуживание и социальные навыки отрабатываются исключительно в естественно возникающих ситуациях и в подходящее для этого время. Параллельно должна вестись работа с родителями. Ведь в работе с «особым» ребёнком нужно придерживаться единой тактики всем, кто его окружает, поэтому следует подключать к занятиям всех членов семьи. Занятия должны быть интересными и сбалансированными. [2, с 172]

Могут возникнуть особые проблемы, если ребёнок может, но не хочет. Дети с большим вниманием относятся к тому, что для них является более новым, сложным, чем то, к чему они привыкли. Заранее должен программироваться успех, похвала, то есть задания подбираются, которые им нравятся.

Если ребёнок не может сконцентрировать внимание, из-за недостатка уровня развития или части большой проблемы, то прежде чем учить его, необходимо учить концентрировать внимание. Именно зрительный контакт означает, что ребёнок сосредоточил внимание.

Ребёнок следует взглядом за направлением взгляда взрослого или за жестом его указательного пальца, или может бросать взгляд на взрослого,

как бы проверяя, смотрит ли он на тот же предмет. Если ребёнок не обнаруживает эти умения, то они должны стать основными задачами, т.к. без них невозможно овладеть социальными навыками, навыками общения, позже, навыками тонкой моторики.

Необходимо учить ребенка ставить долгосрочные и краткосрочные цели и задачи: например, долгосрочная цель - научить ребёнка оправлять естественную нужду. Краткосрочные цели: научить ребёнка терпеть и знать, что ему нужно помочиться; научить проситься на горшок; научить самостоятельно идти в туалет; научить снимать одежду; научить справлять нужду; научить вытираться; научить надевать одежду; научить убирать за собой.

Особое внимание следует обратить на: самостоятельность в элементарных хозяйственно- бытовых делах в семье, посильную помощь семье в уборке, умение ориентироваться в окружающей действительности, умение организовать свой досуг, развитие речи, отражение в словах и фразах своих действий.

Овладение простейшими навыками самообслуживания снижает зависимость «особого» ребёнка от окружающих, «работает» на укрепление его уверенности в своих силах. Поэтому, формирование минимально необходимых жизненно- практических навыков должно быть особо значимым.

Список литературы

1. «Дети и подростки с аутизмом. Психологическое сопровождение». Е. Р. Баенская, О. С. Никольская, М. М. Либлинг, И. А. Костин, М. Ю. Веденина, А. В. Аршатский, О. С. Аршатская
2. Путь к независимости: обучение детей с особенностями развития бытовым навыкам Брюс Л. Бейкер, Алан Дж. Брайтман.

OD COMTA DO QUEER, PROBLEM NIEJEDNOZNACZNOŚCI NAUK SPOŁECZNYCH

mgr Mleczko Joanna, mgr Marcinkowski Piotr
Uniwersytet Jagielloński

joannamleczko@gmail.com
piomar111@tlen.pl

Streszczenie: Artykuł prezentuje przegląd literatury w zakresie pułapek metodologicznych czyhających na badaczy, a także jest krótkim przeglądem paradygmatów w nauce oraz przybliża zagadnienia teoretyczne, w następstwach praktycznych związane z ‘paradygmatami’ gender i queer.

Słowa kluczowe: *pedagogika, pułapka, paradygmat, metoda, gender, queer*

Wstęp

Jest wiele nauk, które zajmują się jednostką, opisując swoisty proces stawania się człowiekiem, jego rozwoju - w wielu różnych perspektywach naukowych. Pedagogika, jako nauka zarówno teoretyczna, jak i praktyczna [Por. 1] przechodziła przez wiele różnych paradygmatów, trudności metodologicznych. W swojej historii często była niedoceniana i pomijana, współcześnie podkreśla się jej rolę w integrowaniu rozważań i odkryć na temat człowieka, w dwóch wspomnianych wcześniej aspektach, co pozwala nie tylko na budowanie wiedzy teoretycznej, ale wzmacnia również oddziaływanie i wspomaganie w rozwoju człowieka [Por. 1]. Wielość zagadnień teoretycznych, metodologicznych, brak jednoznaczności używanych pojęć powoduje wiele trudności na drodze projektowania badań naukowych. Między innymi, ten właśnie problem niejednoznaczności pojęć chcielibyśmy rozważyć, a także odpowiedzieć na pytanie - czym jest i czy w ogóle istnieje ten szeroko nagłośniony paradygmat gender.

Zanim zaczniemy, chcielibyśmy odnieść się do wyjaśnienia ogólnego terminu jakim jest słowo „nauka”, które etymologicznie, w języku angielskim odnosi się do pojęcia science, z łacińskiego *scire*, a więc wiedzieć. Jednakże wiedzieć wszystko w nauce, niezależnie od dziedziny nauki to swego rodzaju nierealność, utopia- gdyż nawet w naukach idealnych, takich jak matematyka czy logika, dochodzi do dalszego rozwoju tych dziedzin – a więc zmian w nich samych, mimo tego iż przedmiot ich badań nie jest realny, a co dopiero mówić o zmianach w naukach społecznych, których przedmiotem jest człowiek. Słownik języka polskiego podaje kilka definicji słowa nauka, - Dwie najciekawsze brzmią następująco: «ogół wiedzy ludzkiej ułożonej w system zagadnień; dyscyplina badawcza odnosząca się do pewnej dziedziny rzeczywistości» oraz «zespół poglądów stanowiących usystematyzowaną całość i wchodzących w

skład określonej dyscypliny badawczej» [2]. Zaprezentowane definicje odnoszą się w pewien sposób do paradygmatu, który jest jedną z kluczowych kwestii, jeśli chodzi o zrozumienie samej nauki. Zanim omówimy pojęcie paradygmatu, chcielibyśmy zwrócić uwagę na ograniczenia, z którymi styka się każdy badacz świadomie lub nie, a główne z nich to: [por.3]:

- ograniczenia genetyczne (biologia, zmysły),
- miejsce w przestrzeni i czasie, a także czas biograficzny jednostki,
- otaczająca kultura (jako pojęcie ksenogamiczne).

Kwestie definicyjne paradygmatu i naukowości

Chcielibyśmy, w wielkim skrócie, odnieść się do samego pojęcia paradygmatu w nauce, który zbliżony jest w pewnym sensie do starożytnych poszukiwań arche, entelegii a więc odpowiedzi na pytania frapujące człowieka. T. S. Kuhn w swojej książce pt. „Struktura rewolucji naukowej” zwrócił oczy świata nauki na znaczenie pojęcia paradygmatu, nie będziemy przedstawiać w tym miejscu poszczególnych faz tworzenia się paradygmatów, ale chcielibyśmy nakreślić to co wydaje nam się najistotniejsze. W Powszechnej Encyklopedii Filozofii znajdujemy następującą definicję pojęcia ‘paradygmat’: „(gr. *parádeigma* – wzór, model; łac. *paradigma*– wzór, przykład) – pierwotne określenie idei platońskiej, która stanowiła prawzór rzeczy zmiennych; współcześnie: w językoznawstwie – zespół form deklinacyjnych albo koniugacyjnych właściwych danemu rodzajowi wyrazów; w retoryce – wyjątkowo jasny i typowy przykład ilustrujący omawianą kwestię [5].

Paradygmat to swego rodzaju instrukcja do uprawiania nauki w „określonym horyzoncie historycznym, co powoduje jego zakotwiczenie w kontekście istniejących założeń ontologicznych, epistemologicznych, metodologicznych i aksjologicznych” [6, s.75]. Gdzie „(...) powszechnie uznawane osiągnięcia naukowe, które w pewnym czasie dostarczają społeczności uczonych modelowych problemów i rozwiązań” [7, s.10]. Wynikają z tego następujące implikacje, otóż w naukach społecznych paradygmat nigdy nie jest prawdą ostateczną, ani też fałszem, może być wiele różnych paradygmatów, nie każdy paradygmat jest tak samo dobry jak inny, ale każdy cechuje się innym spojrzeniem na przedmiot badań lub/i otaczającą rzeczywistość. Pojęcie paradygmatu porządkuje współczesne pole naukowe, w którym istnieją równoległe różne, równouprawnione paradygmaty.

W czasach powstawania różnych paradygmatów kształtowały się różne podejścia co do natury bytu, a więc podejścia ontologiczne: - nominalizm, subiektywistyczna forma postrzegania świata, brak uniwersalnej rzeczywistości, tylko podmiot postrzega indywidualnie świat. - realizm, obiektywistyczna forma postrzegania świata, postrzeganie przez dane zmysłowe podobne dla wszystkich [8].

Na przestrzeni lat pojawiało się wiele teoretycznych nurtów w naukach o wychowaniu. Jednakże „należy wskazać, że spór ten ma nie tyle charakter metodologiczny, lecz jest sporem o założenia filozoficzne, o wartości, jakie

ma realizować poznanie”. [3, s.49]. Począwszy od myśli pozytywistycznej Augusta Comta, który pisał o fizyce społecznej [por. 9]. Paradygmatowi pozytywistycznemu przyświecały cztery naczelne zasady [por. 10]:

- Realizm, badanie tylko tego co jest, co poddaje się obserwacji;
- Empiryzm, doświadczenie zmysłowe;
- Zasada jedności nauki i metody;
- Wylimitowanie wartościowania ;

Paradygmat humanistyczny postrzegający fakty społeczne w sposób indywidualny i subiektywistyczny, bada głównie konflikty społeczne, odnosi się krytycznie do wszelkich form dominacji nad jednostką. Paradygmat interpretacyjny podobnie jak humanistyczny skupia się wokół indywidualizmu i subiektywizmu, ale szczególnie nacisk kładzie na rozumienie kształtowania się świadomości jednostki w strukturach społecznych. Paradygmat funkcjonalistyczny zakłada, że świat istnieje obiektywnie w raz z całą swoją strukturą, jednostka podlega determinizmowi, a kultura i życie społeczne podporządkowują życie jednostki [8, s. 59-97]. Pojawia się również tzw. paradygmat gender, bardzo popularny wśród badaczy, który zostanie omówiony dalszej części referatu.

Pojęcie naukowości nie jest jednoznaczne, zależy ono od dominujących preferencji metodologicznych, nauka jako metoda ciągle się zmienia, a zatem sama pedagogika zmieniła się na przestrzeni lat. Nauka sama w sobie nie jest pojęciem ponadczasowym, nie ma też w niej żadnego wewnętrznego przymusu, który mówił by o ciągłym jej rozwoju Dalej należy wskazać, że sama wiedza naukowa jest skrojona na ludzką miarę, gdyż jest ludzkim produktem, zatem jej wzrost, zależy od człowieka w określonej przestrzeni i określonym czasie.

Nauki przyrodnicze zajmują się stałymi zjawiskami, natomiast nauki społeczne, zajmują się zjawiskami zmiennymi, które są wytworem człowieka- a wraz z rozwojem nauk społecznych, a więc wiedzy – zmieniają się działania ludzi. Przedmiot badań w naukach społecznych oraz pedagogiki jest złożony, po pierwsze przedmiot badań jest świadomy, a po drugie zachodzi tożsamość przedmiotu badań z podmiotem (badacza). Wylania się dwoistość złożonego przedmiotu badań, który posiada określone cechy fizyczne oraz psychiczne. Zapominając o tym narażamy się na naturalizm ontologiczny, który utożsamia człowieka jako jednego z reprezentantów świata zwierzęcego lub naturalizm metodologiczny, który dostrzega różnice w człowieku jako przedmiocie badań, ale wycina komponent psychiczny człowieka.

Za profesorem Palką, można uznać że badacz pedagog może być realistą epistemologicznym, uznającym istnienie obiektywnych przedmiotów poznania, a więc obiektywnej rzeczywistości, poprzez umiarkowany empiryzm w formie genetycznej i metodologicznej, ale także uznający inne źródła wiedzy, a więc poza doświadczeniowe np. te opierające się na rozumowych, racjonalistycznych założeniach. [11, s.57]. Jednakże to tylko jedna z możliwości.

Ontologiczny przedmiot badań pedagogiki, wskazuje na możliwość istnienia wielu modeli metodologicznych, przy czym ich zróżnicowanie nie musi

być postrzegane dychotomicznie, alternatywnie, lecz jako komplementarne. Podobnie jest z dziedzinami pokrewnymi i dalszymi, których metody poznania lub ich efekt wdrażany może być do pedagogiki. Pedagogika sama w sobie ma wiele paradygmatów naukowych oraz metod badań, jedne były, inne nadal są postrzegane jako naukowe, w jednych uzyskane wyniki są oparte na twaradszejwiedzy, a w innych nie, jednakże żaden z tych systemów nie jest, nie był i chyba nigdy nie będzie idealny, a sama „nauka ulega przemianom równolegle do przedmiotu swych badań”[12, s.41], lecz zadaniem nauki jest poznanie możliwie prawdziwe, uprawdopodobnianie zdań, a nie prawda absolutna czy dogmatyczna, która jest cechą religii bądź ideologii itp.

W tym kontekście warto zaznaczyć, że nie sposób zgodzić się z pojawiającą się czasem dyskryminacją nauk pedagogicznych w przestrzeni nauk społecznych, gdyż podobne problemy metodologiczne i podobna historia dotycząca tego jak poznawać, żeby wiedzieć, a więc jak rozwijać sposób prowadzenia badań dotyczy wszystkich nauk społecznych, które zajmują się człowiekiem, w różnych jego aspektach.

Powyższe rozważania pokazują, że istnieje wiele różnych form metodologicznych w samej pedagogice, dlatego przy planowaniu badań tak istotnym elementem jest namysł metodologiczny i głębokie studia lektury, aby wybierać najbardziej adekwatny sposób badań.

Paradygmat gender i queer?

W naukach społecznych, jak już zaznaczyliśmy, istnieje wiele paradygmatów, w których badacze mogą prowadzić swoje analizy – od pozytywizmu, przed teorie konfliktu, interakcjonizm symboliczny, etnometodologię czy funkcjonalizm. Są to przykłady bardzo szerokich paradygmatów, które pozwalają analizować praktycznie każdy problem badawczy natury społecznej, z tym, że z odmiennej perspektywy, za pomocą odmiennych narzędzi analitycznych, dostarczając często odmienne wnioski, choć niekoniecznie wykluczające się – po prostu pokazujące problem z różnych perspektyw.

Co więc wybrać, jeśli za przedmiot badań oberzemy seksualność człowieka w kontekście społecznym? Oczywiście wszystko zależy od problemu badawczego, jak również definicji seksualności. Jeśli chcemy zbadać nierówności społeczne ze względu na płeć, a płeć definiujemy esencjalistycznie – jako biologiczne uwarunkowanie, możemy posłużyć się teorią konfliktu. Jeśli jednak płeć definiujemy transgresywnie – jako płynny konstrukt wytwarzany w trakcie interakcji społecznych, prawdopodobnie posłużymy się paradygmatem konstrukcjonizmu społecznego. Współcześnie jednak coraz więcej analiz związanych z seksualnością skupia się na dwóch perspektywach badawczych: gender i queer. I tu dochodzimy do pierwszego z naszych dwóch problemów badawczych – te dwa pojęcia, które stały się bardzo popularne w naukach, czasem przez niektórych badaczy opisywane, jako paradygmaty, są w gruncie rzeczy często wykorzystywane i przytaczane w sposób niejasny i nieprawidłowy.

Oba pojęcia często nie są w ogóle definiowane przez autorów, używane w

sposób intuicyjny, a co za tym idzie, nie do końca zrozumiałe i przez to również, bardzo niesłusznie, mylone ze sobą. Zanim więc przejdziemy do odpowiedzi na postawione pytanie, warto przyjrzeć się tym dwóm perspektywą badawczym.

Zagadnienia queer oraz gender, które stały się bardzo popularne w naukach społecznych XXI wieku, zostały zaadoptowane ze Stanów Zjednoczonych. Ich znaczenie i obszar badawczy są różne. Gender zwraca uwagę na różnice płciowe oraz ich funkcje w społeczeństwie i kulturze. Termin queer z kolei związany jest bardziej z seksualnością i różnicami w jej obrębie [13, s. 442]. Między oboma terminami istnieje pewna wspólna oś – obie kategorie odnoszą się do ciała. Jednak ich pole badawcze i problematyka, którą stawiają w centrum zainteresowań, są różne. Określenie gender jest w dużej mierze wynikiem poszerzenia kobiecej świadomości związanej z drugą falą feminizmu lat 70. i 80. Kobiety zaangażowane w ruch zaczęły się kształcić i przeniosły problematykę feministyczną do programów akademickich [14, s. 27], co skutkowało popularnością tego sformułowania.

Pojęcie gender odnosiło się do różnic, jakie się kształtują z powodu kulturowo narzuconych ról na płęć, do stosunków władzy i uprzywilejowania. Queer natomiast ma swoje źródła w ruchach gejowskich. Badacze dokonujący analizy w obrębie teorii queer często poruszają problematykę mniejszości seksualnych, ich społecznego odbioru, transgresji, ale także sposobu, w jaki społeczeństwo postrzega seksualność i jak to postrzeganie ulega zmianie.

Teoria Queer rozwinęła się z jednej strony podobnie do teorii gender, na gruncie dyskursu feministycznego, czy studiów LGBT, ale również w opozycji do niego. Różnica była zasadnicza - badacze związani z teorią queer [15, 16, 17] zakwestionowali nie tylko esencjalistyczne ujęcie płci, ale również kategorie odnoszące się do tożsamości seksualnych, jak gej czy lesbijka [18, s.26]. Opowiedzieli się raczej za zniesieniem wszelkich kategorii, które są opresywne, historycznie uwarunkowane i można je scharakteryzować raczej jako performatywne struktury. Teoria queer ma transgresyjny potencjał, chce obalić heteronormatywny porządek płci i seksualności. W jej nurcie podkreśla się możliwość oporu wobec obowiązujących norm przez działania i performatywne praktyki o kontrhegemonicznym charakterze, podważające stabilność i „naturalność” obowiązujących norm kobiecości i męskości [18, s. 27]. Jedną z głównych i najważniejszych idei queer jest właśnie sprzeciw przeciwko wszelkiej normatywizacji. Jest ona pewną refleksją, która zrodziła się, jako reakcja mniejszościowy model polityki gejów i lesbijek zbudowany na podstawie wspólnego doświadczenia opresji [19], oparty na walce o prawa polityczne i publiczną widoczność – teoria queer wyrosła jako krytyka tak ujmowanego problemu, kwestionując spójną lesbijską czy gejowską tożsamość, kładąc nacisk na jej performatywny charakter [19].

Podsumowanie

A więc można powiedzieć, że badania queer są bardziej zorientowane na różnice seksualne, niż płciowe, i choć w wielu punktach badawczych zbiegają się z badaniami Genderowymi, to nie można ich utożsamiać. Posługują się

bowiem innymi perspektywami – o ile badania genderowe przyjmują bardziej perspektywę różnic tożsamości płciowych, o tyle badania queerowe przyjmują perspektywę zakładającą, że stałe tożsamości seksualne nie istnieją, a są jedynie konstruowane przez praktyki społeczne [13, s. 452].

Jak więc widać, oba pojęcia mają swoją odrębną historię, odmienny kontekst społeczny i w gruncie rzeczy, są dwoma odmiennymi perspektywami, krzyżującymi się nie w niektórych punktach. Jednak fakt, że posiadają punkty styczne i są wykorzystywane często w kontekście tego samego przedmiotu badań, związanego z seksualnością, nie oznacza, że można nimi szafować. A takie posługiwanie się nimi świadczy tylko o niedbalstwie badaczy. Podobny los spotyka zagadnienie paradygmatu.

Przypomnijmy jeszcze raz, czym jest paradygmat: w wąskim rozumieniu paradygmat oznacza wzorzec, a co za tym idzie, dostarcza konkretnego sposobu rozwiązywania problemu, który zastosowany w postaci modeli, może stać się regułą [20, s. 143-144].

A więc, nazywanie teorii gender czy queer paradygmatem, byłoby niewątpliwie zbyt dalekim posunięciem, a może nawet nadużyciem. Paradygmat jest specyficznym wzorcem postrzegania rzeczywistości. Posiada założenia ontologiczne, epistemologiczne oraz metodologiczne, a w konsekwencji, daje narzędzia do rozwiązywania problemów. Queer czy gender, to w zasadzie, jeśli postrzegać paradygmat za Kuhnem, co najwyżej teorie czy perspektywy. Nie znaczy to, że są mniej znaczące od paradygmatów – po prostu nie posiadają pewnych koniecznych w paradygmacie charakterystyk – jak dostarczenie narzędzi do rozwiązywania problemów badawczych.

Problem niedefiniowania używanych pojęć w naukach humanistycznych jest powszechny i bardzo kłopotliwy. Pogłębia to ich niejednoznaczność, sprawia że autorzy są niekonsekwentni w swoich badaniach, a nauki humanistyczne wydają się chaotyczne.

Dlatego, tym ważniejsze jest, trzymanie się pewnych konkretnych wyznaczników, które porządkują naukę. Takimi wyznacznikami mogą być właśnie paradygmaty, które powinny charakteryzować się klarownymi właściwościami, posiadać pewne granice, być rozdzielne i dobrze zdefiniowane. Oczywiście, nie istnieje lepszy lub gorszy paradygmat – wyrób paradygmatu determinuje przedmiot badań z jednej strony, a z drugiej sam badacz, któremu jeden paradygmat jest bliższy od drugiego. Najważniejsze, żeby pojęcia paradygmat nie nadużywać, nie mnożyć bezsensownie, traktować jako pewien wybór ścieżek, które jednak mają skończoną i konkretną liczbę alternatyw.

Bibliografia

1. Palka S, *Zróżnicowanie w metodologii badań pedagogicznych wielowymiarowości rozwoju człowieka*, w: U podstaw tożsamości pedagogiki, (red) Szryniarz R., Smolka E., i in., Lublin KUL, 2012.
2. *Słownik Języka Polskiego*, wersja on-line z dnia 18.08.2016
3. Krauz- Mozer B., *Teorie polityki*, Warszawa PWN, 2007.

4. Krauz- Mozer B., Wykłady z Filozofii nauki na UP, 2015.
5. *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin, 2007.
6. Przybojewska I., *O możliwości adaptacji koncepcji paradygmatu Thomasa Kuhna do nauk prawnych na przykładzie prawa unijnego jako szczególnego porządku prawnego*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne, Nr 6 (1/2013).
7. Kuhn T., *Struktura rewolucji naukowych*, przeł. Helena Ostromięcka, Warszawa Fundacja Aletheia, 2001.
8. Rubacha K., *Budowanie teorii pedagogicznych*, w: Pedagogika. Podręcznik akademicki, cz. 1, (red) Kwieciński Z., Śliwerski B., Warszawa PWN, 2011.
9. Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa PWN, 2012.
10. Kołakowski L., *Filozofia pozytywistyczna*, Warszawa PWN, 2015.
11. Palka S., *Badania z pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, w: *Pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, (red) Palka S., Kraków WUJ, 2014.
12. Giza- Poleszczuk A., Mokrzycki E., *Teoria i praktyka socjologii empirycznej*, Warszawa IFiS PAN, 1990.
13. Burzyńska A., Markowski M., *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*, Kraków, Znak, 2006.
14. Bradley, H., *Płeć*, Warszawa, Sic!, 2006.
15. Butler, J., *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York, Routledge, 1990.
16. Seidman S., *Społeczne tworzenie seksualności*, Warszawa: PWN, 2012.
17. Weeks, J., *Wynalezienie seksualności*, [w:] *Antropologia seksualności: teoria, etnografia, zastosowanie*. Red. A. Kościańska. Warszawa, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, 2012.
18. Dziuban, A., Leszczyńska, K., *Pomiędzy esencjalizmem a konstruktywizmem. Płeć (kulturowa) w refleksji teoretycznej socjologii – przegląd koncepcji*, [w:] *Studia Humanistyczne AGH*, T. 11/2, Kraków, 2012.
19. Mizelińska J., *Płeć (ciało) seksualność. Od feminizmu do teorii queer*, Kraków: Universitas, Kraków, Universitas, 2007.
20. Jodkowski K., *Wspólnoty uczonych, paradygmaty i rewolucje naukowe*, Lublin, 1990.

ДИНАМІКА СТАВЛЕННЯ ДО ФІЗИЧНОГО ОБРАЗУ «Я» В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Новгородська Анастасія Олегівна
студентка КНУ імені Т. Шевченка
novgorodik94@gmail.com

*Науковий керівник –
канд. псих. наук, доцент, А.В. Кунцевська*

Особистість XXI століття опинилася в ситуації жорсткої стандартизації краси. Слово «краса» у багатьох асоціюється зі словами «худий», «молодий». Намагаючись відповідати заданим стандартам, велика кількість людей відчайдушно змінюють, або усіяко покращують власну неідеальну на їх погляд зовнішність. Натомість отримуючи проблеми з самооцінкою, тривожні розлади та розлади харчової поведінки. Кожного дня особистість стикається з такими феноменами як: фет-шеймінг (англ. fatshaming), фет-фобія (англ. fatphobia) та об'єктивізація краси. В результаті цього у особистості порушується сприйняття власного фізичного образу «Я». За визначенням Д. Леонтева, фізичне «Я» - це переживання власного тіла як втілення «Я» [1, с.67].

Сьогодні, дуже рідко можна зустріти людину з зайвою вагою, яка озвучує певну експертну думку - власне експерт, або посередник між експертом, та аудиторією, наприклад ведучий на телебаченні, або як консультант фешн-індустрії. Скоріше, ми побачимо людеиз зовнішністю, яка не відповідає стандартам краси, в ролі комедійного героя, тобто об'єкту для висміювання, як в кіно, так і в житті. Можна стверджувати, що в соціумі існують певні соціальні стереотипи, і людям, які не вписуються в стандарти краси, нав'язують негативні риси характеру. Наприклад, середньостатистична людина з зайвою вагою вважається лінивою, злою, інфантильною, безвідповідальною. Це підтверджує дослідження проведене в кінці XX століття з дітьми дошкільного віку. Їм запропонували картки, де були зображені люди, в яких відсутні кінцівки, люди з опіками тіла та зайвою вагою. Дітей запитали: кого з цих людей вони обрали б в друзі? На останньому місці в списку гіпотетичних друзів опинилися люди з зайвою вагою, оскільки вони за своїми моральними якостями, на думку дітей, значно поступалися іншим [2, с.194].

Чому в демократичному суспільстві можлива дискримінація за зовнішніми ознаками? Тому що це приносить колосальні доходи. На цьому збагачується індустрія краси, фармацевтичний бізнес, косметична медицина. Досить проаналізувати рекламу, щоб зрозуміти: транслуючи за допомогою медіа думку про те, що звичайний, природний вигляд людини є недосконалим, тобто таким, який постійно потрібно змінювати, вони

перетворюють на компульсивнебажання перероблювати і вдосконалювати власну зовнішність будь-якими засобами.Здебільшого жертвами цього стереотипу ставали жінки, які, за словами Платона «завжди страждали в ім'я краси». Ця цитата водночас розкриває і причину, і наслідок гонитви за досконалістю. Насправді ж нав'язуваннястандартів краси - феномен, що не має ані історичного, ані логічного походження, це лише бізнес та лобіювання чіїхось інтересів [3, с.7].

Інакше просто неможливо було б пояснити, чому стандарти краси активно змінювались протягом всього культурного та економічного розвитку людства:товідомий всім пісочний годинник, торубенсовські форми, то так званий героїновий шик (англ. heroinchic) з його пропагандою анорексії.

Підбиваючи підсумки, можна стверджувати -ситуація, в якій опиняється індивід ХХІ століття, є такою, що не сприяє нормальному сприйняттю власного фізичного образу «Я», оскільки суспільство стигматизує групи людей, які не підпадають під встановлені стандарти краси. Про це говорить відсутність однакових можливостей для людей з різною зовнішністю, вагою та расовим ознаками. У особистості це викликає проблеми соціалізації, порушення психічного та фізичного розвитку.

Список використаних джерел:

- 1.Иванова, В.В. Общие вопросы самосознания личности / В.В. Иванова. — М. : б/и, 1999. —312с.
- 2.БронниковаС. Интуитивное питание. Как перестать беспокоиться о еде и похудеть/ С. Бронникова— М.: Эксмо, 2015. — 480с.
- 3.Вульф Н.Миф о красоте: Стереотипы против женщин / Н. Вульф ;Пер.сангл. — М.: Альпинаанон-фикшн, 2013. — 445 с.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ FASHION-ІЛЮСТРАЦІЇ

Мохонько Віталій Анатолійович

*студент факультету філософської освіти і науки
НПУ імені М.П. Драгоманова*

Нині fashion-ілюстрація переживає етап свого відродження. Колись витиснута фотографією, ця техніка знову сміливо заявляє про себе в індустрії моди. Цікаво, що витоки fashion-ілюстрація сягають у ХVІ столітті, коли були створені перші «модні» гравюри – зображення представників різних соціальних верств у характерних костюмах. Серед відомих художників в цьому напрямі працювали Сальвадор Далі і Енді Воргол. Сьогодні в цій галузі виділяють таких кращих фахівців: Лаура Лейн, Цедрік Риврейн,

Стіна Перссон, Джонні Чейк і Наді Флауер.

Метою нашої розвідки є розгляд творчості сучасних fashion-ілюстраторів в контексті дизайнерської справи.

Першою художницею, творчість якої варто уважно вивчити є Лаура Лейн. В її роботах грайливо поєднуються жіночність і молодість, завдяки цьому її творчість стала відомою у глобальному масштабі. Наприклад, художницею була створена ілюстрована колекція для H&M, також вона співпрацювала з Zara, Sephora і GAP, і такими виданнями, як Vogue Японія, Vogue Deutsch і The New York Times. Персонажі її малюнків живуть в мрійливому світі, який межує з модою, ілюстраціями та мистецтвом.

Художниця стверджує, що починає створювати із загального настрою малюнка, форми або ідеї кольору. А самі ідеї художниця знаходить у всьому, що її оточує – фотографії, картини, одяг. Цікаво, що вона малює тільки дівчат, так як вважає чоловічі образи нецікавими для малювання.

Цедрік Риврейн дивує своїми неземними і крихкими роботами, в яких велика увага приділяється очам. Вони зображені настільки пронизливими, емоційними і живими, що не залишають глядачів байдужими. Найкраще, на думку художника, малюнки виходять, якщо вхопити відповідну емоцію в очах для її втілення в малюнку. Художник приділяє особливу увагу деталям і промальовуванню світлотіні, таким чином глядач занурюється в невидимий світ мистецтва. Цедрік один з перших, хто використав художнє застосування косметики. Він часто застосовує рум'яну і лак для нігтів, щоб привнести новий вимір в малюнки. Цедрік Риврейн не робить акцент на відмінності свого мистецтва і модних малюнків. На думку художника, фешн-ілюстрація привносить поезію в комерційний світ моди.

Шведська художниця Стіна Перссон змішує різні техніки, пов'язані з аквареллю і чорнилом: вирізки з паперу, вектор, графіку, фотографію. Це надає оригінальним і гламурним картинкам моди деяке ностальгічне відчуття, відсилаючи до шістдесятих років. Художниця надає перевагу чорній туші, яка створює контраст на білому аркуші паперу. На деяких її роботах з жіночими образами виділяється експресивна краса, відчувається меланхолія і задумливий настрій. Стіна Перссон прагне максимально втілити ідею вручну на аркуші паперу. Лише після цього робота сканується і тоді, при необхідності, щось виправляється або додається. Цікаво, що її надихає не стільки одяг, скільки кольори, принти і форми. В однаковій мірі художницю може надихнути як щось з 50-х, так і предмети сучасності.

Джонні Чейк – графічний дизайнер та ілюстратор з Гонконгу. Він любить використовувати різні матеріали для створення творів мистецтва. Зазвичай він змішує комп'ютерну графіку з аквареллю, пером і чорнилом, таким чином відомий фешн-ілюстратор вивчає нові творчі можливості. Серед відомих ілюстрацій Джонні Чейка слід виділити обкладинки музичних альбомів для гонконгських поп-виконавців G. E. M. і журналу Computer Arts Magazine (Великобританія). Джонні Чейк був обраний одним з 200 кращих ілюстраторів по всьому світу за версією Lurzer International.

Серед його клієнтів WWF, Arts Magazine Computer і Adobe. Роботи Джонні Чейка яскраві та запам'ятовуються. У своїй творчості Джонні Чейк робить багато ілюстрацій з відомими акторами і персонажами, тобто відбувається відсилання до поп-арту і безпосередньо до Енді Уорхола. До речі, лідер поп-руху теж працював у напрямі фенш-ілюстрації.

Надя Флауер – fashion-ілюстратор, креативний фахівець в галузі моди, товарів для дому і текстильного дизайну. Візуалювати різні ідеї є пристрасстю Наді, тому нині вона є широко відомою у світі моди. Її роботи були відзначені у ряді публікацій і виставок, але головне – це її внесок у такі галузі як дизайн, реклама, роздрібна торгівля і видавнича справа. Художниця створює свої зображення як вручну, так і з допомогою комп'ютера, а в якості джерела натхнення називає гляцеві журнали мод. Надя Флауер створює чудові акварельні та змішані медіа-ілюстрації. Художниця з Нової Зеландії не випадково взяла псевдонім «Flower», так як її ілюстрації, так само, як і квіти, виділяють тендітність, ніжність, але в той же час – яскравість і силу. Так можна охарактеризувати елементи творчості Наді. Якщо інші фешн-ілюстратори працюють на межі моди і мистецтва, то у Наді це грань моди і мрії.

Отже, проведений розгляд творчості визнаних fashion-ілюстраторів дає підстави підтвердити активний розвиток цієї техніки в сучасному світі. Нині фешн-ілюстрація є дотичною не лише до моди як конкретної індустрії, а й в дизайні, видавничій справі, оформленні інтер'єру та ін.

МЕТОДЫ ВОССТАНОВЛЕНИЕ РЕЧИ ПРИ ЭФФЕРЕНТНОЙ МОТОРНОЙ АФАЗИИ

Новрузова Нурия Эльдар

Вспомогательная школа №11- дефектолог-логопед

Азербайджан, г.Баку

nuriyye_novruzova135@mail.ru

Наиболее частыми нарушениями речи, с которыми приходится работать логопеду является афазия. Афазия - «это особенное нарушение речи, возникающее при органических поражениях мозга, охватывающее разные уровни организации и реализации речи, обнаруживающие связь с дефектами других психических функций, приводящие к изменениям личности больного и к дезинтеграции всей психической сферы, проявляющиеся прежде всего в нарушении коммуникативной функции речи». Причем среди афазий преобладают нарушения речи, возникающие в результате локальных поражений передних речевых зон

левого полушария головного мозга. По нейропсихологической классификации сюда относятся: динамическая, эфферентная моторная, комплексная моторная афазия и случаи смешанных афазий с преобладанием моторной.

Восстановление речи у больных, потерявших речь, ее методики, первоначально заимствовались из опыта обучения глухонемых (сурдопедагогики) и приемов работы с детьми, страдающими периферическими нарушениями речи. Позже были разработаны специальные логопедические приемы для больных с афазией.

Ключевые слова: афазия ;методы восстановления речи; упражнения

В последние годы в Азербайджане много случаев с проблемой афазии, так как раньше после инсульта или какой- ни будь травмы лечились только у врача, Апринимая медикаменты и физиотерапию, но в последнее время эти пациенты обращаются и к логопедам, и к психологам. В Азербайджане достаточно детских реабилитационных центров, просвещений и осведомлений. Но для больных с проблемой афазии пока очень мало, даже можно сказать нету.

Эфферентная афазия- Системное нарушение речевой функции, характеризующееся произношением больным бессвязных фраз и грамматически некорректных оборотов.Экспрессивная речь не иницируется пациентом.[1,с.211]

Чаще больные молчаливы и предпочитают не произносить слова вслух.Изыясняются так называемым «телеграфным стилем», где глаголы используются в едином причастии, или не используются вовсе. В речи наблюдаются длительные интервалы.Отмечается грубые нарушения письменной речи: пациент допускает множество ошибок, пропускает или изменяет некоторые слоги и буквы. Чтение значительно затруднено, как и название предметов по демонстрации.Однако пациент может исправиться, если услышит литеральную подсказку близкого или специалиста. Анализ чужой речи (как устной, так и письменной) у пациента сохраняется.[1,с.16]

В работе восстановлением речи при эфферентной моторной афазии основная задача – восстановление кинетической моторной программы, преодоление инертности в переключении с одного артикуляционного уклада на другой, восстановление четкости устного и письменного высказывания.

Упражнения

- Для этого используются письменные задания, в которых надо выбрать **правильную последовательность слогов** в слове. Например, *Ле (рство, ка), мо (тва, ли)*. При грубом нарушении чтения и письма начинают работать над складыванием слогов из разрезной азбуки, составляя сначала двух, а затем и трехсложные слова (*во-да, со-ба-ка*). Для удобства чтения фразы можно переводить из горизонтального положения в вертикальное. Практикуется сопряженное чтение слов с определенной ритмической структурой. Используя сохранную функцию планирования речи, рисуют схему или план слова, фразы, которые позволяют преодолеть трудности переключения с одного слога на другой, персеверации и эхолалию.

- Преодоление аграмматизмов достигается путем **дописывания окончаний**, вставки предлогов, восстановления смысловой структуры слова. При восстановлении экспрессивной речи дается задание закончить фразу: «*я менял постельное ...*» или рассказать для чего, какой предмет нужен.

- Для развития глагольной лексики используется **составления какого-либо плана** или режима дня: «*Я встал, оделся, умылся....*» и т.д. Если чтение полностью нарушено, то используются специальные азбуки с картинками: *А* – арбуз, *В* – волк и т.д. Восстановление чтение производится параллельно со звуко-буквенным анализом слов. На поздних этапах больному советуют разгадывать несложные кроссворды.

Восстановительное обучение больных с эфферентной моторной афазией начинается с методов общего растормаживающего влияния на речевые механизмы.

1. Прием повторения. Способы повторения: а) сопряженный (совместный с педагогом, логопедом); б) сопряжен но-отраженный; в) отраженный. Эти способы повторения речи (слов, фраз) в начале обучения применяются не одновременно, а строго последовательно.

2. Ритмико-мелодический прием. Он направлен также на преодоление инертности речи, персевераций, на общее растормаживание речи. Известно, что ритмика, мелодика речи являются генетически наиболее ранними характеристиками речи, наиболее автоматизированными и более сохранными.

3. Прием заканчивания фразы. Процедура реализации – фразы подаются с магнитофонной ленты или произносятся педагогом с незакончивающейся интонацией. Больной должен произнести недостающее слова. Способы применения приема: больному даются фразы и соответствующие им картинки. Больной, слушая фразу и рассматривая картинку, должен закончить фразу нужным словом. Этот прием фразу растормаживания подводит больного к способности активного владение и произнесение отдельных слов.

4. Прием порядкового счета. В эту систему приемов включается и работа по пересчету различных предметов окружающей обстановки, затем – порядковый счет с опорой на числа. Больного обучают порядковому счету от любого числа, а не только от единицы.

5. Прием игр. Широко применяются на этой стадии различные игры: лото, шашки, шахматы, детские игры по конструированию предметов (различные виды конструкторов). [2,с208-212]

При подборе заданий, материала, процедуре проведения занятий учитываются индивидуальная характеристика больных, их интересы, особенности личности. Чтобы укрепить уверенность больного в своих возможностях, в эффективности обучения, в его положительном прогнозе, работа начинается с доступных для больного заданий, приемов и материала.

Восстановление рядовой и автоматизированной речи на этой стадии

идет быстро, если правильно построить занятия – их методическую сторону, а также и форму проведения. Занятия должны быть интересными, носить «живой» характер, не должны быть монотонными. В середине занятия полезно устраивать больному активный отдых: ходьбу под музыку или совместное пение, рассматривание репродукций картин и т.д. На этой стадии больной научится активно и осознанно произносить ряд слов (раз, два, три, четыре...; январь, февраль... и др.), ряд строчек из стихотворений, может пропеть куплет из песни, но он еще не может активно выделить и произнести отдельное слово из того же речевого ряда, отдельное предложение.

Раз, два, три, четыре	пять	шесть, семь...десять
Шепот	громко	шепот
У лукоморья дуб	зеленый	златая цепь на дубу том
Шепот	громко	шепот

Хочу отметить что, несмотря на формы афазии логопед должен провести коррекционную работу вместе с психологом. В этой работе важно поддержка семьи. Мы не должны забывать что, мы учим взрослого человекаговорит и понимать обращение как это учим ребенку.

Список литературы

1. Визель Т.Г./Нейропсихологическое блиц-обследование. М.В.Секачев, 2005,
2. Логопедия. Учебник для студентов дефектологических факультетов педагогических высших учебных заведений\ Под. ред. Л.С.Волковой ,С.Н.Шаховской. 3-е изд.,пепераб. И доп.- М.:ВЛАДОС,2003
3. Цветкова, Л. С. «Нейропсихологическая реабилитация больных: речь и интеллектуальная деятельность» ; учебное пособие. Серия: Библиотека психолога , Издательство: МПСИ, МОДЭК,– 2003,

«ІЗГОЙСТВО» НА РУСІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

Носенко Андрій Андрійович

*Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»,
аспірант II року навчання,
м. Івано-Франківськ.
nosenko1993@e-mail.ua*

*Науковий керівник –
доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії
Волощук Мирослав Михайлович*

Давньоруські ізгої – це та категорія населення (або група осіб, або окремі люди), яка залишається загадкою для багатьох дослідників. Серед усього різноманіття соціальної палітри давньоруського суспільства ізгої чи не найменш дослідженні. Уже більш як півтора століття історики намагаються пояснити суть поняття «ізгой», його витоки та еволюцію. За такий період в історіографії склались безліч поглядів на трактування «ізгойства». Одні з них доволі професійні і такі, які б могли бути істиною (принаймні максимально наближені до такої), інші ж виглядають майже фантастично і навряд чи відображають історичну дійсність. Така ситуація з великою кількістю різноманітних поглядів на проблему пов'язана перш за все з джерельною базою дослідження. Справа у тому, що нам відома доволі невелика кількість джерел які стосуються ізгоїв і які можуть пролити світло на розуміння поняття «ізгойства». Часто свідчення з таких джерел суперечать одні одним і заважають дослідникам сформуванню концепції «ізгойства» в цілому та окремих ізгоїв зокрема. В даній роботі ми спробуємо класифікувати такі джерела за походженням, що в майбутньому мало б спростити шлях до подолання даної проблематики.

Ми вважаємо, що слово «ізгой» зустрічається в документах, які різняться між собою за типом походження і, відповідно, апріорі несуть в собі різне смислове навантаження. Так ми розрізняємо три групи джерел, де зустрічаються ізгої:

1. Ті джерела, які дають нам змогу зрозуміти хто такі ізгої з точки зору князівського середовища, тобто представників вищої державної влади.
2. Джерела які описують ізгоїв з точки зору людей духовного сану, та відображають морально-етичне ставлення до «ізгойства».
3. Джерела які походять з середовища містян.

Джерела князівського походження. До таких ми відносимо ті джерела, які були створенні за повелінням якогось певного князя та відображає державний, світський підхід до бачення ізгоїв.

Руська Правда в короткій редакції містить в собі першу письмову

згадку про давньоруських ізгоїв. Період створення цього джерела датують приблизно другою половиною XI ст. У першій статті Руської Правди йдеться про суму віри (штрафу) за вбивство різних соціальних категорій населення давньоруського суспільства [1, с. 543]. Вбивство ізгоя каралось накладанням віри в 40 гривень, така ж сума була зазначена за вбивство: русина, гридня, купця, боярського тиуна, мечника або словенина. Варто зазначити, що це була неабияк висока сума, адже за 40 гривень в XI ст. можна було придбати 20 корів, а це означає, що на плечі злочинця лягали дуже тяжкі боргові зобов'язання. Судячи з усього, ізгой в князівських очах прирівнювався в правах з гриднем, княжим воїном-тілоохоронцем, а відтак займав доволі значущу сходинку на давньоруській соціальній драбині.

Уставна та жалувана грамота князя Ростислава Мстиславовича церкви святої Богородиці датуються істориками 1136 роком. У ній смоленський князь Ростислав Мстиславович (1108–1167рр.) передає новоствореній Смоленській єпископії деякі земельні наділи, а також жалує широкі права. У сьомій статті грамоти читаємо: «Село Дросенскоео изгойи и с землею святей Богородици и епископу и село Ясенское и з бортником, и с землею, и с изгойи святей Богородици.» [3, с.215]. Ці села були передані смоленському єпископу разом з місцевим населенням, ізгоями. Такі дані з грамоти, свідчать про те, що ізгой були не зовсім (не абсолютно) вільним населенням. Саме грамота лягла в основу теорії радянських істориків про існування двох типів ізгоїв: міських та сільських, які суттєво відрізнялись між собою у правах.

Наступним джерелом, який містить відомості про ізгоїв є **Устав великого князя Всеволода про церковні суди і про людей і про мірила торгівлі** першої пол. XII ст. У сімнадцятій статті Уставу, при переліку людей, які підпадають під юрисдикцію церкви читаємо: «Изгойи три: поповьсынъграмоты не оуметь, холопъизхолопствавыкупитьсья, коупецъодолажаеть. А се четвертоеизгойство и себе приложымъаще князь осиротееть...»[5, с. 157]. Остання частина повідомляє про те, що князі також могли стати ізгоями. Це джерело породило зацікавлення у дослідників, які вважали правомірним застосування терміну «князь-ізгой» стосовно окремих персонажів династії Рюриковичів. Варто додати, що в історіографії зустрічаються доволі обґрунтовані сумніви стосовно датування саме цього фрагменту Уставу, вважаючи його вписаним значно пізніше.

Устав князя Ярослава о мостах датується 60-ми рр. XII ст. і є важливою пам'яткою новгородського адміністративного законодавства. В Уставі йдеться про обов'язки, які покладають на населення стосовно будівлі та ремонту доріг. В одному з фрагментів читаємо: «Чюдинчеве улице с загородци до городнихъворотъ. А владыцесквозегороднаа ворота съ изгойи и съдругыми изгойи до Остроигородне» [3, с. 236]. Така інформація наштотувала вчених на гіпотези про існування різних груп ізгоїв серед міського населення.

До другої групи джерел ми відносиморізного роду повчання,

наставляння та послання людей церковного сану. Такі джерела відображають скоріше релігійне або морально-етичне бачення ізгоїв.

Послання Климента Смолятича. Точна дата написання послання нам не відома, однак ми знаємо, що запис був зроблений за життя Климента Смолятича (помер після 1164 р.) в період його правління руською метрополією (1147–1155 рр.), а отже відноситься до середини XII ст. У посланні є рядки: «Но удивительно говоришь ты мне: «Прославляешься», а я объясню тебе, кто такие славолубцы – которые присоединяют дом к дому, и села к селам, изгоев, и общинников, и борти, и пожни, и поля, и пустоши,— но от них-то я, грешный Клим, как раз и свободен; вместо домов, и сел, и бортей, и пожен, людей же и изгоев у меня земли четыре локтя, чтобы вырыть могилу.»[2, с. 283–284]. Із послання ми дізнаємось, що на середину XII ст. ізгої все ще були вільним населенням, оскільки Климент вважав користолюбством приєднання (захоплення/анексію) домів, сіл, ізгоїв і т.д.

Збірник повчань, зібраних Олексієм Мусіним-Пушкіном (1174–1817), датується серединою XV ст. В ньому можна знайти такі уривки: «А ешепаки се горши всего. изгоиствоемлюще на искупающихся от работы»; «Аще ли кто въ неведении имальбоудетьизгоисто. тихочетьизбытивечнаямоуки. то вороти тем же опять и не поидешивъмоукоу...»; «Такожь иже кто выкупається на свободу.да власть ценоуюже вдали на немь. потом же свободень. тидоубудетьдетии. ти аще начноутыматиизгоисто на нихь то обрящютсяпродающе кровь неповинну» [4, с. 346–247]. В цих уривках вчені трактують «ізгойство» як незаконний, несправедливий грошовий побор (податок) з холопів, які викупились на волю.

Наставление духовнику о принятиіискающихся. Дата написання нам не відома, але найпізніші списки датуються XV ст. По суті, уривки, де міститься згадка про ізгоїв є трішки доповненими фрагментами попереднього джерела та несуть те саме смислове навантаження.

Третя група джерел представлена однією єдиною берестяною грамотою, авторство якої, скоріше належить якомусь міському жителю. Берестяна грамота №789 була знайдена археологами в Новгороді і датована проміжком 1075 – 1100 рр. В грамоті згадується «Тудоровизгой», тобто той, який мав приналежність доТудора. Скоріше за все йдеться про людину, яка раніше належала якомусь Тудору і ймовірно викупилася стала вільною.

Таким чином, ми описали всі відомі нам джерела, які містили згадку про ізгоїв як представників давньоруського суспільства. Ми вважаємо, що проблемний підхід до класифікації джерел з даної проблематики, полегшить дослідження з цього питання та дасть змогу в майбутньому нарешті знайти відповідь на питання: хто ж такі давньоруські ізгої? Запропонована нами класифікація є умовною не претендує на бездоганність. Що ж до ізгоїв, то вважаємо, що це питання залишається актуальним і по сьогоднішній день та вимагає окремих досліджень

Список літератури:

1. Камчатнов А. М. Хрестоматия по истории русского литературного языка (Памятники X – XIV веков по рукописям X – XVII веков). / А. М. Камчатнов. – М., 2009. – 826 с.
2. Памятники литературы древней Руси XII в. / под ред. Л. А. Дмитриева, Д. С. Лихачева. – М., 1980. – 704с.
3. Российское законодательство X – XX вв.: в 9 т. / под ред. О. И. Чистякова. – М., 1984. – Т. 1. – 430 с.
4. Срезневский И. И. Древние памятники русского письма и языка (X-XIV веков) / И.И. Срезневский. – СПб., 1863. – 1299с.
5. Шапов Я. Н. Древнерусские княжеские уставы XI – XV вв. / Я. Н. Шапов. – М.: Изд-во «Наука», 1976. – 240 с.

«НОМО INFORMATICUS»: ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЛІКАЦІЇ

Піддубна Лідія Валеріївна

к. філос. н., доц., заступник директора

Харківського інституту фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету,

м. Харків

lidapoddubna@gmail.com

Одним з ключових питань філософії XXI століття стає проблема осмислення структурних змін у сучасній антропології. Відбуваються радикальні зміни у розвитку людства, пов'язані з розробкою й масовим поширенням нових інформаційно-комунікаційних технологій, з формуванням і розвитком трансграничних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, під впливом яких на різні сфери життєдіяльності людини й суспільства змінюється сучасний світ, вся система виробництва, зберігання й трансляції інформації, трансформується індивідуальне буття людини. Змінюються функції не лише речей як об'єктів соціальної реальності, але й інформації, що виступає і об'єктом і суб'єктом соціального життя. Зростає «щільність» міжособистісних і міжгрупових комунікацій (Facebook, YouTub, Skype, Viber), змінюються напрями їх потоків, уможливаються трансформації соціальної структури суспільства. Значно розширюється зона контактів кожного користувача мережі, підвищується «особистісний» соціальний капітал. Ці трансформації впливають на утворення нової людини інформаційного суспільства – «homo informaticus», різноманіття форм її існування і життєдіяльності, пошук нових сенсів життя. У світі відбувається переоцінка багатьох соціальних цінностей, їх переосмислення в контексті нового історичного досвіду, поглиблення протиріч, характерних для умов глобалізації. Трансформації,

що відбуваються з людиною в інтерсуб'єктивному культурному просторі, свідчать про зміну способів тлумачення людини. Для людини сьогодення характерними рисами стають відсутність волі до мислення, фрагментарність свідомості та життя взагалі, нездатність систематично визначати певні дії та життєві цілі. Так, В. Воронкова влучно зауважує: «Суспільна свідомість під впливом кардинальних перетворень об'єктивної реальності стає нездатною раціонально, на старій теоретичній основі, пояснити все те, що відбувається, породжуючи потребу у розробці нової парадигми метафізичних вимірів буття». На думку дослідниці «людина представляє собою цілісність», «світ усередині нас», «людина в середині світу». Вона вважає, що «людина – це світ, а світ – це людина; це оволодіння мистецтвом життя» [1, с. 176].

Р. Абдеев відзначає, що «людина завжди є предметом антропологічного дискурсу, особливо в умовах формування інформаційно-комунікативного простору, коли відбуваються трансформації у суспільстві і свідомості людини, формуються нові цінності і новий сенс буття. За цих умов змінюються концепції взаємодії людини і суспільства, людини і техніки, людини і людини, людини і природи, які відображають суперечності між суспільством та індивідом, що детермінуються суспільними змінами і трансформаціями інформаційної цивілізації» [2, с. 7].

Актуальним завданням філософії ХХІ століття стає визначення когнітивних, культурних, моральних векторів розвитку людини, які б убезпечили її від розмивання меж штучного та природного, морального і аморального, вартісного та псевдоцінного. Зазначені пріоритети потребують всебічного аналізу смислових аспектів базових характеристик «*homo informaticus*» – людини сьогодення, стосовно яких вона ініціює розумові акти та життєві інтенції. Поняття «*homo informaticus*» стає специфічним трендом інформаційного суспільства, продовжуючи послідовність дефініцій – від буттєвих до наукових, які супроводжують розвиток людського суспільства, зокрема: образ і подoba Бога, «політична істота» (Платона); «суспільна істота» (Аристотеля); «природна людина» (Дж. Локка), «суспільна людина» (Ж. - Ж. Руссо), «суб'єкт *cogito*» (Р. Декарта), «людина, що бунтує» (А. Камю), надлюдина (Ф. Ніцше), «людина, що грає» (Й. Гейзінга), «одновимірна людина» (Г. Маркузе), «людина без властивостей» (Р. Музіля), «*homo economics*» (А. Сміта), «людина соціальна» (А. Моля), «людина, що клікає» (В. Тарасенка) тощо.

Сьогодні поява нового конструкту «*homo informaticus*» як нового типу особистості стає реальним явищем. Дійсно, зростання обсягів інформації, що постійно циркулює у суспільстві, змінює не тільки саму людину, а й сутність соціальних відносин. Сучасне суспільство буквально занурюється в щільне інформаційне середовище, яке прагне до повної автономії, поглинаючи людину в свої зони впливу. Цілком природно, що новий час тягне за собою нові стандарти поведінки, нову систему світогляду і інформаційну культуру, тобто новий онтологічний устрій. Суспільством управляють суперечності, що трансформують особистість,

роблять її більш адаптивною, гнучкою, креативною і сприйнятливою, щоб генерувати і обробляти інформацію, діяти активно, управляти суперечностями, успішно справлятися з проблемами, перебувати у гармонійній єдності з суспільством. Особистість створює новий світ буття і культури, винятковий життєвий шлях, творить себе як індивідуальну істоту з власним сенсом буття. Вона реалізує себе як цілісність у суспільстві, що піддається соціально-економічним, політичним трансформаціям, переоцінці духовних і моральних цінностей, і саме тому, як суб'єкт взаємодії в умовах віртуальної реальності людина здобуває нові виміри свого буття, демонструє розмаїття рольових моделей і повсякденних манер. Зароджується так звана «модульна особистість», яка спроможна трансформувати типи діяльності, потенційно вписуватись у будь-які галузі соціальної системи: організації, фракції, співтовариства, а також легко їх покидати, переробляючи свої оцінки, судження.

Останнім часом філософи активно обговорюють проблеми витіснення живої природи штучними артефактами та формування нової «інформаційної антропології», об'єктом якої є людина, що діє в системі інформаційно-обмінних процесів соціуму. Підґрунтям проблематики інформаційної антропології можна вважати кібернетичні ідеї Н. Вінера, в яких людина розглядається як система, що взаємодіє з навколишньою дійсністю на основі інформаційних зв'язків. Визначальною для конституювання інформаційної антропології як наукового напрямку є теза академіка А. Берга, який довів, що людина може нормально мислити тривалий час тільки за умови безперервного інформаційного спілкування із зовнішнім світом.

Сучасна інтерсуб'єктивна філософія прагне розчинити суб'єкт у соціально-когнітивних практиках надіндивідуального характеру. Цікавими виглядають ідеї Г. Тульчинського у роботі «Постлюдська персонологія», який досліджує особистість як носія свободи. Самоосмислення «Я» і пошук унікальних сенсів у філософії цього вченого скероване на з'ясування питання про «постлюдськість», яка обґрунтовується Г. Тульчинським як духовне, нічим не обмежене явище. Дослідник стверджує, що «людське вже неможна визначати антропологічними атрибутами. Воно детермінується особливостями тіла, але сучасна культура (мистецтво, спорт, медицина тощо) деконструювала тіло людини і наші уявлення про нього». Людина має велику кількість «Я»: в соціальних ролях, у порухах душі, фантазіях, уві сні тощо [3].

Поліваріантними стають буттєвість людської тілесності та форми її існування. Популярними робляться різні маніпуляції з тілом – косметичні і пластичні операції, татуаж, пірсинг, бодібілдинг, зміна статі, трансплантація органів. Тіло постає вже не просто «житлом Духа», а чимось подібним до вбрання, яке можна змінювати і обирати.

В суспільстві сьогодення проблеми існування людини «*homo informaticus*» експлікуються у когнітивному, ціннісному, комунікативному та індивідуальному аспектах. Отже, людина існує у величезному колі

протиріч. Так маючи доступ до величезних масивів інформації, вона не здатна їх опрацювати у повному обсязі. Основою реалізації прав людини «homo informaticus» є інформаційна свобода, яка в свою чергу породжує потужні можливості маніпуляції поведінкою особистості. Людина «homo informaticus» отримує завдяки новітнім інформаційно-комунікаційним технологіям та гаджетам величезні можливості для спілкування з усім світом, але водночас вона стає закритою для соціальної взаємодії і комунікації. Інформаційний простір сучасної особистості водночас є універсальним і наповненим шаблонами різних соціальних ролей. Різноманітність інформації, яку отримує людина з різних джерел, вимагає від її свідомості уніфікованості і стандартизованості. Ми поділяємо думку українських дослідників, яка запропонована у монографії «Філософсько-антропологічні виміри глобальних трансформацій», що «трансформація людини стає можливою і необхідною, коли в суспільстві і техніці накопичується потенціал підтримки нового індивіда, ... якщо суспільство готове прийняти нових людей, можливі зміни в етиці й естетиці» [4, с. 68]. Людину як унікальну живу істоту не можна замінити штучною конструкцією. Проблема пошуку нових антропологічних вимірів сьогодення пов'язана з тим, що в традиційних вимірах людини, таких як біологічний, соціальний, психологічний, синергетичний, неможливо організувати адекватне уявлення про людину інформаційного суспільства – «homo informaticus», яке б дозволило ефективно вирішувати актуальні проблеми соціуму.

Список використаних джерел

1. Воронкова В. Г. Метафізичні виміри людського буття (проблеми людини на зламі тисячоліть): монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: Павел, 2000. – 176 с.
2. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. – М.: Владос, 1994. – 336 с.
3. Тульчинский Г. Л. Новая антропология: личность в перспективе постчеловечности / Г. Л. Тульчинский // Вопросы философии. – 2009. – № 4. – С. 41 – 56.
4. Філософсько-антропологічні виміри глобальних трансформацій: монографія / наук. ред. Т. І. Власова. – Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2012. – 384 с.

ISTOTA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO W POLSCE WOBEC KWESTII DŻIHADU – ROZWAŻANIA TEORETYCZNE

Piątkowska Marzena
Uniwersytet Zielonogórski
marzena.piatkowska87@gmail.com

Promotor -
dr hab. Ryszard Zaradny,
profesor Uniwersytetu Zielonogórskiego

W artykule rozważaniom teoretycznym poddawana jest istota bezpieczeństwa publicznego w Polsce wobec kwestii dżihadu, który często uważany jest za czynnik wywołujący zagrożenie. Istota bezpieczeństwa państwa i zachowania ładu i porządku publicznego w odniesieniu do zjawiska dżihadu stanowi bardzo interesujący przedmiot analizy. Zwłaszcza ze względu na to, że pojęcie dżihadu jest różnie interpretowane przez różnych badaczy. Zagadnienie to jest również istotne ze względu na stale zwiększającą się liczbę wyznawców islamu, a tym samym powstającą potrzebę dokładniejszego zglebienia zagadnień związanych z tą religią oraz zjawiskami z nią występującymi. Rozważania dotyczą pojęcia bezpieczeństwa publicznego oraz teoretycznej analizy terminu dżihadu i jego wpływu na powstawanie zagrożeń.

Bezpieczeństwo bywa przedstawiane jako potrzeba społeczna. Każde z państw ma obowiązek urzeczywistniać wymóg bezpieczeństwa stawiany przez obywatela. Taka konieczność dotyczy nie tylko ochrony granic danego państwa, ale również wielu innych aspektów, takich jak wolności osobiste, gospodarka, nauka. Jest to swego rodzaju oczekiwanie obywatela, którego spełnieniem jest gwarancja autonomii społecznej, konkretnego statusu politycznego i możliwości korzystania z dobrobytu ekonomicznego. Każdy człowiek, grupa społeczna, organizacja państwowa, podmioty międzynarodowe starają się oddziaływać na swoje bliskie otoczenie i sferę zewnętrzną w taki sposób, by eliminować lub przynajmniej minimalizować zagrożenia, tłumiąc tym samym swoje obawy i niepewność [12, s.12].

Poczucie zagrożenia ma swoje źródło również w niewiedzy dotyczącej różnego rodzaju zjawisk, takich jak, na przykład dżihad. Ten termin i związane z nim założenia są rozumiane w bardzo różnicowany sposób. Niemniej bardzo często prezentowany jest tylko zbrojny aspekt dżihadu i uwarunkowane z tym niebezpieczeństwo. Natomiast niektórzy badacze wskazują również na pokojowy i pozytywny wymiar dżihadu, jakim jest wewnętrzna walka człowieka ze słabościami charakteru. W związku z tym niezbędna wydaje się analiza tego pojęcia w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa.

Wielu autorów próbowało zdefiniować pojęcie bezpieczeństwa publicznego. W związku z tym, że to określenie jest szeroko pojmowane, dane

definicje różnią się z uwagi na punkt odniesienia określonego autora.

Według W. Czapińskiego zapewnienie bezpieczeństwa publicznego to *oznaczenie środków lub działalności zapobiegającej czynom złej woli ludzkiej, skierowanym wprost przeciwko temu bezpieczeństwu*. Zgodnie z tą definicją, do zakresu ochrony bezpieczeństwa odnosiłoby się jedynie działania prewencyjne dotyczące zbrodni, występków, przestępstw bądź skierowanych przeciwko życiu, mieniu, wolności osób, bądź stanowiących zamach na organizację społeczną lub państwową. Natomiast nie można by tu było zaliczyć zapobiegania wykroczeniom przeciwko licznym przepisom administracyjnym, chociażby mającym na celu uniknięcie różnych niebezpieczeństw, które w pewnych warunkach są możliwe [7, s. 12-18].

Podobnie choć, nieco szerzej wyżej wymienione pojęcie jest postrzegane przez C. Marciniowskiego, określającego je jako *stan, w którym nie są popełniane przestępstwa, zwłaszcza przeciwko życiu, zdrowiu i mieniu* [5, 21-38]. W tym wypadku określenie *zwłaszcza* może wskazywać na istnienie również innego rodzaju przestępstw w tym obszarze, ale na przytoczenie zasłużyły tylko te, postrzegane przez autora jako najistotniejsze.

Z kolei W. Kawka stwierdził, że bezpieczeństwo publiczne to *stan, w którym ogół społeczeństwa i jego interesy, a także państwo wraz ze swymi celami, mają zapewnioną ochronę od szkód zagrażających im z jakiegokolwiek źródła* [7, s. 12-18]. Zaznaczył on ponadto, iż określenie tego co jest zgodne, a co sprzeczne z bezpieczeństwem publicznym, należy do organów państwa urzędowoistniających to bezpieczeństwo.

Zagadnienie bezpieczeństwa i ładu publicznego było analizowane również w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Przechodząc do literatury naukowej z tego okresu, na przywołanie zasługują definicje takich autorów jak: S. Bolesta, J. Zaborowski i E. Ura. Te przekonania, pomimo czasu i rzeczywistości w jakiej powstawały, w wielu aspektach pokrywają się z współczesnym spojrzeniem na bezpieczeństwo publiczne.

S. Bolesta określał dane zagadnienie jako *system urządzeń i stosunków społecznych, uregulowanych przez prawo oraz normy moralne i reguły współżycia społecznego, zapewniające ochronę społeczeństwa i jednostki przed groźącymi niebezpieczeństwami ze strony gwałtownych działań ludzi, jak również sił przyrody* [7, s. 12-18]. W tej definicji autor sprecyzował rolę państwa i jego instrumentów w zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego. Zwrócił również uwagę na obywatela i na stworzone przez niego reguły współżycia, które mogą wskazywać na to jak istotna jest rola poszczególnych jednostek i tworzonych przez nie zasad, które z kolei mogą być zróżnicowane ze względów kulturowych.

Z kolei według J. Zaborowskiego dane pojęcie oznacza taki *stan faktyczny wewnątrz państwa, który umożliwia bez narażenia na szkody z jakiegokolwiek źródła normalne funkcjonowanie organizacji państwowej i realizację jej interesów, zachowanie życia, zdrowia i mienia jednostek żyjących w tej organizacji oraz korzystanie przez te jednostki z praw i swobód zagwarantowanych konstytucją i innymi przepisami prawa* [5, s. 21-38]. W tym przypadku twórca

terminu szczególną uwagę zwrócił na zabezpieczenie ładu publicznego poprzez stosowane i egzekwowane prawo. Definicję podobnej treści, jednak w bardziej zwężonej formie przedstawia A. Urban, w brzmieniu: *Bezpieczeństwo publiczne stanowi ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie i mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy, ustroj i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego* [13, s. 13].

Bardzo podobnie, jednak z większym naciskiem na podmiot, czyli członków danego państwa, bezpieczeństwo publiczne definiuje E. Ura, według niego oznacza ono *stan w którym ogółowi obywateli indywidualnie nieoznaczonych, żyjącemu w państwie i społeczeństwie nie grozi żadne niebezpieczeństwo i to niezależnie od tego, jakie byłyby jego źródła* [7, s. 12-18]. Ten termin nie określa szczegółowo danego zagrożenia.

Kolejnym autorem poglądu na temat bezpieczeństwa publicznego jest W. Fahler, który uważa je za określony *stan struktur społecznych, politycznych i ekonomicznych wewnątrz państwa i takie ich kształtowanie aby zapewniły poczucie pewności jego obywatelom oraz stwarzały odpowiednie warunki do realizacji aspiracji tego państwa* [5, s. 21-38]. Pożądany stan wymienionych struktur gwarantują przede wszystkim przepisy i instytucje określające prawa, wolności i obowiązki obywateli. Twórca tej definicji zwraca szczególną uwagę na fakt, że bezpieczeństwo jest warunkiem prawidłowego rozwoju dla jednostek zamieszkujących dany obszar oraz dla ogółu państwa.

Jeśli chodzi o konstytucyjne pojmowanie bezpieczeństwa publicznego, to odnosi się ono zarówno do sytuacji zewnętrznej jak i do wewnętrznej. *Rada Ministrów w szczególności: zapewnia bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne państwa oraz porządek publiczny* [4, art. 146 ust. 4 pkt. 7, 8.] Zapewnienie bezpieczeństwa nie może sprowadzać się jedynie do zwalczania zagrożeń, które się już zaktualizowały, ale zmusza do podejmowania działań na przyszłość, przygotowujących organizację państwową na wystąpienie takich zagrożeń bądź pozwalających na ich uniknięcie. Bezpieczeństwo państwa obejmuje również brak zagrożeń dla funkcjonowania jego instytucji ustrojowych, co pośrednio wynika z artykułu 13 konstytucji [6, s. 21-22].

Powyższa definicja stworzona w oparciu o zapisy Konstytucji RP, zwraca uwagę na ważną kwestię dotyczącą zagrożeń, a mianowicie, dynamikę ich zmian. Należy mieć na uwadze, że zagrożenia ciągle się zmieniają, tak jak zmienia się o nich wiedza. Nowopowstałe stanowią zagrożenie ze względu na brak wiedzy o nich. Istniejące i znane nie są groźne, ponieważ już wiadomo jak im zapobiec. Dziś, a jeszcze bardziej w przyszłości, kluczem do sukcesu w dowolnej działalności nie jest i nie będzie konserwacja przeszłości i najlepszej choćby teraźniejszości, a zdolność szybkiej adaptacji do zmian, w kształtowaniu innego, nowego ładu [9, s.200]. Zagrożenia mogą być skierowane na zewnątrz i do wewnątrz, przy czym tak samo powinny być skierowane działania w celu ich likwidowania [12, s. 12].

Kontynuując definiowanie bezpieczeństwa z punktu widzenia zagrożenia państwa, to według W. Wołpiuka jest to *stan braku zagrożeń umożliwiający*

państwu (narodowi) bezpieczną egzystencję i rozwój [6, s. 21-22]. Z kolei K. Wojtyczek uważa bezpieczeństwo publiczne za *stan w którym brak jest zagrożeń dla istnienia państwa jako całości oraz jego demokratycznego rozwoju* [6, s. 21-22]. Definicja sformułowana w taki sposób wskazuje nie tylko na zewnętrzny aspekt pojęcia, ale też na jego wewnętrzne warunkowania.

Podsumowując przywołane poglądy poszczególnych autorów, można wysnuć wniosek, że pojęcie bezpieczeństwa najczęściej jest formułowane w formie negacji, czyli uwypuklenia przeciwieństw. Sprowadza się to do przedstawienia braku zagrożeń. Bezpieczeństwo jest również definiowane przez podkreślenie pozytywnych stanów takich jak spokój, pewność, wolność. Istnieje również potrzeba procesowego podejścia do bezpieczeństwa – z jednej strony zwracając uwagę na dynamikę zmian w zakresie stanu bezpieczeństwa, z drugiej na to, że stan bezpieczeństwa zależy od wielu subiektywnych, obiektywnych, wewnętrznych i zewnętrznych czynników [5, s. 21-38].

Bezpieczeństwo publiczne, definiowane przez współczesną doktrynę prawa, oznacza *stan, w którym ogółowi obywateli, nieoznaczonemu indywidualnie, jak również innym podmiotom, w tym państwu i instytucjom publicznym, nie zagraża żadne niebezpieczeństwo (zagrożenie określonych dóbr) oraz nie zagraża zakłócenie normalnego toku życia społecznego, funkcjonowanie instytucji i urzędów publicznych* [6, s. 21-22]. Z powyższego wynika, że termin bezpieczeństwo publiczne ma szeroki zakres, dotyczy zarówno bezpieczeństwa obywateli, jak i bezpieczeństwa państwa.

Jeśli chodzi o bezpieczeństwo ludzi, to należy przez to rozumieć taki *stan braku zagrożenia dla jakiegokolwiek dobra prawnego człowieka, który umożliwia normalne funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie, a w szczególności zachowanie życia, zdrowia, mienia, swobodę korzystania z wszelkich przysługujących jednostce praw podmiotowych, który jest zagwarantowany konstytucją i innymi przepisami prawa, nad którego utrzymaniem i zachowaniem czuwają organy państwa wyposażone we właściwe kompetencje* [7, s. 12-18]. Stanowi ogół warunków i urzędów społecznych chroniących obywateli przed zjawiskami groźnymi dla życia i zdrowia oraz grożącymi poważnymi startami gospodarczymi [5, s. 21-38].

Znawcy przedmiotu zaznaczają, że w sprawy bezpieczeństwa publicznego są włączani jedynie obywatele tego państwa. Ich zdaniem bezpieczeństwo publiczne powinno uwzględniać między innymi ochronę przed zagrożeniami dla pojedynczych osób, bez względu na ich status prawny oraz zabezpieczenie porządku politycznego, socjalnego i gospodarczego. Ponadto, *obok zwalczania bezrobocia, przeobrażanie systemu opieki socjalnej, zabezpieczenie właściwego poziomu gospodarki państwa, realizacja jedności wewnętrznej, zmniejszenie przestępczości, neutralizacja ekstremizmów politycznych i ksenofobii narodowej powinny być podstawowymi elementami polityki wewnętrznej państwa* [5, s. 21-38] zapewniającej bezpieczeństwo publiczne.

Obok definicji bezpieczeństwa publicznego należy również zwrócić uwagę na termin porządku publicznego. Oznacza *on faktycznie istniejący układ stosunków*

społecznych, uregulowany przez zespół norm prawnych i innych norm społecznie akceptowanych, gwarantujący niezakłócone i bezkonfliktowe funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie [7, s. 12-18]. Praktycznie rzecz ujmując w ochronie porządku publicznego można zlokalizować działania związane z na przykład z ochroną środowiska, zdrowia czy moralności publicznej [6, s. 21-22]. W bardziej drastycznych przypadkach zagrożenie porządku publicznego może przeistoczyć się w zagrożenie bezpieczeństwa publicznego.

Mimo, że oba terminy często występują razem to nie należy ich utożsamiać ze sobą. Istnieją oczywiście obszary w których oba pojęcia nakładają się na siebie, w szczególności wtedy, gdy zachowanie porządku publicznego jest zależne od zapewnienia bezpieczeństwa publicznego. Ten warunek występuje w sytuacji, gdy utrzymanie porządku publicznego jest skutkiem działań podjętych przez człowieka. Niemniej jednak, w przypadku katastrof naturalnych zagrożenie porządku publicznego występuje pomijając całkowicie czynnik ludzki.

Niewątpliwie istotą bezpieczeństwa publicznego jest współdziałanie odpowiednich organów państwa oraz społeczności żyjącej na obszarze tego państwa w celu zapobiegania i likwidacji wszelkich zagrożeń zakłócających prawidłowe funkcjonowanie i rozwój wyżej wymienionych podmiotów. Tego typu działanie jest realizowane w oparciu o dostępne instrumenty, takie jak normy społeczne, prawo, wyspecjalizowane służby, straże, inspekcje i inne instytucje. Ważnym aspektem jest dynamizm powstawania zagrożeń i możliwość szybkiej reakcji na zaistniałe niebezpieczeństwo.

Obecnie, w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa, bardzo dużo medialnych komentarzy skupia się na działalności państwa islamskiego, określając ją mianem światowego dżihadu. B. Hall w swojej książce pt. *ISIS Państwo Islamskie* utożsamia dżihad z świętą wojną, czy nawet krucjatą [3, s. 30-32]. Stanowi to bardzo duże uproszczenie tego terminu, wręcz przeniesienie jego znaczenia na grunt cywilizacji zachodnioeuropejskiej. Autor najprawdopodobniej chciał poprzez odniesienie do chrześcijaństwa ułatwić zrozumienie tego pojęcia czytelnikowi. Jednak, podobnie jak z większością zjawisk w obrębie islamu, tak z kwestią dżihadu, nie powinno się jej utożsamiać z sytuacjami w obrębie kultury zachodnioeuropejskiej. Wiąże się to z odrębnością kulturową i niezrozumieniem występowania pewnych zjawisk w danych kulturach w oderwaniu od nich. Tak jak, analogicznie, nie powinno się analizować zdań wyrwanych z kontekstu.

Terminu *dżihad* nie sposób dostrzec w Koranie – świętej księdze muzułmanów. Jest natomiast powszechnie stosowany w kulturze arabskiej, w której można go rozumieć na dwa sposoby. Mianowicie, jako *usilne staranie się, wyteżanie wszystkich sił*, albo jako *walka, wojowanie* [11, s. 59]. Wynika z tego mnogość interpretacji terminu. Przez dwie podstawowe rozumie się dżihad jako walkę ze swoimi słabościami, doskonalenie się wewnętrzne albo walkę z wszystkimi i wszystkim co stoi na przeszkodzie rozwojowi islamu.

Muzułmanin, który praktykuje swoją religię, jest zobligowany do stosowania się do tak zwanych pięciu filarów islamu: *szahada*, czyli wyznania wiary, *hadżdż* – określający pielgrzymkę do Mekki, *zakat/sadaka* będący

jałmużną, podatkiem na rzecz najuboższych [15, s. 158] *saum*, czyli post i *sala/salat*, oznaczająca modlitwę kanoniczną [2, s. 49].

Natomiast charydżyci, będący jedną z pierwszych organizacji polityczno – religijnych obrębie islamu sprzeciwiającą się władzy kalifa, [<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/charydzyci;3884875.html>] stanowią dość radykalne ugrupowanie, ponieważ dodają szósty filar, którym właśnie jest *dżihad*. Według nich oznacza on *walkę o wiarę* [14, s. 501-505]. Uważają, że ta powinność muzułmanów swoje korzenie ma w jednej z hadis, która mówi: *człowiek walczy dla łupu, człowiek walczy dla chwały, człowiek walczy, aby pokazać wyższość swojego męstwa. Kim jest ten, który walczy na drodze Boga? W Świętej Księdze czytamy: Zwalczajcie na drodze Boga tych, którzy was zwalczają (...). I zabijajcie ich, gdziekolwiek ich spotkacie, i wypędzajcie ich, skąd oni was wypędzili! -Prześladowanie jest gorsze niż zabicie.- i nie zwalczajcie ich przy Świętym Meczezie, dopóki oni nie będą was tam zwalczać. Gdziekolwiek oni będą walczyli przeciwko wam, zabijajcie ich! – taka jest odplata niewiernym! I zwalczajcie ich aż ustanie prześladowanie i religia będzie należeć do Boga. A jeśli oni się powstrzymają, to wyrzeknijcie się wrogości, oprócz wrogości przeciw niesprawiedliwym!(...) [10, s. 11-12].* Właśnie na tej podstawie członkowie niektórych, bardziej radykalnych ugrupowań muzułmańskich uważają, że *dżihad* stanowi akt pobożny, który jest stosowany w walkach politycznych. Nie oznacza agresji zaczepnej, tylko obronną, polegającą na odebraniu tego, co wcześniej zostało zagrabione muzułmanom.

Trudno jest współczesnemu człowiekowi zrozumieć, że wojna może mieć też pozytywny wymiar, a już z pewnością trudno zrozumieć zaangażowanie religii w prowadzenie wojny. Jednak, jeśli religia ma być integralną częścią życia, musi dążyć do ustanowienia pokoju w najgłębszym sensie, a więc do ustanowienia równowagi między istniejącymi siłami otaczającymi człowieka, musi pokonać wszystkie siły, które zmierzają do zniszczenia tej równowagi [8, s.74].

W tym sensie, niektórzy badacze islamu, uważają, że poprzez stosowanie terminu *dżihadu* muzułmanie mają szansę przedstawić zalety waleczności, ma to stanowić swego rodzaju *walkę o pokój*. Ponadto, niektórzy podkreślają, że *dżihad* powinien oznaczać każdą próbę przeciwstawienia się dyskryminacji muzułmanów, obrony przed wtargnięciem na ich ziemie obcych sił zbrojnych. Wszystko to ma na celu obronę wyznawców islamu. Po za tym, należy podkreślić, że członkowie wspólnot islamskich przed działaniami zbrojne przedkładają pertraktacje pokojowe na forum międzynarodowym [10, s. 11-12].

Podsumowując należy zaznaczyć, że stosowanie terminu *dżihadu* jako walki zbrojnej w obronie islamu jest domeną radykalnych ugrupowań. Niemniej, coraz częściej nawet one starają się odsuwać militarne znaczenie *dżihadu* na rzecz terminu walki pokojowej. Jest to związane z atakami terrorystycznymi, w których zamachowcy również odwołują się do militarnego pojmowania *dżihadu* [1, s. 3].

Wnioski:

W rezultacie należy stwierdzić, że istotę bezpieczeństwa publicznego stanowi współdziałanie wyznaczonych do tego organów państwa oraz społeczności zamieszkującej jego obszar po to, by zapobiegać i likwidować wszelkie zagrożenia, nawet te nowopowstałe. W przypadku obszaru Polski z pewnością jednym z najnowszych zjawisk wywołujących poczucie zagrożenia, jest kwestia dżihadu. Niemniej, obawy występujące u niektórych członków społeczności, są raczej skutkiem wybiórczych doniesień telewizyjnych i brakiem wiedzy w tym obszarze, a nie realnego zagrożenia ze strony mniejszości muzułmańskiej.

Wynika z tego, że do stworzenia bezpieczeństwa i ładu publicznego niezbędne jest poszerzanie wiedzy oraz współpraca ze strony ludności zamieszkującej obszar państwa. W przypadku zagadnienia dżihadu, ta współpraca w dużej mierze sprowadza się do społeczności muzułmańskiej, choć nie tylko. Równie istotne jest pozytywne nastawienie reszty społeczeństwa, zwłaszcza nacisk na zwiększanie poziom wiedzy na temat złożoności terminu dżihadu.

Literatura:

1. Cook D. (2005) *Understanding Jihad*, Berkeley-Los Angeles-London
2. Dziekan M. (2003) *Prawo muzułmańskie wczoraj i dziś*, [w:] *Oblicza współczesnego islamu*, pod red. E. Machut Mendecka, Warszawa
3. Hall B. (2015) *ISIS Państwo islamskie*, Warszawa
4. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polski*, (1997) art. 146 ust. 4 pkt. 7, 8.
5. Lisiecki M., (2011) *Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym*, Warszawa
6. Mażewski L. (2010) *Bezpieczeństwo publiczne*, Toruń
7. Misiuk A. (2008) *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa
8. Nasr SH, (1988) *Idee i wartości islamu*, Warszawa
9. Rutkowski C., (2009) *Sieć bezpieczeństwa, Domeny, relacje, dylematy i szanse*, Warszawa
10. Saleh N. H. (1990) *Doktryna islamu w działalności Organizacji Konferencji Islamskiej*. Warszawa
11. Smoleń R. (2012) *Dżihad. Wojna zbrojna czy duchowa?* [w:] *Zachód a świat islamu – zrozumieć innego*, pod. red. I. Kończak, M. Woźniak, Łódź
12. Szymonik A., (2010) *Logistyka w bezpieczeństwie*, Warszawa
13. Urban A., (2009) *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa
14. Wielgus S, (1997) red. t. VII Ignoratio Elenchi – Jędrzejów, Krapiec MA, red., *Encyklopedia katolicka*, Lublin
15. Witkowski S.W. (2009) *Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego*, Warszawa

Strony internetowe:

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/charydzyci;3884875.html>, (dostęp: 04.04.2016.)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ УКРАЇНИ У 1917 – 1918 РОКАХ

Ратушна Анастасія Миколаївна
аспірантка НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ
ratushna92@mail.ua

Науковий керівник –
д.філос.н., проф. І.В. Степаненко

Для розуміння перспектив формування і розвитку сучасного культурного-освітнього простору України важливим є звернення до історичних витоків становлення національної системи освіти. Таке звернення передбачає розкриття філософсько-світоглядних засад освітнього процесу відповідного історичного періоду. Це, у свою чергу, дозволяє осмислити особливості перебігу культурного процесу в його історичній неперервності, спадковості та пов'язати минуле і сучасне.

Метою дослідження є філософський аналіз тенденцій розвитку культури та освіти України в 1917 – 1918 роках та з'ясування особливостей динамічних змін у розвитку системи освіти на теренах України у цей історичний період.

Проблематика освітньо-культурних процесів перебуває в центрі уваги багатьох науковців. Зокрема, їй присвячено праці таких українських вчених, як В. Андрущенко, І.В. Степаненко, О.В. Уваркіна, О.В. Марченко, А.П. Огірцова, М.І. Романенко, В.О. Корнієнко, Н.В. Чабан, Т.В. Ткач, М.Є. Чайковський. Досліджували цю проблему й науковці-історики: В.М. Даниленко, О.М. Завальнюк, Я.В. Верменич, А.М. Пижик, Л.В. Кравчук, Д.Ф. Розовик.

Осмислюючи проблематику розвитку культурно-освітньої сфери, слід розуміти, що освіта та культура є не просто важливими, а невід'ємними частинами формування духовного ландшафту кожної людини. Вони вбирають у себе всі людські та духовні вартості, традиції виховання та комунікативні цінності, адже, як слушно зауважує І.В. Степаненко, комунікація має не тільки функціональний, предметно-раціональний, але й духовний та екзистенціальні виміри [13, с. 12-13]. Не можна не погодитися з думкою О. Уваркіної, що від часу зародження цивілізації освіта завжди була центром зосередження суспільних та індивідуальних інтересів і що саме через освітньо-виховний процес нового члена соціуму – дитину – залучають до суспільства. Отже, освіта є, по-перше, полем, де перетинаються педагогіка, етика і політика, виявляється внутрішня єдність індивіда і суспільства, а протягом освітнього процесу взаємодіють різні соціальні інститути (І.В. Степаненко); по-друге, вона є процесом суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога (вчителя) й студента (учня), спрямованої на

передачу знань, формування умінь і навичок, виховання культури мислення і почуття, здатностей до самонавчання і самостійної життєтворчої системи (Т.В. Андрущенко); по-третє, освіта є не лише індивідуальною, суспільною, але й всезагальною онтологічною формою розвитку (Н.П. Пішунін) [14, с.11, 15].

Період національно-демократичної революції 1917 – 1920 років характеризується не тільки бурхливим культурно-освітнім розвитком, але й передусім розвитком соціально-політичним та економічним, без яких поступ у гуманітарній царині був би неможливим. У будь-якій країні рівень освіти визначається насамперед суспільно-політичними і соціально-економічними чинниками. Україна не є винятком: на початок ХХ століття вона не мала власної державності, а її землі входили до складу Австро-Угорської та Російської імперій без права на автономію, тож українці відчували на собі дію імперської освітньої політики. Русифікація та мадяризація не могли не позначитися на світосприйнятті та самоідентифікації людей, які втрачали національні цінності й культурні традиції. Особливо згубним цей вплив виявився для мешканців денаціоналізованих міст: у 1917 році з 468 тис. киян лише 77 тис. вважали себе за українців, причому 21 тис. опитуваних назвали себе малоросами [1, с.20, 22]. Необхідність протистояння офіційній політиці в галузі освіти та розуміння освіти не тільки як основи національного буття, а й як чинника конституювання та функціонування української держави зумовила філософсько-світоглядні пошуки нових освітніх стратегій [9, с. 4].

Засадничою подією першої половини ХХ ст. була Лютнева революція, що є своєрідною точкою відліку: розвиток української освіти в 1917 – 1920 рр. можна умовно поділити на чотири етапи – доба Центральної Ради, доба гетьманату, доба Директорії і становлення радянської освітньої системи. Перші два буде розглянуто в цій статті.

Одним із найголовніших питань, які постали перед *Центральною Радою (4.III.1917 – 29.IV.1918)*, була справа українізації середньої, а надто вищої школи, що було засвідчено делегатами I-го Всеукраїнського учительського з'їзду (5-6 квітня 1917). За Центральної Ради на державному утриманні чи за допомогою держави існували 22600 нижчих початкових шкіл, із них 15 тисяч українських, 1086 вищих початкових шкіл (загалом 1193), 260 середніх шкіл (загалом 1064), із них 52 українських (на громадські кошти утримувалося 64 українські середні школи), 24 вищі школи (загалом 53), із них лише 5 українських [8, с. 69].

26 червня 1917 року на засіданні Центральної Ради було проголошено першу Декларацію Генерального Секретаріату (уряду), що містила основні завдання в справі освітньої політики. Нею було призначено комісарів, які мали керувати культурно-освітніми закладами по губерніях і повітах. II-й Всеукраїнський учительський з'їзд у серпні 1917 року підтримав українізацію вищої освіти, зокрема звернувся до УЦР (Українська Центральна Рада) з проханням, «щоб у вищих школах на Україні

були заведені виклади курсів українською мовою» [2, с. 16]. Делегати запропонували секції вищої освіти УНТ (Українське народне товариство) забезпечити підготовку «нових наукових сил для українських викладів, а також утворення паралельних кафедр з українськими викладачами» [2, с. 16-17], наполягали, що слід збільшити кількість україномовних кафедр, запровадити вивчення української мови, літератури, історії України та географії. Отже, громадськість підтримала програму українізації М. Грушевського. Програма (принцип) українізації 22 квітня 1917 р., була спрямована на приведення у відповідність національної сутності не тільки українства – змісту і форм діяльності інституцій – держави, але і її структур політичних, громадських організацій, засобів масової інформації, закладів науки і освіти [15, с. 268], тому російські університети в Україні поступово ставали утраквістичними – двомовними. У березні 1918 року українській мові було надано статус державної [5, с. 4].

Ці стратегічні дії стали кроком до появи українського національного університету [2, с. 16]. За рішенням Генерального Секретаріату з'явився прообраз народного університету в Києві, спершу сформований як громадський загальноосвітній підрозділ, а пізніше за пропозицією І. Стешенка, С. Петлюри та М. Ковалевського реформований у професійний вищий навчальний заклад [4, с. 4; 10, с. 71], при якому діяли підготовчі курси. Загалом в університеті навчалось 1400 студентів з майже всіх регіонів України, у тому числі й Галичини, Буковини та Закарпаття. Ще одним вищим навчальним закладом стала Педагогічна Академія, створена на основі Київських інструкторських курсів. Серед навчальних закладів з підготовки кваліфікованих спеціалістів із мистецтва слід назвати Академію мистецтв на чолі з ректором Г. Нарбутом.

У зв'язку з проголошенням III-го і IV-го Універсалів збільшилося асигнування на вищу освіту, а також було створено низку гуманітарних та технічних вищих навчальних закладів. Восени 1917 року за ініціативою професорів П. Тутковського, В. Лучинського, М. Довнар-Запольського в Києві розпочав роботу географічний інститут, першокурсниками якого стали 200 студентів [10, с. 72-73]. Окрім Київського політехнічного інституту, в березні 1918 року в Києві з'явився ще один вищий технічний заклад, де навчалось 1300 студентів, котрі опановували хімію, радіозв'язок, техніку та сільське господарство [10, с. 74]. У березні 1918 року за поданням уряду було схвалено проект відкриття українських університетів у дев'ятьох містах: Харкові, Сумах, Полтаві, Кременчуці, Вінниці, Чернігові, Кам'янці-Подільському, Умані та Катеринославі, але роботу над проектом було продовжено за П. Скоропадського [11, с. 105-106].

Уряд Української Держави (29.IV.1918 - 14.XII.1918), Рада міністрів, не став на заваді динамічному розвитку навчальних закладів: статус українських здобули університети Києва (Київський політехнічний інститут), Харкова (технологічний і ветеринарний інститути), Одеси (Одеський університет), Катеринослава (гірничий), в яких було відкрито

кафедри з української філології, історії, культури, західноруського права з обов'язковими для вивчення дисциплінами [11, с. 108].

Рада міністрів надавала масштабну фінансову допомогу вищій школі: виділила 600 тис. крб. на потреби Полтавського, Київського, Ніжинського, Харківського інститутів, профінансувала відкриття Сумського педагогічного закладу, асигнувала кошти на відкриття електротехнічного факультету в Київському політехнічному інституті, Миколаївському політехнічному та Одеському географ-фізичному [11, с. 108-109]. Було засновано низку нових закладів: сільськогосподарський інститут (Херсон, 4 факультети), ветеринарний інститут (Харків) і агрономічне відділення на механіко-математичному факультеті університету св. Володимира (Київ), Інститут історії мистецтв, Одеський інститут утилітарних наук, художньо-промисловий інститут (Миргород) та низку економіко-адміністративних та муніципальних інститутів з підготовки працівників адміністративного й державного управління. Коли в Кам'янці-Подільському заснували український університет з історико-філологічним, фізико-математичним та богословським факультетами, Поділля й Західна Україна теж були охоплені вищою гуманітарною освітою. З метою налагодження наукових зв'язків між українськими та західноєвропейськими вченими було створено кафедри історії зарубіжних країн, польської, єврейської історії та культури [10, с. 74-76].

Проблема подальшої українізації вищої школи залишилася актуальною: освіта переважно була русифікованою, а шовіністично налаштовані сили опиралися змінам. Приміром, професорсько-делегатський з'їзд викладачів вищих шкіл України, який відбувся улітку 1918 року прийняв резолюцію щодо збереження старої системи вищої освіти і закликав викладачів не підтримувати нову систему, оскільки українська мова та література непопулярна серед населення, а українізація вищої освіти загальмує розвиток науки, не дасть можливості готувати повноцінні науково-технічні та культурно-педагогічні кадри [10, с. 75]. Це рішення засудила рада студентських організацій та низка культурно-освітніх діячів і громадських організацій України, які вимагали від уряду посилити підготовку національних кадрів з вищою освітою й надати максимальну допомогу українській вищій школі, мистецтву та культурі. На виконання цієї вимоги в серпні 1918 року Рада міністрів прийняла рішення щодо реформування Київського народного університету в Київський державний український університет, який відтепер складався з історико-філологічного, фізико-математичного, правничого та медичного факультетів із загальним викладанням українською, а в деяких групах російською мовою.

Найголовнішими досягненнями доби гетьманату можна вважати дві урядові ініціативи: надання права всім університетам, а також дев'ятьом різнопрофільним вищим навчальним закладам (київські політехнічний, комерційний, медичний інститути, харківські технічний і ветеринарний, Катеринославський гірничий) відкривати свої аспірантури, докторантури,

ради по захисту дисертацій і надавати претендентам вчені ступені [10, с. 75-77], та створення Академії наук (14 листопада 1918).

Наприкінці XIX – на початку XX ст.ст. українці репрезентували всі галузі гуманітарних і суспільних наук, а найкращі вчені працювали на європейському рівні [3, с. 113]. На початку XX століття науково-дослідна база перебувала на рівні світової науки: так, Ч. Бялбжеський, який працював у галузі виявлення небесних зорь, висловив ідею про променисте перенесення енергії у них. 1917 року В. Вернадський сформулював концепції живої речовини та біосфери, започаткувавши цим нову дисципліну, що поєднувала фізику, хімію, геологію та біологію, – біогеохімію. Суспільно-філософська думка розвивалася в руслі позитивізму та ліберальної демократії (М. Драгоманов, М. Зібер, С. Подолинський, І. Франко). Історики та етнологи не тільки довели існування українців як автохтонів, а й вивчили різні аспекти їхнього життя. [3, с. 107-113]. Отже, Академія мала підтримувати розвиток культури та діяльність науковців на державному рівні [10, с. 78, 80].

Вивчення *діяльності громадських організацій і наукових товариств* зазначеного періоду є важливим для розуміння становлення сучасного культурного-освітнього простору, де освіта формує внутрішній світ дитини, підвищує її суспільну значущість [7, с. 128]. На 1917 – 1918 роки завдання наукових товариств було передусім просвітницьким: заснування шкіл, бібліотек, читалень, видання книг і газет, організація бесід та читання рефератів на українські теми [3, с. 116].

Після революційних подій 1917 року активно розвивається мережа «Просвіти»: до 1920 року утворилося понад 280 наукових «Просвіт» на Київщині (зокрема у Сквирському, Васильківському, Білоцерківському, Фастівському повітах), Уманщині та Черкащині [12, с. 25]. Місцева влада надавала фінансову підтримку цим товариствам [5, с. 117], а ті своєю чергою відкривали дитсадки, школи-інтернати для безпритульних, українські школи та гімназії, вечірні школи для дорослих; активно допомагали створювати Український народний університет [12, с. 21-22]. 1918 року на теренах України за їхньої допомоги було сформовано Державний драматичний театр та «Молодий театр» Леся Курбаса, налагоджено випуск україномовної періодики, навчальної та художньої літератури (близько 50 тис. примірників), брошур із біографіями та працями Т.Шевченка, Г. Сковороди, М. Драгоманова [12, с. 21-22]. Окремо слід назвати періодичні видання в Україні й за кордоном, з якими співпрацювали «Просвіти»: «Робітнича газета» (ред. В. Винниченко), «Нова Рада» (ред. Ф Ніковський), «Народна воля», «Боротьба» (ред. М. Шраг), «Громадське слово» О. Саліковського, «Промінь» В. Садовського [3, с.120].

Отже, освітньо-культурний процес у 1917 – 1918 рр. зазнає динамічних змін, адже на території України вперше за багато років з'являються самостійні державні утворення, що постали перед викликами доби модернізації. Головними проблемами, які мала вирішити тогочасна

влада, було удоступнення рідномовної освіти для широких мас і підготовка високоосвічених фахівців різних галузей. І якщо другу проблему досить легко було вирішити, відкривши низку нових навчальних закладів і «переформатувавши» старі (з цим успішно впорались обидва уряди), то першу – заснування єдиної школи, котра об'єднувала би всіх дітей незалежно від їхнього соціального статусу, – не вирішив жоден із урядів (Центральна Рада не встигла, а гетьман не мав цього на меті). Для втілення цього принципово нового, модерного проекту треба було зламати соціально-економічну структуру суспільства, подолати принцип становості в освіті. Перші кроки до цього було зроблено лише 1919 року [8, с. 69; 76]), тобто на новому етапі соціально-політичного розвитку.

Хоча Генеральний Секретаріат і Рада міністрів, як і будь-який уряд, вирішували низку питань, пов'язаних не лише з освітою, їхня законодавча діяльність у культурно-освітній сфері має вагоме значення, адже після 1917 року засновувалася державна національна система освіти, було закладено основи розбудови та реорганізації вищої школи. Два уряди спиралися на різні, часом протилежні соціальні прошарки, проте вони працювали в подібних умовах – нестабільна військово-політична ситуація, часткова підтримка громадськості, брак коштів, що дає підстави порівнювати їх. Характерним для цього періоду є те, що освіта мислилася як вид національної консолідації і культурної ідентифікації, як база соціокультурного самобуття [9, с. 4]. Засновані університети відіграли важливу роль у становленні національного й культурного розвитку українського народу та будівництві його суверенної держави. Діяльність громадських об'єднань типу «Просвіти», які співпрацювали з урядами пореволюційної України, слід вивчити окремо, оскільки її розпочато ще за царату й продовжувано досі.

Отже, в статті зроблено спробу осмислити ті ідеї, той світогляд і ту філософію, які були в основі тогочасних модернізаційних проектів (а розглядувана доба є добою кардинальних змін на всіх рівнях) загалом та цілеспрямованої освітньої політики як складової гуманітарної політики державних утворень 1917 – 1918 років зокрема.

Список використаних джерел:

1. Верменич Я. В. Здійснення українізації у 20 -30х роках: політичні, культурні аспекти проблеми: дис.іст.наук: 07.00.01 / Варменич Я. В. – Київ, 1993. – 189 с.
2. Завальнюк О. М. Українська еліта і творення національної університетської освіти: фундатори й будівничі (1917–1920 рр.) / О. М. Завальнюк. – Кам'янець - Подільський: Абетка- Нова, 2005. – 496 с.
3. Кравчук Л. В. Культуротворча діяльність та просвітницький рух в період української державності 1917–1920 рр.: дис. іст. наук : 07.00.01 / Кравчук Л. В. – Тернопіль, 1996. – 178 с.
4. Купрійчук В. Реалізація політики українських урядів у сфері культури в період національно-визвольної боротьби 1917 –1920рр. [Електронний ресурс] /В. Купрійчук // Державне управління та місцеве самоврядування.Вип.2(13). – 2012. – Режим доступу до

ресурсу: [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02\(13\)/index.html](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02(13)/index.html).

5. Купрійчук В. М. Законодавча діяльність Центральної Ради у сфері гуманітарної політики (1917–1918pp) [Електронний ресурс] / В. М. Купрійчук – Режим доступу до ресурсу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12KVMSGP.pdf>.

6. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: У 2-х томах / І. Л. Лікарчук. – К: Видавець Ешке О. М., 2002. – 328 с.

7. Марченко О. В. Методологічні стратегії дослідження освітнього простору: монографія. / О. В. Марченко. – Дніпропетровськ: ТОВ «Іновація», 2012. – 348 с.

8. Пижик А. М. Культурно-освітня політика в добу Директорії УНР (1918 – 1920pp.): дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Пижик А. М. – К, 1998. – 196 с.

9. Паньковець О. М. Розвиток філософії освіти в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Паньковець – Режим доступу до ресурсу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1002.

10. Розовик Д. Ф. Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917–1920pp.) / Д. Ф. Розовик. – К: ВПЦ «Київський ун-т», 2002. – 310 с.

11. Розовик Д. Ф. Культурне будівництво в Україні у 1917–1920 pp.: [монографія] / Д. Ф. Розовик. – К: Аквілон-плюс, 2011. – 543 с.

12. Розовик Д. Ф. Культурно -освітня робота громадських організацій у роки національно-демократичної революції (1917 – 1920pp.) [Електронний ресурс] / Д. Ф. Розовик // Гілея. Історія. Політологія. Філософія. Випуск 11. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://gileya.org/?ng=library&cont=long&id=12>.

13. Степаненко І. В. Духовні основи комунікації вчитель-учень / І. В. Степаненко // Науковий вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Серія «Філософія». – 2006. – №21. – С.12 – 28.

14. Уваркіна О. В. Освітній потенціал нації: монографія / О. В. Уваркіна. – К: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 382 с.

15. Шевченко В. Ф. Процеси українізації революційної доби та Гетьманат Павла Скоропадського [Електронний ресурс] / В. Ф. Шевченко // Національна та історична пам'ять. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_7_34.

ТРАДИЦІЙНЕ МИСТЕЦТВО ПЕЧВОРКА В СУЧАНОМУ ЗРІЗІ

Русаков Сергій Сергійович
доцент кафедри культурології
факультету філософської освіти і науки
НПУ імені М.П. Драгоманова

Творчі практики в техніці печворка дають змогу переглянути ставлення до різнокольорових клаптів тканин і сприяють втіленню найсмівливіших фантазій щодо їх поєднання. Батьківщиною печворка є Англія, де у XVI-XVIII столітті зароджується нова техніка. Хоча слід зауважити, що є зразки виконані в цій техніці, які датуються набагато раніше. Наприклад, відомий єгипетський орнамент, створений зі шматочків Газелі шкіри близько 980 року до н. е., а в одному з музеїв Токіо експонується зшитий приблизно в той же час костюм з прикрасами з клаптів.

Поява нової техніки в Англії пов'язана з браком тканин і доступом до купівлі нової. Дослідники визначають, що шиття з клаптів з'явилося внаслідок дефіциту ситцю, що виник через заборону продажу в Англії індійських тканин 1712 року.

В історії культури печворк неодноразово відіграв важливу роль. Наприклад, у всередині XX ст. речі, створені з клаптів тканин стали чудовою основою для образу міжнародного молодіжного руху хіпі. «Покоління квітів» зацікавилися традиційними технологіями створення, обробки і забарвлення тканин, тому клаптеве шиття якнайкраще втілилось в різноманітних сукнях, хустках, сумках та ін. «Зроблені власноруч речі вважалися символом неприйняття буржуазних цінностей, а етнічна орнаменталістика і технології виробництва – частиною повернення до природи» [1].

На думку експертів інтерес до печворка в сучасному світі зумовлено в основному двома причинами. По-перше, витвори, виконані в цій техніці, вирізняються своєю красою і довершеністю. По-друге, ця техніка дозволяє майстрові психологічно перезавантажитись. Як стверджують прихильники цієї техніки на численних віртуальних форумах, то вона зачаровує своєю простотою та вишуканістю. Цікаво, що часом нею зацікавлюються досвідчені технологи, які можуть відчувати брак самовираження.

Печворк з англійської означає «ковдру, покривало, виріб з різнокольорових клаптів». Часто можна зустріти і інші варіанти назви – «квілт», «курак» та ін. На протилежній частині світу – в Азії творчі практики з продовженням життя непотрібних шматків тканин трактується як духовні вправи і мають символічний смисл.

Дослідники припускають, що печворком займаються не випадково, пояснюючи це реалізацією різних життєво важливих потреб. «Прихід в клаптикове шиття, як правило, відбувається в складний, кризовий період

життя, іноді несвідомо, коли необхідно «залягти на дно», відключитися від хворобливого сприйняття навколишнього, свого роду відхід від травмуючих обставин дійсності» [2]. Таким чином дослідники підкреслюють на важливому духовному підґрунті техніки, яка сприяє інтуїтивному пошуку самого себе і емоційному відновленню.

Традиційні курси крою і шиття спираються на більш раціональні і прагматичні якості людини, адже потребують прорахунку і чіткого розуміння остаточного результату. Можна сказати, що техніка печворка є наступною сходинкою рукодільного мистецтва, так як потребує певних навиків роботи з матеріалом або принаймні не бояться швейної машинки і вміти робити пряму строчку. Але лише в разі вивільнення від кайданів раціонального прорахунку, можна говорити про повноцінний простір творчості. Майстри клаптевого шиття зауважують, що часто трапляється так, що остаточний результат вирізняється від першопочаткової ідеї. Це пояснюється тривалістю роботи над виробом, настроєм під час роботи і, врешті, розвитком самої людини.

Робота над виробом в цій техніці може тривати, як кілька місяців, так і більше року. В цій техніці важлива не швидкість, а усвідомленість. Лише в такому разі майстриня може насолодитись як процесом, так і результатом. Така тривалість пов'язана не з бажанням відкласти роботу над виробом на «потім», а з її особливістю – ручною роботою .

У печворку вкрай важливим є зануреність в процес, тому не випадково його часто порівнюють з медитативними практиками. Таке залучення сприяє гармонізації людини, так як допомагає у самоконтролі над емоціями і поведінкою. А усвідомленість, яка також практикується під час роботи в цій техніці, допомагає у повсякденному житті, сповнене стресами. Крім того, печворк чудово тренує увагу, пам'ять, емоції, почуття, відчуття, сприйняття, мислення і волю.

Отже, техніка печорка сягає коріннями у XVI століття, хоча зразки виконані в цій техніці знаходять ще й раніше. Цікавою є історія печворка, яка заслуговує окремої розвідки. В рамках культурологічного дискурсу ми навели приклад її взаємодії з культурою хіпі. Актуальним є дослідження причин інтересу до цієї техніки сучасних майстрів і майстринь, які можна розглядати з психологічної і культурологічного фокусів уваги.

Список використаних джерел:

1. Демшина А.Ю. Этнотенденции в пространстве современной моды / А.Ю. Демшина // Вестник СПбГУКИ. 2011. №1. – С.161-164.
2. Нагорнова Н.А., Привалова В.М. Способы саморегуляции в системе народных средств психотерапевтического воздействия / Н.А. Нагорнова, Привалова В.М. // Известия Самарского научного центра РАН. 2013. – №2-1. – С.142-147.

ПРОБЛЕМА ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИЗМА «ВОСТОК-ЗАПАД»

*Рустамова Афэг Балоглан кызы,
доктор философских наук,
зав. отделом «Политические теории»
Института философии
Национальной академии наук Азербайджана
Баку, Азербайджан*

В статье рассматриваются некоторые вопросы преемственности в контексте гуманизма «Восток-Запад», анализируются основные методологические подходы западников в объяснении взаимовлияния различных культур. Автор попытался дать ответы некоторым подобным подходам, иногда носящий с собой субъективности.

Ключевые слова: гуманизм, преемственность, феодализм, Восток, Запад

Проблема «Восток-Запад» является одной из наиболее дискуссионных проблем современности и до сих пор привлекает пристальное внимание ученых. Актуализация данной проблемы в современном обществе, имеет объективные причины. Потребность во взаимопонимании, диалоге между цивилизациями, принадлежащими различным культурам, обычаям и традициям вытекает, прежде всего, из политической необходимости. Ибо сегодня снижение напряженности различного характера между народами, одна из важнейших проблем человечества.

На фоне детального анализа истории и культуры Запада, намеренно или ненамеренно время от времени прослеживается пренебрежительное отношение к исследованию истории и культуры Востока. Сложившаяся ситуация в той или иной мере не могла не сказаться на межкультурных взаимопониманиях. В результате, кризисные ситуации в социальных процессах на уровне межгосударственных отношений, острая идеологическая борьба актуализировала проблему гуманизма. По этой причине существующая реальность актуализирует проблему рассмотрения феномена гуманизма и его роли в истории человечества.

Известно, что гуманизм как теоретико-методологическое направление в мировой общественной мысли, своими истоками связано с эпохой Возрождения. В целом, Западное Возрождение, считаясь вершиной мировой культуры не только тщательно и разносторонне исследовано, но и пропагандировано, и в этой области существует бесчисленное множество литературы. Надо заметить, что в общекультурном, литературном, философском контексте, в работах многих ученых прослеживается всесторонний охват рассмотрения проблемы, где «Ренессанс» мыслится как явление мировой истории. Вместе с тем, в западной науке бытует и такая точка зрения, что на Востоке не было Возрождения и это мнение, в

основном, обосновывается тем, что восточные страны обошли феодализм как историческую формацию.

В научной литературе к понятию «феодализм» существуют различные подходы, порой слишком противоречивые. В этом смысле, постараемся выразить свое отношение к данной проблеме. Известно, что в V-VI веках в Западной Европе на развалинах рабовладельческого строя начал формироваться феодализм, а над руинами греко-римской культуры стала складываться средневековая христианская культура. В научной литературе докапиталистический период истории условно выражается термином «феодализм». Интересен тот факт, что во многих случаях в немарксистской историографии «феодализм» используется для выражения понятия «традиционный Восток». Это объясняется тем, что в вышеупомянутом контексте в отличие от марксистской историографии, в немарксистской данный термин не вызывает сомнений. В том смысле, что в данном подходе «феодализм» не расценивается как историческая формация. Видимо, здесь произошла путаница в терминологии. Одним и тем же понятием выражаются различные системы отношений. В любом случае, использование термина, основываясь на жесткую суть теории, работает не в пользу действительности, так как данный подход в анализе проблемы приводит к искажениям. В частности, это происходит тогда, когда речь идет о средневековом Востоке, как этапе исторического развития.

В научной литературе мы встречаемся с целым рядом определений феодализма. Обобщая можно сказать следующее, что феодализм социально-политическая структура, состоящая из феодалов (землевладельцев в эпоху феодализма) и крестьян, зависящих от них, или же феодализм антагонистическая социально-экономическая структура, охватывающая периоды после рабовладельчества до капитализма и т.д. В данной трактовке феодализм как историческая формация представляется абстрактно, в общем виде и конечно, как сложный исторический процесс с точки зрения времени и пространства, не является достаточным. Таким образом, абсолютно справедливо в научной литературе выдвигается такая идея, что говоря о феодализме в той или в иной стране, можно достичь в какой то мере объективности и прийти к определенным выводам, проводя конкретные исследования, разделяя явление на этапы и уточняя генезис процесса.

Марксизм придал понятию экономическое содержание, так как феодальный способ производства в средневековой Европе, привлек внимание к феодальной формации. Представители различных направлений историографии и идеологии выдвинули свое понимание вопроса, нашедшее выражение в таких категориальных понятиях как социально-политический или социально-экономические феномены. Тем не менее, следует отметить, что те или иные авторы, в том числе и сам К.Маркс, в зависимости от контекста, употребляли и то и другое понятие.

Феодальная Европа, постепенно отдаляясь от своих восточных корней, все больше тяготела к античному способу производства, в конечном

итоге, наступила эпоха Возрождения. Данный процесс в большей степени ощущался в городах. Симптомы возрождения нашли свое отражение в жизни общества. Здесь невольно задаешься вопросом, наблюдались ли аналогичные процессы и в других странах, другими словами, можно ли говорить о феодализме на Востоке? Сам К. Маркс, выдвигая идею формационной системы, представил их социально-экономические характеристики. Что касается по поводу Востока, он почти не использовал термин «феодализм», но после него понятия «средневековой Восток», «феодальный Восток» превратились в самые распространенные понятия. Правда, в большинстве случаев при выражении отсталости, пережитков прошлого, но, тем не менее, используется никакой другой, а именно понятие «феодализм».

В сущности, восточный феодализм, ничем не отличается от европейского феодализма. Здесь тоже политическая разрозненность заменилась централизацией. Разница лишь в том, что в Европе феодализм в ходе истории охватывает исторический промежуток времени от античного до капиталистического периода и проявляется как эпоха, разделяющая раннюю Европу от Нового времени. В итоге, создается такое мнение, что целесообразно выражать этим термином не только время политической раздробленности, а в целом, докапиталистический период исторического развития. То есть, оценивать европейскую историю как всемирную, в контексте исторических процессов, в анализе многих вопросов создает путаницу.

Вышеупомянутые проблемы в контексте Восток-Запад, говорят о необходимости проведения фундаментальных разработок, выявления соответствующих методологий и, самое главное, установления объективного отношения к столь серьезному вопросу, связанному с общеисторическими процессами.

Если учесть, что гуманизм как философское течение зародилось в эпоху Ренессанса, то идеи, касающиеся данного феномена, в большинстве случаев, тоже относят к европейской культуре. Тем не менее, культура народов Ближнего и Среднего Востока в средние века, является блестящей страницей мировой цивилизации. Именно, на основе данной культуры аль-Кинди, аль-Фараби, Ибн Сина, Бируни, Ибн Туфайл, Ибн-Рушд и другие создали перипатетическую философию. Труды греческих философов в IV-V вв. в переводах на сирийский язык, распространились в Иране, Средней Азии до завоевания арабами этих стран. VII в. появились переводы на арабском языке (4, 7,37). Начиная с конца IX века в течение трех столетий в Ближнем и Среднем Востоке, Центральной Азии наблюдается существенный подъем в духовной жизни. Целая плеяда ученых - естествоведов, поэтов, философов выдвигают идеи планетарного уровня, а работа переводчиков достигла невидимой вершины. Именно в этот период создались ряд научных и художественных произведений, которые сохранили свою значимость и сегодня. Конечно, столь бурное

развитие культуры было связано с формированием нового феодального общества (5, 15).

В некоторых концепциях наблюдается пренебрежительное отношение к своеобразности и высокому уровню развития духовной культуры народов Средней Азии, имеющей важную роль в формировании и обогащении философии Ближнего и Среднего Востока. Она интерпретируется как «арабская», «тюркская» или «иранская» культура. Обходится мысль об органической связи творчества Хорезми, Фараби, Авиценны, Бируни и других мыслителей с культурными достижениями народов Средней Азии, но, именно, творчество этих гениев, идеи, оставленные ими, самый точный ответ этому одностороннему отношению. Рассмотрение культурно-исторических связей и проблем взаимодействия прогрессивных идей народов, живущих в эпоху Фараби, Ибн Сины, аль-Бируни (IX-XI вв.) приводит к такой мысли, что Средняя Азия еще с древних времен была местом пересечения цивилизаций. Переплетенность исторической жизни народов Востока и Запада в средние века несомненна. Само собою разумеется, эта переплетенность в разные времена и у разных народов была различной и по степени, и по содержанию. Временами она могла совсем отсутствовать. Но если историю народов Востока и Запада в средние века брать в целом, эта переплетенность исторической жизни наличествует всюду (2, 97).

Нужно отметить труд азербайджанских философов в этом наследии. Известно, что в средние века жили и творили азербайджанские философы, представляющие различные философские течения. Абульгасан Бахманяр, Шихаб-Дин Йахья ас-Сухраварди, Насиреддин Туси и др. являются виднейшими философами Востока. Эти мыслители имеют фундаментальные работы по всем областям науки (онтологии, гносеологии, логики, этики и т.д.). (3) Одним словом, в целом, прослеживается следующая позиция, что Западная наука при анализе Востока подразумевает его или как абстрактную территорию, не имеющую отношения к реальности, или же, сравнивая эти две культуры, отдает предпочтение западной культуре. Естественно, данная позиция не отражает реальности. Но самое главное в том, что пока Запад не выяснит для себя объективную позицию по данной проблеме, разъединяющие тенденции будут продолжаться и по всей вероятности, все больше углубляться.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Сатыбекова С.К. Гуманизм аль-Фараби. Алма-Ата, из-во «Наука» Казахской ССР, 1975.
2. Хайруллаев М.М. Абу Наср Ал-Фараби. 873-950. М., из-во «Наука», 1982.
3. Конрад Н.И. Запад и Восток. М., 1972.
4. Методологические вопросы истории развития средневековой философии народов Закавказья. Б., из-во «Элм», 1982.

(NIE)KULTURALNA MAPA MIASTA - SUBKULTURY, KULTURA WYŻSZA I KULTURA POPULARNA W PRZESTRZENI

Smorzewska-Mickiewicz Bożena

doktorantka Uniwersytetu Zielonogórskiego

bozibuzi@wp.pl

Promotor -

doktor habilitowany nauk historycznych (historii),

profesor UZ L. Belzyt, s. Jana

Każdy z nas, pojmowany zarówno jako jednostka jak i zbiorowość, uczestniczy w kulturze swego wieku. Jesteśmy częścią większej całości, bierzemy udział w przemianach i konfliktach społecznohistorycznych swojej epoki, faktach społecznych, jak podkreślał Emil Durkheim. Przeżywamy nasze życie bardzo różnie, ale w obrębie każdej zbiorowości istnieje charakterystyczny dla jej członków sposób działania i myślenia. Kultura to wszystko co ludzie czynią, myślą i posiadają, jako członkowie społeczności [13, s. 233].

Bronisław Malinowski rozumie kulturę jako istotę życia społecznego oraz integralną całość składającą się z narzędzi i dóbr konsumpcyjnych, konstytucjonalnych, twórczych zasad różnych grup społecznych, ludzkich idei i umiejętności, wierzeń i obyczajów. Kultura, to sztuczne, stale reprodukowane i utrzymywane środowisko, które jest tworzone i istnieje dla zaspokojenia potrzeb człowieka, czy to podstawowych, czy wtórnych [9, s. 43-46].

W definicji Antoniny Kłosowskiej „*kultura jest to względnie zintegrowana całość obejmująca zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswojonych w toku interakcji oraz zawierająca wytwory takich zachowań*” [5, s. 29].

Sposób życia każdej jednostki znajduje się pod wpływem wielu kultur jednocześnie, ponieważ „*tożsamość kulturowa tworzy się przez nakładanie tych wielorakich i różnych wpływów kulturowych, którym jednostka podlega*” [13, s. 26]. Jednostka może osiągnąć monolityczną, silną tożsamość kulturową, jeżeli identyfikacja z kulturą jest całkowita i bezwarunkowa. Jeśli zaś wpływy kulturowe są wzajemnie treściowo niezgodne, wówczas tworzą dysonans kulturowy i skutkują niespójną, ‘pękniętą’ tożsamością kulturową jednostki. Zatem stopień samoświadomości kulturowej, rozumianej jako stopień wyraźnego postrzegania reguł, idei czy symboli bywa nierówny, wynikający z bezrefleksyjnego i automatycznego stosowania się do nakazów kultury lub buntu przeciwko odczuwanej presji kultury [13, s. 236].

Ryszard Dyoniziak zauważa, że „*w namyśle nad człowiekiem, postaciami życia zbiorowego, kulturą jawi się przekonanie o wyjątkowym znaczeniu przestrzeni, która stanowiła i może nadal stanowić obiektywną podstawę kształtowania więzi między ludźmi*” [2, s. 59]. Poddając analizie przestrzeń

społecznokulturową stwierdza, że składa się ona z różnorodnych stosunków, instytucji, form kontroli regulujących wzajemne odniesienia występujących na określonym terytorium. Podkreśla również, że jest to szczególnie zasięg odniesień, gdyż z jednej strony związany jest z potrzebą harmonijnego rozwoju jednostki z drugiej zaś rozwoju szerszych układów społecznych. „*Odniesienia jednostek i zbiorowości do przestrzeni nawarstwiają się koncentrycznie, od skali własnego domu do poczucia przynależności narodowej i cywilizacyjnej. Związki ze strukturami średniego zasięgu wyznaczają z kolei relacje z osiedlem, wsią, dzielnicą, miastem*” [2, s. 59]. W tym aspekcie szczególnie znaczenie badacz przypisuje kulturze masowej. Zauważa, że pełniąc funkcje uniwersalizujące, kultura masowa przełamywana jest i modyfikowana na poziomie mikro i makrospołecznym, co odbywa się poprzez ocenianie i klasyfikowanie według lokalnego systemu wartości. Kulturę mas w definicji Friedmana rozumiemy jako „*ogół kulturalnych dóbr konsumpcyjnych oddanych do dyspozycji publiczności w najszerszym rozumieniu tego słowa... za pomocą masowego komunikowania się w ramach cywilizacji technicznej*” [8, s. 105]. W interesującej nas przestrzeni miejskiej „*wydawać by się mogło, że życie społeczne miasta toczy się głównie w układach warstwowych, ponadterytorialnych. Jednakże samo skupienie przestrzenne różnorodnych grup wymusza określony typ relacji między nimi i wywołuje ich ustrukturalnienie. Niewielkie wahania w strukturze wykształcenia mieszkańców poszczególnych rejonów miasta stanowią o ich specyfice*” [2, s. 60]. Zatem, niezależnie od swego charakteru i poziomu, kultura masowa stanowi narzędzie integracji społecznej.

Masowa społeczność miejska jest skupiskiem wielkim, pod względem liczebności oraz pod względem terytorium, przestrzennie rozległym. Max Weber określił miasto jako „*osiedle o przylegających ciasno budowlach stanowiące tak rozległe jednolite skupienie, że nie występują w nim charakterystyczne skądinąd dla sąsiedztwa wzajemne osobiste stosunki mieszkańców*” [8, s. 128], zaś twórcy socjologii miasta z początków wieku XX uważali je za laboratorium życia społecznego.

Miasto jest środowiskiem szczególnie zróżnicowanym i można powiedzieć, że nie ma bardziej zróżnicowanej społecznie zbiorowości niż wielkie miasto. Przestrzeń miasta stawia jednostce różnorodne wymagania związane z zaspokajaniem podstawowych potrzeb, również tych wynikających z potrzeb kontaktów społecznych, awansu, dostępu do instytucji kulturalnych oraz własnej aktywności. Patogenną cechą życia w mieście jest najczęściej rozluźnienie więzi, brak właściwych wzorów zachowań i przynależności do stabilizujących układów o charakterze lokalnym. „*Nakazem kulturowym w zbiorowości wielkomiejskiej jest zachowywanie dystansu, podporządkowywanie się wzorowi obojętności chroniącemu prawo jednostki do inności, odmienności, prywatności*” [2, s. 94-110].

Człowiek oczekuje od swego środowiska dostosowania do jego potrzeb materialnoekonomicznych, układu relacji społecznych oraz możliwości rozwoju i samorealizacji. Jedną z najistotniejszych cech rozwoju społecznego

jednostki jest fakt, iż odbywa się on przez uczestnictwo w różnego rodzaju grupach społecznych, przy czym każde kolejne pokolenie reprezentuje taki charakter kultury, która została mu wpojona w dzieciństwie i młodości w procesach socjalizacji i wychowania. Jak podkreśla Piotr Sztompka „*w pełni udana socjalizacja oznacza uczynienie z kultury własnej „drugiej natury”, to znaczy całkowitą automatyzację konformizmu. Natomiast, gdy socjalizacja jest niepełna lub nieudana, pojawia się wobec kultury opór; kontestacja, nonkonformizm i jednostka szuka alternatyw. Znajduje je w kontrkulturach przestępczych, kontrkulturowych ruchach społecznych, sektach religijnych, utopijnych społecznościach alternatywnych itp.*” [13, s. 237].

Każdy z nas posiada osobowość, która kształtowana jest od początku naszego istnienia, przy czym socjologów interesuje głównie świadome i nieświadome oddziaływanie społeczno-kulturowe na dziecko w całym procesie socjalizacji i internalizacji wartości. Osobowość rozumiana jest jako środek adaptacyjny służący dostosowaniu człowieka do środowiska naturalnego i społeczno-kulturowego, w którym musi żyć. Współcześnie osobowości tworzone są w dużej mierze w środowisku pośrednim i sztucznym, np. poprzez kulturę masową w oddziałującą poprzez telewizję, kulturowe oddziaływania środowiska życia jednostki [5, s. 100-102]. Gdy dorastamy i wchodzimy w okres dojrzewania dominujący wpływ na nasz rozwój wywierany początkowo przez rodzinę zostaje zastąpiony przez wpływ grup rówieśniczych. Poszukujemy własnej tożsamości w naszej najbliższej przestrzeni, ale już poza rodziną. W ujęciu Golki owa tożsamość „*dotyczy relacji z samym sobą, ale też relacji ze światem zewnętrznym: innymi ludźmi i kulturą. Jest to więc swoiste samookreślenie się, czyli określenie cech swej podmiotowości oraz przedmiotowości*” [5, s. 112].

Dojrzewanie wiąże się z buntem przeciw zastanym regułom i wartościom. Z tego buntu rodzi się swoista kontestacja kultury. Kontestacja w założeniu jest zakwestionowaniem wszystkiego (kultury, polityki, organizacji społecznej, oczywistych form codziennej egzystencji, norm etycznych, wzorów i standardów zachowania). Całego sensu dotychczasowego istnienia. „*Tym, co wspólne, spajające ten niejednorodny ruch w jedną całość, jest totalne zwątpienie w racjonalność otaczającej rzeczywistości, połączone z niezachwianą wiarą, iż kształty rzeczywistości nowej wyłonią się same w momencie zniesienia krępujących i sprzecznych z naturą form życia społecznego*” [6, s. 10].

Opisując sytuację współczesnej młodzieży bardzo chętnie sięga się po pojęcie anomii, które z jednej strony ma opisywać owo załamanie poczucia więzi społecznych, zanik norm moralnych, załamanie wartości, utratę autorytetów czy tzw. przewodników duchowych, z drugiej usiłuje wyjaśnić większość występujących współcześnie wśród młodzieży polskiej zjawisk. Między innymi różne przejawy kultury spontanicznej, pojawienie się lub ożywienie rozmaitych ruchów młodzieżowych, rozpatruje się jako reakcję na symptomy anomii, jako swoistą manifestację stanu, w którym następuje gwałtowne załamanie znanej i uznawanej struktury normatywnej i ustalonych stosunków społecznych.

Można powiedzieć, że dopiero w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku

pojawiła się kultura młodzieżowa, którą łączymy z narodzinami rock and roll w amerykańskich miastach. Pojawiły się powoli typy kultury młodzieżowej, które pozostawały na marginesie tendencji. Powstały subkultury młodzieżowe. W Polsce, mimo tzw. 'Żelaznej Kurtyny', dość szybko powstały podkultury i subkultury młodzieżowe, a wraz z nimi opracowania socjologiczne opisujące zjawisko.

Geneza podkultur wiąże się z niezaspokojonymi potrzebami, a także brakiem zainteresowania jednostką ze strony otoczenia. Młodzież uzewnętrznia swe poglądy i postawy. Chce i dąży do zmiany zastanego porządku w myśl własnej hierarchii wartości. Podkultury charakteryzuje podobny wiek, podobne problemy, wspólne idee, zainteresowania i dążenia, które tworzą im tylko odpowiadające normy, wartości i wzory. Podkultury nie tworzą się przypadkowo, lecz stanowią rezultat wyboru. W ujęciu Ryszarda Dyoniziaka podkultura, gdy wiele jednostek ma podobne problemy i gdy na gruncie wspólnych zainteresowań i dążeń powstają dość trwałe więzi między rówieśnikami, którzy tworzą im tylko odpowiadające i tylko ich obowiązujące normy, wartości i wzory, wówczas mówimy o istnieniu podkultury. O ile podkulturę charakteryzują normy odmienne od tych proponowanych w kulturze dominującej, o tyle w kontrkulturze występuje konflikt norm. Członkowie kontrkultur kwestionują wartości systemu prawa, autorytetów, instytucji, uświęcone tradycją normy społeczne i struktury. Główną cechą kontrkultury jest sama negacja. Istotny jest akt odrzucenia, który umożliwia członkom kontrkultury silną reakcję i ekspresję postaw. Motywem jest najczęściej chęć zabawy, ciekawość i poszukiwanie silnych emocji. Członkowie kontrkultur oceniają swoje działanie poprzez efekty związane z dezorganizacją życia społecznego oraz zdobywanie korzyści majątkowych. Skrajnymi typami kontrkultur są grupy przestępcze - szajki i gangi [1, s. 277-287].

Manifestowanie odrębności część młodych ludzi realizuje przez przynależności do określonej subkultury młodzieżowej, zaś rozwój subkultur wiąże się z autentycznym poszukiwaniem celu i sensu życia, wynikającym z braku akceptacji wartości i norm dorosłej zbiorowości. Uczestnictwo w subkulturach na charakter ucieczki od społeczeństwa oraz próby znalezienia zastępczego środowiska.

W definicji Mirosława Pęczaka subkultura to „*względnie spójna grupa społeczna pozostająca na marginesie dominujących w danym systemie tendencji życia społecznego, wyrażająca swoją odrębność poprzez zanegowanie lub podważanie utrwalonych i powszechnie akceptowanych wzorów zachowań*” [10, s. 3]. Marek Jędrzejczak podkreśla, że subkultura odnosi się do małych grup społecznych i preferowanych w ich obrębie postaw i wzorów zachowań i proponuje następujący podział subkultur:

- Subkultury alternatywne – subkultury religijnoterapeutyczne (sekty, nowe ruchy religijne, oazowe),
- Subkultury ekologiczno – pacyfistyczne (np. Greenpeace),
- Subkultury buntu społeczno – obyczajowego (małe grupy o wspólnych wartościach i więziach, zainteresowaniach, podobnym wyglądzie),

- Subkultury izolacji od społeczeństwa (subkultury przemocy – gitowcy),
- Subkultury kreacyjne (hiphopowy, graficjarze, subkultury happeningowe) [7. s. 26-32].

Każda subkultura może być stworzona przez niewielką grupę osób, ale w jej skład może wchodzić nawet kilkadziesiąt tysięcy osób. Subkultura zawiera cztery charakterystyczne dla niej elementy strukturalne (własny język, specyficzną intonację uczuciowoemocjonalną, specyficzne zachowania i własny system wartości). Często subkultura posiada wewnętrzny kodeks etyczny oraz reguły podporządkowujące członków subkultury. Jednostki odstające od reszty są usuwane z grupy. Członków subkultury łączy wspólna ideologia, podobne zainteresowania, silna potrzeba wspólnego spędzania czasu wolnego oraz zgoda na pozostawanie poza kontrolą dorosłych. Spodziewają się oni spełnienia oczekiwań pokładanych w grupie oczekiwań. Silna więź członków subkultury wpływa na ujednoczenie ich w skali wartościowania. Hierarchia wartości wyraża właściwości danej subkultury i jej odrębność w stosunku do subkultur innych grup. Różnią się one rozumieniem tego co jest najważniejsze, co ważne, a co nie jest doniosłe w życiu jednostki i grupy społecznej. Marian Filipiak zanalizował definicje subkultur i wydobyl cechy uniwersalne zjawiska:

- Subkultura jest zawsze względnie spójną grupą, w której tworzą się silne więzi, wytwarzają się w oparciu o normy, wartości i zainteresowania.
- Stanowią grupy, których odrębność wynika z zanegowania całego systemu albo wybranych elementów.
- Funkcjonują na marginesie dominujących w danym społeczeństwie tendencji społecznych [3, s. 17].

Odnosząc się do przyczyny powstawania subkultur możemy powiedzieć, że jeden pogląd wskazuje na drogę naturalną, związaną z buntem międzypokoleniowym. Pogląd drugi podkreśla wagę nałożenia się na ów bunt dodatkowego czynnika. Jeżeli pojawi się czynnik dodatkowy, wówczas mamy świadomy i ideologiczny bunt prowadzący do przerodzenia się subkultury w ruch społeczny, a także jeżeli świadomie będziemy dążyli do rewolucji obyczajowej, prowadzi to do kontrkultury [4, s. 22-23].

Chcąc przybliżyć okres pojawienia się kontrkultury chciałabym przytoczyć fragment książki Stanisława Tokarskiego, który zwraca uwagę, że dwa ruchy kulturowych przemian wstrząsnęły współczesną cywilizacją zachodu - kontestacja i orientalizacja. Z próbą krytyki społeczeństwa konsumpcyjnego splotły się elementy chińskiej, japońskiej i indyjskiej tradycji. *„W kulturze masowej, modzie, stylu życia zaznaczyły się wyraźnie szokujące tradycjonalistów zmiany. Młodzież epoki buntu lat sześćdziesiątych tworzyła „alternatywne struktury społeczne”, „alternatywne hierarchie wartości”, „alternatywne style życia”. Kontestacja zachodu przekształciła przybytki nauki w „wolne uniwersytety” (Nowy York oraz „uniwersytety krytyczne” - Nanterre, Berlin Zachodni, a także „uniwersytety negatywne”- Włochy, przyp. aut.), w murach dawnych uczelni tworząc seminaria bez hierarchii naukowych stopni i ściśle ustalanych programów badawczych(...). Teatr ulicy wkroczył w sfery zastrzeżone dotychczas*

dla polityki. Marsze protestacyjne, demonstracyjne pogrzeby, okupacyjne strajki, akcje „sit-in” i „teach-in” stały się sceną happeningów, muzyka–językiem wielkich i małych wspólnot. Zerwano z koncepcją malarstwa, jako „fabryką rzeczy”, muzealnych eksponatów korzystnych dla lokaty kapitałów” [14, s. 3-6]. W owym czasie wartości nabrały obrazy malowane na chodnikach i murach miast. Moda stanowiła swoiste wyznaczniki wiary. Kontestacja oddziaływała na zwolenników oraz zagorzałych wrogów przekształcając postawy zarówno czynnych uczestników, jak i biernych obserwatorów. Odnosiło się rażenie, że młodzież sprzymierzyła się ze wszystkimi, którzy w historii światowej kultury bronili zagrożonych wartości człowieczeństwa. „Wyrrywając z ram zatechłych instytucji spory filozoficzne kontestacja stworzyła nowe antropologie, nowe, żyjące religie. (...) Jej legendą stały się wielkie festiwale schyłku lat sześćdziesiątych. (...) Klimat owej epoki oddają lepiej dzieła sztuki niż naukowe rozprawy: pieśni Janice Joplin, Boba Dylana, filmy o heroice „samochodowych Buddów” i „motocyklowych joginów” [14, s. 3-6].

Ten długi fragment tekstu włączyłam jako rodzaj epitafium dla okresu, którym czuję się oczarowana. Żałuję, że nie mogłam uczestniczyć w kontestacji lat sześćdziesiątych. Jak podkreślało moje starsze rodzeństwo jestem „dzieckiem epoki gierkowskiej i propagandy sukcesu lat siedemdziesiątych”. Żałuję, że nigdy nie zostałam Hippisem. W okresie mojego dojrzewania Hippisi byli już niewidoczni na ulicach, forsując własny wizerunek oraz w mediach, gdzie zamiast Janice Joplin królowała Bonney M i Bee Gees. Znajdowali cichą przystań w ośrodkach MONAR, zakładanych przez Marka Kotańskiego, dla narkomanów. Z okresu dzieciństwa, gdy moja siostra studiowała na Akademii Sztuk Pięknych w Poznaniu, pamiętam ciekawą anegdotę. Studenci z Akademii wygrali główną nagrodę Prezydenta Miasta Poznania za piękny i nowatorski wystrój balkonów. Gazety pisały o tym jak studenci potrafią zmienić wygląd ponurej i zurbanizowanej panoramy miasta tworząc zachwycające kompozycje ze słomy. Przyznano im nagrody pieniężne i ... nagle temat balkonów znikł z mediów. Okazało się, że owe kompozycje miały w sobie przewrotną symbolikę „Misia” Stanisława Barei, gdyż były wykonane ze słomy makowej suszonej w wiadomym wszystkim celu, na kompot.

Gdy dorastałam pamiętam jeszcze jeden moment, w którym Hippisi przypomnieli mi dlaczego są dla mnie tak ważni. Pamiętam, że w 1981 roku Hippisi urządzili największą pokojową manifestację w Polsce pod hasłem, że Człowiek nie może planować jednocześnie wojny i pokoju.

Po latach widziałam zaawansowanych wiekiem Hippisów na festiwalu w Jarocinie, ale raczej nie zajmowali mojej młodzieńczej fantazji. Zresztą zaczęłam słuchać mocnego rocka, heavymetalu, nosiłam czarne głany, czarne jeansy i koszulki, kurtki ze skóry lub przefarbowane wojskowe moro. Całości dopełniał ostry makijaż i czarne, długie włosy. Świadomie weszłam w subkulturę heavymetalowców, której największy rozkwit w Polsce przypadł na lata 80. i wiązał się z zainteresowaniem muzyką zespołów TSA i KAT [11, s. 85]. Wśród heavymetalowców znalazłam swojego idealnego mężczyznę. Mój

mąż puszczał najlepszą muzykę w RMF FM „Radio Go”. Był prawdziwym DJ, nosił długie włosy i miał kumpli ujeżdżających motory. Należeli oni do tzw. harleyowców. Kiedyś zapytałam ich czy czytali książkę Johna Pirsing „Zen i motocykl” [12]. Zapunktowałam! Szczególnie spodobał im pomysł połączenia ich ukochanego motocykla z filozofią (zen) oraz fragment, w którym Autor wyjaśnia czym jest konieczność konserwacji motocykla. Pirsing uważał, że konieczność konserwacji styka ze sobą dwa wyobcowane bieguny współczesnej kultury zachodu – romantyków i klasyków. Klasyk żyje w królestwie rozumu i praw, komputerów, tłumaczy świat za pomocą praw fizyki i logiki. Romantyk jest uciekinierem z szarości dnia, czerni, z terenów oddzielonych od natury drutami wysokiego napięcia, gąszczem napisów ostrzegających - „obcym wstęp wzbroniony”, „uwaga”, „przejścia nie ma”, „dezertor z poligonów logiki”. Pewnego dnia zauważyłam, że te hasła samoczynnie pojawiły się na ścianach garażów, w których przez całą zimę składali i konserwowali swoje maszyny. Wiosną, gdy tylko temperatura pozwalała na włożenie skór, wsiadali na swoje motocykle i odjeżdżali w kierunku zachodzącego słońca...

Bibliografia:

- **Czajkowska J.** (1999): Ugrupowanie “Satan” (socjologiczna analiza kontrkultury i jej niektóre uwarunkowania), Lublin, [s. 277-287].
- **Dyoniziak R.** (1992): Społeczeństwo w procesie zmian, Kraków, [s. 59-110].
- **Filipiak M.** (1999): Od subkultury do kultury alternatywnej. Wprowadzenie do subkultur młodzieżowych, Lublin, [s. 17].
- **Filipiak M.** (2001): Subkultury młodzieżowe wczoraj i dziś, Tyczyn, [s. 22–23].
- **Golka M.** (2008): Socjologia kultury, Warszawa, [s. 29-112].
- **Jawłowska A.** (1975): Drogi kontrkultury, Warszawa, [s. 10].
- **Jędrzejewski M.** (2001): Subkultury a przemoc, Warszawa, [s. 26–32].
- **Kłosowska A.** (2005): Kultura masowa, Warszawa, [s. 105-128].
- **Olszewska-Dyoniziak B.** (1996): Bronisław Malinowski, Zielona Góra [s. 43-100].
- **Pęczak M.** (1992): Mały słownik subkultur młodzieżowych, Warszawa, [s. 3].
- **Piotrowski P.** (2003): Subkultury młodzieżowe. Aspekty psychospołeczne, Warszawa, [s. 85].
- **Pirsing J.** (2002): Zen i motocykl, Warszawa.
- **Sztompka P.** (2007): Socjologia, Wydawnictwo Znak, Warszawa, [s. 233-393].
- **Tokarski S.** (1984): Orient i kontrkultury, Warszawa, [s. 3- 6].

ВЗГЛЯД НА СПЕЦИАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В ПОСЛЕДНЕЕ ВРЕМЯ

Эмира Кязимова Рафик
Дефектолог-логопед в специальной школе № 11
Руководитель в центрах «Развития Речи»
Редактор газета «Аутизм»
nitq.ink@gmail.com

В Азербайджане развивается не только общая образование, но и специальное образование. Прогресс в сфере специальное образования значительно возросло. Безусловно пытаются устранить существующие проблемы. Я уверена, что, новизны в этой сфере будут влиять положительно на образование детей с особыми потребностями.

Ключевые слова: Специальное образование, современная эпоха, новые законы, развитие, дети с особыми потребностями

Как и в других странах, в Азербайджане возрастает число детей, нуждающихся в особой помощи. Основными причинами являются то, что за последние годы, происходящие экологические, демографические и ряд социальных факторов негативно действуют на физическое, психологическое и социальное состояние ребенка. Конечно же, в данном случае речь идет не только об экологических и демографических факторах. Всем известно, что Азербайджан находится в военном положении. Во время войны 11912 людей потерпели инвалидность, были отстранены от своей Родины, среди вынужденных переселенцев уровень инвалидности достиг 6,5%. Конечно же этот счет не удовлетворителен. Но несмотря на это, эти дети окружены со стороны государства заботой.

Я бы сказала что, в Азербайджане специальное образование нашло свое место с 2004 года. Причина очень проста. Начатая с 2004 года Президентом Фонда Гейдара Алиева является первая леди Азербайджанской Республики, посол доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО Мехрибан Алиева. Фонд Гейдара Алиева, функционирующий с 2004 года, принимает активное участие в строительстве нового общества, вносит вклад в социально-экономическое развитие страны благодаря реализации различных проектов в области образования, здравоохранения, культуры, спорта, науки и технологии, экологии, социальной и других сферах. Среди осуществляющихся проектов Фондом является “поддержка образованию”. Фонд Гейдара Алиева начиная с 2004 года в рамках проекта “Новая школа цветущему Азербайджану”, строение в современных состояниях школы в различных регионах страны, снабжение библиотек литературой, дает положительные отзывы [1].

Независимый период Азербайджанского образования приходится на указ, принятый 3 сентября 1993-го года, изменению названия Народного

Министерства Образования на Министерство Образования.

1 марта 2005го года Президентом Азербайджанской Республики была принята основная работа Министерства. После этого периода, Азербайджанское образование стало удачно развиваться.

В общем, в Азербайджане образование в общей средней школе делится на 3 этапа: начальный, общий средний и полное среднее образование, что в своей очереди общее среднее школьное образование начинается с 6-ти лет. Общее среднее школьное образование проводится на основе образовательной программы (куррикулум). Общее среднее школьное образование в основном осуществляется в общеобразовательных школах, в специальных образовательных учреждениях, гимназии, лицеи, начальных и средних школах специальности, также колледж и высших учебных заведениях.

Руководствуясь пунктом 32 статьи 109 Конституции Азербайджанской Республики, в целях приведения в согласование Указа Президента Азербайджанской Республики № 540 от 19 июля 2001 года, о применении Закона Азербайджанской Республики «Об образовании (специальное образование) лиц с ограниченными возможностями здоровья», с Указом № 610 от 19 апреля 2012 года Президента Азербайджанской Республики о внесении изменений в Указ № 156 от 15 сентября 2009 года Президента Азербайджанской Республики о применении Закона Азербайджанской Республики «Об образовании» решил:

Внести следующие изменения во 2 часть (Сборник Законодательств Азербайджанской Республики, 2001, № 7, статья 477) Указа № 540 от 19 июля 2001 года Президента Азербайджанской Республики о применении Закона Азербайджанской Республики «Об образовании (специальное образование) лиц с ограниченными возможностями здоровья»:

1. Во втором пункте после слов «24-ый» добавить слова («с исключением должности ведение итоговой аттестации учащихся для получения документа государственного образца о специальном образовании»)

2. Добавить третий пункт со следующим содержанием:

«предусмотренные в статье 24 настоящего Закона (о должности ведение итоговой аттестации учащихся для получения документа государственного образца о специальном образовании) полномочия «соответствующего исполнительного органа» осуществляет Государственная Комиссия по приему студентов Азербайджанской Республики».

Ильхам Алиев

Президент Азербайджанской Республики

По данным Статистики Государственного Комитета Азербайджанской Республики, число детей ограниченные от здоровья до 18 лет составляет (SIMU) 2000 - 21739; 2005-49135; 2011-57941; 2013-62866; 2014- 63.093. На основе неточных источников 2015 году данный счет составляет 65000 человек. Конечно же это статистика не удовлетворительна. Это возрастание

не только есть в Азербайджане, но и во всем мире. Каждая страна по поводу этого увеличения старается помочь своеобразными стратегиями. Несмотря на это увеличение, в Азербайджане на основе специального образования продолжают новшества и поддержка государства. Сданы на использование отремонтированные школы интернаты, вспомогательные школы и садики. Также для детей, нуждающихся в особой помощи, были построены и сданы центры для восстановления. В состав таких центров входит Реабилитационный Центр Оригами, Реабилитационный Центр людей с Синдромом Дауна, Центр восстановления ребенка, Центр в Нахичеване для лиц, ограниченных Физическим возможностями и т.д. Хочу отметить, что бесплатное специальное образование для лиц ограниченных здоровьем была принята Президентом Азербайджанской Республики в 2001 году 19 июля 540 номером закона. И по этой причине органы стараются привлечь внимание образованию детей, нуждающихся в особой помощи. Конечно же, в это время государство и семьи сталкиваются проблемами. Государство с трудом привлекает таких детей в школу. Большинство случаев причины является скрытие детей семьей от общества, мало информированность семьи, отдача предпочтение медицины образование и т.д. Основные проблемы семей является то что, существуют очень мало школ и садиков, и еще отсутствуют маршруты для таких детей.

Формы осуществления образования для лиц с ограниченными возможностями

- Образование на дому

Ребенок с ограниченной возможностью на дому получает образование по поставленным законам окружающей территории в которых основывается специальные образовательные школы

- Специальные образовательные учреждения

✓ Создается по виду инвалидности

✓ Обычно бывает типом интерната

Степень вникания детей в Азербайджане с ограниченными возможностями

В Азербайджане с ограниченными возможностями достигает 620000 (по данным МТСЗН)

- 9355 детей вовлечены в домашнее образование
- 2725 детей вовлечены во вспомогательные школы-интернаты
- 2558 детей вовлечены во вспомогательные школы
- 412 детей привлечены в специальные классы интернатов смешанного типа

• 298 детей, вовлеченные в инклюзивное образование

• 46652 детей, оставшихся без образования[3].

Конечно же в нашей стране есть проблемы в специальном образовании. Эти проблемы в основном следующие

- существование 1-го штата психолога в специальных образовательных школах

- отсутствие материалов для логопедов и психологов
 - отсутствие общеобразовательных программ для логопедов и психологов
 - Ограниченное число учебных пособий для специалистов работающих в сфере специального образования.
 - Проведения тех же самых предметов в общих школах что и в специальных и т.д.
 - Слабая образовательная система в регионах.
- Но надеюсь, что все эти проблемы решатся. Потому что Азербайджан с каждым годом становится современнее и идет к лучшему. Потому что для независимого государства этот прогресс создает условия чтоб мы смотрели в будущее с верой и надеждой.

Список литературы

1. <http://www.heydar-aliyev-foundation.org/az/content/blog/132/T%C9%99hsi%C9%99-d%C9%99st%C9%99k>
2. <http://www.president.az/articles/9779>
3. из слайда Анара Халафова «Образование лиц с ограниченными возможностями в Азербайджане»

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВНЗ

Слозанська Ганна Іванівна

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,*

докторант,

kulynyak@rambler.ru

В епоху трансформації та реформування системи вищої освіти в Україні з метою підвищення її якості та конкурентоздатності акцентується увага на впровадженні нових парадигм та інноваційних технологій навчання в процес професійної підготовки фахівців задля оволодіння навичками, що характеризують випускників як таких, що є придатними до працевлаштування. Під «придатністю до працевлаштування (employability)» розуміють сукупність знань, вмінь і навичок, володіння підходами, необхідними для вирішення професійних ситуацій, а також здатність і бажання до неперервного вдосконалення та професійного розвитку [4].

Результати опитування, проведеного серед європейських роботодавців,

свідчать, що перспектива і ймовірність отримати випускнику перше робоче місце на ринку праці залежить від:

рівня сформованості у нього навичок, що характеризують його придатність до працевлаштування (78%);

позитивного ставлення до своєї майбутньої роботи (72%);

практичного досвіду із фаху (проходження активної практики) (54%);

обраної спеціальності (41%);

рівня успішності під час навчання у ВНЗ (28%)

назви і престижності закінченого ВНЗ (8%) [3].

Промовистими є і результати опитування, проведеного в рамках реалізації проекту HEGESCO. На думку випускників європейських вищих навчальних закладів перспективи бути працевлаштованим залежать не тільки від рівня отриманих оцінок від час навчання (тільки 13%) та рівня культурного розвитку (13%) але і від наявності досвіду практичної діяльності, контактів із професійним середовищем (25%) та інтелектуального капіталу (16%) [Sagi, Matild. «Integrated report: The findings of the Hegesco Project.» (2009).].

Це дає підстави вважати, що співпраця між основними гравцями навчального процесу (ВНЗ та ринком праці), побудова навчального процесу з орієнтацією на модель фахівця та його професійну діяльність відіграють домінуючу роль у підготовці висококваліфікованого, конкурентного фахівця, здатного розвиватися, швидко реагувати на зміни, що відбуваються, задовольняти потреби та очікування суспільства.

В цьому контексті моделювання професійної діяльності дозволяє зблизити навчальний процес у ВНЗ із майбутньою професійною діяльністю; відтворити останню в процесі професійної підготовки фахівців під час опанування ними професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, проходження практичної підготовки, самостійної та волонтерської роботи, залучення до позанавчальної діяльності. Це в свою чергу стимулює студентів-майбутніх фахівців засвоювати необхідні теоретичні знання і розуміти їх професійну спрямованість, можливість їх застосування в майбутній роботі; формувати практичний досвід під час практики і роботи з реальними професійними ситуаціями і клієнтами; збагачувати свій професійний кругозір, професійні контакти і розвиватися як в особистісному так і в професійному плані.

Сьогодні численні науковці займаються дослідженням можливостей використання моделювання професійної діяльності у підготовці різного роду фахівців. Зокрема, В. Арнольд, О. Бернацька, С. Гончаренко, В. Красевський, В. Полонський, Р. Шеннон, В. Штофф та інші аналізують теоретичні основи моделювання [Бернацька, Олена Володимирівна. «Моделювання ситуації професійної діяльності у навчанні іноземної мови у вищому навчальному закладі військового профілю.» *О. Б. Бернацька* (2004)], О. Борисова і Л. Карасьова, Н. Волкова, К. Гнезділова, С. Касярум, Р. Магушинський, Т. Піхота, Т. Смирнова, В. Штофф та інші – моделювання у професійній

діяльності викладача вищої школи. Концептуальні основи моделювання і конструювання педагогічних систем і процесів висвітлено у працях В. Безрукової, В. Беспалька, В. Краєвського, Є. Лодатко та інших. Моделювання діяльності фахівця та його особистості представлено у працях А. Вербицького, А. Дахіна, С. Дружилова, В. Загвязинського О. Ігнатюка, В. Корнешук, А. Ларіонова, А. Лурія, Г. Олпорта, О. Пономарьова, В. Рибалки, О. Романовського, Л. Семушиної, В. Сергеева та інших.

Моделювання в навчальному процесі охоплює два аспекти:

– моделювання, як зміст, який студент повинен засвоїти;

– моделювання, як навчальна діяльність, засіб, без якого неможливе повноцінне навчання [2].

Питання моделювання професійної діяльності в навчальному процесі потребує системного підходу: з одного боку, побудови нормативної моделі майбутньої професійної діяльності фахівця (модель фахівців), з іншого – побудови моделі підготовки, в якості якої постає зміст освіти. Концептуальною засадою моделювання професійної діяльності є співставлення моделі фахівця (моделі діяльності) та моделі підготовки (зміст навчання), що реалізується на основі створення системи квазіпрофесійних завдань, розв'язок яких і дозволяє певним чином моделювати майбутню професійну діяльність [1].

Під моделюванням професійної діяльності в навчальному процесі ми розуміємо створення умов, за яких студенти в процесі навчання розв'язують комплексні «квазіпрофесійні» завдання, спрямовані на формування інтелектуальних і практичних умінь, необхідних для успішної професійної діяльності.

Під час моделюванням професійної діяльності реалізується процес побудови та дослідження моделі професійної діяльності фахівця. Модель професійної діяльності фахівця являє собою узагальнений опис змісту і характеру визначеної діяльності, призначений для раціональної організації навчально-виховного процесу належної професійної підготовки цього фахівця. Для того, щоб випускник був здатним виконувати завдання і функції своєї професійної діяльності після закінчення вищого навчального закладу професійна підготовка цього випускника має бути адекватною змісту його майбутньої професійної діяльності. Моделювання професійної діяльності у підготовці майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі надає таку можливість. По-перше, воно дозволяє узагальнити та впорядкувати завдання, функції й обов'язки фахівця, які сьогоднішньому студенту доведеться виконувати. І, по-друге, моделювання професійної діяльності систематизує і класифікує ці завдання, функції та обов'язки та полегшує їх аналіз. При цьому, належним чином систематизовані завдання, функції й обов'язки професійної діяльності фахівця разом із відповідними завданнями, функціями й обов'язками суспільної діяльності сприяють формуванню професійної та соціальної компетентностей майбутнього фахівця.

Моделювання професійної діяльності у навчальному процесі дає можливість засвоїти необхідні знання, сформувати адекватні вміння і навички та забезпечити формування готовності до майбутньої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пономарьов О. С. Модель професійної діяльності фахівця: [текст лекції] / О. С. Пономарьов. - Харків: НТУ «ХП», 2006. - 36 с.
2. Штофф В. А. Моделирование и философия. – М., 1966. – 258 с
3. Allen, Jim, et al. Competencies and Early Labour Market Careers of Higher Education Graduates in Europe. Ed. Samo Pavlin. Faculty of Social Sciences, 2011
4. Yorke, Mantz. "Employability in higher education: what it is–what it is not." Learning and Employability Series 1 (2006).

SKOLNE KOŁO MŁODEGO WOLONTARIUSZA JAKO ANTIDOTUM NA KONSUMPCYJNY STYL ŻYCIA MŁODZIEŻY

Stepaniuk Joanna,

Doktor nauk społecznych

Uniwersytet Warszawski, Wydział Filozofii i Socjologii

Instytut Socjologii

Szkoła Podstawowa nr 109 im. Batalionów Chłopskich w Warszawie

asiastepaniuk@wp.pl

Wprowadzenie

Koncepcja napisania tego artykułu wynika z moich dotychczasowych doświadczeń związanych z pełnieniem od kilku lat funkcji koordynatora szkolnego wolontariatu. Idea utworzenia wolontariatu w 2009 roku na terenie jednej ze szkół podstawowych w Warszawie, w której w ówczesnym czasie pracowałam, spowodowana była tym, że chciałam zachęcić młodzież z klas IV-VI do poświęcenia ich własnego czasu na rzecz podejmowania działań dla drugiego człowieka. Wiedziałam, że uczniowie, z którymi miałam do czynienia, nie interesują się działaniami prospołecznymi. Jednocześnie nie przypuszczałam, że nowatorska działalność, w tym wypadku wolontariat, który wdrażałam w życie szkoły spotka się z dużym zainteresowaniem ze strony młodzieży, dla której wydawałoby się, taka forma spędzania czasu wolnego będzie nudna i mało atrakcyjna. Praktyka pokazała zupełnie coś innego. Wolontariat „przyciągał” uczniów, których starsze rodzeństwo już zajmowało się tym, bądź uczniów, którzy chcieli doświadczyć czegoś zupełnie nowego. Być może czegoś, co nie było atrakcyjne i nie można było kupić tego za własne kieszonkowe w centrum handlowym, sklepie internetowym, czy też zdobyć jako pamiątkę z rodzinnego wyjazdu do krajów tropikalnych. Jednocześnie zauważyłam, że wolontariat nie

był dla moich uczniów zajęciem nudnym. Natomiast formy aktywności, jakie miałam do zaoferowania ze swojej strony, i które młodzież samodzielnie mogła sobie wybrać, były nie tyle interesujące, ale przede wszystkim pozbawione wszelkich cech konsumpcjonizmu. Jednocześnie zwracałam uczniom uwagę na to, że dzięki działalności wolontarystycznej młodzi ludzie zdobywają bardzo cenne kompetencje, przydatne w przyszłości na rynku pracy, takie jak: umiejętność współpracy w grupie, kreatywność, odpowiedzialność.

Wolontariat - czym jest dla młodzieży?

Prowadząc od kilku lat warsztaty i szkolenia na temat wolontariatu dla młodzieży w wieku szkolnym niejednokrotnie spotkałam się z różnorodnym rozumieniem tego pojęcia. Wolontariat dla młodych ludzi zgłaszających się po raz pierwszy do Koła Młodego Wolontariusza, w sensie potocznym kojarzył się z atrakcyjnym sposobem spędzania czasu wolnego po lekcjach bądź dobrowolną pracą wykonywaną na rzecz innych, w tym wypadku ich młodszych kolegów z klas 0 - III. Analizując dostępną literaturę i publikacje [4; 10; 19] dotyczące organizacji wolontariatu zapoznałam się z kilkoma interpretacjami tego terminu. Centrum Wolontariatu definiuje, że „wolontariat to bezpłatne, dobrowolne, świadome działanie na rzecz innych, wykraczające poza więzi rodzinno - koleżeńsko - przyjacielskie” [8 za: 15, s.122]. Natomiast najczęściej wymienianymi pobudkami działań wolontariackich są moralne, religijne i polityczne przekonania Polaków [5]. Najogólniej można powiedzieć, że „wolontariat to dobrowolne, świadome, bezpłatne działanie na rzecz innych” [4, s.5]. Przytoczone definicje wolontariatu wskazują, że młodzież termin ten interpretuje zgodnie z jego teoretycznym założeniem. Jednocześnie powstaje pytanie: czy idealistyczne założenia wolontariatu są tożsame z realnymi możliwościami jego realizacji w szkole?

Sposoby organizacji wolontariatu w szkołach regulują przede wszystkim przepisy oświatowe oraz ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. W art. 64 ust.2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty czytamy, że „(...)zajęcia dydaktyczno - wyrównawcze i specjalistyczne organizowane dla uczniów mających trudności w nauce oraz inne zajęcia wspomagające rozwój dzieci i młodzieży z zaburzeniami rozwojowymi, jak również nadobowiązkowe zajęcia pozalekcyjne mogą być prowadzone z udziałem wolontariuszy” [10, s.30]. Zgodnie z tym uczeń może być wolontariuszem i wykonywać pracę wolontarystyczną na rzecz swojej szkoły. Decyzję dotyczącą utworzenia w szkole wolontariatu w postaci koła zainteresowań bądź też klubu wolontariatu, zawsze podejmuje dyrektor. Najczęściej nie jest to autonomiczna decyzja dyrektora szkoły, bowiem konsultowana jest ona z radą pedagogiczną, czasami organem prowadzącym szkołę, radą rodziców i samorządem uczniowskim. Bardzo ważnym etapem przy organizacji wolontariatu w szkole jest powołanie koordynatora, który kieruje pracą wolontariuszy. Najczęściej zadania i obowiązki dla koordynatora wyznacza dyrektor szkoły, który mianuje na to stanowisko jednego z nauczycieli zatrudnionych w szkole. Wartości, które przekazuje koordynator uczniom zainteresowanym działaniami prospołecznymi

na terenie szkoły, powinny wzmacniać motywację wolontariuszy. Od motywacji zależy kierunek i charakter podejmowanych działań w ramach wolontariatu. Im bardziej koordynator jest zmotywowaną i kreatywną osobą tym większa szansa, iż wolontariat będzie stanowił dla uczniów atrakcyjny sposób spędzania czasu wolnego przed i po lekcjach.

Wolontariat skierowany do młodzieży w wieku szkolnym powinien oferować w miarę istniejących w szkole możliwości elastyczne sposoby działania. Potrzeby młodych ludzi zmieniają się dynamicznie. W ciągu ostatnich sześciu lat zauważyłam, że młodzież, z którą współpracowałam przy okazji organizacji różnych akcji charytatywnych, realizacji programów edukacyjnych, za każdym razem była „inna”, a jej oczekiwania zmieniały się wraz z rozpoczęciem nowego roku szkolnego. Nie zawsze udawało mi się sprostać tym oczekiwaniom od razu. Stąd też powstał pomysł wspólnej pracy, obustronnej współpracy podczas opracowywania planu działań na każdy kolejny rok szkolny. Wolontariusze zmieniali się. Jedni kończyli szkołę i odchodzili, a na ich miejsce byli rekrutowani nowi. Nierzadko niektórzy w ciągu roku szkolnego tracili motywację i chęć kontynuowania pracy wolontarystycznej, która okazała się nie taka łatwa i przyjemna, jakie było początkowe o niej wyobrażenie. Najczęściej wyobrażenie uczniów o wolontariacie było budowane na podstawie zasłyszanych, zazwyczaj niezweryfikowanych opinii od innych uczniów, ich kolegów i koleżanek. Czasami także rodzice przekazywali swoim dzieciom mylne informacje na temat wolontariatu, nie wiedząc dokładnie na czym on polega i czym w ogóle jest wolontariat.

Kim jest wolontariusz?

Uczniowie, z którymi współpracowałam w latach 2009 - 2015 bardzo chętnie zgłaszali się do Szkolnego Koła Młodego Wolontariusza. Bazując na wypracowanych przez kilka lat dobrych praktykach, a także opierając się na wynikach przeprowadzonych badań, które pokazały mi, że w pracy szkolnego wolontariusza motywacja odgrywa nadrzędną rolę [15, s.126 - 127. Uznałam, że realizując obowiązki koordynatora wolontariatu, spoczywa na mnie ogromna odpowiedzialność, żeby motywację uczniów nie tylko utrzymywać, ale ją sukcesywnie rozbudzać. Wiedziałam, że praca z wolontariuszem wymaga głębokiej refleksji nad istotą własnego człowieczeństwa. Jednak dopiero świadomość własnych słabości i atutów ułatwiła mi pracę w zakresie kierowania działaniami innych osób, w tym wypadku uczniów - wolontariuszy, a więc często zbuntowanych, poszukujących ideałów młodych ludzi.

W ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie czytamy, że „wolontariuszem jest ten, kto dobrowolnie i świadomie oraz bez wynagrodzenia angażuje się w pracę na rzecz osób, organizacji pozarządowych, a także rozmaitych instytucji działających w różnych obszarach społecznych” [18]. W słownikach językowych, czy terminologii prawniczej, ekonomicznej, wolontariusz definiowany jest jako „osoba pracująca bez wynagrodzenia dla zaznajomienia się z zawodem, dobrowolnie wstępująca do służby wojskowej,

ochotnik, służąca innym dobrowolnie i bez wynagrodzenia” [4, s.5]. Natomiast Zbigniew Tokarski pisze, że „wolontariuszem może być każdy, w każdej dziedzinie życia społecznego, wszędzie tam, gdzie taka pomoc jest potrzebna” [16, s.125]. Bazując na definicji Zbigniewa Tokarskiego uznałam, że wolontariat w szkole jest niezbędny, a wolontariusze są bardzo potrzebni. Następnie zaczęłam zastanawiać się nad sylwetką ucznia, który będzie członkiem Szkolnego Koła Młodego Wolontariusza. Po przeanalizowaniu bieżącej sytuacji w szkole i po zapoznaniu się z sylwetkami potencjalnych kandydatów na wolontariuszy, uznałam że może nim zostać każdy uczeń, który spełnia następujące warunki:

1. podejmuje stale pracę nad sobą i w ten sposób stara się coraz lepiej poznawać samego siebie, swoje mocne i słabe strony, talenty i ograniczenia,
2. poznaje swoją motywację do pracy z potrzebującymi,
3. jest wzorem postępowania dla swoich rówieśników,
4. nie jest biernym obserwatorem rzeczywistości, ale stara się ją rozumieć i podejmować działania zmierzające do rozwiązywania trudnych sytuacji,
5. nie stoi beczynnym wobec zła, niesprawiedliwości (staje w obronie praw słabszych), ale podejmuje działania przemyślane,
6. uczy się współpracy z innymi, bo pamięta, że rozwiązanie niektórych problemów wymaga zaangażowania wielu osób [1, s.6, za: 15, s.123].

Następnie przyjąłam, że powołując Szkolne Koło Młodego Wolontariusza niezwykle istotna jest dobrowolność uczestnictwa uczniów - wolontariuszy i niekierowanie się przez nich głównie chęcią zdobycia zewnętrznej korzyści, na przykład w postaci dodatkowych punktów na świadectwie. Było to trzecie i zarazem ostatnie założenie, na podstawie którego tworzyłam wolontariat w szkole, a uczniów zachęcałam do pracy wolontarystycznej i bycia wolontariuszem, a więc kimś bardzo ważnym i potrzebnym w szkole.

Szkolny wolontariat *versus* konsumpcjonizm

Wolontariat do udziału, w którym zachęcałam młodzież w szkole, przesyłał różnych uczniów: zdolnych i mniej zdolnych, spokojnych i sprawiających trudności wychowawcze, przodujących w relacjach rówieśniczych, jak i wycofanych, nieśmiałych. Czasami wśród wolontariuszy pojawiali się uczniowie o dużych dysproporcjach w statusie życia społeczno - ekonomicznego rodziców. Były wśród nich zarówno dzieci pochodzące rodzin, których rodziców było stać na kilka w ciągu roku wyjazdów zagranicznych, czy też na opłacenie kosztownych zajęć dodatkowych, jak i dzieci, których rodzice mieli trudną sytuację materialną. Za sprawą wolontariatu został zrealizowany bardzo ważny cel wychowawczy. Wolontariat łączył bowiem młodzież, a nie dzielił ze względu na pochodzenie, kolor skóry, wysokość kieszonkowego. Podczas naszych spotkań, dyskusji i akcji nikt nie zwracał na to uwagi. Takie sprawy pozostawały poza polem naszego zainteresowania, były na marginesie naszych rozważań. W tym momencie ważna była idea, ważny był temat zebrania, bo wszyscy razem mieliśmy stanąć przed kolejnym trudnym zadaniem.

Obserwowany dookoła postęp techniczny oferuje młodym ludziom wiele form rozrywek: kino, portale społecznościowe, fora dyskusyjne, kawiarenki

internetowe. Dzięki Internetowi istnieje możliwość przemieszczania się w czasie i przestrzeni bez konieczności wychodzenia z domu. Wirtualny świat jest dla młodych ludzi na wyciągnięcie ręki dzięki jednemu kliknięciu klawiatury komputerowej. Przed konsumpcyjnym trybem życia młodzi ludzie nie mogą już uciec. Zakupy, nowe znajomości, wymianę opinii i informacji możemy dzisiaj dokonywać przez Internet, bez konieczności wychodzenia z domu. Konsumpcjonizm tak dalece zagościł w naszym życiu, a tym samym i w świadomości młodych ludzi, że trudno jest znaleźć dziedzinę życia społeczno-gospodarczego, w której byłby on nieobecny. Najogólniej „konsumpcja oznacza korzystanie z dóbr i usług, które oferuje gospodarka, oznacza udział w procesie zaspokajania potrzeb, określone zachowania i interakcje rynku” [14, s.474]. Takie rozumienie uznaje konsumpcjonizm, za zachowania społeczne ukierunkowane na zaspokajanie własnych potrzeb, poprzez powiązania z rynkiem i wzajemne na siebie oddziaływanie, a także poprzez niejednokrotnie nieuzasadnione rzeczywistymi potrzebami nabywanie dóbr i usług. Samo posiadanie dóbr nie jest zjawiskiem negatywnym. W końcu, aby człowiek mógł żyć, musi kupować, korzystać z dóbr, które są dla nas niezbędne, a więc: żywność, mieszkanie, ubranie, lekarstwa. Każdy człowiek musi więc posiadać różne rzeczy, żeby móc się nimi cieszyć i z nich korzystać. Jednak niebezpiecznym zjawiskiem jest obsesyjna chęć posiadania wszelkich rzeczy i dóbr materialnych wyłącznie dla samej chęci posiadania. Szczególnie jest to niepokojące w przypadku młodych ludzi, poszukujących swoich ideałów, autorytetów, wzorców. Analiza badań dotyczących hierarchii wartości, które przeprowadziła Małgorzata Dubis, pozwala stwierdzić, że młodzież w swoich wyborach bardzo rzadko uwzględniała uznanie społeczne, skromność, nowatorstwo, czy posłuszeństwo. Młodzi ludzie traktują te wartości marginalnie. Natomiast najważniejsze dla nich jest szczęście rodzinne wraz z miłością [3, s.42]. Obok wymienianych wartości wykształcenie w opinii młodzieży jest kluczem do sukcesu i pieniędzy. Należy więc uznać, że młodzi ludzie zdają sobie sprawę z reguł rządzących współczesnym światem [3]. Młodzież bardzo łatwo ulega wszelkim pokusom, które oferuje im bogactwo materialne świata zewnętrznego. W wyniku tego młodzi ludzie stają się coraz bardziej zbuntowani, brakuje im ideałów albo są one mocno przewartościowane [2]. Zdaniem Zbyszka Melosika współczesna młodzież czerpie wzorce z pokolenia X, pokolenia swoich rodziców urodzonego pomiędzy 1965 rokiem, a 1985 rokiem [13, za: 2]. Pokolenie X to ludzie obojętni, pasywni, pozbawieni złudzeń, którzy zachłystnęli się wolnym rynkiem, różnorodną możliwością konsumpcji, czerpania przyjemności z życia, niezależnych, pozbawionych granic reklam, newsami informacyjnymi, goniące za sensacją [2]. Rodzice tzw. dorobkiewiczze wywodzący się z tego pokolenia chcą za wszelką cenę pracować, jak najwięcej, by zapewnić odpowiedni byt swoim dzieciom. Zazwyczaj odbywa się to kosztem czasu, który mogą poświęcić własnemu dziecku. Im więcej obowiązków zawodowych mają rodzice, im dłużej przebywają poza domem, tym bardziej ta ilość czasu spędzanego wspólnie z synem, córką, dziećmi ubożeje. Efektem tego jest brak ich obecności w codziennym życiu dziecka,

zainteresowania jego osobą, jego problemami, trudnościami, a przede wszystkim nim samym. W konsekwencji prowadzi to do szeregu problemów emocjonalnych, społecznych, wychowawczych, a czasami nawet i dydaktycznych. Stąd też w okresie szaleństwa konsumpcjonizmu, które „atakuje” młodych ludzi zewsząd, poprzez reklamy, posezonowe wyprzedaże, jedzenie typu *fast food*, wolontariat w szkole stanowi właściwe antidotum wobec przekonania, że im więcej posiadamy tym lepiej, a dobra materialne są w stanie ulepszyć życie. Moim zdaniem, jako praktyka - pedagoga, który od kilku lat pracuje z młodzieżą, wolontariat w szkole, jest dobrym sposobem na zniwelowanie samotności młodego człowieka oraz wzmacnianie poczucia jego wartości. Dodatkowo działalność wolontarystyczna uczy konstruktywnych relacji z innymi ludźmi.

Problemy młodzieży (wolontariuszy) - z obserwacji praktyka pedagoga

Można byłoby rzec, ilu młodych ludzi, tyle różnych problemów. Obserwując współczesną młodzież, zarówno w codziennej pracy w szkole, jak też w miejscach publicznych, takich jak: komunikacja miejska, sklepy, kina, uważam że pierwszym wyraźnie krystalizującym się problemem jest problem z tożsamością, z odnalezieniem własnego „ja”. Pytając młodych ludzi: kim jesteś? Można usłyszeć różne odpowiedzi: uczniem, synem, córką, wolontariuszką, gimnazjalistką, Anią, Pawłem, Polakiem, ale pojawią się i skrajne odpowiedzi: jestem nikim, nie wiem kim jestem. Konsumpcjonizm obecnie stał się wiodącym sposobem życia. Natomiast ludzie cierpią na chroniczny brak czasu, codziennie dokądś pędzą, za czymś gonią, chcą coś osiągnąć, żeby tym samym podwyższyć swoją pozycję społeczno - ekonomiczną. Ponad wszystko chcą dużo mieć, żeby potem być sławnym, bogatym, popularnym, wykształconym, kompetentnym. Prowadzi to często do affluency, którą Marcin Ziemkowski definiuje jako „(...) dysfunkcyjny stosunek do pieniędzy i bogactwa oraz pogoni za nimi. Affluenza przejawia się gorączką zakupów, pociągającą za sobą lawinę zadłużenia” [11, s.502]. Codziennie wśród ludzi można zauważyć takie zachowania. Zakupoholizm czy inaczej kupnoholizm staje się powoli stylem życia wielu osób. Dowody tego zjawiska nie trudno jest odnaleźć w centrach handlowych, które każdego dnia odwiedzają setki, a w efekcie w ciągu tygodnia tysiące ludzi. Dodatkowo całą dobę otwarte są sklepy online, z których korzystają także młodzi ludzie. Zakupy są, więc modne, a kupowanie stało się stylem życia dla wielu ludzi. Problem ten tym trudniej dostrzec, że wszyscy dookoła kupują, a „wycieczki” do centrów handlowych są według wielu najznakomitszym sposobem spędzania czasu wolnego [6]. Życie stało się osobistym przedsiębiorstwem, którym ludzie chcą jak najlepiej zarządzać i czerpać z niego korzyści, najlepiej mnóstwo wymiernych dóbr materialnych. I takie właśnie wartości rodzice zaczęli przekazywać młodym ludziom, swoim dzieciom. Współcześnie ludzie skupiają się na tym co daje szybką satysfakcję i przyjemność. Na szczęście w tej konsumpcyjnej rzeczywistości znajduje się miejsce dla wolontariatu, który również, pozwala młodym ludziom zaspokoić potrzeby, co prawda niematerialne, ale duchowe i emocjonalne, dając w ten sposób satysfakcję i zadowolenie. Drugim problemem młodzieży, częściowo

także uczniów zrzeszonych w Kole Młodego Wolontariusza, jest potrzeba autokreacji. Wolontariat, który zainicjowałam w szkole, zapewniał tworzenie pozytywnego wizerunku, przy wykorzystaniu jak najmniejszych kosztów, dając przy tym jak największe korzyści. Natomiast współczesny świat Internetu, gier komputerowych, sieciowych sklepów z odzieżą próbuje młodych ludzi ujednolicić, tak samo ubrać, nauczyć tego samego stylu myślenia i zachowania. Z jednej strony może prowadzić to do depersonalizacji młodego człowieka, a z drugiej, do pozbawienia własnej tożsamości i derealizacji.

Kolejnym istotnym problemem młodych ludzi, na który chcę zwrócić uwagę, jest brak umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów. Problem ten moim zdaniem wynika z obserwowanych trudności w porozumiewaniu się młodzieży ze sobą, jak i z osobami dorosłymi. Co prawda na pierwszy rzut oka wydaje się, że raczej młodzi ludzie nie powinni mieć trudności w komunikowaniu się, w końcu każdy współczesny nastolatek posiada własny telefon komórkowy, bądź smartfona. Jednak w sytuacji kontaktu *face to face* okazuje się, że sprawa nie jest taka prosta. Z badań przeprowadzonych przez instytut badawczy Millward Brown wynika, że z powodu ogromnego rozwoju technologicznego i nieograniczonego dostępu młodych ludzi do Internetu ich życie rodzinne, towarzyskie i uczuciowe toczy się zarówno w przestrzeni wirtualnej, jak i w realnej rzeczywistości. Znajomości i przyjaźnie zawierane są zazwyczaj w oparciu o podobne zainteresowania, charakter i plany na przyszłość. Natomiast podtrzymywanie kontaktów umożliwiają portale społecznościowe i komunikatory internetowe. Niewątpliwie otoczenie społeczne, w tym zjawisko globalizacji i postępującego konsumpcjonizmu, wpływa na zmianę w zakresie jakości kontaktów międzyludzkich wśród młodych ludzi. Z pozoru zwykła rozmowa z drugim człowiekiem, nie jest już taka prosta i trzeba uczyć się jej od nowa, na przykład na zajęciach socjoterapeutycznych. Zaburzenie komunikacji rodzi wiele konfliktów. I nie są to już wyłącznie konflikty międzypokoleniowego przekazu norm i wartości kulturowych, które doprowadziły do kryzysu kultury i wychowania [12]. Obecnie obserwuje się konflikty wewnątrzpokoleniowe, w tym wypadku w obrębie kultury prefiguratywnej, którą reprezentują młodzi ludzie. Współczesny młody człowiek to nierzadko człowiek samotny [20]. Samotność ta ma różne oblicza. Czasami jest bardziej uzewnętrzniona i wówczas łatwiej jest zaopiekować się takim uczniem, poprzez okazanie mu wsparcia i zainteresowania. Innym razem samotność jest utajona, uśpiona i zanim dojdzie do dramatycznej próby zapanowania nad nią, czy to poprzez narkotyki, alkohol, próby samobójcze, przemoc i agresję, przynależność do grupy sekty, niezwykle trudno jest taki rodzaj samotności od razu zidentyfikować. Prowadząc szkolenia dla uczniów w obszarze wolontariatu zawsze zachęcam młodych ludzi do podejmowania wszelkich działań, inicjatyw w kilku osobowej grupie. Wówczas łatwiej jest dzielić się z innymi swoimi trudnościami i szybciej można otrzymać wsparcie od drugiej osoby, poprzez rozmowę, życzliwy gest, wzmocnienie przyjaźni.

Podsumowanie

W życiu przepelnionym konsumpcją i ukierunkowanym na konsumpcyjny styl życia działalność wolontarystyczna, co starałam się przekazać w tym artykule, stała się antidotum na przedmiotowe traktowanie drugiego człowieka. Antidotum w postaci wolontariatu rozumiem jako środek zaradczy na powszechnie zanikającą bezinteresowność w świadczeniu pomocy innym osobom lub w wykonywaniu pracy na rzecz różnych instytucji. Nie sposób nie docenić wartości i korzyści jakie niesie wolontariat dla ludzi i instytucji, korzystających z tej formy pomocy, jak i dla samego wolontariusza. Wolontariat uczy zarówno wrażliwości, jak i wychowuje młode pokolenie w duchu odpowiedzialności moralnej i poszanowania drugiego człowieka. Obserwowany wokół rozpad więzi międzyludzkich w życiu rodzinnym i społecznym jest tym większym powodem, aby wszelkie działania w szkole, a więc instytucji, w której młodzież spędza bardzo dużo czasu, ukierunkować na atrakcyjne formy spędzania czasu wolnego. Wolontariat budowany w szkole ma zachęcać młodych ludzi do dialogu i wzajemnego szacunku, z uwzględnieniem potrzeb każdego ucznia. Tylko poprzez wzajemne poznanie uczymy się od siebie i o sobie. Stąd też w swojej pracy wychowawczej staram się tłumaczyć młodzieży, że dobra materialne są ulotne, przemijalne, nietrwałe. Jednocześnie zachęcam uczniów - wolontariuszy do pielęgnowania ponadczasowych wartości: miłości, przyjaźni i szacunku.

Reasumując chciałabym skierować do nauczycieli, dyrekcji szkół, uczniów i ich rodziców, a więc wszystkich podmiotów społeczności szkolnej, następujące przesłanie: żyjmy więc tak, żeby po tym jak nas zabraknie, pozostała po nas miła refleksja o tym jacy byliśmy, a nie o tym co posiadaliśmy.

Bibliografia:

1. Braun K. Frąszczak B. (2009). *Jak organizować wolontariat w szkole?*, Warszawa: Szkoła bez przemocy.
2. Brożek D. (2011). Wpływ mediów na relatywizowanie postaw życiowych dzieci i młodzieży szkolnej. Kolumbowie, Pokolenie X, Kreatorzy Youtube. W: A. Adameczyk (red.). *Współczesne zagrożenia młodzieży szkolnej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR.
3. Dubis M. (2014). Wartości i style życia młodzieży. W: P. Długosz (red.), M. Niezgodna (red.), S. Solecki (red.). *Młodzież w społeczeństwie ryzyka*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
4. Fabisiak J. (red.). (2002). *Młodzieżowy wolontariat*. Warszawa: Fundacja Świat na Tak.
5. Herbst J. Gumkowska M. (2007). *Wolontariat, filantropia i 1%. Raport z badań 2006*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor.
6. Hoffmann B. (2012). Psychospołeczne uwarunkowania uzależnienia od zakupów. *Problemy Opiekunco - Wychowawcze*, Tom (Nr 8/2012), Zeszyt 513, s. 35 – 42.
7. <http://wolontariat.org.pl/> [dostęp dnia: 16.01.2016r.]
8. <http://www.wolontariat.org.pl/strona.php?p=92>[dostęp dnia: 20.12.2009r.]
9. http://www.lifestyle.newseria.pl/newsy/badanie_wsip,p307291482[dostęp dnia: 02.02.2016r.]
10. Kołodziej K. (opr.). (2012). *Wolontariat w pytaniach i odpowiedziach. Poradnik prawny*. Warszawa: Centrum Wolontariatu.
11. Kulpa - Ogódowska A. (2006). Kontynent dwóch prędkości? Europa wobec wyzwań społeczeństwa informacyjnego i konsumpcyjnego. W: J. Polakowska-Kujawa (red.). *Współczesna Europa w procesie zmian-wybrane problemy*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
12. Mead M. (2000). *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa: PWN.
13. Melosik Z. (2007). *Teoria i praktyka edukacji wielokulturowej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

14. Polakowska - Kujawa J. (2006). Zachowania konsumencie społeczeństw europejskich i ich uwarunkowania kulturowe. W: J. Polakowska-Kujawa (red). *Współczesna Europa w procesie zmian-Wybrane problemy*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.

15. Stepaniuk J. (2011). Wolontariat szkolny jako forma działania profilaktycznego. W: J. Korczak, A. Adamczyk (red.). *Propozycje szkolnej profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA - JR.

16. Tokarski Z. (2008). *Wolontariat w Polsce. Raport z badań 2000-2003*. Łódź : Wydawnictwo WSHE.

17. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U.z 2004r. nr 256 poz.2572 z późn. zm.)

18. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.)

19. Zespół Centrum Wolontariatu w Warszawie (red.). (2012). *Portoflio – indeks umiejętności wolontariackich*, Warszawa: Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu.

20. Zimny J. (2014). Zjawisko samotności - wyzwania i zagrożenia. *Pedagogika katolicka*. Nr 14 (1/2014), s. 19 – 33.

HISTORIA ZEGARA ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM POWSTANIA I ROZWOJU ZEGARA MECHANICZNEGO

Towpik Paweł Szymon

*magister historii, inżynier geodezji i kartografii
doktorant Instytutu Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego (Polska)
biuro@historiae.pl*

*Opiekun naukowy –
prof. UZ, dr hab. Bełzyt Leszek*

Poczucie upływu czasu jest zapewne najbardziej podstawowym (obok świadomości swojego istnienia) wyznacznikiem istot inteligentnych. Tym samym też musiało zrodzić się u samego zarania ludzkich dziejów i zapewne odbierane było z powracającym odczuciem głodu, czy pragnieniem snu. Pierwszym jednak konkretnym, a zarazem uniwersalnym środkiem orientowania się w czasie, było następstwo nocy po dniu. Wystarczało to ludziom przez dziesiątki tysięcy lat, aż do początku epoki neolitu (czyli do IX tys. p.n.e.), kiedy to człowiek rozpoczął osiadły tryb życia. Rozwijająca się uprawa roślin i hodowla zwierząt, a także inne nowe zajęcia związane m.in. z funkcjonowaniem jednostki w gęsto zaludnionych osadach, wymusiły potrzebę dokładniejszego rozplanowania dnia, a tym samym określenia jego konkretnej pory.

Najwcześniejszym, rozwiązaniem tego problemu było określanie pory dnia na podstawie obserwacji długości i kierunku cienia nieruchomego przedmiotu,

np. drzewa, czy nawet cienia samego człowieka [9, s. 92, 107]¹. Później zaczęto tworzyć takie zegary celowo, ustawiając na równym, płaskim terenie pionowe wysmukłe kamienne obeliski, drewniane słupy, czy metalowe pręty. Powstawały w ten sposób tzw. **gnomony** (od greckiego *gnomon* – wskazówka). Być może najstarszym znanym gnomonem jest egipski obelisk w świątyni Abusir, datowany na 2700 r. p.n.e. Od początku II tys. p.n.e. powstawały też przenośne zegary słoneczne, wykorzystujące zjawisko zmiany długości cienia [9, s. 93-94]². Co najmniej od XIII w. p.n.e. w Egipcie znane były również zegary słoneczne wskazujące czas wg kierunku cienia [9, s. 97; 7, s. 12]³. Ponieważ wyznaczane godziny były niedokładne⁴ początkiem I tys. p.n.e. Babilończycy zmienili płaską egipską tarczę zegara na półkuliste naczynie z naniesioną wewnątrz podziałką i pionowym prętem, co w III w. p.n.e. zmodyfikowano poprzez usunięcie przedniego płata półkuli. Taki egzemplarz z III w. p.n.e. znaleziono w fenickim mieście Tyr [9, s. 112-114]⁵. W VI w. p.n.e. zegary słoneczne zaczęli używać Grecy a w III w. p.n.e. także Rzymianie [7, s. 12; 8, s. 10]. Ponieważ wspomniane zegary dla swego poprawnego działania wymagały ustawienia ich wg stron świata już w I w. p.n.e. rozwiązywano ten problem przez wprowadzenie zegara z dwiema podziałkami, na tej samej powierzchni czaszy i dwiema wskazówkami. Na taki zegar natrafiono w greckim mieście Pergamon w Azji Mniejszej⁶. Pozwoliło

1 Cień jest zawsze zwrócony w kierunku przeciwnym niż Słońce, zaś jego długość zmienia się w ciągu dnia odpowiednio do wysokości Słońca nad widnokregiem. W południe, przy górowaniu Słońca cień jest najkrótszy i wskazuje północ, natomiast o wschodzie i zachodzie, cień jest najdłuższy i wskazuje odpowiednio kierunek zachodni lub wschodni.

2 Najczęściej zbudowane z dwóch krzyżujących się pod kątem prostych deszczulek, gdzie górna dawała cień na dolną, na której naniesiony był podział na 6 godzin. Przed użyciem poziomowano instrument i ustawiano tak, by ramię listwy z podziałem skierowane było ku zachodowi. Z rana cień był najdłuższy potem w miarę wznoszenia się Słońca skracał się, a gdy Słońce górowało nad południkiem wyznaczonym przez górne ramię cień znikał zupełnie i trzeba było podziałkę obrócić na wschód. Teraz cień w miarę chylecia się słońca ku zachodowi obejmował kolejne godziny, aż do całkowitego pokrycia skali.

3 Były to pionowe tarcze z zamocowanym prostopadle prętem, z którego miejsca mocowania promieniście rozchodziły się linie oddające poszczególne godziny.

4 Podstawowym mankamentem tych rozwiązań było to, iż odstęp między godzinami były równe, a przecież długość cienia nie zmienia się w ciągu dnia równomiernie. Kolejny błąd wynikał też ze zmiennej długości dnia w ciągu roku (tylko na równiku dzień i noc mają zawsze po 12 godzin). Późniejsze podziałki dostosowane dla poszczególnych miesięcy także nie ułatwiały sprawy, gdyż najszybsze zmiany długości dnia zachodzą około daty zrównania dnia i nocy na wiosnę i jesienią, natomiast powoli zmieniają się w lecie i zimie.

5 Była to wewnętrzna podziałka liniowa z godzinami na obrzeżu, przypominającą linie południków na dzisiejszych globusach. Ustawiany prostopadle pręt wychodził z miejsca styku promieniście rozchodzących się linii. Przesuwający się cień w równych odstępach czasu zakreślał równe odcinki drogi pozornego ruchu Słońca po niebie. Modyfikacja z III w. p.n.e. przypisywana jest babilońskiemu uczonemu Borossosowi i popularnie zwana *skaphe* od greckiego słowa 'łódź'.

6 Wskazówki zamocowane były od strony północnej i południowej zegara. By go ustawić nie trzeba było znać kierunku południka, wystarczyło tylko obracać zegarem do momentu, kiedy cienie z obu wskazówek wyznaczały ten sam czas.

to stworzyć małe kieszonkowe zegary słoneczne, czego dowodem jest tzw. „szynka” z Portici we Włoszech, datowana na przełom I w. p.n.e. i I w. w n. e. [9, s. 115-116]. Do kolejnych unowocześnień gnomonu doszło w XI w. n.e., kiedy to arabscy uczeni na podstawie przeprowadzonych obliczeń, sporządzili wzorcowe schematy do wykreślania dla zegarów słonecznych precyzyjnych czasowych podziałek [9, s. 120-116]. Wprowadzone wtedy odpowiednio nierówne odstęp między liniami podziałki, odpowiadającymi równym odstępom czasu oraz zastosowanie po raz pierwszy prawdopodobnie ok. 1425 r. w Erfurcie (lub Brunzwicku) nachylonego pręta, równoległego do osi obrotu ziemi, sprawiło, że zegary te zaczęły wskazywać tzw. *czas prawdziwy* [5, s. 6-7; 7, s. 13]. Wiele różnych rozwiązań zegara słonecznego powstało w okresie nowożytnym, m.in. popularne w XVI w. przenośne zegary wielościenne (zazwyczaj w kształcie sześcianu), gdzie każda ze ścian odpowiadała za odczyt godziny w danym systemie. Ostatecznie jednak zegar słoneczny został w XIX w. wyparty na rzecz zegara mechanicznego [7, s. 16-17]. Najstarsza wzmianka o zegarze słonecznym w Polsce pochodzi z Kroniki Galla Anonima i dotyczy wzmiankowanego pod rokiem 1107 zegara na kościele w Spycimierzu (powiat poddębicki) [2 s. 7; 6, s. 17]. Prawdopodobnie najstarsze zaś zachowane do naszych czasów zegary słoneczne w Polsce, znajdują się na kościele w Strozyskach (powiat buski) i pochodzą z XIV w. [9, s. 127].

Innym powszechnie używanym zegarem, a jednocześnie pierwszym, którego wskazania można było odczytywać o każdej porze dnia i nocy, był **zegar wodny** w wersji z odpływem lub dopływem⁷. Najstarszy zachowany egzemplarz zegara wodnego z odpływem pochodzi z egipskiej świątyni w Karnaku i jest datowany na ok. 1370-1400 r. p.n.e., choć zegary takie znane już tam były co najmniej wiek wcześniej. Zegary dopływowe stosowano częściej w Babilonii. W Chinach, wg tradycji pierwszy wodny zegar miał powstać za czasów legendarnego cesarza Huang Di w XXVII w. p.n.e., jednak faktyczne informacje na jego temat pochodzą z VII-IX w. n.e. i dotyczą już budowy czteropiętrowych zegarów wodnych [4, s. 15; 7, s. 18; 9, s. 99-100, 104, 106]. Zegary wodne stosowali już w IV w. p.n.e. także Grecy, nazywając je **klepsydrami** (od: *kleptein* – kraść, *hydor* – woda). Pojawiają się one na publicznych zebraniach i rozprawach sądowych ograniczając czas mówcy, wyznaczały czas trwania nocnej warty. Takie zastosowania miały też i w Rzymie. Zegary te, podobnie jak i słoneczne posiadały jednak wiele mankamentów natury praktycznej,⁸ które starano się

⁷ Zegar z odpływem był najczęściej doniczkowym naczyniem z otworem wylewu wody w dzień, zaś zegar z dopływem zazwyczaj naczyniem kształtu cylindrycznego, do którego napływała woda z górnego zbiornika. Oba rodzaje zegarowych naczyń miały wewnętrzną podziałkę godzinową, a nawet kilka podziałek, a każda z nich była przypisana do określonej pory roku lub miesiąca.

⁸ Prędkość wody musiała być zawsze stała, co jakiś czas trzeba było ponownie napełniać zbiornik wodą, czy też nie dopuszczać do jej przelania się w zegarach dopływowych. Występowały też inne problemy, istotne dla dokładnego pomiaru czasu, a mianowicie minimalnie wolniejszy upływ wody w miarę zmniejszania się jej objętości w naczyniu, co związane było ze zmniejszającym się ciśnieniem oraz różny stopień parowania wody zależny od temperatury i wilgotności otoczenia.

usunąć przez stosowane w nich już od końca IV w. p.n.e. różne mechanizmy (w tym i koła zębate). Wprowadzane rozwiązania techniczne pozwalały na montowanie przy zegarach wodnych ozdobnych ruchomych figur, czego dokonał już w r. 287 p.n.e Grek Ktesibios z Aleksandrii, a rozwinęli w okresie średniowiecza Arabowie [8, s. 11; 9, s. 131-141]. Od nich też przywędrowały one w średniowieczu do Europy, jako dary od islamskich władców lub zdobycze na nich (szczególnie bowiem stały się popularne w okresie wypraw krzyżowych). Ich zmierzch nastąpił w XIV w., wraz z rozwojem zegara mechanicznego, choć informacje o nich pojawiają się jeszcze do końca XVIII w. [7, s. 19-20; 9, s. 144]. W Polsce używany był rzadko, niemniej w 1690 r. Stanisław Solski w swym dziele *Architekt polski* z 1688 r. opisał budowę takiego zegara z budzikiem, skonstruowanego przez siebie ponoć jeszcze w 1653 r. [6, s. 21].

W Chinach popularne były różnego rodzaju **zegary ogniowe**. Były to wykonane ze specjalnej masy świece, z naniesioną na nie podziałką lub fantazyjnego kształtu rowki ze spalającym się w nim proszkiem, znaczącym wzdłuż rowka upływ czasu. Niektóre z nich były też jednocześnie budznikami [9, s. 104-105]⁹. Zegary ogniowe w postaci woskowych świec znała też średniowieczna Europa, ponoć już od VIII w. [7, s. 21]. Wykorzystywano je zazwyczaj nocą, co potwierdzają przekazy m.in. z angielskiego dworu króla Alfreda Wielkiego w II połowie IX w., czy francuskiego dworu Ludwika IX Świętego w XIII w. [9, s. 108]. U schyłku XV w. pojawiły się w Europie **zegary kagankowe** (olejne), będące w istocie lampkami olejnymi, na których szklanym zbiorniku z paliwem nanoszono specjalną godzinową podziałkę. Z czasem wyparły one świece i w wiekach XVII i XVIII były już w powszechnym użyciu (szczególnie w Europie centralnej), aż po XIX w. [5, s. 13; 7, s. 21; 8, s. 12].

Europejskie średniowiecze stworzyło natomiast, używany jeszcze w XIX w. **zegar piaskowy**, choć możliwe, że był on znany już w starożytności. Zbudowany z dwóch, znajdujących się najczęściej w drewnianym „stelażu” szklanych gruszkowatych pojemników, złączonych szyjkami, przesypywał piasek z górnego pojemnika do dolnego, przez mały otwór w miejscu styku. Najstarsza wzmianka o takim zegarze pochodzi z Paryża i jest datowana na 1339 r. W zależności od wielkości i rodzaju proszku odmierzali najczęściej odcinki kwadransowe, półgodzinne i godzinne. Najdłużej odmierzający, bo aż 12-godzinny zegar piaskowy skonstruował Holender Willem Barents w II połowie XVI w. [4, s. 17; 6, s. 20; 7, s. 22; 9, s. 146-147].

Według legendy, pierwszym budowniczym **mechanicznego zegara** (i to oświetlanego w nocy) był ok. 840 r., mieszkający w Weronie, niejaki ksiądz Pacificus. Za innego wynalazcę brano także Gerberta z Aurillac zmarłego w 1003 r., znanego bardziej jako papież Sylwester II. Wg Thietmara z Merseburga Aurillac wykonał w Magdeburgu zegar, który prawidłowo ustawił obserwując przez

⁹ Wspomniane budziki, działały zazwyczaj na zasadzie przepalania nici z podwieszonymi na niej ciężarkami, które spadając powodowały hałas. Inną metodą na jego wywołanie, było umieszczanie metalowych kulek bezpośrednio w świecy, która uwalniała je po swym wypaleniu się.

lunetę gwiazdę *przewodniczkę żeglarzy*. Pewnie jednak chodziło o zorientowanie względem stron świata zegara słonecznego [6, s. 23; 9, s. 154-156]. Kto, kiedy i gdzie opracował koncepcję zegara mechanicznego z *wychwytem* w rzeczywistości nie wiemy. Nie jest dowodem na istnienie mechanicznych zegarów powstała w Kolonii, ok. 1220 r. *ulica zegarmistrzów*, gdyż słowo *horologium* używano na określenie wszelkiego rodzaju instrumentów odmierzających czas. Nie wiemy czy mechanicznymi zegarami z *wychwytem* były: wzmiankowany pod rokiem 1176 zegar w katedrze francuskiego miasta Sens; zegary wieżowe w angielskich katedrach: Exeter w 1284 r., St. Paul w Londynie w 1286 r., Westminster 1288 r., Canterbury 1202 i 1292 r.; zegar zainstalowany w 1300 r. we Florencji, na dzwonnicy mediolańskiego kościoła St. Eustorgio w 1303 r., czy też francuskie zegary w Beauvais z 1300 r., w Caen z 1314 r. (autorstwa Beaumonta). Natomiast dyskusyjny jest paryski zegar z wieży Pałacu Sprawiedliwości, którego wykonać miał w 1299 lub 1314 r. złotnik Pierre Pipelard oraz zegar z Saint-Jacques-de-L'Hopital koło paryskiego Saint-Denis z 1334 r. [4, s. 20; 7, s. 23-24; 8, s. 13; 9, s. 160].

Istnieją jednak źródła, które uprawdopodobniają fakt istnienia mechanicznych zegarów już w II połowie XIII w. Podstawy by określić ramy chronologiczne powstania zegara mechanicznego dają nam cztery zachowane ze średniowiecza teksty. Pierwszym z nich jest sporządzony w 1235 r. album różnych rozwiązań technicznych francuskiego architekta Villarda de Honnecourt. Album przedstawia m.in. urządzenie ze specyficznym rodzajem hamulca pełniącego rolę koła wychwykowego późniejszych zegarów [9, s. 158-159]¹⁰. Drugim źródłem jest książka króla Kastylii Alfonsa X Mądrego *Libros del Saber Astronomica*. Rękopis ten z lat 1276/77 wśród wielu opisów zegarów wodnych i ogniowych podaje także opis zegara kołowego [9, s. 159]¹¹. Trzecim źródłem jest utwór *Le Roman de la Rose* autorstwa poety francuskiego Jeana Clopinel de Meung-sur-Loire, z ok. 1305 r., który w dość lakoniczno-poetycki sposób mówi o zegarowych kółkach i dzwoneczkach. Czwartym, podobnym do poprzedniego, źródłem jest fragment, pisanej w latach 1314-1321, *Boskiej Komedii* Dantego

10 Przedstawiony tam został schematyczny rysunek mechanizmu poruszającego figurę anioła, który obraca się w ciągu 24 godzin tak, że palcem wskazuje stale kierunek ku słońcu. Mechanizm jest poruszany za pomocą obciążnika, a żeby jego spadek przyhamować, linka, na której jest zawieszony, obciążana jest dookoła poziomej osi koła.

11 Główny element mechanizmu - bęben obraca się dookoła poziomej osi, poruszany za pomocą ciężarka zawieszono na lince otaczającej bęben. Aby hamować obroty bębna, wypełniono go do połowy rtęcią, przy czym wewnątrz bębna ma przegrody, a każda z nich ma maleńki otworek, przez który podczas obrotu bębna (wymuszanego ciężarem obciążnika) przechodzi strumień rtęci, nie pozwalając na zbyt szybki jego obrót, tak, iż okres obrotu bębna wynosi 4 godziny. W ciągu 24 godzin przekładnia zębata obraca tarczę astrolabium, na której obwodzie znajduje się podziałka godzinowa. Zasada działania jest oparta na ruchu ciągłym (przepływie cieczy przez otwór), nie zaś okresowym, więc nie byłby to zegar mechaniczny w dzisiejszym znaczeniu tego słowa.

[4, s. 24; 6, s. 24; 9, s. 156-157]¹². Ponadto istnieć ma również tekst mówiący o *wychwycie*, przypisywany działającemu końcem XIII w. zegarmistrzowi Robertowi Anglikowi [7, s. 23].

Najprawdopodobniej mechanicznym zegarem był (ponoć konstrukcji Colarda Lefevre'a) zegar w Cambrai z 1318 r. Jednak do pierwszych, niepodważalnie mechanicznych zegarów zaliczamy zegary włoskie: na wieży kościoła Św. Gotharda w Mediolanie z ok. 1335 [6, s. 24; 9, s. 160]¹³, w Modenie z 1343 r., Padwie z 1344 r., Bolonii z 1356 r. i Sienie z 1359 r. W Anglii najstarszym, bo podobno z 1325 r. ma być zegar na katedrze w Wells [6, s. 24-25; 9, s. 170]. Wspomniany rok jego powstania jest jednak przez wielu kwestionowany, podobnie jak mający powstać w 1348 r. zegar zamku Dover w Londynie [9, s. 149-150]. Natomiast z 1344 r. pochodzi zamówienie złożone Walterowi z Southwark, na wykonanie mechanicznego zegara dla klasztoru św. Pawła w Londynie [9, s. 161]. Zegary pojawiają się też w: Brugii 1344 r., Genewie 1353 r., Strassburgu 1354 r. [6, s. 25; 9, s. 172] i Norymberdze 1361 r., która na przełomie XIV i XV w. stała się europejskim centrum wytwórczym zegara [9, s. 180]. Pierwszy publiczny mechaniczny zegar w Rosji pojawił się w 1402 r. na Wieży Spasskiej w Moskwie [9, s. 177].

Prawdopodobnie najwcześniejszy, bo pochodzący z 1368 r. zegar na ziemiach polskich, znajdował się na wieży ratusza we Wrocławiu, gdzie do naszych czasów zachował się jedynie datowany na ów rok jego dzwon [2, s. 7; 6, s. 33; 9, s. 175]. Nie ma zaś pewności, co do dat powstania kolejnych najstarszych polskich zegarów. I tak z 1380 r. ma pochodzić wzmianka o kupnie powrozów do wielkiego dzwonu i do zegara na wieży Kościoła Mariackiego w Krakowie. Z tego zapisu można nawet wnosić, iż zegar ten mógł istnieć nawet wcześniej, może jeszcze za czasów Kazimierza Wielkiego [6, s. 33-34]¹⁴. W 1387 r. wzmiankowany jest zegar w Kazimierzu koło Krakowa, w 1388 r. w Miechowie, a w 1389 lub 1390 r. zegar pojawił się na wieży ratusza w Krakowie. Od 1414 lub 1418 r. ma też zegar wieża katedry arcybiskupiej w Gnieźnie. Pewnie nie młodszy jest zegar znaleziony w Szczekocinach (dziś w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego). W Warszawie pierwszy zegar na ratuszowej wieży Starego Miasta miał się pojawić początkiem XV w., jednak spłonął w 1431 r. [2, s. 8; 6, s. 38; 9, s. 176]. Kolejny został zbudowany przez Pawła z Przemyśla dopiero w 1545 r. Natomiast Zamek Królewski otrzymał zegar w 1622 r. Z 1470 r. pochodził wspomniały, niestety zniszczony podczas II wojny światowej zegar w Gdańsku, którego budowniczym był Jan Düringer [9, s. 175-176].

W średniowieczu zegarmistrzami byli zazwyczaj, najczęściej obdarzeni

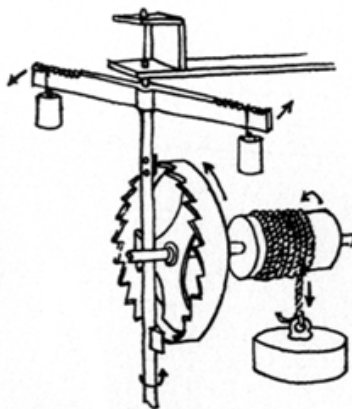
12 Część III - *Raj*, pieśń IX, wiersz 142: „*A zegar kółka toczący, wydzwania*” oraz pieśń XXIV, wiersz 13-15: „*Jak się rząd kółek zrzeszonych prześciga; W zegarze: male zda się w miejscu stoi; Duże wiruje, że tylko się miga*” – czy to opis wolnego koła zębatego godzin i szybszego minut...?

13 Względnie w 1333 r. [7, s. 23] lub 1336 r. [2, s. 7]. Kościół budowano w latach 1330-1336.

14 Hipotetycznie prawdopodobnym jest tu rok 1364, kiedy to w Krakowie odbył się huczny zjazd monarszy i kiedy otwarto drugą po Pradze uczelnię w Europie środkowo-wschodniej, wzorowaną na akademiach w Bolonii i Padwie, które to miasta swoje zegary już wtedy posiadały...

większymi umiejętnościami manualnymi i zmysłem techniczno-konstrukcyjnym, ślusarze i kowale, niekiedy jubilerzy. Dużą rolę w powstawaniu pierwszych zegarów mieli też zakonnicy, których klasztorny modlitewny żywot w szczególnie sposób wymagał potrzeby dokładnego określania pór dnia i nocy. Dość szybko też zaczęto opisywać dotychczasową wiedzę o zegarze mechanicznym. Nie licząc różnych pojedynczych wzmianek, opisów, czy przedstawieniach w miniaturach, najstarszym znanym nam dziś zbiorczym dziełem o zegarze mechanicznym jest *Oreloge de Sapience* z 1406 r. [7, s. 24]. Początkowo zegarmistrzowie szukając zleceń często przynosili się z kraju do kraju. W miarę jednak rozpowszechniania się zegarów (szczególnie domowych i osobistych), a tym samym wraz z większą ilością wykonujących je osób, zaczęły powstawać związane z tym zawodem cechy. Chyba najwcześniejszy udokumentowany od 1483 r. cech zegarmistrzów, znajdował się w Paryżu. Masowo zaś cechy zaczęły powstawać w XVII w., by w kolejnym stuleciu dzielić się już nawet na cechy wykonujące poszczególne części zegarów [8, s. 92]. W 1752 r. wyodrębnił się z cechu ślusarzy cech zegarmistrzów w Warszawie [2, s. 10].

Budowa najwcześniejszych zegarów mechanicznych przedstawiała się następująco. Na poziomo ustawionym, drewnianym bębnie nawinięta była konopna lina, na której zwisającym końcu umieszczano obciążnik (początkowo potężnych rozmiarów kamienie) stanowiący napęd zegara. Ciężar powodował obracanie się bębna, a tym samym pierwszego wielkiego koła zębatego, które napędzało cały system pozostałych kół zębatych. Zamocowana korba w postaci prostopadłych do osi bębna drągów służyła do nakręcania zegara (czyli podciągania obciążnika). By obciążniki pod wpływem działania siły ciężkości nie opadły ruchem przyspieszonym, a bęben i koła nie obracały się coraz szybciej, by w końcu (po kilku sekundach), gdy lina zostanie odwinięta zatrzymać się, zastosowano specjalny układ regulujący. Jego zadaniem było zmuszenie mechanizmu do równomiernej pracy, czyli wyhamowywanie zbyt szybko poruszających się kół przez ich zatrzymywanie w odpowiednich odstępach czasu, ale też wymuszanie ich ruch, gdy był on zbyt powolny. Całość musiała być tak dostrojona, by tarcza godzinna (a w późniejszym okresie wskazówki) obracała się z prędkością jednostajną. Na ten układ regulujący, określany jako „serce” zegara mechanicznego, składał się **wychwyt wrzeczionowy** (szpindlowy, łopatkowy)

Ryc. 1. Wychwyt wrzeczionowy z kolebnikiem [6, s. 23].

i **kolebnik**¹⁵. Ten, kto jako pierwszy zastosował taki układ regulujący, był jednocześnie wynalazcą mechanicznego zegara, gdyż po dziś dzień, idea ich funkcjonowania opiera się na działaniu wychwyty i *regulatora właściwego* (odpowiednika kolebnika) [9, s. 150-152].

W tym miejscu kilka słów należy powiedzieć o **przekładniach zegarów**, czyli **systemach kół zębatach**. Bodaj po raz pierwszy o ich zastosowaniu wspomina w swych pismach, żyjący w IV w. p.n.e. Arystoteles. Grecy i w późniejszych czasach musieli zajmować się konstrukcją mechanicznych urządzeń, gdyż z przełomu II i I w. p.n.e. ma pochodzić znaleziony we wraku statku koło wysepki Antykithiry, fragment jakiegoś mechanizmu z brązu, posiadający wyraźny rozbudowany układ kół zębatach. Jednak prawdziwy rozwój przekładni kół zębatach miał miejsce we wspomnianych zegarach wodnych, a dokładnie w ich średniowiecznych egzemplarzach ozdabianych ruchomymi figurami. Zapewne też do ich rozwoju (a tym samym do powstania zegara mechanicznego) przyczyniły się rozwiązania mechaniczne średniowiecznych **planetariów** (astrariów) i **astrolabiów**. Planetaria były urządzeniami przedstawiającymi ruchy ciał niebieskich na sferze wyobrażającej niebo (np. fazy Księżyca, pozycje planet, położenie Słońca na tle znaków zodiaku). Budowano je już początkiem naszej ery w Chinach, a w średniowiecznej Europie astrarium nierzadko łączono z zegarem w jedno urządzenie zwane **zegarem planetarnym**. Zegar taki zbudował np. Giovanni Dondi w 1364 r. (będzie jeszcze o nim mowa), jest nim również obecnie datowany na 1410 r. zegar na wieży ratusza staromiejskiego w czeskiej Pradze. Astrolabia zaś były przyrządami astronomicznymi do wyznaczania położenia ciał niebieskich nad horyzontem, co wykorzystywane było aż do połowy XVIII w. w nawigacji [1, s. 23-24; 4, s. 26-28; 7, s. 45-46; 8, s. 20].

Znany traktat z końca XIV w., opisujący przekładnię kół zębatach ówczesnego zegara. Przedstawiony tam mechanizm składa się z 7 kół zębatach, z których: 2 stanowią mechanizm chodu zegara, 4 mechanizm bicia, a 1 koło

¹⁵ *Wychwyty wrzecionowy* to koło zębate centrycznie umocowane na osi bębna, które wprawiane jest w ruch obrotowy przez opadający ciężar. *Kolebnik* jest pionowym metalowym wałkiem zawieszonym na sznurku (wzgl. osadzonym w łożyskach z góry i z dołu, byle by tylko mógł wykonywać ruch dookoła swej osi), na którym umocowany jest poprzeczny pręt, na którego z kolei obu końcach zawieszono są ciężarki. Na wałku umocowane są też dwie łopatki zwane *paletami*, które zahaczając o zęby obracającego się *kola wychwytyowego* powodują wprawienie w ruch *kolebnika* (kiedy jedna zahacza, druga jest swobodna). Przy ruchu *kolebnika* w jedną stronę, jedna z palet wysuwa się z zęba *kola wychwytyowego*, o które jak dotąd się zahaczała i zwalnia *koło wychwytyowe*, które obciążone zaczyna swój ruch, jednak po chwili zostaje ono zatrzymane przez drugą paletę, która rozpoczyna teraz blokadę najbliższego jej zęba *kola wychwytyowego* (spełniając teraz rolę hamulca). Moment później od zatrzymania się *kola wychwytyowego* zatrzymuje się będący w rozpędzie *kolebnik*. Napierające za pomocą ząbionej palety na *kolebnik* (pod wpływem obciążenia) *koło wychwytyowe*, powoduje obrót *kolebnika* w przeciwnym kierunku, a ząbiona paleta uwalnia się powodując oswobodzenie i ruch *kola wychwytyowego*. I tak cykl rozpoczyna się od nowa. Czas jednego pełnego cyklu, a tym samym ruch całego mechanizmu, jest ustalany przez regulację okresu wahań *kolebnika*, co czyni się przesuwaniami ciężarków w odpowiednie wręby.

obraca tarczę zegarową [7, s. 26]. Ale mechanizm kół zębatych stale ewoluował, doszły m.in. koła minutowe, sekundowe i tzw. *zębniaki* przenoszące ruch z jednego koła na drugi. Szybko też zrezygnowano w zegarach z obracającej się tarczy i nieruchomej wskazówki, bowiem ruchomą wskazówką posiadał już zegar zainstalowany w 1402 r. na kościele św. św. Urlyka i Afra w Augsburgu [9, s. 174].

Z chwilą nadejścia zegara mechanicznego w Europie królowały w użyciu **godziny nierówne**. Dzień liczone od wschodu do zachodu słońca dzieląc go na 12 godzin, podobnie jak noc. Tym samym długość godzin była różna dla różnych pór roku. Przy konstruowaniu zegara słonecznego rozwiązywano to w prosty sposób, jednak w zegarach mechanicznych wykonanie tego było w zasadzie niemożliwe (choć i takie próby miały miejsce, i to jeszcze w XVIII w.) [9, s. 181]. Godziny nierówne zastąpiono więc w zegarze mechanicznym **godzinami równymi**, wynoszącymi zawsze 1/24 doby słonecznej. Praktykowano je za pomocą dwóch systemów: tzw. *całego zegara* i *półzegara*. W systemie *całego zegara*, tarcza dzielona była na 24 równe godziny, przy czym rozróżniano tu dwa warianty: *zegar włoski* i *zegar norymberski*. Zegary *włoskie* używane też w Czechach, Polsce i części pld.-wsch. Niemiec, dzieliły dzień na godziny od „1” do „24”, dlatego nazywano je *zegarami całymi*. Początkiem godziny „1” była chwila zapadnięcia zmroku, czyli zachód Słońca. Choć chwilę tę w różnych miejscach interpretowano różnie, z czasem ustalono, iż „1” godz. rozpoczyna się po upływie pół godziny od zniknięcia rąbka Słońca za horyzontem. W tym momencie zaczynał się nowy dzień i zmieniano datę¹⁶. System przetrwał w Polsce do II połowy XVII w., a we Włoszech jeszcze do początków XIX w. *Zegary norymberskie*, zwane też *wielkimi*, dzieliły dobę na *godzinyienne* i *nocne* tak, iż zarówno godzina wschodu jak i zachodu Słońca oznaczana była jako „1”. Oczywiście jedynie podczas równonocy wiosennej lub jesiennej, dzień i noc miały po 12 godzin, latem godzin dziennych było 16, zimą natomiast 8. Podobnie jak do regulacji *zegarów włoskich*, tu także stosowano tablice [6, s. 38-39; 9, s. 185-187]. W systemie *półzegara* lub *małego zegara*, który używany był w Hiszpanii, Francji, Niderlandach i Anglii, dobę także dzielono na 24 godz., jednak tarcza zegara podzielona była na 12 równych godzin tak, że zegar odmierzał godziny dla połowy doby. Początkiem podziału była godz. 12 w południe, którą wyznaczano poprzez obserwację kulminacji słońca oraz godz. 12 o północy, po której zmieniano datę¹⁷. W Polsce półzegar zaistniał w XVI w., ale na dobre rozgościł się dopiero w II połowie XVII w. [6, s. 39; 4, s. 29; 9, s.

¹⁶ Ponieważ zachody Słońca mają w ciągu roku różną porę, początek godziny 1 nie był stały. Zaistniały problem rozwiązywano poprzez regulację zegara wg słońca. Gdy dzień się wydłużał wskazówki przesuwano naprzód, a wstecz, gdy skracał. Szybko też opracowano katalogi, w których zestawiano dane niezbędne do właściwego ich regulowania.

¹⁷ By przejść na liczenie 2 razy po 12 godzin, należało podwoić prędkość obiegu wskazówki, co często równało się zmianie całego mechanizmu. Wielokrotnie więc w początkowym okresie półzegara, tarcze dzielono na pół i oznaczano je dwa razy po 12 godz.

Montowany najczęściej na kościelnych, czy ratuszowych wieżach, w II połowie XIV w. zegar był już powszechny niemal w całej Europie. Miał już tarczę, na której wskazówka określała godzinę, a niekiedy i kilka ozdobnych tarcz, na których prócz godzin można było odczytać fazy księżyca, znaki zodiaku, czy nawet moralizatorsko-religijne sceny. Czasami sceny takie były ruchome, gdy sterowały nimi automaty sprzężone z mechanizmem zegara. Przykładem jest tu Zegar Trzech Króli w Strasburgu, który od 1354 r. nie tylko wybijał godziny, ale też miał ruchome figurki króli składających pokłon Madonnie z Dzieciątkiem. Możliwe, że na nim wzorowany był wspomniany tu już gdański zegar z 1470 r. Miał on ruchome figury Trzech Króli i 12 Apostołów oraz Ewę i Adama, który wybijał młotem godziny w zwisający z drzewa dzwon. Jego twórca Düringer dostał za jego wykonanie posiadłości ziemską i dożywotnią pensję 24 marek rocznie [9, s. 174-176].

Szczególnie w pierwszych dwóch wiekach istnienia zegarów, kiedy ich niedokładność wymuszała ich stałą regulację (do regulacji używano zegara słonecznego lub sekstansu), a częste awarie wymagały stałe napraw, a także w związku z potrzebą częstego nakręcania (działały zazwyczaj od 7 do 12 godzin), bardzo ważną rolę w jego istnieniu odgrywał obsługujący go, opłacany przez radę miejską zegarmistrz. Kiedy z początku swojego istnienia, zegary mechaniczne nie posiadały jeszcze tarcz i wskazówek, musiał on też dodatkowo uważnie śledzić obroty kół by w stosownym momencie oznajmiać godziny biciem w dzwony, lub trąbką. Niestety często byli to ludzie przypadkowi, bez większego przygotowania z zakresu techniki i kalendarza, co widać choćby na przykładzie Lwowa. W 1404 r. pierwszym tamtejszym zegarmistrzem na ratuszowej wieży był Jan Gutjar – postrzygacz sukna. Kolejni po nim, mieli zawody bardziej odpowiadające zajęciu zegarmistrza, mianowicie: Piotr Scheffelar – puszkarz miejski, a od 1414 Wawrzyniec Hellebeze – płatnerz i kupiec hurtowy, a jeszcze po nim dwóch ślusarzy. Dopiero w 1505 r. zatrudniono niejakiego Konrada będącego już mistrzem zegarmistrzostwa. Nakręcanie zegara było też niekiedy karą, czego m.in. doświadczył we wspomnianym tu już Lwowie w 1536 r. rzemieślnik Stanisław Sroka, za złe wykonanie hakownic dla miasta. By zostać zegarmistrzem istniał wymóg przyjęcia prawa miejskiego, co stało się w 1414 r. udziałem Tomasza, pierwszego znanego zegarmistrza Krakowa [6, s. 36-37]. Dość szybko, bo już w II połowie XIV w. wiele zegarów same wybijały godziny, a rozwiązania techniczne to umożliwiające były bardzo różnorodne¹⁹. System bicia udoskonalili m.in. w 1676 r. Anglik Edward Barlow konstruując tzw. *repetier*

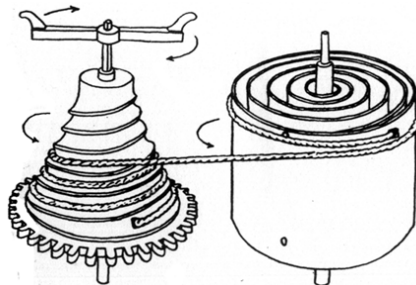
¹⁸ Istnieje ustawa sejmowa z czasów króla Jana Kazimierza, która świadczy o ówczesnym okresie przejściowym między zegarem całym a półzegarem: „*U szynkarzy picia żadnego najdalej jak do godziny ósmej na półzegarze, a na całym zegarze do czwartej w noc żaden szynkować nie ma...*”.

¹⁹ Jednym z nich było zastosowanie koła o 12 zębach, osadzonego na wałku wskazówki godzinowej. O każdej pełnej godzinie unosiło ono dźwignię, która uruchamiała mechanizm bicia, z liczbą uderzeń równą przypadającej w danym momencie godzinie.

- urządzenie do powtarzalnego wybijania całych godzin i kwadransów. Pracował nad tym także Anglik Daniel Quare [7, s. 32]. Ale zegary nie tylko wybiły pełne godziny, półgodziny, czy kwadransy, już w II połowie XV w. powstał bowiem **zegar kurantowy**. Pierwsza wzmianka o zegarze wygrywającym melodie pochodzi z 1481 r., z Alost we Flandrii [5, s. 18]²⁰.

W II połowie XIV w. zaczynają pojawiać się także **zegary domowe**, a jeden z pierwszych, dla biblioteki pałacu w Padwie, wykonał w 1364 r. Włoch Giovanni Dondi [4, s. 26-28; 8, s. 14]. Były to pomniejszone zegary wieżowe w ażurowej gotyckiej konstrukcji, albo zawieszane wysoko na ścianie, by odważniki mogły swobodnie działać (zegary ścienne), albo też dzięki dodanym nóżkom stawiane na specjalnie przygotowanych nośnikach, przez które przechodziły ku dołowi sznury z obciążnikiem (**zegary konsolowe**). O większości z nich dowiadujemy się jednak tylko z ich uwiecznień na ówczesnych obrazach i rysunkach. (np. obraz *Zwiastowanie* pędzla Filippino Lippiego, czy *Zegar mądrości* z anonimowego rękopisu, obydwu z XV w.) [7, s. 48-51; 9, s. 166-168].

Ogromny postęp w zegarach mechanicznych przynosi wynalezienie na przełomie XIV i XV w. **napędu sprężynowego**, eliminującego z zegarów obciążnik. Zegar napędzany sprężyną miał „za młodu” skonstruować Włoch Filippo Brunelleschi [8, s. 19]. Ponieważ jednak siła napędowa sprężyny podczas chodu zegara (w miarę rozwijania się sprężyny) słabła, wprowadzono urządzenie wyrównujące siłę sprężyny zwane *ślimakiem stożkowym*²¹. Powstałe *zegary sprężynowe* mogą już być przenoszone i funkcjonują jako tzw. *zegary stołowe*. Jednak nie można było z nimi podróżować, musiały być stabilne, gdyż wychwyty działały tylko w położeniu pionowym [9, s. 208-209]. Prawdopodobnie najstarszym zegarem posiadającym sprężynę napędową, jest przenośny zegar Filipa Dobrego księcia Burgundii, skonstruowany w latach 1429-1435 przez zegarmistrza francuskiego Pierre Lamberta z Mons, przy współudziale niderlandzkiego

Ryc. 2. Ślimak stożkowy i bęben ze sprężyną [6, s. 20].

20 Działanie jego polegało na tym, iż obracający się walec z nabitymi nań kolcami, owymi kolcami poruszał ramiona dźwigierek, dających impuls młoteczkom uderzającym w dzwonki.

21 Bęben ze spiralnie skręconą sprężyną w środku połączony jest ze *ślimakiem stożkowym* skręconą wokół ślimaka *struną* lub *łańcuszkiem*. Przy nakręcaniu mechanizmu *struna* nawija się na *stożek* obracając *bęben* i zwiijając *sprężynę*. *Struna* nawinięta jest tak, że w pierwszej fazie pracy *sprężyny* pociąga *stożek* w jego cieńszej części, a w miarę rozwijania się *sprężyny* i zmniejszania jej siły działa na grubszą część *stożka*. Ma to miejsce zgodnie z fizycznym prawem dźwigni, choć tu ramieniem jest promień *stożka*. Promień zmienia się proporcjonalnie do zmiany siły *sprężyny*, im mniejsza siła tym większy promień, gdyż iloczyn tych wartości jest wielkością stałą.

złotnika Jeana Poutina [4, s. 32-33; 9, s. 204-207]²². Podobny zegar buduje w 1459 r. dla króla Francji Karola VII zegarmistrz Johan de Lymbourg, a już w 1471 i 1480 r. niemiecki zakonnik Paulus Almanus sporządza całą serię rysunków technicznych obrazujących domowe zegary z Włoch, Flandrii i Niemiec, wykorzystujące napęd sprężynowy ze ślimakiem [5, s. 19-20; 7, s. 26]. Zegar zmienia swój kształt, gdyż m.in. w Mantui, ok. 1482 r. produkowane są zegary w kształcie cylindrycznej puszkę z poziomą tarczą u góry zegara. Na uwagę zasługuje egzemplarz wykonany ok. 1580 r. w Poznaniu przez Eckharda Stalla [6, s. 62].

W II połowie XV w. zaczęto porzucać ażurową obudowę zegara, zasłaniając szczelnie cały mechanizm, gdyż wilgoć i osadzający się kurz powodowały złą pracę coraz to bardziej precyzyjnych i zminiaturyzowanych elementów maszynierii. Zegar otrzymuje wymyślne obudowy, z kunsztownymi dekoracjami reliefem i grawerunkiem. Mimo wszystkich XV-wiecznych udoskonalień, ówczesny sprężynowy zegar potrafił się jeszcze później lub spieszyć nawet do kilkudziesięciu minut na dobę, rzadko kiedy zbliżając się z błędem do kwadransu [6, s. 28].

Parę słów należy też powiedzieć o **budzikach**. Stosowano je bowiem od początku istnienia zegarów domowych w postaci dzwonka lub gongu. W 1464 r. wzmiankowany jest w Krakowie wyrabiający *zegary z pobudką* mistrz Leonard Wunderlich. Wzmianka o nim, jest też pierwszą informacją o wyrobie w naszym kraju zegarków domowych. Posiadacz takiego zegara mógł obserwować pracującą maszynię, nastawiać zegar i słuchać jego dzwonka. Zapewne dla wielu ówczesnych ludzi graniczyło to z cudem. Być może od tego właśnie krakowski mistrz otrzymał swoje nazwisko. Innym z tego okresu krakowskim zegarmistrzem jest ślusarz Franciszek, który w 1478 r. zbudował zegar dla wybitnego uczonego tamtych czasów, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, Jana z Głogowa [6, s. 57, 59]. Wracając do budzików, co najmniej od połowie XVI w. występują zegary z budzikiem skałkowym. Miały one urządzenie z kurkiem sprężynowym, zapalającym lont o wyznaczonej godzinie. Znanym wytwórcą skałkowych budzików w I ćwierci XVIII w. był Salomon Krüger w Warszawie [5, 26-27].

Zegary noszone, które jak sama nazwa sugeruje mogły być używane w każdym położeniu, miały być znane w Mediolanie już w 1488 r. [4, s. 36; 7, s. 189], jednak ze względu na nikiel o nich informacje, zasadniczo nadal uważa się, że pierwsze zegarki zaczęto produkować ok. 1510 r. w Norymberdze. Były one oprawiane w cylindryczne pudełka o średnicy ok. 5-6 cm, niekiedy już spłaszczone, posiadały też zabezpieczające wskazówki wieczka. Ich wynalazcą ma być Niemiec Peter Henlein (vel Hele). On też ma być autorem kolejnego

²² Obecnie przechowuje go muzeum w Norymberdze, choć oryginalność jego jest podważana. Natomiast informacja z 1374 r. o zakupieniu w Kolonii zegara okrętowego oraz zapis z 1377 r. o wypłaceniu przez króla Francji Karol V należności zegarmistrzowi Pierre de S. Beate, za wykonanie zegara przenośnego, są uważane jako wzmianki o zegarach słonecznych.

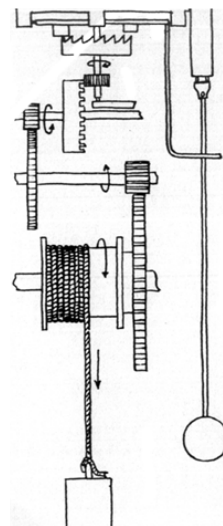
przełomu w zegarmistrzostwie, a mianowicie w miejsce *kolebnika* wprowadza **kółko balansowe**, przy którego krańcach mocuje dwie elastyczne szczeciny, ograniczające rozpiętość jego wychyleń. Do wynalazku kółka balansowego pretenduje też francuski zegarmistrz Julien Couldrady z Blois, który w 1518 r. dla króla Francji Franciszka I dwa sztylety, w których zdobionych rękojeściach osadził złożone zegarki z balansem. Wynalazek ten zmniejszył niedokładność zegara do około kwadransa na dobę [9, s. 217-221].

We Francji w r. 1538 Paryżanin Hans Yoncter dostarcza królowi dziesięć **zegarków naszyjnikowych**, których forma rozpowszechnia się później pod nazwą **zegarków pektoralikowych**. Już od lat 60-tych XVI w. jako ochronę tarczy i wskazówek zastosowano osłonę z górskiego kryształu, a więc swego rodzaju szybkę. Od schyłku XVI w. zegarki noszone zaczęły też nabierać kształtów zaokrąglonej bądź owalnej poduszeczki, choć pierwotny szkatułkowy ich kształt został wyparty dopiero w II połowie XVII w., co później znajdzie ostateczny swój finał w kształcie **zegarków kieszonkowych**. Początkowo zegarki naszyjnikowe wyrabiane są zazwyczaj z żelaza, szybko jednak, choćby dla większej wygody zdobnictwa, czy nadania większej wartości, stosuje się jako materiał mosiądz oraz srebro i złoto, od I połowy XVII w. wyklada się je także emalią oraz drogimi kamieniami. Prócz „poduszeczek” ich wygląd i kształt przybierał bardzo różne formy, np.: krzyża, modlitewnika, korony kwiatu, gwiazdy, muszli, czaszki... Zegarki osadzone były też w pierścieniach, różnej broni, prochownicach itp. [6, s. 81-83; 7, s. 189-192].

Ok. 1580 r. w Augsburgu powstaje (wzorując się na pektoralach), podwieszany pod sufitem lub wystawką meblową, zegar - kula. Mechanizm znajdujący się w kuli obraca pierścień godzinowy i tarczę u spodu, jedna nieruchoma wskazówka wyznacza godziny na pierścieniu a druga na tarczy. Przykładem takiego wyrobu na ziemiach polskich jest zegar wykonany ok. 1650 r. przez Dawida Schrötera z Elbląga.

Od I połowy XVI w. na salonach pojawiają się **zegary wieżyczkowe**, zarówno małe stolikowe, czy kominkowe, jak i wysokie podłogowe oraz wywodzące się z południowych Niemiec **zegary kaflowe** (od podobieństwa do ceramicznych kafli piecowych) z horyzontalną tarczą godzinową. Wszystkie te rodzaje zegarów od XVI, aż po początek XIX w. wyrabiane są i w Polsce, gdzie wspomniany zegar kaflowy zwany jest też *żabą*. Jako szczególny przykład takich polskich wyrobów można podać np. zegary Jakuba Gerke (Gierke) z Wilna, ale są też i inne wyróżniające się zakłady w Krakowie, Poznaniu, czy Królewcu [6, s. 65-79; 5, s. 24-26].

Ówczesne zegary potrafiły być już bardzo

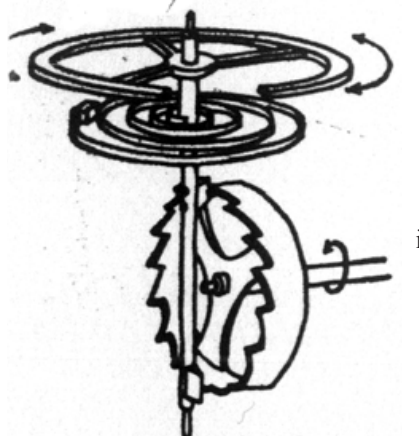

Ryc. 3. Mechanizm zegara wahadłowego [6, s. 29].

dokładne. Np. zegary szwajcarskiego fizyka i astronoma Josta Bürgi (z dwoma kołami balansowymi niezależnie pracującymi przy tym samym wychwycie i oddzielnymi tarczami: godzinową, minutową i sekundową) pracował z błędem poniżej 1 minuty na dobę. Nic dziwnego, że korzystał z nich w II połowie XVI w. duński astronom Tychon de Brahe, nieco późniejszy Johannes Kepler oraz działający w II i III ćwierci XVII w. gdański astronom Jan Heweliusz [9, s. 236-243].

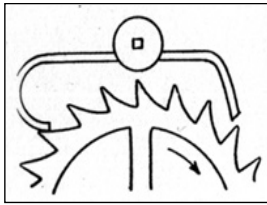
Revolucją w zegarach było zastosowanie do nich wahadła. Chyba po raz pierwszy na pomysł, by wahadło było regulatorem zegara wpadł w 1494 r. Leonardo da Vinci. Nad wahadłem pracował także fizyk i astronom włoski Galileo Galilei, który opisał *prawo izochronizmu*²³, a w 1637 r. opracował rysunkowo projekt zegara z wahadłem [4, s. 43-44; 9, s. 229]. Jak trudnym było stworzenie odpowiednio wyważonego wahadła, opracowanie jego zawieszenia i przerobienie pod wahadło dotychczasowej maszyneryi zegara, świadczy fakt, iż dopiero Holender Christian Huygens prof. astronomii i fizyki w Hadze, zbudował w 1656 r. sprawnie działający model **zegara wahadłowego**. W 1658 r. opisał swój wynalazek w dziele *Horologium oscillatorium* a już ok. 1660 r. Salomon Coster rozpoczął produkcję zegarów wahadłowych, w wersji zegara konsolowego i podłogowego [9, s. 226-231]. Jednak jeszcze przez dziesiątki kolejnych lat szczególnie londyńscy zegarmistrzowie, ulepszały huygensovski zegar (głównie wahadło i konstrukcję wychwyty), bądź modyfikowali go w zależności od wielkości i rodzaju obudowy. Wahadło pozwoliło na rozwój zegarów wiszących stojących.

W 1674 r. również Christian Huygens zaprezentował, przy współudziale paryskiego zegarmistrza Isaaca Thureta, nowy regulator do zegarów przenośnych i kieszonkowych, zapewniający większą dokładność ich działania. Regulatorem tym było ruchome **koło balansu**, w którym

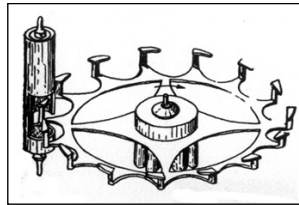

Ryc. 4. Wychwyty wrzecionowy z balansom i włosom [6, s. 30].

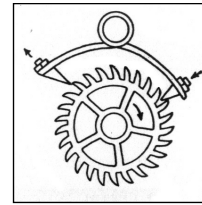
²³ W przeciwieństwie do kolebnika, którego prędkość ruchu zależy od siły, z jaką działa nań cały mechanizm wychwyty, czas wahań jest stały i zależy od długości wahadła. Wahadło krótsze oscyluje prędzej niż dłuższe, ale przy danej długości częstość wahań jest taka sama. Wahadło musi jednak otrzymywać zasilający impuls w przeciwnym razie po pewnym czasie ustanie [9, s. 227].

Ryc. 5. Wychwył hakowy [6, s. 30].

Ryc. 6. Wychwył cylindrowy [6, s. 31].

Ryc. 7. Wychwył kotwiczny spoczynkowy [6, s. 31].

wczesniejsze szczytyny Henleina zastąpiono *włosem*²⁴. Należy tu wspomnieć, iż Hoygns, być może oparł swój pomysł na zamyśle Aglika Roberta Hooke'a, który w 1664 r. miał przedstawić idee balansu ze spiralą Towarzystwu Królewskiemu w Londynie [9, s. 245-250]. Całkiem możliwe, że wpływ na jego wynalazek miał opracowany jeszcze w 1659 r. przez Polaka, księdza Adama Kochańskiego **zegar magnetyczny**. W zegarze tym balans oscylować miał w polu magnetycznym spełniającym taką samą rolę jak siła ciężkości w zegarze wahadłowym. Kochański swój wynalazek opisał w dziele *Mirabilia chronometrica* wydanym w 1664 r. przez Kasptra Schotta w Würzburgu, w IX tomie *Technica curiosa* [6, s. 29, 87; 9, s. 250-251]²⁵. Zmodyfikowany balans pozwolił na rozwój zegarków kieszonkowych, błąd pomiaru czasu ograniczył się do kilku minut na dobę.

Kolejną nowinką było wynalezienie w latach 60-tych lub 70-tych XVII w. przez Anglika Roberta Hooke'a **wychwytu hakowego**, zwanego też *wychwytem kotwicznym cofającym*. Po udoskonaleniu go kilka lat później przez Williama Clementa, wychwył ten jeszcze do końca XIX w. stosowany był w tańszych zegarach wahadłowych [6, s. 30; 8, s. 55]. W 1695 r. również Anglik Thomas Tompion skonstruował **wychwył cylindrowy**, który z kolei w latach 20-tych XVIII w. udoskonalili Georg Graham. Wychwył ten zastosowano powszechnie do budowy **zegarków kieszonkowych**. Ten sam Graham ok. 1715 r. skonstruował **wychwył kotwiczny spoczynkowy**, który w przeciwieństwie do poprzednich

24 Dookoła osi *kola balansu* zwinięta jest spiralna sprężynka zwana *włosem*. Jeden jej koniec przymocowany jest do osi ruchomego *balansu*, drugi do obudowy mechanizmu. Sprężysta spirala ogranicza swobodę *balansu*, wprawione w ruch przez spiralę koło, oscyluje równomiernie na odcinku własnego obwodu, wykonując ruchy to w jedną, to w drugą stronę, na podobieństwo *kolebnika*. Balans spełnia tu jednak rolę wahadła, gdyż do ruchu balansu ze spiralą stosuje się ta sama zasada zachowania okresu wahań, co w wahadle. Czas, w którym balans powtarza swój bieg jest niezmienny i zależy tylko od jego rozmiarów i sprężystości spirali. Zakończenia osi *kola balansu* obracają się w łożyskach z twardego materiału, tzw. *kamieni zegarowych* (np. rubin), by zminimalizować tarcie w łożyskach [9, s. 246].

25 Gotowy model zegara magnetycznego przedstawił Kochański dopiero w 1667 r. księciu Etrurii Ferdynandowi II. Dzieło *Mirabilia chronometrica* składa się z dwóch części: pierwsza omawia różne sprawy i zasady czasomiernictwa, drugą poświęcił Kochański na przedstawienie swoich pomysłów, m.in. dziewięć własnych rozwiązań zegara wahadłowego (sposoby przystosowania starych mechanizmów do wahadła). Kolejne odkrycia dokonał m.in. w 1672 r. opracowując swój własny *włos* do regulacji ruchu balansu, a w 1687 r. zawieszki sprężynowe do wahadła.

wychwytyłów zatrzymywał koło wychwytowe, powstrzymując też jego cofanie się, co zwiększyło równomierność działania całości mechanizmu. Wychwyty ten użył po raz pierwszy w zegarkach francuski ksiądz Jean de Hautefeuille w 1722 r., a ok. 1755 r. angielski zegarmistrz Thomas Mudge wykonał **wychwyty kotwicowy swobodny** (nie cofający i nie zatrzymujący) [6, s. 30; 8, s. 102; 9, s. 316]²⁶. W 1762 r. (lub nieco później) John Arnold zastosował wychwyty cylindrem, ze zmniejszającymi tarcie panewkami z rubinu [7, s. 218; 8, s. 100].

Jeszcze w 1636 r. niejaki Daniel Schwenter opisał poznaną w Paryżu ideę zegarka z automatycznym (samoczynnym) naciągiem. Chodzi tu o tzw. **wahnik**, czyli rodzaj wahadła przeważnie kształtu półkola, o stosunkowo dużej masie, który pod wpływem ręki wykonuje ruchy wahadłowe, a te przenoszą się przez koła zębate na wałek sprężyny i nakręcają ją. Mówi się, iż jego wynalazcą był jakiś jezuita ok. 1600 r., jednak do dziś nie wiadomo dokładnie, kto to był [9, s. 319-320]. Zegarki z **automatycznym naciągiem** zaczął jednak rozpowszechniać dopiero od około 1770 r., Szwajcar Abraham-Louisa Perrelet z Le Locle. U schyłku XVIII w. i w I ćwierci XIX w. pracował nad nimi również inny Szwajcar Abraham-Louis Breguet, który do historii bardziej jednak przeszedł dzięki swym osiągnięciom w opracowywaniu systemów przeciwwstrząsowych, chroniących zegarki przed upadkiem oraz dokonaniem odnośnie zmniejszania niedokładności chodu [4, s. 62; 9, s. 320-321].

Od około połowy XVII w. zaczęły powstawać **zegary nocne**, o wyciszonym wychwyty i podświetlanej świecą tarczy. Jednymi z ich pierwszych konstruktorów byli działający w Rzymie bracia Matteo, Pietro Tommaso i Giuseppe Campani, którzy zastosowali do wyciszenia zamknięty w bębnie regulator rtęciowy. Kilka lat później zastąpiono go wahadłem korbkowym (w istocie kołem zamachowym), z czasem jeszcze innymi rozwiązaniami [4, s. 58; 8, s. 38]

Już od I połowy XVII w. zaczęła się rozwijać chałupnicza produkcja zegarków ludowych w górskich okolicach Szwarzwaldu, od czego przyjęły też nazwę **zegarów szwarzwaldzkich**. Produkowane dla mieszkańców wsi i miasteczek szybko rozprzestrzeniły się po Europie. Były to wiszące zegary ścienne, o drewnianej konstrukcji mechanizmu, napędzie wagowym (obciążnikowym), wahadle i drewnianej tarczy. Na jego bazie w 1730 r. Franz Anton Ketterer skonstruował w Schönwaldzie znany nam po dziś dzień zegar z kukułką. Zegary te były szczególnie modne od schyłku XVIII w., kiedy to stosowano już w nich precyzyjniejsze mechanizmy metalowe [5, s. 48; 7, s. 66-68; 8, s. 61-63].

Od II połowy XVII w., głównie w Bawarii i Saksonii wyrabiane były okrągłe wiszące tzw. *zegary talerzowe*, natomiast w XVIII w. we Francji rozwinęła się produkcja wiszących rokokowych *zegarów kartuszowych*. W ostatniej ćwierci XVII w. zaczęto także tworzyć *zegary-obrazy*, czyli rzeczywiste malowane

²⁶ W wychwyty kotwicowym swobodnym do kotwicy dodano swego rodzaju bezpiecznik w postaci kołka, który działał na odpowiednie elementy umieszczone na osi balansu (tzw. *palec przerzutowy*), przekazując otrzymany impuls i pozwalając mu swobodnie się wychylać [8, s. 102].

obrazy, w które wkomponowywano tarcze działających zegarów (często dosłownie, jako zegary namalowanych wież) [7, s. 70-74].

Umiejętność wyznaczania szerokości geograficznej, czyli odległości kątowej dowolnego punktu na powierzchni Ziemi od równika była znana od dawna²⁷. Trudności nastręczała jednak długość geograficzna. Kurs utrzymywała więc przez długi czas busola, wspomagana szacowaniem prędkości statku i czasem mierzonym klepsydrą. Błędy w takich obliczeniach powodowały niestety wiele morskich katastrof. Ówczesne zegary niezbyt nadawały się do celów nawigacyjnych, gdyż albo były jeszcze za mało dokładne, albo też ich konstrukcja i zasada działania nie pozwalały na użytkowanie ich w trudnych warunkach morskich.

W 1714 r. angielski parlament ogłosił konkurs na sporządzenie przyrządu do wyznaczania długości geograficznej na morzu. Za dokładność wyznaczenia długości ok. $\frac{1}{2}$ stopnia płacono 20 tys. funtów szterlingów (kwotę ówczesnie ogromną). Przez wiele lat sprawa nie była rozstrzygnięta, mimo wyłożonych prac głównie angielskich i francuskich zegarmistrzów. Dużym krokiem naprzód w tych zmaganiach było skonstruowanie w 1748 r. przez Francuza Pierre Le Roya **wychwytu sprężynowego** zwanego też *chronometrowym* lub *swobodnym* (od swobodnego ruchu balansu). Konkurs został rozstrzygnięty dopiero podczas morskich testów w 1761 i 1674 r. czwartej już wersji **chronometru morskiego** Johna Harrisona, z osiągnięciem zaledwie 5 sekund błędu. Ten konstruktor samouk pracował nad swoim dziełem od 1726 r., przy okazji tworząc ok. 1730 r. **wahadło kompensacyjne**, czyli nie zmieniające swej długości pod wpływem zmian temperatury. Ponoć w oparciu o rozwiązanie Harrisona, pod koniec lat 60-tych XVIII w. powstał chronometr francuskiego zegarmistrza Ferdynand Berthoud. Natomiast w 1781 r. swój chronometr z wychwytem Le Roya przedstawił Thomas Earnshaw. Jego nieco udoskonalone wersje były powszechnie używane jeszcze w II połowie XX w. i dopiero w ówczesnych latach 80-tych na dobre zaczęły ustępować chronometrom kwarcowym, wprowadzonym po raz pierwszy na rynek w 1961 r. przez firmę Patek Philippe (o której będzie jeszcze mowa) [3, s. 204; 4, s. 48-50; 8, s. 101, 185; 9, s. 271, 274-284].

Były to w zasadzie ostatnie przełomowe wynalazki związane z zegarem mechanicznym. Dalszy jego rozwój był już tylko doskonaleniem szczegółów mechanizmu, wprowadzaniem wytrzymalszych na zużycie materiałów, zwiększaniem precyzji wykonania i odporności na wstrząsy, zmniejszaniem niedokładności chodu (już w XVIII w. z około pół minuty dokładność doszła do kilku sekund na dobę), wprowadzaniem nowych wzorów obudowy zewnętrznej, czy też dodatkowych atrakcji jak np. **wieczny kalendarz** znany w zegarku już

²⁷ Szerokość wyznaczano mierząc tzw. *kąt wysokości bieguny*, czyli kąt między płaszczyzną horyzontu, a linią równoległą do osi ziemskiej przebiegającej sklepienie niebieskie w punkcie zwanym *biegunem świata*. W pobliżu tego punktu znajduje się Gwiazda Polarna (jedna z gwiazd Małej Niedźwiedzicy) stanowiąca punkt orientacyjny, w oparciu o który mierzono wspomniany kąt.

w 1754 r., czy **stoper** z kasowanymi wskazaniem, wprowadzony w 1864 r. [4, s. 67; 9, s. 322]. W I połowie XVIII w. okrągłe i coraz mniej wypukłe zegarki kieszonkowe stają się coraz bardziej powszechne. Noszą je tak mężczyźni, jak i kobiety, które przypinają je łańcuszkami do pasku lub do gorsetu. Stała miniaturyzacja i bardzo urozmaicone metody zdobienia sprawiły, że zegarek stał się też osobistą biżuterią [4, s. 41].

Po prymacie zegarmistrzostwa angielskiego i francuskiego, już od ok. 1800 r. prężnie rozwija się wiedeńskie (głównie zegar kominkowy), a w końcu I połowy XIX w. na czoło wysuwa się Szwajcaria, specjalizująca się w **zegarkach kieszonkowych**. Tu należy wspomnieć o datującej się od 1839 r. genewskiej działalności firmy polskich popowstaniowych imigrantów Antoniego Patka i Franciszka Czapka. Ich zegarki kieszonkowe cieszyły się ówczesnie bardzo dużym uznaniem, a i dziś kolekcjonerzy z całego świata zabiegają o ich wyroby. W 1842 r. Francuz Adrian Philippe, późniejszy wspólnik Patka, zastosował tzw. **remontuar**, czyli naciąg sprężyny za pomocą „główki” znajdującej się na obrzeżu zegarka. Firma *Patek-Philippe* istnieje nieprzerwanie po dzień dzisiejszy [6, s. 124-130]. Od końca XIX w. zegarki kieszonkowe zaczynają być mocowane bransoletkami i paskami na nadgarstku. Na przełomie XIX i XX w. zaczęto także produkować **zegarki naręczne** specjalnie dedykowane do takiego noszenia. Początkowo były przeznaczone dla wojska, ale tuż przed I wojną światową zaczęły wchodzić także na rynek cywilny, by już w latach 30-tych stać się najpopularniejszą formą czasomierza [4, s. 70-71].

Początki zastosowań elektryczności w zegarach mechanicznych datuje się na 1775 r., kiedy to Anglik James Ferguson podejmował nieudane próby napędzania zegara ładunkiem wytworzonym przez maszynę elektrostatyczną (poprzez pocieranie się dwóch ciał). Właściwym twórcą **zegara elektromechanicznego** był w 1837 r. Niemiec Karl August Steinheil oraz w 1840 r. Anglicy Charles Wheatstone i Alexander Bain²⁸. Jak dotąd najdokładniejszy zegar *mechaniczny wahadłowy* skonstruował, z wykorzystaniem elektryczności brytyjski inżynier William Hamilton Shortt, we współpracy z zegarmistrzem Frankiem Hope Jonesem w 1921 r. Jest to zegar elektromechaniczny składający się de facto z dwóch wahadłowych zegarów połączonych przewodem elektrycznym: *master-clock* (pan) i *slave-clock* (sługa), gdzie dużą rolę odgrywają elektromagnesy [9, s. 326-331]. Opracowano też *zegary synchroniczne*, gdzie wskazówki obraca za pomocą kilku kół zębatych napędzanych elektrycznością silnik. Ponieważ nie ma

²⁸ W zwykłym zegarze *mechanicznym* zainstalowano *kontakt*, który co minutę zwierniał obwód elektryczny zasilany ze zwykłej baterii (jak w telegrafii klucz uruchamiany ręką telegrafisty), na przeciwnym końcu linii zainstalowano mechanizm wzorowany na aparacie odbiorczym telegrafu, który co minutę przesunął wskazówkę obiegającą tarczę z podziałką czasową. Wykorzystano to na szlakach komunikacyjnych gdzie zegar-matka wyznaczał swym taktowaniem czas w dowolnej liczbie zegarów podporządkowanych. Nazywano to *elektryczną siecią czasu*. Zegary te nie były tak dokładne jak tego chciano, gdyż istniała zbyt duża nierównomierność chodu zegara powodowana niedoskonałością *kontaktów* (niejednorodnym przekazywaniem impulsów).

on własnego regulatora, zalicza się go do *zegarów wtórnych*, rolę zaś *zegara pierwotnego* spełnia generator prądu zmiennego elektrowni [9, s. 334]. W 1952 r. współpraca pomiędzy firmą LIP (Francja) i firmą Elgin (USA) zaowocowała seryjną produkcją naręcznego zegarka z elektrycznym napędem balansu (ze sterowaniem stykowym), zasilanym miniaturową baterijką. Rok później firma Bulova (USA) zastąpiła balans kamertonem i w 1957 r. wprowadziła ten wynalazek do produkcji masowej [3, s. 203; 4, s. 77].

W 1918 r. Amerykanin Alexander M. Nicholson otrzymał patent związany z wykorzystaniem kryształu w oscylatorach. Twórcą zaś pierwszego rezonatora kwarcowego był w 1921 r. amerykański fizyk Walter G. Cady, który rok później opisał też możliwość jego zastosowania jako wzorca częstotliwości²⁹. Pierwszy taki wzorec częstotliwości (a tym samym wzorec czasu) powstał w 1927 r., a jego twórcami byli Amerykanin Warren A.arrison i Kanadyjczyk J. W. Horton [4, s. 77; 8, s. 168; 9, s. 336-337]³⁰. W Polsce po raz pierwszy **zegar kwarcowy** został skonstruowany przez Instytut Radiotechniczny w Warszawie w 1938 r. [9, s. 339]. Pierwsze zegarki naręczne z rezonatorem kwarcowym (czyli zegary korzystające z elektronicznego oscylatora, regulowanego przez kryształ kwarcu) wyprodukowano w Japonii, USA i Szwajcarii dopiero w 1958 r. Do produkcji seryjnej zegarki kwarcowe weszły już w latach 60-tych, początkowo z klasyczną tarczą analogową, a od 1973 r. z ciekłokrystalicznym wyświetlaczem [3, s. 204-205; 4, s. 78].

Ostatnim (jak na razie) zwycięzcą zegarowej ewolucji jest zbudowany po raz pierwszy w 1949 r. **zegar atomowy**. Jest to zegar kwarcowy sprzężony z atomowym wzorcem częstotliwości, opartym na promieniowaniu gazu (współcześnie zazwyczaj cezu)³¹. W Polsce pierwsze zegary atomowe pojawiły

29 Rezonator kwarcowy działa w oparciu o *zjawisko piezoelektryczne*, czyli pojawianie się ładunków elektrycznych na kryształach pod wpływem jego naprężeń mechanicznych (np. ściskania) i odwrotne zjawisko polegające na zmianie przez kryształ swego kształtu i wymiarów pod wpływem działania pola elektrycznego. Zadaniem rezonatora jest stabilizacja częstotliwości drgań oscylatorów elektronicznych [https://pl.wikipedia.org/wiki/Rezonator_kwarcowy].

30 Zasilany z baterii elektroniczny generator drgań ma w obwodzie sprzężenia zwrotnego płytkę kryształu kwarcu drgającą z częstotliwością 2^{15} Hz. Drgania wytwarzają impulsy elektryczne, które przechodzą przez zespół dzielników częstotliwości. Każdy dzielnik zmniejsza częstotliwość o połowę, by w rezultacie - po piętnastu podziałach - otrzymać jeden impuls na sekundę. Po każdym z tych jednosekundowych impulsów czytnik cyfrowy zmienia wskazanie na ciekłokrystalicznym wyświetlaczu cyfr. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Zegar_kwarcowy].

31 Pierwszy zegar atomowy powstał w amerykańskim instytucie metrologicznym *National Bureau of Standards*. Od zastosowanej tam metody (mikrofalowe wzmacnianie przez stymulowaną emisję promieniowania oraz wykorzystanie w nim pewnych właściwości amoniaku), nadano mu nazwę - *maser amoniakalny*. Używany od 1955 r. wzorec cezowy, na początku lat 70-tych pozwolił wykazywać różnicę drgań z dokładnością ok. 0,0000003 sekundy. Zegar atomowy nie jest jednak zegarem w dosłownym tego słowa znaczeniu, tylko wzorcem częstotliwości, który nie musi być kontrolowany, gdyż kontroluje się sam, poprzez porównanie z okresem drgań własnych cząsteczek cezu.

się w 1960 r. [9, s. 348-351]³².

Z chwilą wejścia w użycie zegara kwarcowego, a potem atomowego dalsze zwiększanie dokładności zegara mechanicznego nie miało sensu. Te zupełnie nowego typu zegary całkowicie wyparły zegar mechaniczny z fabryk, laboratoriów naukowych, obserwatoriów astronomicznych czy pomiarów sportowych osiągnięć. Natomiast w życiu codziennym dokładność mechanicznego zegara (do ok. 1 sekundy na dobę) jest w zupełności wystarczająca. Zegar mechaniczny nie prędko jeszcze przejdzie do lamusa, występując w przeróżnych rozwiązaniach wewnętrznego mechanizmu i jeszcze większej ilości form wyglądu zewnętrznego, używany będzie zapewne jeszcze długo, a już na pewno zawsze będzie obiektem kolekcjonerstwa, czy elementem wystroju wnętrz.

Bibliografia:

1. Bartnik Bernard, Podwapiński Wawrzyniec, *Zegarmistrzostwo. Zegary i zegarki specjalne*, wyd. II, Warszawa 1988
2. Głębocki Wiesław, *Zegarmistrzowie warszawscy XIX wieku*, Warszawa 1992
3. Mrugalski Zdzisław, *Czas i urządzenia do jego pomiaru*, Warszawa 2008
4. Negretti Giampiero, Vecchi Paolo de, *Kolekcje. Zegary*, Warszawa 1997
5. Prószyńska Zuzanna, *Dawne zegary*, Warszawa 1998
6. Siedlecka Wiesława, *Polskie zegary*, wyd. II, Ossolineum, Wrocław 1988
7. Uřešová Libuše, *Zegary*, Warszawa 1987
8. Vergano Benedetta Gallizia di, Strada Emilio, *Zegary*, Warszawa 2000
9. Zajdler Ludwik, *Dzieje zegara*, wyd. II, Warszawa 1977

³² Pierwszy maser amoniakalny zbudowano w zakładzie Dielektryków Instytutu fizyki PAN w Poznaniu, a maser cezowy w Instytucie Podstawowych Problemów Techniki PAN w Warszawie.

СПЕЦИФІКА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕТИЧНИХ ЗАСАД В АДВОКАТСЬКУ ПРАКТИКУ АНГЛІЇ НОВОГО ЧАСУ

*Ткаченко Катерина Олександрівна,
асп., КНУ ім. Т. Шевченка
ms.katerina@ukr.net*

*Науковий керівник –
канд. філос. наук, доц. В.В.Єфіменко*

Ця досить стисла робота є продовженням дисертаційного дослідження, яке має на меті виявити витоки формування етичного кодексу адвоката в країнах Європи задля осмислення подібних засад юридичної діяльності на теренах України. Так, попередня стаття автора була присвячена дослідженню концептуалізації етичних засад адвокатської практики в середньовічній Британії, тому ця робота логічно продовжує її в хронологічному розгортанні даного питання.

Щоб зрозуміти, в якому стані знаходилася професія адвоката в Британії у Новий Час, необхідно відзначити два ключових моменти:

- по-перше, британська правова система, починаючи від норманського завоювання 1066 року, була сформована практично за зразком римського права, що сформувало досить специфічні уявлення про юридичну професію і, відповідно, вплинуло на її специфікацію у майбутньому [див. докладніше 1; Р. 345-362];

- по-друге, в англійському суспільстві була досить глибоко вкорінена традиція розглядати присяжних-повіренних громадянського та канонічного права як практиків, що належать до нижчого розряду цієї професії, а теоретиків-сержантів королівських судів, які отримували престижну освіту в Лондоні – як очільників правової системи та її законотворчого «логосу». Це залишило значний відбиток на етичних засадах діяльності адвоката, які, до того ж, досить часто у регламентованому вигляді були відірвані від життя, а ті, що побутували негласно - в «усній традиції» - мали вагомий розбіжності з нормативною базою.

Власне останній пункт і є ключовим для цієї роботи, оскільки він став досить важливою передумовою тих перетворень, які відбувалися на «виході» з Середньовічної юридичної практики. А саме: якщо до XVI століття досить розповсюдженим було поєднання в одній особі практика й теоретика, тобто адвокат міг бути водночас і «attorney», то, починаючи від створення «the Court of Chancery» - Канцелярського Суду – розподільчого механізму «справедливості», цей розподіл набув більш чітких обрисів. Так, повірені отримали назву «solicitor» як ті, що мали представляти людей у конкретних позовах, хоча за сержантами та «барристерами» також зберігалася ця функція, оскільки вважалось, що лише для них буде етично

представляти вищі прошарки суспільства (зокрема, королівську сім'ю). Вже у XVII столітті таке розмежування стало ще більш чітким, а у XVIII столітті вже було прийнято відповідний документ, який регулював це розмежування, встановлюючи, що «баррістер» може бути найнятий лише адвокатом («attorney»), а ось клієнт не може його найняти, не зазіхнувши на етичну парадигму функціонування юридичної спільноти. Натомість, у XIX столітті всі «небаррістери» були «оформлені» у спільну категорію «solicitor», порядок сержантів ліквідували, а найстарший баррістер міг дослужатися до чину юрисконсульта королеви (чи короля) [див.: 2.].

Таким чином, на завершальному етапі свого формування англійська адвокатура мала досить багато спільного з відповідним прошарком на Континенті (наприклад, наявність корпоративного життя та технічної освіти суддів), проте нас більше цікавлять найхарактерніші риси британського прошарку юристів. Серед них можна відмітити наступні:

- жоден клас університетських викладачів та коментаторів не був жорстко специфікований з огляду на національне законодавство;

- практика розробки та імплементації законів йшла не від формального прописування законодавства, а за рахунок прецедентів, спираючись на конкретні судові рішення [див. докладніше: 3; Р. 384-387.];

- окрім того, на відміну від досить чітко прописаного механізму «кар'єрного ліфту» для адвокатів у Європі, де стати суддею було логічним продовженням юридичної кар'єри, в Англії була вкоріненою практика призначення суддів лише старшим за рангом і на його особистий розсуд, без жорстких формальних вимог до професійних навичок кандидата;

- як вже можна помітити з вищесказаного, розподіл між англійськими «barristers» та «solicitors» станом на 18-19 століття був значно жорсткішим за відповідне розділення між адвокатом та прокурором на Континенті;

- і, останнє, це те, що в Англії не була розвинута практика спеціалізації нотаріальних обов'язків, тому вся вага бюрократичних та трансакційних обов'язків нотаріуса лягала на плечі «solicitors», які давали щодо подібних справ просто окремі юридичні консультації.

Усі ці специфічні аспекти побутування англійських юристів не могли не вплинути на формування етичних норм поведінки, оформлених подекуди нормативно, а подекуди лише декларованих традиційним уставом. Неможливо не відмітити, що етичні вимоги до «attorneys», а пізніше до «solicitors», були значно жорсткіші, ніж до баррістерів. Так, штраф за підготування неправдивого свідчення чи надання допомоги у подібній фальсифікації був досить суворий: довічне вигнання із суду, а отже і з юридичної практики також. Подібне жорстке ставлення мало відгук навіть у культурі широкого загалу, адже саме через подібні інциденти з адвокатами народився англійський крилатий вислів «to turn up one's heels» [див. 4]. І, хоча офіційні розслідування щодо порушень професійної етики звичайним «attorney» дійсно велись, все ж велике журі адвокатів та зняття заборони на практику були все ж прерогативою прошарку баррістерів. Цікаво, що

якщо практику якогось адвоката було призупинено, а він з якихось причин прямо чи заочно продовжував працювати над поточною справою, на нього накладався чималий штраф, або ж його навіть могли посадити до в'язниці, причому термін ув'язнення - залежно від провини адвоката - прописувався саме серед етичних норм його професійної діяльності.

Таке ставлення до практиків адвокатської діяльності регламентувалось традицією «всевладності» суддів на їх території, адже за ними було збережено ще середньовічне право санкціонування практики конкретних юристів у їхньому суді. Більше того, дисциплінарна функція суддів стосовно адвокатів не була «кулуарною» справою, і в досить серйозних випадках порушення адвокатської етики вона свідомо виносилася на загал, залучаючи суспільну думку і використовуючи, відповідно, осуд загалу як регулятивний важіль у подібних справах.

Відомим є випадок, коли у 1558 році Королівський суд скликав засідання усіх адвокатів та судових виконавців, аби оприлюднити вирок «forejudging», тобто усунення від юридичної практики старшого адвоката зі стажем у 40 років з офіційно заявленою метою: «to the terror of other offenders».

І, нарешті, варто відзначити, що хоча зазвичай баррістерами ставали аристократи (і цей юридичний прошарок і дотепер вважається найбільш шанованим у суспільстві), його вплив на формування етичних засад адвокатської етики є досить відносним, адже він був мало пов'язаний з практикою. Натомість «solicitors» мали дійсно більший досвід роботи та спілкування з клієнтами, тому така їх практика і породжувала певні інциденти, які ставали підставою для формулювання конкретних етичних норм, і в той же час вимагала іноді суто технічної розробки правил поведінки. За таких умов навіть зараз баррістери перебувають в умовах досить напруженої залежності від «solicitors», що намагається подолати британська правова система, вводячи відповідні постанови для остаточного злиття цих двох юридичних професій. Тим не менш, етичні правила діяльності «solicitors» досі є більш законодавчо оформленими: для них існує окрема професійна організація – «Юридична спільнота Англії та Уельсу», яка власне й займається виданням правил професійної поведінки, таких як «Правила роботи соліситорів 1990 р. зі змінами та доповненнями від 1 червня 1994 р.», «Кодекс адвокатури» та ін. Варто відзначити, що ці правила однаково розповсюджуються як на адвокатів, що мають приватну практику, так і на юридичні фірми. Крім того, існує прийнятий Парламентом «Закон про соліситорів» 1974 року, який також прописує певні норми етичної поведінки юриста.

Список використаної літератури:

1. Rose J. Medieval Attitudes Toward the Legal Profession: The Past as Prologue. // Arizona State University College of Law. – Stetson Law Review, Vol. 28, No. 1, 1999. – P. 345-369.
2. Humphries M. Legal ethics, past and present – part two. / Mark Humphries. // The Law

Society Gazette. – 30 November 2009.

3. Blackstone, William, Commentaries on the Laws of England. / Facsimile edition with introductions by Stanley N. Katz. – Univ. Chicago, 1979. – (9th ed. 1783). – xviii, 479 p.

4. Legal Risk: Definition, Management and Ethics. – UCL Centre for Ethics and Law, March 2015. – 36 p.

ЗАДЕРЖКА РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ У ДЕТЕЙ 3-5 ЛЕТ

Хантамирова Бикеханым Даянат
Центр Развитие Речи- дефектолог логопед
Азербайджан, г.Баку
bagizade.bikow@mail.ru

Речь не является врожденной способностью человека. Это умение формируется постепенно с самого детства. Развитие речи зависит от множества окружающих факторов. Учитывая во внимание то, что развитие речи ребенка формируется до пятилетнего возраста, необходимо оказывать постоянное положительное влияние на каждом этапе его развития. Неправильное вмешательство в период формирования речи ребенка в большинстве случаев приводит к отставанию данного развития.

Ключевые слова: Задержка развитие речи, симптоматика, причины, коррекция

Начиная с первых дней после рождения язык, губы и нижняя челюсть ребенка совершают множество различных артикуляционно-мимических движений. К примеру, новорожденный младенец может воспроизводить произвольные звуки для выражения таких чувств как голод, боль, дискомфорт в виде криков и плача. Даже несмотря на то, что эти звуки не имеют никакого отношения к развитию речи, они крайне важны. Потому что, создает условия для развития разных двигательных и чувствительных составляющих речевого аппарата, а именно дыхания, голоса и артикуляции. Голос – это один из компонентов речи. Вместе с дыханием и артикуляцией он служит внешнему выражению мысли (слова). Сохранность одного звена помогает в какой-то степени компенсировать дефект другого. Нередко хорошее произношение и правильное дыхание дают возможность слабому голосу избегать утомления, перегрузки. Кроме того, с анатомической стороны голос и дыхание выполняются одними и теми же органами, а действие органов артикуляции облегчает работу гортани. При этом звукопроизношение обеспечивает в основном смысловое значение речи, а голосовой компонент – ее эмоциональное содержание [1].

У детей до 3-х лет главной формой деятельности является

манипуляторная двигательная деятельность, направленная на предметы.

В этом возрасте понимание и двигательная деятельность развиваются с большой скоростью, и возникает сильная необходимость в речи. Этот возраст период острого развития вербальной речи. В этот период деятельности ребенок во главе с родителями запоминает название каждого предмета и для чего они нужны. Тогда формируется восприятие об окружающем, богаче становится активный и пассивный словарный запас, развивается социальный опыт поведения. До 5 лет у детей ведущий вид деятельности – игра. И это для нас в этом возрастном периоде самая положительная особенность. В этом возрасте дети любят играть в разные виды игр. Пользуясь, этим вы можете придумывать игры подходящие к каждому умению. Начиная с этого периода, они свободно создают в своих мыслях разные игры и умеют в них играть. Ребенок с помощью игр изучает свой реальный мир, а в мире мечтаний развивается.

Эксперты по развитию указывают, что у детей 3-5 лет развиваются навыки социальной деятельности. Дети до 5 лет успешно выступают в групповой деятельности. Вступают в полемику с одноклассниками, выбирают себе друзей для игр. Это один из факторов, который помогает им занять в обществе и в жизни свое место. У детей 3-5 лет есть особенности, относящиеся речевому развитию, которые должны знать родители, у которых дети в этой возрастной группе. Например, дети 3-4 любят слушать короткие стихотворения, рассказы, сказки. И каждый раз им нравится слушать либо один и тот же рассказ, либо они требуют новой истории. Они умеют формировать простые диалоги, (как тебя зовут? сколько тебе лет? есть ли у тебя брат или сестра?). Могут коротко рассказать о теме, которая им интересна. Очень часто задают вопрос, почему? Потому что пытаются понять, что происходит вокруг. Речь становится понятливой и для чужих людей. Что касается детей 4-5 лет, они делятся впечатлениями о происшествиях, которые заделали их внимание. Так же могут рассказать знакомую историю без помощи картин. Справляются с заданиями, состоящими из 3-х этапов. Речь у детей формируется до 5 лет. В 5 лет он уже знает стихи, на родном языке чисто может произносить все звуки. Если родители не отмечают это состояние у своих детей, если эти процессы, последовательно у ребенка не идут, ваш ребенок отличается от сверстников в речевом развитии, значит у него задержка речи. Надо предпринимать меры сразу, как только, замечено, что ребенок отстает в речи от сверстников. Причем, обращать внимание следует не только на то, что не ладиться с речью, но и на гораздо более ранние отклонения в развитии. Нередко они имеют прямое отношение к тому, как у ребенка будет формироваться речь. Так в этом отношении значимо, стал ли ребенок к 1,5-2 мес. держать головку, мог ли он сидеть в 0,5 года, встал ли он в 8 мес. на ножки, держась руками за перекладину, научился ли он к 1 году ходить. Это важные признаки нормального формирования раннего периода онтогенеза (индивидуального развития)[2]. Задержка речевого

развития (ЗРР) – отставание в речи детей относительно их сверстников. Особенно надо отметить, что задержка речи влияет на развитие мышления и на общую психику. Утверждение Уотсона, что мышление – это не что иное, как скрытая речь, является ярким выражением этой тенденции. В 1863 году И.М. Сеченов писал, что когда ребенок думает, он всегда при этом говорит. Мысль 5-летнего ребенка передается посредством слов или шепота, посредством движений языка и губ. Также часто происходит при мышлении взрослого человека. В 1930-е годы Выготский развивает мысль о том, что в период около 2-х лет линии развития мышления и речи, которые шли до сих пор отдельно, перекрещиваются, совпадают в своем развитии и дают начало совершенно новой форме поведения, столь характерной для человека. Начиная с того периода речь выполняет интеллектуальную функцию, а мышление становится речевым[3]. Люди с помощью речи не только доносят мысли друг другу, но формируют их в процессе общения.

Что касается общей психики, в большинстве случаев нарушение речи у детей вызывает нерешительность. И в связи с этим они не хотят идти в детский сад и школу. Есть такая психология детей, которая подавляет речевое развитие. И наоборот есть нарушение речи, которая подавляет психологию детей. То есть если у ребенка есть нарушение речи или отсутствие речи вообще, это отрицательно действует на его психологию. У детей с ЗРР страдает также память. По словам Сеченова память является главным условием психической деятельности и называется памятью уголком психического развития. В этом смысле память, есть остатки следов прошлого опыта в мозге, и состоит из запоминания или воспоминания. Это и есть процесс укрепления представлений, которые образуются в мозге. У детей с задержкой речи этот процесс полностью не происходит, потому что у них имеются нарушение внимания и отсутствие воображения. Сказанное им любое слово или показанный им рисунок не принимается во внимание и не запоминается, а в процессе воспоминания они не могут оживить свое воображение. То есть воображение, память, внимание, каждый по отдельности психический процесс, действует на речь. И когда каждый из этих психических процессов по отдельности не выполняет свои функции, задержка речи у детей углубляется.

На сегодняшний день в Азербайджане по различным причинам задержка речи детей является очень актуальной проблемой. Вот несколько из главных причин, вследствие которых возникает эта проблема:

1. Азербайджанским менталитетом, в основном, принято так, что множество молодых пар с момента создания семьи проживают совместно со своими родителями. По этой причине бабушки и дедушки, на правах старшего поколения, имеют большие привилегии по воспитанию новорожденного ребенка, а именно, то, что запрещено родителями ребенка, может быть разрешено с дозволения бабушек и дедушек. Так, например, ребенку, произносящему произвольный звук «Ы-Ы-Ы» с целью получения воды, мать не исполняет его просьбу до тех пор, пока он не

скажет этого нормально. В это же время бабушка или дедушка исполняют его просьбу, как только он этого пожелает, какими бы способами он ни выразался. Вследствие этого ребенку облегчается изучение языка жестов, что позволяет ему получать желаемое без труда, тем самым и возникает задержка речи.

2. В Азербайджане по сей день во множестве регионов наблюдается тенденция раннего заключения браков. Девочки, еще полностью не понявшие жизнь, не представляющие, что такое семья, а тем более, ребенок, рано становятся матерями. Непросвещенные матери зачастую не обеспечивают своим детям материнского молока в достаточном количестве либо не дают его вообще. Это оказывает большое отрицательное влияние на артикулярный аппарат. Что касается относительно резиновых сосок, в основном отдается приоритет дорогим, но бессмысленным изделиям. А именно, вместо полностью круглых, приобретаются неправильные соски с плоской стороной. Именно по этой причине язык ребенка остается неподвижным, вследствие чего и возникают сильнейшие затруднения в развитии речи ребенка. При вскармливании ребенка зачастую используют порошковое питание, что воспрепятствует развитию сдвигающих и жевательных процессов. Вследствие перечисленных причин артикулярный аппарат новорожденного отстает в своем развитии, что и приводит к задержке речи.

3. На данный момент в Азербайджане снимается очень мало мультипликационных фильмов, отсутствуют развлекательные каналы для детей на родном азербайджанском языке. Поэтому детям ничего не остается как наблюдать мультфильмы и программы на иностранных, таких как русский, турецкий и английский языках. В свою очередь это пагубно влияет как на психологическое, так и речевое развитие ребенка. Например, при беседе и играх со сверстниками такой ребенок употребляет наиболее часто слышимые по телевизору слова и фразы, которые являются чужими на слух для собеседника. Данный факт приводит к негативным последствиям при дальнейшем контакте, а именно, при частых повторных использованиях подобных чужих словесных оборотов возникает некая неприязнь и агрессия со стороны детей, которые ранее не слышали и не употребляли в своей речи иностранные фразы. Отсюда сверстник отдаляет от себя такого ребенка, вследствие чего тот остается в стороне от нормального социума. В свою очередь, данное обстоятельство приводит к замкнутости ребенка, его зависимости от просмотра телепередач, тем самым возникает проблема с задержкой речи.

4. Множество детей с первого же дня не могут адаптироваться к детскому саду. Родители, замечая это, принимая их недовольство, перестают их туда водить. Но на самом деле, необходимо лишь дать некоторое время, чтобы произошёл адаптивный процесс. Поэтому не социализированные дети отстают от своих сверстников.

Коррекция.

При работе с детьми с ЗРР на первом этапе проверяется артикуляционный аппарат, словарный запас и учитывается консультация невропатолога. Потом необходимо начать обучение. В это время используется логопедический массаж, артикуляционная гимнастика и др. Но к каждому ребенку надо относиться индивидуально. К примеру, если выполнять артикуляционную гимнастику детям, не нуждающимся в нем, это будет, потерей времени. Из-за того, что дети с ЗРР не полностью показывают свои желания, у них возникает агрессия. А иногда и родители смотрят на своих детей как на больных и выполняют каждое их пожелание, избаловывая их. Все это приводит к тому, что вначале при обучении дети не выполняют поручения, которые им дают логопеды и другие специалисты. Очень важен процесс адаптации, у каждого ребенка этот этап проходит индивидуально. Для этого при проведении занятий необходимо уделять большое время на игры, чтобы заинтересовать и обратить их внимание. Интересы же самих детей создают условия для эффективной работы.

Исходя из этого, при просьбе повторить нарисованное изображение на доске, помогает им сконцентрировать внимание и развить малую моторику. Работа с кольцами разных размеров, создание пирамиды тому пример. Если даже ребенок не умеет считать, при складывании каждого кольца специалист ведет счет, чтобы этот процесс запечатлелся в слуховой памяти. Игрушки, издающие звуки, помогают укрепить у детей процесс слежения. При повторении реакция на звук у детей приводит к привыканию. И когда дома слышит звуки падения предметов, он показывает свою реакцию. Специалисты не могут говорить о каком-либо нормальном голосе, если у детей имеется нарушение акта дыхания. Поэтому первым шагом при развитии речи является дыхание. Для того, чтобы вызвать интерес ребенка используются цветные салфетки и блестящая бумага, на которую они должны подуть. Наряду со сформированным актом дыхания мы можем перейти к звукам. Если к каждому звуку соотнести подходящие жесты и движения, это еще больше заинтересует их. Например, что мы произносим, когда мы плачем – «У-У-У!!!», что мы произносим, когда усыпляем куклу – «Э-Э-Э!!!» и др. После возникновения звуков, дети автоматически повторяют услышанные со стороны слова, даже если они не созвучны, они пытаются им подражать, именно это и является процессом появления и формирования речи. Параллельно с этим специалисты начинают работать с мышлением и воображением. Впоследствии мы своими глазами увидим результат линии развития речи ребенка.

Но стоит помнить, что если надеяться только на специалистов логопедов-дефектологов и не заниматься самостоятельно саморазвитием в домашних условиях, данный процесс может затянуться во времени. Только совместными усилиями можно добиться желаемого результата.

Литература

1. Ивановская Ф.А.. Логопедия. Методическое наследие. М., 2007г., с. 21.
2. Секачев В. Ребенок и его развитие. М., 2016 г., с.96.
3. Лалаева Р.И. Логопатофизиология. М., 2013 г., с.90.

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ СМИСЛІВ В ПРОЦЕСІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ

Хоменко Глеб Володимирович
магістрант НПУ імені М.П. Драгоманова
gleb-khomenko@yandex.ru

Науковий керівник –
д. філос. наук, проф. Г.С. Меднікова

На кожному етапі розвитку людства гра виконувала провідні функції в організації життєдіяльності суспільства. Панування електронної культури в сучасну добу лише розширило межі розуміння ігрової діяльності у напрямку віртуального простору. Сформувавшись у певну індустрію, комп'ютерна гра стала розумітися в якості універсального середовища, що є оптимальним для розкриття індивідом свого інтелектуального та творчого потенціалу. Інноваційні механізми щодо створення та споживацтва ігрової продукції актуалізують її осмислення у сучасному розрізі.

Мета даної роботи полягає у з'ясуванні основних засад формування соціокультурних смислів в процесі комп'ютерної гри.

На даний момент у світі зафіксована величезна кількість комп'ютерних ігор, кожна з яких наділена власним оригінальним інтерфейсом та неповторним порядком розвитку подій. Для розробки переважної більшості ігор залучаються спеціалісти з різних галузей мистецтва, а також ІТ-технологій. Найбільш популярні продукти забирають у власних розробників від одного року на підготовку та реліз гри. Подібна тривалість у конструюванні ігрового продукту може порівнюватися хіба що із підготовкою серіалу.

Разом із збільшенням часу на продукування ігор змінилася також їх цінність у сучасному суспільстві. Вийшовши за межі форми дозволя, вони стали символізувати спосіб розуміння та ставлення до сучасного соціокультурного середовища. Виконуючи просвітницьку функцію, комп'ютерні ігри як осередки культурної еволюції надали можливість індивідові експериментувати із власною ідентичністю та заглиблюватися у вимір надреального. Критикуючи комп'ютерні ігри за девальвацію традиційних цінностей та поширення ескапізму, сучасним дослідникам, водночас, варто зосереджуватися на конструктивних впливах цього феномену.

Американська академічна спільнота, уже довела існування так званих «ігрових студій». Зокрема, у техаському університету в Остині зафіксували зростання когнітивної пластичності мислення у студентів-геймерів [1]. Будучи прихильником ігор-стратегій, особистість має можливість активізувати у своїй свідомості основи нелінійного мислення

та випробувати різноманітні стратегічні підходи у вирішенні локальних завдань. Не менш вагомим залишається здобуття штучного досвіду, вміння працювати у колективі та розвиток лідерських якостей.

У каліфорнійському університеті в Берклі вже котрий рік продовжує існувати дисципліна, яка була створена за мотивами гри «Starcraft: The Art of War». Вона присвячена вивченню основ ведення війни у віртуальному середовищі. В результаті проведення теоретичних та практичних занять у студентів збільшується ефективність мислення, швидкість реагування на зовнішні подразники та спостерігається різноманітність у прийнятті рішень. Кожна дія у ігровому процесі сприймається як потенційно можлива, а не лише як правильна чи не правильна [2]. Окрім розвитку своїх психофізіологічних якостей, геймер має можливість покращити свої лінгвістичні навички. Як відомо, інтерфейс більшості провідних ігор спрямований на іноземну аудиторію, що потребує знання хоча б англійської мови.

Поряд з просвітницькою функцією комп'ютерної гри, існує також релаксаційна. В умовах зростаючої психологічної напруги сучасного суспільства все більше людей намагаються захистити себе від постійних стресових ситуацій та хронічної втоми. Віртуальна реальність, хоча й постає в якості ілюзорного чи ефемерного середовища, однак досить ефективно зменшує напругу на індивіда. Людина має право на помилку у віртуальному середовищі, а тому відчуває більше свободи у власних діях. Експериментальна діяльність отожднює ігровий процес із своєрідними виявами творчої активності.

На відміну від повсякденних форм дозвілля – читання книжок чи перегляду кінофільмів, ігрова діяльність надає можливість не лише споглядати, але й активно впливати на сформований сценарій. У цьому контексті варто зафіксувати тенденцію до збільшення ролі гравців у виробництві ігор. Геймери отримали можливість активно надавати поради виробникам щодо удосконалення комп'ютерних та власноруч змінювати будь-які елементи гри за допомогою різноманітних модів та патчів неофіційного характеру. Якщо представник ігрової індустрії на сьогодні має дотримуватися правил ліцензійного дозволу у використуванні контенту, користувач у сучасній мережі звільнений від цих обов'язків.

Існує думка, що більшість ігор сприяють зростанню рівня насилля у суспільстві. Насправді ж, на ситуацію варто поглянути під іншим кутом зору. Ігрова індустрія лише транслює подібні негативні прояви, що укорінені у самому соціумі. У випадку повної відсутності агресії у комп'ютерних іграх, вони б втратили свій авторитет. Адже людство потребує видовища, що зазвичай відсутнє у повсякденному житті. У цьому аспекті сучасні ігри виконують ту ж саму роль, що й Колізей у Давньому Римі. Виплеск негативних емоцій через комп'ютерну мережу певним чином нівелює рівень агресії у реальному житті.

На думку Р. Бартла середовище комп'ютерних ігор досить тісно пов'язане із міфологічним ставленням до дійсності. Будучи своєрідною

альтернативною реальністю, що наповнена оповідями про поневірвання безлічі героїв, сучасний індивід проектує на себе ці пригоди [3]. Теорія мономіфу за Бартлом тісно переплітається із поведінкою сучасного гравця з моменту початку гри і до символічної винагороди у фіналі. Однак, головною метою гри все ж є не підсумкова перемога, а здобуття досвіду, позитивних вражень та розширення своїх особистісних можливостей. Саме тому гра і є самоціллю, адже жодна мета в даному випадку не здатна виправдати сам процес розвитку подій.

Окрім зростання реалістичності та видовищності у іграх, прослідковується певна симулятивність або ж безпосередній зв'язок із реальним життям. Останнім часом переважна більшість ігор опирається на загальновідомі факти та цілком правдиві історичні події. Подібна стратегія вироблення продукції шляхом символічної прив'язки до реальних подій здійснюється з метою розширення повноважень геймера. Шляхом віртуальної активності геймер отримав можливість власноруч створювати історію у власній свідомості.

Отже, сучасна індустрія комп'ютерних ігор орієнтована на розвиток нелінійного мислення та експериментальної діяльності у геймерів. В результаті розширення особистісних можливостей та розуміння навколишньої реальності через ігровий модус буття, свідомість індивіда зазнає сутнісних трансформацій. У ігровій індустрії кожен суб'єкт здатний виступати в ролі творця, що формує автентичні соціокультурні смисли.

Список використаних джерел

1. Вишне夫斯基 А. В. Философское осмысление понятия компьютерной игры // Вестник Омского университета Выпуск № 3 (73) / 2014 С.91-92
2. Лопатинская Т. Д. Компьютерные игры как средство вхождения в виртуальную реальность // Теория и практика общественного развития Выпуск № 8 / 2013 С. 31-34
3. Старкова А. В. Героическое путешествие в виртуальный мир. Воплощение мономифа в компьютерной игре // Аналитика культурологии Выпуск № 20 / 2011

JEZYKOWY OBRAZ ŚWIATA POLAKÓW. WYBRANE ASPEKTY

Hopej Malwina

Doktorantka w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu

Wrocławskiego

malwina.hopej@gmail.com

I. Wstęp

Językowy obraz świata (w skrócie JOS) jest „zapisem wszelkich interakcji człowieka z rzeczywistością: hierarchizowania, porządkowania i klasyfikowania

świata, który nas otacza”¹. Pojęcie JOS związane z koncepcją wewnętrznej formy Wilhelma von Humboldta, rozwijane było między innymi przez Edwarda Sapira i Benjamina Lee Whorfa, twórców hipotezy o wpływie języka na sposób myślenia. W Polsce termin językowy obraz świata jest łączony z lubelską szkołą lingwistyczną reprezentowaną przede wszystkim przez środowisko akademickie Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: Ryszarda Tokarskiego² czy zespół Jerzego Bartmińskiego który w 1990 r. po raz pierwszy podjął się badań zmian percepcji pojęć, powtarzając je po dekadzie. Ich rezultaty znalazły się w tomie *Język-wartości-polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*³.

Proponowany przeze mnie artykuł opisuje sposób rozumienia dwóch pojęć przez cztery grupy Polaków, mianowicie chciałabym przedstawić i porównać pojmowanie OJCZYŹNY i OBYWATELA przez Polaków mieszkających we Lwowie, Mościskach, Wrocławiu, Legnicy oraz Lublinie. Badania w pierwszych czterech miastach przeprowadziłam w 2015 r., w przypadku Lublina powolałam się na rezultaty badań zespołu prof. Jerzego Bartmińskiego, który w 1990 i 2000 r. przeprowadził serię wywiadów ankietowych na grupie lubelskich studentów. Przed omówieniem obrazu wyłaniającego się z powyższych badań, chciałabym przedstawić metodę etnolingwistyczną którą zastosowałam w badaniu tychże nazw.

Wybrana przeze mnie metoda badania wartości nawiązuje do cytowanej już publikacji lubelskich lingwistów, która pozwala na stworzenie definicji kognitywnej dowolnego pojęcia (wartości), odzwierciedlającej potoczną strukturyzację wiedzy posiadanej przez respondentów. Aspekty przedstawione w wypowiedziach ankietowanych „tworzą obiektywnie (społecznie) utrwaloną, wewnętrznie spójną strukturę pojęcia”, przedstawiając tym samym językowo-kulturową wizję OJCZYŹNY i OBYWATELA. Ankieta opiera się na pytaniu „Co Pani/Pana zdaniem stanowi o istocie prawdziwego x (x jest np. OJCZYŹNA)?”, co ma na celu wywołanie modalności powinnościowej skłaniającej badanych do opisania cech, które według nich powinny charakteryzować OJCZYŹNE przy jednoczesnym pominięciu stereotypów, jak również przymiotów w rzeczywistości posiadanych (modalność fakualna)

1 R. Grzegorzcykova, *Pojęcie językowego obrazu świata* [w:] J. Bartmiński red., *Językowy obraz świata*, Lublin 1990, s. 48.

2 Por. szerzej: J. Bartmiński red., *Język-wartości-polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, Lublin 2006.

3 Pełna lista aspektów wyróżnionych w badaniu nazw wartości przez zespół J. Bartmińskiego: fizyczny (F), biologiczny (G), bytowy (B), lokatywny (L), psychiczny (P), społeczny (S), psychospołeczny (A), polityczny (T), ideologiczny (I), narodowościowy (X), kulturowy (K), religijny (R), militarny (M), historyczny (H), estetyczny (C), etyczny (E), aspekt N obejmujący wyrażenia nadrzędne semantycznie. J. Bartmiński, *Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*, [w:] *Język-wartości-polityka...* op. cit., s. 8-15, 24-28, M. Brzozowska, *O przebiegu badań nad zmianami w rozumieniu nazw wartości w latach 1990-2000*, [w:] *Język-wartości-polityka...* op. cit., s. 38-43.

Odpowiedź na to pytanie jest tekstem wywołanym podlegającym kilkustopniowej analizie:

1. w pierwszym etapie należy wskazać i wydzielić wyrażenia cytatywne (oznaczone symbolem W) będące nośnikami pojedynczych cech semantycznych;

2. wyrażenia są następnie klasyfikowane do zespołów bliskoznaczących semantycznie. Przypisuje im się deskryptor (D) definiowany jako „metawyrażenie nadbudowane nad wyrażeniami tożsamymi semantycznie”. Deskryptory są szeregowane według malejącej frekwencji wyrażen cytatywnych, aczkolwiek w końcowym raporcie przedstawia się jedynie te deskryptory, którym przypisanoczo najmniej cztery wyrażenia;

3. wskaźnik stereotypowości (W_s) oznacza procentowy udział dwóch deskryptorów charakteryzujących się najwyższą liczbą przypisanych wyrażen cytatywnych z puli wszystkich wyrażen;

4. w końcowej części analizy do poszczególnych deskryptorów przypisuje się aspekty rozumiane jako „domena wyróżniona z określonego punktu widzenia”²⁴.

II. Konceptualizacja prawdziwego OBYWATELA

OBYWATEL według Polaków z Polski, 1990

$N = 102$, $W = 280$, $D = 97$, $W_s = 13.57$

1. obowiązki obywatelskie (T); 21 / 7,5%	12. miłość do ojczyzny (I); 6 / 2,14%
2. więź z krajem (T); 17 / 6,07%	13. prawa i obowiązki obywatela (T); 6 / 2,14%
3. patriotyzm (I); 14 / 5%	14. przynależność państwowa (I); 6 / 2,14%
4. państwo: żyje w danym państwie (L); 13 / 4,64%	15. rzetelna praca (I); 6 / 2,14%
5. aktywność społeczno- polityczna (T); 9 / 3,21%	16. więź z ojczyzną (I); 6 / 2,14%
6. dobro kraju (T); 9 / 3,21%	17. odpowiedzialność (A); 5 / 1,79%
7. uczciwość (E); 9 / 3,21%	18. prawa obywatelskie (T); 5 / 1,79%

8. więź z państwem (T); 9 / 3,21%	19. dobro społeczeństwa (S); 4 / 1,43%
9. dobro ojczyzny (I); 8 / 2,86%	20. prawość (E); 4 / 1,43%
10. lojalność (S); 8 / 2,86%	21. społecznik (S); 4 / 1,43%
11. prawo: przestrzeganie prawa (T); 8 / 2,86%	22. więź ze społeczeństwem (S); 4 / 1,43%

Pierwsza opisywana grupa, w której znalazło się 102 respondentów (N), charakteryzuje prawdziwego OBYWATELA w kategoriach politycznych i ideologicznych, nadając mu między innymi ścisły związek z krajem oraz obowiązki wobec państwa. Jerzy Bartmiński zwraca również uwagę na relację obywatel-kraj „z punktu widzenia instytucji, a nie obywatela”, co przejawia się w wyrażeniach cytowanych odnoszących się do bycia patriotą, człowiekiem uczciwym czy odpowiedzialnym.

OBYWATEL według Polaków z Polski, 2000

N = 101, W = 275, D = 110, Ws = 13.09

1. patriotyzm (I); 20 / 7,25%	12. udział w wyborach (T); 6 / 2,18%
2. aktywność społeczno-polityczna (T); 16 / 5,82%	13. dobro ojczyzny (I); 5 / 1,82%
3. obowiązki obywatelskie (T); 14 / 5,09%	14. p r z y n a l e ż n o ś ć państwowa (T); 5 / 1,82%
4. prawa obywatelskie (T); 11 / 4%	15. dowód tożsamości (B); 4 / 1,45%
5. przestrzeganie prawa (T); 10 / 3,64%	16. lojalność (S); 4 / 1,45%
6. kraj: troska o kraj (T); 8 / 2,91%	17. mieszkanie w państwie (L); 4 / 1,45%

7. odpowiedzialność (A); 8 / 2,91%	18. płacenie podatków (B); 4 / 1,45%
8. bycie we wspólnocie (S); 7 / 2,55%	19. przynależność (S); 4 / 1,45%
9. obywatelstwo (T); 7 / 2,55%	20. więź z krajem (T); 4 / 1,45%
10. miłość do ojczyzny (I); 6 / 2,18%	21. zaangażowanie w sprawy kraju (T); 4 / 1,45%
11. uczciwość (E); 6 / 2,18%	

W 2000 r. OBYWATEL definiowany jest w relacji do kraju (państwa, ojczyzny), choć respondenci w swych odpowiedziach zwracali uwagę nie tylko na obowiązki, ale i prawa, o których nie wspominali ankietowani w 1990 r. Stanowi to praktycznie jedyną różnicę w stosunku do badań wcześniejszych. Konceptualizacja pojęcia OBYWATEL jest osadzona w aspekcie politycznym i ideologicznym, łączona jest z patriotyzmem, aktywnością na rzecz społeczeństwa⁴.

OBYWATEL według Polaków z Polski, 2015

N = 51, W = 147, D = 34, Ws = 19.05%

1. dobro ojczyzny (I); 16 / 10.88%	8. więź z narodem (X); 7 / 4.76%
2. obywatelstwo (T); 12 / 8.16%	9. dobro społeczeństwa (S); 6 / 4.08%
3. podtrzymywanie dorobku kulturowego narodu (K); 12 / 8.16%	10. miłość do ojczyzny (I); 6 / 4.08%
4. przestrzeganie prawa (T); 10 / 6.80%	11. obrona (M); 5 / 3.40%
5. aktywność społeczno-polityczna (T); 9 / 6.12%	12. szacunek (S); 4 / 2.72%

⁴ J. Bartmiński, *Obywatel*, [w:] *Język-wartości-polityka...* op. cit., s. 469-474.

6. więź z państwem (T); 8 / 5.44%	13. dowód tożsamości (B); 4 / 2.72%
7. mieszkanie w państwie (L); 7 / 4.76%	14. rzetelna praca (B); 4 / 2.72%

W przypadku ankiet przeprowadzonych na grupie Polaków z Wrocławia i Legnicy, deskryptory posiadające najliczniejsze grono wyrażeń (aż 110 na 147 wydzielonych wyrażeń) odwołują się do następujących domen:

1. kulturowej – której przypisano wyrażenia cytatywne „podtrzymywanie dorobku kulturowego narodu”;
2. narodowościowej – więź z narodem, wspólna tożsamość;
3. bytowej – rzetelna praca, dowód tożsamości, płacenie podatków;
4. politycznej – obywatelstwo, więź z państwem, prawa obywatelskie;
5. ideologicznej – dobro ojczyzny, miłość do ojczyzny, patriotyzm;
6. społecznej – dobro społeczeństwa, szacunek, więź ze społeczeństwem;
7. lokatywnej – wymieniony raz w przypadku mieszkania w państwie;
8. militarnej – odwołującej się jedynie do obrony kraju (państwa, ojczyzny).

OBYWATEL według Polaków z Ukrainy, 2015

N = 52, W = 101, D = 31, Ws = 19.80%

1. przestrzeganie prawa (T); 14 / 13.86%	7. prawa obywatelskie (T); 4 / 3.96%
2. miłość do ojczyzny (I); 6 / 5.94%	9. p r z y n a l e ż n o ś ć państwowa (T); 4 / 3.96%
3. mieszkanie w państwie (L); 6 / 5.94%	10. dobro społeczeństwa (S); 4 / 3.96%
4. więź z krajem (T); 6 / 5.94%	11. dobro państwa (T); 4 / 3.96%
5. obowiązki obywatelskie (T); 5 / 4.95%	12. prawa i obowiązki obywatela (T); 4 / 3.96%
6. troska (T); 5 / 4.95%	

Polacy ze Lwowa i Mościsk definiowali OBYWATELA przede wszystkim za pomocą czterech wymiarów posiadających łącznie 62 wyrażenia cytatywne, zatem ponad połowawszych wydzielonych wyrażeń odwołuje się do poniższych aspektów:

1. wymiar polityczny sprowadzony do deskryptorów przestrzeganie

prawa, więz z krajem, a także prawa obywatelskie, deskryptor niedostrzegany poprzez respondentów kilka lat wcześniej;

2. ideologicznego – miłość do ojczyzny, symbole narodowe;
3. lokatywnego – mieszkanie w państwie, miejsce urodzenia;
4. społecznego: konceptualizowane w cytowanym raporcie jako dobrospołeczeństwa, zaś w części nieujętej w tej publikacji – więz ze społeczeństwem.

III. Konceptualizacja prawdziwej OJCZYZNY

OJCZYZNA według Polaków z Polski, 1990

N = 102, W = 388, D = 114, Ws = 18.81

1. miejsce (L); 38 / 9,79%	13. bezpieczeństwo (B); 9 / 2,32%
2. kraj (L); 35 / 9,02%	14. wolność (I); 7 / 1,8%
3. naród (X); 23 / 5,93%	15. praca (B); 7 / 1,8%
4. urodzenie (G); 16 / 4,12%	16. przywiązanie (P); 6 / 1,55%
5. ludzie (S); 16 / 4,12%	17. obywatele (T); 6 / 1,55%
6. miłość (P); 13 / 3,35%	18. niepodległość (T); 6 / 1,55%
7. kultura (K); 12 / 3,09%	19. tęsknota (P); 5 / 1,29%
8. historia (H); 10 / 2,58%	20. zamieszkanie (B); 4 / 1,03%
9. tradycja (K); 9 / 2,32%	21. więz psychiczna (P); 4 / 1,03%
10. powroty (B); 9 / 2,32%	22. praworządność (T); 4 / 1,03%
11. język (K); 9 / 2,32%	23. dom (B); 4 / 1,03%
12. dobrobyt (B); 9 / 2,32%	24. bliscy ludzie (S); 4 / 1,03%

W 1990 r. prawdziwa OJCZYZNA była rozumiana w trzech kategoriach:

1. określona przestrzeń, jak miejsce, dom, region. Ten sposób rozumienia ojczyzny dominuje nad pozostałymi;
 2. wspólnota ludzka – naród, ludzie, bliscy ludzie;
 3. kompleks wartości – język, tradycja, kultura;
 4. rozumienie instytucjonalne – niezwykle rzadka konceptualizacja.
- Przejawia się na poziomie oczekiwań jakie ankietowani wysuwają w stosunku do państwa-OJCZYZNY.

Pierwsze trzy punkty osadzone są w charakterach przestrzennym i sentymentalnym, zaś ostatnia kategoria – w charakterze roszczeniowym.

OJCZYZNA według Polaków z Polski, 2000

N = 101, W = 422, D = 118, Ws = 14.93

1. miejsce (L); 36 / 8,53%	16. dom (B); 8 / 1,9%
2. kraj (L); 27 / 6,4%	17. terytorium (L); 7 / 1,66%
3. obywatele (T); 19 / 4,5%	18. przywiązanie (P); 7 / 1,66%
4. naród (X); 17 / 4,03%	19. powroty (B); 7 / 1,66%
5. kultura (K); 13 / 3,08%	20. hymn (I); 7 / 1,66%
6. urodzenie (G); 12 / 2,84%	21. uczucie (P); 6 / 1,42%
7. ludzie (S); 12 / 2,84%	22. jedność (P); 6 / 1,42%
8. historia (H); 11 / 2,61%	23. godło (I); 6 / 1,42%
9. tradycja (K); 10 / 2,37%	24. dobro wspólne (E); 5 / 1,18%
10. patriotyzm (I); 10 / 2,37%	25. dobre samopoczucie (P); 5 / 1,18%
11. język (K); 10 / 2,37%	26. współmieszkańcy (S); 4 / 0,95%
12. bezpieczeństwo (B); 10 / 2,37%	27. uprawnienia obywateli (T); 4 / 0,95%
13. zamieszkiwanie (B); 9 / 2,13%	28. troska o ludzi (S); 4 / 0,95%
14. wolność (I); 9 / 2,13%	29. przynależność (S); 4 / 0,95%
15. miłość (P); 9 / 2,13%	

Polacy biorący udział w badaniu w roku 2000 uznali, podobnie jak respondenci dziesięć lat wcześniej, iż prawdziwa OJCZYŻNA może być rozumiana na cztery sposoby:

1. określona przestrzeń jako miejsce, dom, ziemia;
2. wspólnota ludzka – współmieszkańcy, naród, ludzie, społeczeństwo;
3. kompleks wartości – język, tradycja, historia;
4. rozumienie instytucjonalne sprowadzone do kwestii obywatelstwa, uprawnień nadanych obywatelom, hymnu państwowego.

Jerzy Bartmiński, twórca opracowania części badań przeprowadzonych w latach 1990 i 2000, zwraca uwagę na poziom subiektywizmu w odpowiedziach respondentów „subiektywizm [...] tj. mówienie w pierwszej osobie (*kraj, w którym żyję/żyjemy vs w którym ktoś żyje*), osiąga jeszcze wyższy stopień niż w roku 1990”, jak również aspekty przypisane wypowiedziom ankietowanym. W badaniach przeprowadzonych w 2000 r. zauważalne jest przesunięcie aspektowego pojmowania ojczyzny z wymiaru przestrzennego ku wymiarowi psychologiczno-społecznemu, również, choć w mniejszym stopniu, politycznego i ideologicznego, co widoczne jest zwłaszcza w częstości odwołań do kwestii obywatelstwa⁵.

OJCZYŻNA według Polaków z Ukrainy, 2015

5 J. Bartmiński, *Ojczyzna*, [w:] *Język-wartości-polityka...* op. cit., s. 340-347.

N=52, W=188, D=35, Ws=31.91

1. kraj (L); 34 / 18.09%	8. powroty (B); 6 / 3.19%
2. miejsce (L); 26 / 13.83%	9. przywiązanie (P); 6 / 3.19%
3. urodzenie (G); 17 / 9.04%	10. dobre samopoczucie (P); 6/3.19%
4. państwo (T); 16 / 8.51%	11. tradycja (K); 5 / 2.66%
5. zamieszkanie (B); 11 / 5.85%	12. przynależność (S); 5 / 2.66%
6. dom (B); 9 / 4.79%	13. dorastanie (B); 4 / 2.13%
7. rodzina (S); 8 / 4.26%	

Respondenci przypisali tej wartości 35 cech deskryptorowych oraz 188 cytatów, uznając iż najistotniejszymi przymiotami są kraj i miejsce. Taki rozkład wyrażen wskazuje na utożsamianie ankietowanych z tak zwaną małą ojczyzną ograniczającą swe terytorium do zamieszkałych przez nich miast lub regionu, a także krajem (nie państwem rozumianym jako aspekt polityczny) oderwanym od sfery polityki.

PolacyceLwowaiMościskutożsamiająOJCZYZNĘprzedewszystkimzesferą bytową, a więc miejscem urodzenia, zamieszkania, domu rodzinnego, przestrzeni egzystencji. Stosunkowo rzadko odwoływano się do cech typowych dla OJCZYZNY w rozumieniu jednostki działającej w przestrzeni prawno-międzynarodowej. Konceptualizację tej wartości można ująć na cztery sposoby:

1. utożsamienie z określoną przestrzenią sprowadzoną do: kraju, miejsca, państwa, rzadziej ziemi i miejscowości;
2. rozumienie instytucjonalne sprowadzone praktycznie do deskryptoru państwo;
3. wspólnota ludzka sprowadzona do wymiarów rodziny – domu, powrotów, dorastania, narodu, znajomych;
4. kompleks wartości najczęściej rozumiany w kategoriach tradycji, rzadziej kultura i historia (te deskryptory nie znalazły się w końcowym zestawieniu).

OJCZYŻNA według Polaków z Polski, 2015

N=52, W=279, D=51, Ws=22.93

1. kraj (L); 39 / 13.98%	15. historia (H); 5 / 1.79%
2. państwo 25 / 8.96%	16. obywatelstwo (T); 5 / 1.79%

3. zamieszkanie (B); 19 / 6.81%	17. emigracja (B); 5 / 1.79%
4. miejsce (L); 18 / 6.45%	18. przynależność (S); 5 / 1.79%
5. obywatel (T); 17 / 6.09%	19. prawo (T); 5 / 1.79%
6. ludzie (S); 12 / 4.30%	20. Polska (L); 5 / 1.79%
7. przywiązanie (P); 9 / 3.23%	21. bliscy ludzie (S); 4 / 1.43%
8. dom (B); 7 / 2.51%	22. praca (B); 4 / 1.43%
9. rodzina (S); 7 / 2.51%	23. dorastanie (B); 4 / 1.43%
10. kultura (K); 6 / 2.15%	24. więź psychiczna (P); 4 / 1.43%
11. dobro wspólne (E); 6 / 2.15%	25. naród (X); 4 / 1.43%
12. urodzenie (G); 5 / 1.79%	26. oddanie, poświęcenie (S); 4 / 1.43%
13. jedność (S); 5 / 1.79%	27. bezpieczeństwo (B); 4 / 1.43%
14. tradycje (T); 5 / 1.79%	

Z tekstów wywołanych udzielonych przez respondentów z Wrocławia i Legnicy wydzieliłam 279 wyrażenia zebrane w 51 cech deskryptorowych, z których 27 spełniło wymóg przypisania przynajmniej czterech cytatów. W grupie 24 deskryptorów niezakwalifikowanych do tego raportu znalazły się między innymi patriotyzm, język, społeczeństwo, które w ogóle nie wystąpiły w odpowiedziach respondentów ze Lwowa i Mościsk. Polacy z Polski uznali iż najistotniejszymi wyrażeniami opisującymi OJCZYZNĘ są kraj i państwo, zaś konceptualizacja tej wartości sprowadza się do czterech sposobów:

1. utożsamienie z określoną przestrzenią – kraj, państwo, miejsce, rzadziej kraina, miasto, miejscowość, terytorium, obszar;
2. wspólnota ludzka odnosząca się do obywateli, ludzi, rodziny, bliskich, narodu;
3. rozumienie instytucjonalne – państwo, obywatelstwo, prawo, naród, rzadziej społeczeństwo, władza, granice.
4. kompleks wartości – kultury, historii, tradycji, rzadziej języka;

IV. Podsumowanie

W badaniach przeprowadzonych w latach 1990 i 2000 widoczna jest

zbieżność w konceptualizacji prawdziwej OJCZYZNY. Na pierwszym miejscu umieszczano wymiar przestrzenny, drugim: społeczno-wspólnotowym, zaś trzecim – kulturowy.

Polacy z Ukrainy definiują OJCZYZNĘ przede wszystkim za pomocą aspektów: bytowego, polityczno-społecznego, psychicznego i lokatywnego, do których zakwalifikowano ponad połowę deskryptorów. Polacy z Polski rozszerzają tę wartość o kolejne aspekty, przy czym na pierwszym miejscu znalazł się wymiar społeczny, drugim: lokatywno-bytowy, na kolejnych pozycjach – prawny, kulturowy, psychiczny. W badaniach przeprowadzonych w 2015 r. również widoczna jest zbieżność w definiowaniu OJCZYZNY przejawiająca się w odwołaniach do aspektu bytowego, społecznego, prawnego i lokatywnego.

Z dużą ostrożnością można mówić o zbieżności w konceptualizacji tej wartości w przypadku czterech omawianych grup Polaków, bowiem respondenci z Wrocławia i Legnicy (2015 r.), w porównaniu do pozostałych ankietowanych, bardzo rzadziej odwoływali się do kompleksu wartości.

W przypadku badań z lat 1990 i 2000, konceptualizacja OBYWATELANIE jest znacząco odmienna. Jedyne różnice sprowadzają się do hierarchii aspektów i deskryptorów klasyfikujących wyrażenia cytatywne, a także odwołania do praw obywatelskich (2000 r.). Prawdziwy OBYWATEL jest definiowany za pomocą aspektów politycznego, społecznego, ideologicznego i społecznego, rzadziej psychologicznego.

Podobna wizja tego pojęcia wyłania się z badań przeprowadzonych w 2015 r., w których jedynie trzy deskryptory zostały odnotowane zarówno przez respondentów z Polski jak i Ukrainy: postrzeganie prawa, miłość do ojczyzny, dobro społeczeństwa, choć nie zostały zaakcentowane w jednakowy sposób. Na pierwszych lokatach Polaków ze Lwowa i Mościsk znalazły się odwołania do prawa i uczucia żywnego do ojczyzny, zaś Wrocławia i Legnicy – dobro ojczyzny oraz obywatelstwo. W tych badaniach Polacy podobnie rozmieścili aspekty opisujące prawdziwego OBYWATELA: bytowy, społeczny, polityczny, lokatywny w przypadku mieszkańców Lwowa i Mościsk, zaś wrocławian i legniczian – społeczny, bytowy, lokatywny, polityczny.

Praktycznie jedyną cechą wspólną sposobu definiowania wybranych przeze mnie wartości jest to, iż respondenci z 2015 r. pojmowali oba pojęcia bardziej schematycznie, o czym świadczą wskaźniki stereotypowości (Ws) – 13.57 i 13.09 w przypadku Polaków badanych w 1990 i 2000 r. oraz 19.05 i 19.80 – Polacy z Polski i Ukrainy (OBYWATEL). W przypadku prawdziwej OJCZYZNY, odpowiednio 18.81, 14.93, 22.93, 31.91, wskaźniki i różnice są jeszcze wyższe, przez co rozumienie tej wartości jest bardziej schematyczne.

Spis źródeł cytowanych:

[1] Bartmiński J. red., *Językowy obraz świata*, Lublin 1990.

[2] Bartmiński J. red., *Język-wartości-polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, Lublin 2006.

O NASTOLETNIJ NIENAWIŚCI W INTERNECIE-ANALIZA TEORETYCZNA WYBRANYCH ZJAWISK

Szumilas Praszek Wioletta

Mgr, Asystent Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Wojtkowiak Monika

Dr, Asystent Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Social media i massmedia

Social media to potężny zasób Internetu, stanowiący dodatkowo niejako plastyczną, dość spójną całość trwale rozbudowywaną przez uczestników. Określenie doczekało się wielu definicji, wśród których zasługują na uwagę: definicja Andreeasa Kaplan i Michaela Haenleina którzy określają media społecznościowe jako „grupę bazujących na internetowych rozwiązaniach aplikacji, które opierają się na ideologicznych i technologicznych podstawach Web 2.0, i które to umożliwiają tworzenie i wymianę wygenerowanych przez użytkowników treści” W tym miejscu należy rozróżnić social media od massmediów. Podstawowym zagadnieniem, na które należy zwrócić uwagę w omawianym temacie to sposób transmisji danych. Internet jako nośnik informacji daje możliwości niedostępne dla tradycyjnych form przekazu zwłaszcza jeśli chodzi o dostępność i czas przesyłu informacji. Social media i massmedia łączy pewien uniwersalizm oraz zjawisko, nazywane infotainment a polegające na odchodzeniu od przekazywania treści ku koncentracji na jej formie (jest to zjawisko zwłaszcza widoczne w zmieniającym się charakterze przekazów dziennikarskich). Cechą odróżniającą socialmedia od massmediów jest to, kto w istocie je tworzy : o ile przyjmuje się, że massmedia kreowane są przez dziennikarzy, a więc profesjonalistów, o tyle serwisy społecznościowe generują treści, których autorami są uczestnicy. Twórcy wpływają na charakter tworzonego przekazu, przy czym o ile massmedia głównie przekazują informacje o tyle socialmedia są także miejscem dyskusji, polemiki, która często tworzy odrębną,(a nawet główną) treść. Literatura przedmiotu wspomina o nowym zjawisku, jakie wiąże się z powodzią informacji w Internecie, wielością źródeł z jednej strony i niemożnością identyfikacji fałszu z drugiej. Social media jako miejsce, w którym każdy może wyrazić własną opinię stanowią zjawisko, które odgrywa w tym niebagatelną rolę. Partycypujący w tworzeniu informacji nie zawsze bowiem posługują się rzetelną wiedzą, nierzadko kierują raczej opiniami czy własnymi odczuciami. W takim ujęciu Internet możemy traktować szerzej niż inne massmedia, jest on medium łączącym dotychczasowe: radio, telefon, telewizję, ma przy tym interaktywny charakter, a jego opis możemy zamknąć z grubsza w kilku cechach takich jak: dostępność (niemal nieograniczona), zasięg (olbrzymi i nieporównywalny do żadnego z wcześniej funkcjonujących mediów), użyteczność (na bardzo wielu polach), natychmiastowość, trwałość. Biorąc pod uwagę użytkowy i interpersonalny charakter socialmediów

możemy wyodrębnić kilka cech dla nich charakterystycznych, a wśród nich: dowolność wykorzystania i zmienną skalę wykorzystania informacji, współtworzenie przy nieograniczonym, ale też niezależnym wpływie twórców na siebie, brak koordynacji tworzenia, interakcja traktowana jest jako narzędzie rozpowszechniania informacji, (bez niej jest to niemożliwe), trwała możliwość modyfikowania informacji, dzięki której jest ona traktowana niejako jako zmienna a nie stała wartość. Podstawową cechą socialmediów jest jednak aktywny udział członków tworzących je społeczności. Ilość i dynamika relacji zachodzących między jej członkami wpływa na obraz finalny informacji, choć paradoksalnie: trudno tu mówić o jakimkolwiek stale określonym finale. Podejmując próbę charakteryzacji socialmedia, należy zaakcentować ich główną cechę, którą jest wymiana informacji, pewna zbiorowość w tworzeniu oraz to co jako jedyne wydaje się stałe: stała zmienność. Stąd, wydaje się, że możemy mówić o tym, co Manuel Castells określił jako kulturę Internetu traktując zjawisko jako rodzące nowe wzory interakcji społecznych.

Autor stworzył teorie czterech warstw kultury Internetu:

-technomerytokratyczną ,

-hakerską,

-kulturę wczesnych społeczności internetowych,

-kulturę przedsiębiorstw rozpowszechniających innowacje

Internet jak i socialmedia są z jednej strony rwącym źródłem wszelkich informacji, z drugiej polem generowania na płaszczyźnie cyfrowej zjawisk powszechnych w niewirtualnym świecie: odbywa się tu nawiązywanie nowych i zerwanych więzi, rozwijają się znajomości, mają miejsce rozmowy o bardzo osobistym charakterze, a także niestety zjawisko które weszło do powszechnego użycia pod nazwą hejtu. Ten społeczny charakter został zlokalizowany w teorii Castellsa na trzecim poziomie funkcjonowania kultury Internetu i opisany jako społeczność skoncentrowaną na właśnie budowaniu relacji między ludźmi podobnymi do siebie pod względem zainteresowań, pasji, poglądów. Ta społeczność, często mająca charakter alternatywny stanowi przykład niejako szukania azylu w świecie wirtualnym, miejsca spotkań, dyskusji, bycia razem. Jednak spotkanie to ma dalsze konsekwencje w postaci niejako organizowania się, wreszcie przenoszenia do świata realnego.

Serwisy społecznościowe są także polem autokreacji, prezentowania siebie, swoich poglądów, swojego życia w dowolny sposób, często manipulując informacją, a nawet posuwając się do kłamstwa. Młode pokolenie nazywane pokoleniem aplikacji to pokolenie ludzi ceniących natychmiastowość, dostępność i skuteczność. Często mówi się o nich jako o egoistach, egocentrykach, podkreśla się oderwanie od rzeczywistości realnej, trzeba jednak zauważyć, że Internet jest dla nich środowiskiem jak każde inne. Środowiskiem, w którym przebywają, spędzają wolny czas, zawierają przyjaźnie, rozwijają związki, ale także dają upust zachowaniom uderzającym w innych ludzi czy ustalony porządek. Niniejsze opracowanie koncentruje się na kilku zachowaniach właśnie tego typu. Podejmując niniejszą tematykę miałyśmy świadomość, że jedynie dotykamy

problemu, sygnalizujemy go, a jego opis wymaga dalszych analiz. Bowiem tak jak dynamicznie zmienia się Internet tak zmieniać będą się zachowania funkcjonujących w nim ludzi.

Nastoletnia nienawiść w Internecie-cyberprzemoc i hejt

Internet dzięki swojej specyfice stał się szczególnym polem do wyrażania nienawiści i aktów agresji. Kluczowymi pojęciami związanymi z tym są cyberprzemoc i hejt. Są to pojęcia dość często używane, ale należy pamiętać, że nie są tożsame.

Cyberprzemoc należy rozumieć jako wszelkie formy szkodenia, krzywdzenia (takie jak obelgi, obrażanie, publikowanie kompromitujących zdjęć, komentarzy i filmów) których celem są na ogół rówieśnicy młodych użytkowników Internetu. Cyberprzemoc może mieć zatem różne oblicza i wykorzystuje różne drogi informacji (komunikatory, czaty, blogi etc.), miewa charakter prześladowania i gnębienia, bywa, że ma dramatyczne skutki. Wykluczenie ze świata wirtualnego pociąga bowiem za sobą wykluczenie w świecie realnym i bywa tak samo dotkliwe.

Pojęciem będącym w powszechnym użytku jest pojęcie hejtu. Zapożyczona z języka angielskiego nazwa (od słowa „hate” czyli nienawiść) określa wszelkie zachowania szkodzące, które mają miejsce w wirtualnej przestrzeni. Hejt nie musi mieć charakteru personalnego – skierowanego przeciwko jednej osobie. Bywa, że hejterzy to osoby zamieszczające negatywne komentarze na bardzo wielu portalach, kontach, platformach komunikacyjnych. Mówi się także o rozszerzaniu się pojęcia hejtu od wyłącznie komentarzy do wyrażania się graficznego, zamieszczania obrazków i emotikon mających deprecjonować wypowiedzi zamieszczane przez użytkowników.

Trolling

Najbardziej znanym, ale też naj bardziej powszechnym zjawiskiem obserwowanym w środowisku Internetu jest trolling. „Trollowanie polega na zamierzonym wpływanu na innych użytkowników w celu ich ośmieszenia lub obrażenia, czego następstwem jest wywołanie kłótni poprzez wysyłanie napastliwych, kontrowersyjnych, często nieprawdziwych przekazów czy też poprzez stosowanie innego typu zabiegów”. Swoje źródło trolling ma w usenecie, a więc światowym centrum grup dyskusyjnych, gdzie stosowany był jako narzędzie dyskredytacji uczestników tychże grup. Ta funkcja trollingu wydaje się dość powszechna.

Charakteryzując osoby zajmujące się trollingiem można wyodrębnić kilka cech wspólnych. Są to: dość częste konfabulacje na temat swojego wykształcenia, wiedzy a nawet wieku, wytykanie najdrobniejszych błędów innym (np. literówek), pogarda w stosunku do innych, megalomania i samouielbienie, tworzenie tzw. „pacynek”, czyli dublowanie bytów, występowanie w dwóch postaciach jednocześnie, sztuczna niezajomość podstawowych tematów na forum, zadawanie wielokrotne tych samych pytań (lub pytań, na które odpowiedź już padła). Zachowaniem charakterystycznym dla trollingu jest także uderzanie w indywidualnych użytkowników. Używanie w dyskusji argumentów ad

personam, odnoszących się do cech, którymi legitymuje się „ofiara”. Ten sposób działania skutkuje czasem bardzo dotkliwymi dla uczestników skutkami.

Specyficzną formą trollingu jest griefing, który można opisać jako wandalizm, a który dotyczy graczy gier fabularnych. Tego rodzaju trolle zajmują się specyficznymi działaniami takimi jak kradzież elementów(zdobyczy) w grze, podawanie fałszywych informacji innym użytkownikom czy wreszcie dopuszczają się ataków na innych graczy.

Obrona przed trollingiem ma charakter działań podejmowanych na podstawie porozumienia społeczności internetowych. Pojawiło się nawet określenie „nie karmić trolla” oznaczające tyle, co nie pozwolić się sprowokować, nie wchodzić z w dyskusję z osobami trollującymi. Usuwaniem z grup dyskusyjnych i paneli społecznych trolli lub blokowaniem ich zajmują się na ogół moderatorzy tychże (na skutek interwencji lub na prośbę użytkowników, czasem również w imię dbałości o dobro całej grupy). Swoistą formą indywidualnej obrony przed trollami internetowymi jest umieszczanie ich na killfile (w języku polskim: moordplik) czy posługiwanie się mechanizmem służącym do blokowania niechcianej korespondencji. Zjawiskiem zbliżonym do trollingu jest flaming polegający na celowym zastrzaniu kłótni, dążeniu do zaognienia konfliktów między uczestnikami dyskusji.

Cyberbaiting

Zjawisko jest związane z funkcjonowaniem Internetu jako miejsca nie tylko komunikacji ale także pola wymiany „social”. Cyberbaiting można zdefiniować jako zjawisko polegające na podejmowaniu przez uczniów celowych działań zmierzających do wyprowadzenia nauczyciela z równowagi, (uczniowie zachowują się niestosownie, drażnią nauczycieli, prowokują do wybuchu) a następnie przy użyciu telefonów, smartfonów nagrywają film „dokumentujący” sytuację. Kolejnym krokiem jest publikacja w sieci takiego nagrania, co na ogół kończy się zakłopotaniem zarówno szkoły jak i nauczyciela, a także możliwością wyciągnięcia wobec niego dalszych konsekwencji. Cyberbaiting związany jest z jednej strony z rozluźnieniem dyscypliny w szkole i poczuciem braku kontroli ze strony dorosłych. Z drugiej wiąże się z dostępnością narzędzi (telefony, smartfony, kamerki) i nieograniczonymi możliwościami ich wykorzystania.

Cyberbaiting wiąże się ze zjawiskami, które określa się jako wyzwalające agresję w Internecie a także mediach społecznościowych. Mowa tu o zjawisku odhamowania, anonimowości, agresji. Często działa efekt przeniesienia i rozładowania, zdarza się, że autorzy są osobami agresywnymi również w życiu realnym, ale na ogół zachowania cyberbaitingowe mają stanowić swego rodzaju zemstę na nauczycielu. Internet daje ogromne poczucie autonomii i wyrwania się spod reżimu społecznej kontroli, tutaj zachowania potępione na innych polach uchodzą krytyce. (Zwłaszcza, że jest ich bardzo wiele i niejako giną w powodzi informacyjnej). Technologia cyfrowa pozwala na niemal nieograniczone wykorzystanie zdjęć, zamieszczanie filmików, ale także memów, fotomontaży, komentarzy i ich rozprzestrzenianie się wirtualnej przestrzeni. Zjawisko, mimo, że coraz cięższe z trudem ulec może wygaszeniu. Dzieje się tak z kilku

podstawowych powodów. Po pierwsze zachowania nagrywane przez uczniów niejako dyskwalifikują nauczyciela w społecznym osądzie (również kolegów, którzy mogą odbierać takie zachowania jako przejaw słabości), po drugie istnieje jeszcze dość niska świadomość tego, że są to działania podlegające karze na mocy obowiązującego w Polsce prawa. Karnoprawne formy reagowania na cyberbaiting określa między innymi art.190 KK (odnośnie przestępstwa stalkingu), art. 107 KW (odnośnie ochrony prawnej osoby gnębionej), art. 216§2KK (znieważanie za pomocą środków masowej komunikacji).

Jako pośrednią przyczynę pojawiania się aktów cyberbaitingu w szkole można uznać wciąż za słabe nagłaśnianie problemu i nie podejmowanie wystarczających działań odnoszących się do profilaktyki. Najważniejszą i bezdyskusyjnie pierwszorzędowną kwestią jest prowadzenie zajęć na temat cyberprzemocy z uczniami. Spotkania profilaktyczne powinny mieć charakter ciągły (nie tylko: podejmowany interwencyjnie) i być dostosowane do możliwości uczniów. Trzeba pamiętać, że współcześni nastolatki są biegłymi użytkownikami internetu i mogą stanowić nie tylko równoważnego partnera do rozmowy ale także źródło cennych informacji o problemie. Należy również pokazywać dzieciom negatywne skutki ich działań (zarówno w wymiarze indywidualnym dla ofiary jak i dla autora) a także akcentować konsekwencje prawne, które stanowią istotny element ograniczający charakteryzowaną działalność. Ważne jest zwłaszcza uświadomienie konsekwencji mimo pozornej anonimowości, podstawą prawną może być Ustawa z dnia 18 lipca 2009 roku o świadczeniu usług drogą elektroniczną, która pozwala na usuwanie treści z Internetu.

Ciągle wymagającą kwestią w tym zakresie jest uświadomienie rodzicom istnienia takiego zjawiska i pozbycie się pewnego tabu związanego z określeniem ram nieodpowiedniego zachowania w szkole. Ten problem wiąże się z dość powszechnym w ostatnich latach przekonaniem o funkcji dydaktycznej (a nie: wychowawczej) szkoły i nieograniczonych prawach ucznia, które w swej definicji zaczęły przyjmować formę pozbycia się wszelkich zasad podporządkowania się dyscyplinie szkolnej. Kolejny trzon działań profilaktycznych powinno stanowić ustalenie ram funkcjonowania w szkole, określenie możliwości, bądź niemożności używania przekazników cyfrowych, trzeba zaznaczyć, że regulacje regulaminowe w tym zakresie spotykają się z oporem ze strony uczniów, a nierzadko i rodziców. Trzeci kierunek działań to profilaktyka prowadzona wśród nauczycieli, w tym zakresie należy uświadamiać możliwość zapobiegania zjawisku (ograniczenie kontaktów w mediach społecznościowych, które zmniejszają dystans nauczyciel-uczeń, tworzenie kontraktów wykluczających posuwanie się do cyberprzemocy) a także możliwość reagowania na już istniejące akty agresji. Bardzo ważnym wydaje się postawienie jednoznacznej granicy zachowań właściwych i niewłaściwych, zachowanie spokoju sytuacji, gdy dane zdarzenie ma miejsce.

Phishing

Zjawisko phishingu jest dość szeroko rozpoznany a jednak wciąż obecnym w internetowej rzeczywistości, mimo to jest to zjawisko wciąż wpisujące się w

przestępczość jako element obecny w kategoriach przestępstw wirtualnych.

„Nazwa „phishing”, wywodząca się z języka angielskiego, jest skrzyżowaniem słów „fishing” - łowić ryby, z „personal data” - dane osobowe. Phishing polega na tworzeniu oszukańczych wiadomości e-mail i witryn WWW, które wyglądają identycznie jak serwisy internetowe znanych firm, aby skłonić np. klientów tych firm do podania swoich danych osobowych, numeru karty kredytowej lub informacji o elektronicznym rachunku bankowym – kodów i haseł potrzebnych do zalogowania i autoryzacji transakcji.” Najkrócej rzecz ujmując phishing zamyka się w kilku krokach działań: znalezieniu ofiary, która kliknie w zainfekowany link, link przekierowuje do strony na której następuje pobranie pliku, następnie ofiara przesyła informacje na podany adres, wypełniając formularz tytułowany jako ankieta bądź formularz konkursowy.

Dzieci są łatwymi ofiarami zjawiska, łatwo nawiązują więź i obdarzają zaufaniem obce osoby, ale należy zwrócić uwagę na niejako drugą stronę medalu: są to biegli użytkownicy Internetu, i nierzadko zdarza się, że sami organizują działania o charakterze phishingowym. Zjawiskiem podobnym do opisanego jest spoofing czyli szereg technik stosowanych w celu podszycia się pod kogoś innego.

Należy z pełną konsekwencją podkreślić niepokojący fakt, że autorami tego rodzaju działań, które mają charakter przestępczy bardzo często są nieletni sprawcy.

Zakończenie

Eksploracja środowiska Internetu jako miejsca funkcjonowania człowieka jest zadaniem bardzo ciekawym i intrygującym z racji ciągłego, bardzo dynamicznego rozwoju e-środowiska. Powyższe opracowanie odniosło się do zagadnień charakteryzujących „ciemną stronę” ludzkich działań podejmowanych w wirtualnej rzeczywistości. Podjęto w nim (dość pobieżnie, z racji ograniczonej objętości) temat zachowań, które odnoszą się do ludzi młodych a wiążą z nienawiścią, niechęcią i krzywdzeniem innych. Nie można zapominać, że rozwój Internetu i społeczności internetowych jest zjawiskiem dynamicznym i nieuniknionym, kwestią niepewna jest tempo rozwoju tegoż. Wiadomo, że nie jesteśmy w stanie przewidzieć jaki będzie obraz internetowych środowisk za jakiś czas. Wiadomo natomiast na pewno, że tworzyć je będą młodzi ludzie, dla których rzeczywistość wirtualna już jest integralną częścią realnej. Podsumowując trzeba z całą konsekwencją zauważyć potrzebę dalszej dyskusji o skali zjawisk związanych z agresją w Internecie i konieczności profilaktyki w wyznaczonych niniejszym opracowaniem obszarach.

НАУКОВА СПАДЩИНА ІВАНА ОГІЄНКА ТА ЇЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Янишевська Юлія Олегівна

студентка Рівненського державного гуманітарного університету
yulia.yanyshevska@gmail.com

Науковий керівник –

к. мист. наук, доц. С.В. Виткалов

У сучасному суспільстві відбувається процес відродження забутих імен, дослідження їхньої діяльності та місця в культурному і науковому просторі країни. Серед таких діячів велике місце займає Іван Іванович Огієнко – культурний та державний діяч, митрополит, педагог, історіограф. У своїх монографіях він приділяє велику увагу в, першу чергу, питанням української культури. Саме цим можна пояснити актуальність теми, адже повертаючись до історіографічних праць Огієнка ми можемо знайти відповідь на питання появи та розвитку української культури, мови, друкарства та інших явищ. Отже, ця тема є актуальною, адже сучасний стан культури має багато питань, відповіді на них ми можемо знайти у роботах діяча.

Метою дослідження є вивчення наукової спадщини І.Огієнка, зокрема, історіографічних, культурологічних та публіцистичних праць.

Сьогодні досить багато вітчизняних дослідників проявляють науковий інтерес до особистості Івана Огієнка та діяльності у різних сферах, зокрема, як історіографа. Серед них варто зазначити О. Козака, А. Марушкевича, О. Завальнюка, М.Тимошика, А. Несторенка, В. Ляхоцького В. Гащенко, Л. Мовчуна, І.Тюрменка, та ін.

Наукова спадщина Івана Огієнка містить суттєві положення, які наповнюють національним спрямуванням цілі, зміст і основні напрями реформування стану вітчизняної освіти та культури. Вона включає широкий спектр науково обґрунтованих проблем, що могли б стати основою курсів з історії української педагогіки та національної школи, історії України, історії української літературної мови, основ культури мови, історії українського друкарства, релігієзнавства тощо [1, с. 6]. Іван Огієнко залишив після себе велику наукову спадщину, яка в останні роки все активніше повертається в Україну. У Києві і Львові значними накладками перевидані найголовніші фундаментальні праці ученого – «Українська культура», «Історія українського друкарства», «Історія української літературної мови», «Дохристиянські вірування українського народу», «Життєписи великих українців», «Наука про рідномовні обов'язки».

На основі аналізу існуючих джерел можна визначити такі основні напрями його творчої науково-педагогічної діяльності:

– теологічні дослідження, хроніки, історичні описи у сфері релігії, («Українська Церква», «Іконоборство», «Українська Церква за Б.Хмельницького», «Дохристиянські вірування українського народу» та ін.);

– життєписи історичних осіб («Кирило і Мефодій: їх життя і діяльність», «Князь Костянтин Острозький і його культурна праця», «Преподобна Анна Всеволодівна» та ін.);

– дослідження з мовознавства («Огляд українського язикознавства», «Чистота і правильність української мови», «Сучасна українська літературна мова», та ін.);

– творення історичної хронічки різних сфер життя («Історія українського друкарства», «Українське монашество», та ін.);

– наукове рецензування (аналіз змісту читанок, букварів, граматик, педагогічних видань);

– перекладацька діяльність, зокрема, переклад Біблії;

– дослідження в галузі культури («Історія української культури» тощо);

– суспільно-політичні праці («Наш бій за державність», «Рятування України» та ін.);

– підготовка й видання рідномовних словників («Український стилістичний словник», «Орфографический словарь: Справочная книжка по русскому языку» та ін.).

Протягом життя Іван Огієнко також займався творчою і багатосторонньою науково-педагогічною діяльністю. Вчений активно включався в усі сфери наукового пізнання, які стосувалися розвитку національної освіти і виховання в Україні. Він намагався донести до народу свої думки і міркування щодо поліпшення процесів здобуття знань, накопичення життєвого досвіду, формування світогляду, забезпечення професійного росту фахівців тощо. Його творча науково-педагогічна діяльність знайшла своє відображення на сторінках створених ним науково-популярних журналів «Слово істини», «Віра й культура» (Канада), а найбільше й найвагоміше у щомісячниках «Рідна мова» (Польща) і «Наша культура» (Польща, Канада).

Іван Огієнко стверджував: «Національна наука – основа духовної культури народу, її найміцніший ґрунт» [2, с. 133]. На його думку, причини такого становища полягають у незнанні вітчизняною інтелігенцією змісту досягнень українських дослідників, або в недостатній їх інформованості з цих питань. Основними причинами цього стану Іван Огієнко вважав: неусвідомлення інтелігенцією важливості національної науки, основаної на національній ідеї, для забезпечення успішного розвитку всіх галузей наукового знання в країні; її незорієнтованість на якісний склад аудиторії; слабку спрямованість вітчизняних періодичних видань «...не тільки на розвиток національної науки, але й на поширення її в широкі інтелігентські маси» [2, с. 134].

Для написання наукової праці, на думку Івана Огієнка, варто

застосовувати добре осмислені методи, які включають прийоми, процедури та операції емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної діяльності [3, с. 206].

Відомо, що Іван Огієнко отримував листи з України від професійних учителів, а також батьків і просто дописувачів, зацікавлених окремими навчально-виховними проблемами. Він намагався відповісти кожному з них і тому, на наш погляд, доцільним є розглянути напрямки педагогічного листування ученого. Напрями педагогічного листування Івана Огієнка з різними категоріями адресатів можна класифікувати як: інформативні, консультативні та довідкові.

На різних етапах редакційно-видавничої роботи перебували рукописи І.Огієнка «Церковне життя в Європі за останні роки», «Українські братства та їх історія», «Церковний рух на Україні», «Українські шкільні мотиви», «Як на Москві перехрещували українців», «Зразки українського церковного діловодства», «Українська автокефальна церква: її завдання і організація». Планувалося до друку й таке цінне видання, як «Закони Української Народної Республіки про українську Автокефальну Церкву» [4, с. 158]

Педагогічне листування було ще одним важливим напрямом багатогранної діяльності Івана Огієнка. Воно свідчило про постійну зацікавленість ученого громадською думкою щодо освітніх проблем та вдосконалення процесу своєї науково-педагогічної творчості. З листів, видрукованих на сторінках журналів «Рідна мова», дізнаємось, що професорові доводилось відповідати на численні, різні за тематикою запитання читачів. Іван Огієнко створив місячник «Рідна мова» з метою здійснення давньої мрії про видання науково-популярного журналу в еміграційний період свого життя. У листі до Е. Пеленського від 28.12.1933 Огієнко вказав: «Ви добре розумієте, як потрібний такий журнал» [5].

Іван Огієнко почав писати і встиг видати під авторитетною шапкою Наукового товариства імені Шевченка 1925 року перший із п'яти задуманих томів чи не найголовнішої праці свого життя – «Історії українського друкарства» [6]. У фундаментальному дослідженні з історії українського друкованого слова Іван Огієнко подає зібраний по крупинках протягом багатьох літ історико-бібліографічний огляд українського друкарства [7, с. 46].

Отже, аналізуючи наукову спадщину Івана Огієнка слід зазначити, що вона є досить багатою та різноманітною. У ході дослідження суспільної та наукової діяльності Огієнка варто зазначити, що його науковий доробок становить велику кількість монографій, статей, підручників, словників та інших праць, які не втрачають своєї актуальності у сучасному світі. Вони мають велике значення та дають змогу детально вивчити сфери життя. Серед його доробку праці «Історія української культури», «Історія українського друкарства», «Історія української літературної мови» стали першими професійними монографіями у своїх галузях та містять найбільш повну інформацію та систематизацію накопичених знань і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Несторенко А. Митрополит Іларіон – служитель Богові і народові / А. Несторенко. – Вінніпег: Віра й культура, 1958. – 150 с.
2. Огієнко І. Мої проповіді / І. Огієнко. – Вінніпег: Волинь, 1973. – 115 с
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М. Тимошик. – Київ: Заповіт, 1997. – 231 с.
5. Листи І.Огієнка до І.Свенцицького. Наукова фундація митрополита Андрея Шептицького. Національний музей ім. А.Шептицького у Львові. Відділ рукописів і стародруків, ф. І.Свенцицького, од.зб.519, арк.18.
6. Огієнко І. Історія українського друкарства: Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV – XVIII століть / І. Огієнко. – Київ: Либідь, 1994. – 496 с.
7. Тимошик М. Невтомний сівач на українознавчій ниві / М. Тимошик. – Київ: Либідь, 1994. – 448 с.
8. Огієнко І. Рятуння України: На тяжкій службі своєму народові / І. Огієнко. – Вінніпег: Волинь, 1968. – 96 с.

РОЗВИТОК МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРОЕКТУ «ТВОЯ КРАЇНА»

Янишевська Юлія Олегівна

*студентка Рівненського державного гуманітарного університету
yulia.yanyshevska@gmail.com*

*Науковий керівник –
к. мист. наук, доц. С.В. Виткалов*

Молодіжний туризм являє собою особливий вид подорожей в яких молодь відпочиває великими компаніями, які об'єднані спільною метою і бажанням пізнати світ. Слід особливо відмітити, що саме ця сфера є дуже перспективною. Зрозуміло, що мета таких подорожей буде різною. Що стосується молодіжного туризму, то найбільш часто подорожі проводять з спортивною та культурно-освітньою метою [1, с. 11]. Приголомшливі перспективи, що розкриваються в подорожі дають можливість пізнати історію і багато нового.

Молодіжний туризм розвиває найбільш динамічний і активний елемент продуктивних сил регіону, тому сприяє підвищенню ресурсного потенціалу дестинації в цілому. Молодь – це чинник соціальних змін, інноваційна сила. Це не лише об'єкт дії з боку суспільства і держави, але і потенційно найбільш енергійний і новаторський суб'єкт суспільного

розвитку. Взагалі поняття “молодь” має ряд значень, однак у даній роботі ми притримуємось одного з перших визначень поняття, що подано в 1968 р. соціологом В. Т. Лісовським: “Молодь – це покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в певному віці вже засвоїли освітні, професійні, культурні і інші соціальні функції. Залежно від конкретних історичних умов вікові критерії молоді можуть коливатися від 16 до 35 років” [2, с. 41]. Варто зазначити, що дана категорія є однією з соціально незахищених груп, яка певною мірою схильна до дії негативних чинників зовнішнього середовища. Урбанізація, обмежені можливості для повноцінного розвитку і реалізації свого потенціалу, гіподинамія та інші стресові ситуації викликають підвищену потребу молоді в доступних оздоровчих, рекреаційних, розважальних послугах, тому дана тема є актуальною.

На сьогодні перед молоддю відкривається безліч можливостей і однією з них є Всеукраїнський проект “Твоя Країна” – це некомерційний, молодіжний мережевий рух в рамках якого відбуваються 34денні візити з насиченою програмою до різноманітних міст, містечок та сіл України. Рух стартував під час Революції Гідності 22 січня 2014 року. Засновником є Всеукраїнська молодіжна громадська організація “Фундація Регіональних Ініціатив”, а ініціатором проекту став Євген Демченко – громадський активіст Харкова. Станом на сьогодні Всеукраїнським координатором є тернопільчанин Василь Кулевчук.

Особливість в тому, що “Твоя країна” – це не одноразовий проект, а рух до якого може долучитися кожен охочий, показати своє місто, село чи край. Аби організувати візит у своєму місті потрібно лише заповнити анкету координатора або долучитися до діючої групи організаторів.

Провідною метою проекту є ідея, що кожен українець повинен відвідати 25 областей до 25 років та спростування стереотипів щодо різних регіонів країни. Гасло візитів – “Ти що, ще не бачив своєї країни?”.

За даними опитування Київським міжнародним центром соціології 36% українців взагалі не були за межами своїх областей. Це дозволяє формувати у них стереотипне мислення щодо жителів країни з різних куточків. Подібні проекти мають завдання – змінити цю статистику. Для того аби стати учасником потрібно обрати місто із запропонованих візитів і заповнити анкету. У разі відбору анкети організатори зв’язуються з учасниками.

Станом на 1 вересня 2016 року за час існування проекту відбулося:

- 171 візит;
- 11000 поданих анкет на участь у проекті;
- 2076 реальних учасників;
- 926 осіб, що задіяні в організації візитів;
- 43 міста, що брали участь у візитах;
- Понад 17500 підписників у соцмережах.

Варто зазначити, що проект не має централізованого фінансування,

існує переважно за рахунок фандрайзингута участь в ньому абсолютно безкоштовна. Організатори забезпечують учасників:

1) Безкоштовним проживанням: зазвичай учасники живуть у місцевих родинях організаторів або їх друзів.

2) Насиченою програмою: включає в собі тимбілдинг, екскурсії, походи у цікаві заклади міста, участь у різних заходах, наприклад, виставах, майстер-класах, флешмобах, квестах тощо.

3) Також традиційно вручають сувеніри із символікою міста – магніти, листівки тощо.

Так, наприклад, у місті Рівне відбулося 6 візитів. Координатором останнього візиту, що відбувся 15-17 липня 2016 року була я – Янишевська Юлія. Під час візиту до Рівного завітала активна молодь – 17 учасників з таких міст: Львів, Івано-Франківськ, Луцьк, Володимир-Волинський, Тернопіль, Житомир, Київ, Кременчук, Харків, Слов'янськ, Херсон. Під час підготовки візиту команда організаторів отримує нагоду вдосконалити навички та набути досвіду в організації молодіжних громадських проєктів, розробки програм заходів; роботи із засобами масової інформації, піар проєкту в соцмережах та офлайн; пошук ресурсів та робота зі спонсорами, фандрайзинг, взаємодії з органами влади та комунікації з людьми в широкому сенсі, проведенні рефлексій, організації команд, тренінгів тощо.

Загалом, у місті Рівне на учасників традиційно чекала насичена 3-х денна програма, що включала в себе –екскурсію містом, походи у рівненський драмтеатр, молодіжний експериментальний театр МЕТР, органну залу, зоопарк, галерею європейського живопису “Євро-арт”, краєзнавчий музей та музей бурштину, зоопарк, бібліотеку. Також в програму входила організацію акустичного концерту для учасників, похід на природу, поїздка до Тунелю Коханья (сmt. Клевань), квест у бібліотечі, мистецький майстер-клас, творча зустріч із актором Станіславом Лозовським.

Варто зазначити, що візит був абсолютно безкоштовним. Це стало можливо завдяки співпраці з провідними культурними закладами міста – галереєю європейського живопису “Євро-арт”, зоопарком, краєзнавчим музеєм, обласній філармонії, драмтеатром тощо. На учасників також чекав сюрприз – це святковий, фірмовий торт, зроблений спеціально для проєкту закладом “Домашня пекарня”. Таким чином, ми бачимо, що “Твоя Країна” надає можливість не лише бюджетно подорожувати, а й розвивати свої організаторські здібності.

Отже, “Твоя Країна” – це рух, спрямований на те, щоб якнайбільше молодих людей побачило різноманітні куточки України, знайшли нових друзів та розвивали свої організаторські здібності. Завдяки подібним проєктам розвивається не лише молодіжний туризм, а й рівень дозвілля загалом, що свідчить про той факт, що туризм може бути змістовним, цікавим, бюджетним та доступним для кожного.

Список використаних джерел

1. Грабовський Ю.А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Спортивний туризм Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 304 с.
2. Социология молодежи / под ред. проф. В. Т. Лисовского. – СПб: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1996. – 361 с.
3. Кіпченко В. К. Менеджмент туризму : Підручник. – К.: Знання, 2010. – 502 с.
4. Новиков В.С. Инновации в туризме. – М.: Академия, 2007. – 208 с.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: РЕАЛІЇ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ярошенко Людмила Вячеславівна,

*к. філос. н., доц., директор Центру профорієнтаційної роботи
Київського національного торговельно-економічного університету,
м. Київ*

L.yaroshenko@meta.ua

Процеси глобалізації, що відбуваються в інформаційному суспільстві сьогодення, суттєво загострюють проблему ідентичності особистості, сприяючи формуванню «множинної ідентичності» як нової форми соціалізації у мінливому світі, загострюючи протиріччя глобального і локального. На перший план висувуються не проблеми малих груп, етносів, націй і класів, а проблеми країн – національних держав. Ідентичність, за С. Хантінгтоном, визначається як «сенса себе» не тільки для індивідів, малих груп і великих соціальних утворень (етносів, націй, класів), а й для країн, а криза ідентичності – як «втрата сенсу», що торкнулася всі суспільства і країни світу, стала глобальним феноменом [1].

Ідентичність є формою солідарності та групової згуртованості, що породжує колективну дію. Вона є основою індивідуальної та соціальної активності. Ідентичність віддзеркалює нестабільність і мінливість нашого часу. Сьогодні індивід шукає себе, щоб сформувати суспільство, виснажене кризами і змінами. Е. Елліотт вважає, що «з одного боку, люди надають неймовірне значення презентаціям власних ідентичностей. Хтось божеволіє від ідентичності зірки, зазначеної стрункістю, молодістю і сексуальністю. Хтось поринув з головою у своє емоційне життя і витрачає гроші на психотерапію. Деякі захоплені косметичною хірургією і проходять безліч косметичних процедур для нової версії своєї ідентичності. Багато людей фанатично спрямовуються в шопінг, в конс'юмеризм за зміною ідентичності, що ніколи не припиняється. З іншого боку ... з ідентичністю сьогодні пов'язують індивідуальні патології, поширення дисфункціональних ідентичностей – від анорексії і булемії до Інтернет-

залежності і надлишкового нездоланного шопінгу. Складається враження, що справа йде так, як ніби свобода відкривати і експериментувати з ідентичностями, які викликані ... інтенсивною глобалізацією, призводить до протилежного – так би мовити, до зрушення на користь неідентичності або спроб закрити (і навіть знищити?) будь-яку існуючу ідентичність» [2].

Ми поділяємо думку Ш. Айзенштадта, який вважає «ідентичність емпірично дуже важливою настановою для визначення сенсу життя індивіда, здатності групи мати значеннєву спільність, спроможності народу зберігати свої культурні цінності». Він зауважує, що «при переході до будь-якого рівня колективної ідентичності – малої групи, сім'ї, етносу, раси, нації, класу – виявляється фундаментальна й універсальна роль ідентичності як «конструювання символічних і організаційних кордонів соціальної взаємодії» [3].

Ідентичність стає однією з найпоширеніших ідентифікаційних моделей світу. Складні ідентифікаційні процеси, що відбуваються у різних країнах світу, обумовлені одночасним виявленням тенденцій до політизації ідеї культурних відмінностей, кризою моделей мультикультуралізму, обмеження ресурсів «множинної ідентичності». Такі держави світу як США, Японія, Франція, Китай надають своїм громадянам широкий діапазон прав та свобод для самовизначення культурної приналежності, збереження етнонаціональної ідентичності тощо. Процеси ідентифікації в Україні відбуваються складно й напружено. Простежується неоднозначність поглядів щодо ціннісних орієнтирів, основ соціальної згуртованості, інтегруючих ідей.

У глобалізованому світі спостерігається стійка тенденція зростання ролі громадянського суспільства як форми самоорганізації соціального життя. Громадянське суспільство являє собою певний спонтанний порядок, пов'язаний з самоорганізацією людей, що протистоїть централізованій владі, заснованій на свідомому регулюванні з точки зору загальних цілей.

У межах нашого дослідження плідним у виявленні різних епістемологічних можливостей «свідомих» і «спонтанних» соціальних порядків є підхід Ф. Хайєка. На думку дослідника на відміну від «свідомих», «спонтанні порядки» утворюються в ході органічного еволюційного процесу, координація в них здійснюється на основі дотримання загальних універсальних правил поведінки. Оскільки «спонтанні порядки» представляють собою продукт соціальної дії, створений для координації знань, розсіяних в суспільстві серед незліченної безлічі індивідів, то в економічних і в соціально-політичних процесах визначальна роль належить особистісним, неявним знанням [4, р. 21]. Враховуючи той факт, що механізмом координації особистісних знань в сфері економіки є ринок, ми визнаємо таким механізмом координації в соціально-політичній сфері громадянське суспільство. Дійсно наявність сфери приватного життя, що захищається законом, дозволяє індивіду самостійно приймати рішення, об'єднувати свої зусилля з зусиллями інших людей для найбільш

ефективного використання особистісних знань і здібностей. Важливою умовою розвитку громадянського суспільства, ми вважаємо визначення громадянської ідентичності. За Гегелем, ідея громадянського суспільства пов'язана з вільним волевиявленням, добровільним прийняттям деяких обов'язків у відношенні до товариства і відповідно до прав, які це співтовариство накладає на своїх членів. Але, перш ніж ідентифікувати особистість зі спільнотою, перш ніж знайти почуття сенсу і мети, потрібно чітко знати, хто я такий, отже потрібно самоідентифікувати себе. Структура громадянської ідентичності характеризується двома аспектами. Відповідно до першого, громадянська ідентичність визначається як юридичний і соціальний спосіб зв'язку між особистістю і суспільством у системі координат «громадянин – держава», «громадянин – країна». У другому аспекті принциповим є акцент на саморегуляцію громадянського суспільства й уявлення про антагонізм політично-державної та громадянської сфери, яка не підлягає опіці й керуванню з боку держави.

Громадянську ідентичність можна віднести до колективної ідентичності, структурами якої є генералізація (хто ми є), хронотопія (який наш концептуальний часопростір), сакралізація (у який спосіб ми виходимо за межі буденності), сенсуалізація (які наші смисли), проспектуалізація (які наші перспективи) та сек'юритизація (як і від кого ми маємо захищатися). Проблему громадянської ідентичності неможливо вирішувати без ґрунтового аналізу кожної конкретної ситуації, бо людина сьогодення може мати громадянство двох-трьох країн одночасно, підтверджуючи цей факт правовими документами. О. Астаф'єва визначає громадянську ідентичність людини, що народилася в одній країні, проживає в іншій, а працює у третій, як «мерехтливу» [5]. Соціокультурні трансформації, пов'язані з переглядом державами свого місця у світових процесах в умовах глобалізації, визначили реструктуризацію колективних ідентичностей. Тобто, якщо на індивідуальному рівні можна говорити про превалювання моделі «множинної ідентичності», гнучкої, визначеної стрімкими змінами ієрархії цінностей, правил, переваг, то колективні ідентичності теж є багаторівневими, адже припускають сполучення різних типів ідентичностей, що доповнюють та змінюють одна одну.

Громадянська ідентичність органічно пов'язана з потребою у встановленні зв'язків з іншими людьми і включає в себе не тільки усвідомлення індивідом своєї належності до громадянської спільності, а й сприйняття значущості членства, уявлення про принципи і засади даного об'єднання, прийняття поведінкової моделі громадянина, усвідомлення цілей і мотивів діяльності, уявлення про характер взаємовідносин громадян між собою та державою. Основними факторами формування громадянської ідентичності є:

– активне ставлення людини до світу взагалі, в тому числі політична активність, пов'язана зі здатністю локалізувати і захистити (інституційними способами) свої інтереси;

- здатність позначити власне ставлення до явищ соціальної реальності, готовність приймати самостійні рішення;
- відповідальність за свої вчинки і усвідомлення їх можливих наслідків;
- спроможність до різних форм спільної діяльності, до солідаризації навколо спільних цілей і цінностей.

Головною умовою формування громадянської ідентичності виступає соціальна довіра, пов'язана з дотриманням кожним громадянином раціональних і етично обґрунтованих правил, з вірою в здійсненність та ефективність цих правил, очікуванням від інших учасників виконання взаємних зобов'язань.

На думку вітчизняного філософа С. Дацюка громадянська ідентичність представляє собою простір з націленістю на узагальнення, де цілісністю такого узагальнення взагалі не є держава, але так чи інакше структурована влада, структурою якої сьогодні можуть бути спільноти, в тому числі і мережеві [6].

Глобалізований світ відкриває можливості вільного пересування людини як у фізичному так і в соціальному просторі, долаючи географічні та культурні бар'єри. В умовах становлення єдиного для всього людства поля соціальної практики, ущільнення соціальних зв'язків, зростання культурного різноманіття, з якого тільки й може складатися єдність, ідентифікаційний простір як простір вибору людиною самої себе, стає все більш складним і багатовимірним, породжуючи кризу ідентичностей, в тому числі і громадянської ідентичності. Для сучасної людини характерна розпливчата, розмита приналежність до різних баз ідентифікації, так звана «плюрономія». Громадянська ідентичність передбачає орієнтацію на соціальні зв'язки, на життя зі спільнотою, убудованість в соціальну мережу, здатність встановлювати справжні зв'язки із соціальним світом і вміння розпоряджатися своєю автономністю (економічною, політичною, духовною).

Список використаних джерел

1. Huntington S. Who Are We? The Challenges to America's National Identity. N. Y. ; L.: Toronto; Sydney: Simon & Schuster., 2004. – P. 12 – 13.
2. Elliott A. Introduction // Routledge Handbook of Identity Studies. –Abingdon; N. Y.: Routledge., 2011. – P. XII–XXIV.
3. Eisenstadt S. N. The Construction of Collective Identities and the Continual Reconstruction of Primordiality and Sacrality – Some Analytical and Comparative Indications // Comparative Civilizations and Multiple Modernities. – A Collection of Essays by S. N. Eisenstadt. Leiden: Brill., 2003. – Vol. 1. – P. 75 – 134.
4. Hayek F. A. Fatal conceit. – Chicago, 1989. – 23 p.
5. Астафьева О. Н. Транснационализация культурного пространства: государство и проблемы координации коммуникативных стратегий / О. Н. Астафьева // Человек, культура, общество в условиях глобализации. – М., 2007. – С. 5 – 11.
6. Дацюк С. Нариси української ідентичності: генералізація [Електронний ресурс] / С. Дацюк – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53df45911a0f1/>

**The Faculty of Philosophy Education and Science
of M.P. Dragomanov National
University of Pedagogy**
(Kyiv, Ukraine)

offers the following unique master's degree programs:

- fashion design, environmental design;
- curator of contemporary art;
- history of philosophy;
- political philosophy;
- cognitive philosophy;
- philosophical anthropology and psychoanalysis;
- applied cultural studies; anthropology of religion;
- psychological consulting and chaplaincy;
- sociopolitical ethics and theology

Our website: www.filosof.npu.edu.ua

**Translation made by TRIS, the leading
translation center in Ukraine.**

Our company has been active on the intellectual services market since 1993, always staying ahead in translation sphere.

TRIS offers translation of various-subject texts to/from 44 languages of the world, and provides interpretation and related services to representatives of foreign companies and Ukrainian public, commercial and civic organizations anywhere in Ukraine.

We have professional translators, editors, proofreaders, designers and project managers on our staff. At the same time, TRIS employs services of over 700 highly-skilled freelance translators.

Our website: www.rtis.ua

Зміст

АДАПТАЦИЯ ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ К СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЕ В РАННЕМ ВОЗРАСТЕ Аббасова Чинара Ильгар.....	5
ЛОГОРИТМИКА ПРИ ЗАЙКАНИИ Айнура Джафарова Физули.....	8
ЗАХИСТ КОШЕМ НОВОЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗАПОРІЖЖЯ (1734 –ПОЧАТОК 1740-Х РР.) Бараннік Анатолій Миколайович	11
IDEOLOGY AND THE FILM. PERSPECTIVE OF CULTURAL STUDIES Berlińska-Wojtas Paulina.....	15
КРИТИКА ТЕОРІЙ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ ФРЕНСІСА ХСЮ Борисова-Желєзнова Катерина Олександрівна	22
GAMIFIKACJA I TEAMBUILDING W ZARZĄDZANIU BEZPIECZEŃSTWEM MIASTA Wojtas Jarosław.....	26
МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ДЛЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ ЗАЙКАНИЯ Гафарова Эмира Шакир.....	33
МЕХАНІЗМ ВОЗДЕЙСТВИЯ КУЛЬТУРЫ НА ВНЕШНЮЮ ПОЛИТИКУ ГОСУДАРСТВА Гусейнова Айтекин Алимардан гызы	35
PROBLEMY PRAKTYCZNE, PRAWNE I ETYCZNE W BADANIACH Z ZAKRESU HISTORII KULTURY FIZYCZNEJ Dr Żmuda-Palka Magdalena.....	39
PORT MORSKI W KOŁOBRZEGU – UWARUNKOWANIA I ROZWÓJ – RYS HISTORYCZNY Zielonka Robert	46
MASONERIA OCZAMI ŚRODOWISK ZWIĄZANYCH Z KOŚCIOŁEM KATOLICKIM – ANALIZA SYTUACJI NA GRUNCIE POLSKIM Katulska Marta.....	54
ДІЯЛЬНІСТЬ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РАЙХСКОМІСАРИАТІ «УКРАЇНА» В 1941–1943 РР. Кицак Богдан Вікторович.....	61
ПРОЯВ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІА-ПРОСТОРІ ПІСЛЯ 2014 РОКУ Ковач-Петрушенко Анастасія	64
ROZWÓJ OSADNICTWA SZLACHECKIEGO NA PODLASIU W XV-XVI WIEKU WŁASNOŚĆ ZIEMSKA W DOBRACH SIEMIATYCKICH, MIĘDZYRZECKICH ORAZ WOŹNICKICH Lachowska Anna.....	67

ПОЛЕ СВІДОМОСТІ ЯК ОБ'ЄКТНИЙ ВНУТРІШНІЙ СВІТ В КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОСИНТЕЗУ Кучеренко Єгор Валерійович	76
УКРАЇНСЬКЕ МАСОНСТВО ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ШЛЯХИ ВИНИКНЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ДІЯЛЬНОСТІ Литвин Наталя Миколаївна	79
ПРОБЛЕМА НАРРАТИВА И ЕГО СПОСОБНОСТИ КОНСТРУИРОВАНИЯ РЕАЛЬНОСТИ Макаревич Анна Владимировна	82
КОЗАЦЬКІ ІКОНИ – ПРОВІДНИКИ ДО МИНУЛОГО УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ Макаров Леонід В'ячеславович	86
ОБУЧЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЯМ С СИНДРОМОМ АУТИЗМА Махяддинова Вусала Алирза	89
OD COMTA DO QUEER, PROBLEM NIEJEDNOZNACZNOŚCI NAUK SPOŁECZNYCH mgr Mieczko Joanna, mgr Marcinkowski Piotr	93
ДИНАМІКА СТАВЛЕННЯ ДО ФІЗИЧНОГО ОБРАЗУ «Я» В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Новгородська Анастасія Олегівна	100
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ FASHION-ІЛЮСТРАЦІЇ Мошонько Віталій Анатолійович	101
МЕТОДЫ ВОССТАНОВЛЕНИЕ РЕЧИ ПРИ ЭФФЕРЕНТНОЙ МОТОРНОЙ АФАЗИИ Новрузова Нурия Эльдар	103
«ІЗГОЙСТВО» НА РУСІ: КЛАСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ Носенко Андрій Андрійович	107
«НОМО INFORMATICUS»: ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЛІКАЦІЇ Піддубна Лідія Валеріївна	110
ISTOTA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO W POLSCE WOBEC KWESTII DŻIHADU – ROZWAŻANIA TEORETYCZNE Piątkowska Marzena	114
ТРЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ УКРАЇНИ У 1917 – 1918 РОКАХ Ратушна Анастасія Миколаївна	121
ТРАДИЦІЙНЕ МИСТЕЦТВО ПЕЧВОРКА В СУЧАСНОМУ ЗРІЗІ Русаков Сергій Сергійович	128
ПРОБЛЕМА ПРЕЕМСТВЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ГУМАНІЗМА «ВОСТОК-ЗАПАД» Рустамова Афғаг Балоглан кызы	130

(NIE)KULTURALNA MAPA MIASTA - SUBKULTURY, KULTURA WYŻSZA I KULTURA POPULARNA W PRZESTRZENI Smorzewska-Mickiewicz Bożena.....	134
ВЗГЛЯД НА СПЕЦИАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В ПОСЛЕДНЕЕ ВРЕМЯ Эмира Кязымова Рафик.....	141
ДОЦЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВНЗ Слозанська Ганна Іванівна.....	144
SZKOLNE KOŁO MŁODEGO WOLONTARIUSZA JAKO ANTIDOTUM NA KONSUMPCYJNY STYL ŻYCIA MŁODZIEŻY Stepaniuk Joanna.....	147
HISTORIA ZEGARA ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNINIEM POWSTANIA I ROZWOJU ZEGARA MECHANICZNEGO Towpik Paweł Szymon.....	155
СПЕЦИФІКА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЕТИЧНИХ ЗАСАД В АДВОКАТСЬКУ ПРАКТИКУ АНГЛІЇ НОВОГО ЧАСУ Ткаченко Катерина Олександрівна,.....	175
ЗАДЕРЖКА РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ У ДЕТЕЙ 3-5 ЛЕТ Хантамирова Бикеханым Даянат.....	178
ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ СМИСЛІВ В ПРОЦЕСІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРИ Хоменко Глеб Володимирович.....	183
JĘZYKOWY OBRAZ ŚWIATA POLAKÓW. WYBRANE ASPEKTY Hopej Malwina.....	185
O NASTOLETNIJ NIENAWIŚCI W INTERNECIE-ANALIZA TEORETYCZNA WYBRANYCH ZJAWISK Szumilas Praszek Wioletta, Wojtkowiak Monika.....	196
НАУКОВА СПАДЩИНА ІВАНА ОГІЄНКА ТА ЇЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ Янишевська Юлія Олегівна.....	202
РОЗВИТОК МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРОЕКТУ «ТВОЯ КРАЇНА» Янишевська Юлія Олегівна.....	205
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: РЕАЛІЇ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СУСПІЛЬСТВА Ярошенко Людмила Вячеславівна.....	208

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

**Збірник наукових статей з актуальних проблем
філософії, культурології, психології, педагогіки та історії**

Випуск 7

Матеріали
V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих науковців»
(1 жовтня 2016 р.).

Друкується за оригінальними авторськими текстами.
Редакційна колегія не несе відповідальності
за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет
Обкладинка
Фото на обкладинці

Віталій Мохонько
Віталій Мохонько
Вінічук Уляна